

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TRAKYA'DA AMUCA FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Saygın Kamil
CELEPOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Ali
YOLCU

Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir. Proje No: SYL-2019- 3101

Çanakkale-2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Trakya'da Amuca Folkloru" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11./09/2020
Saygın Kamil CELEPOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne

Saygın Kamil CELEPOĞLU'ya ait "Trakya'da Amuca Folkloru" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
(Danışman)

Doç. Dr. Mustafa AÇA
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DİNÇ
(Üye)

Tez No : 10351919
Tez Savunma Tarihi : 14/08/2020

ONAY

Doç. Dr. Pelin KANTEN
Enstitü Müdürü V.

2.08/2020

ÖZET

TRAKYA'DA AMUCA FOLKLORU

Tarihleri, inançları ve kültürleri ile bir bütün olan ulusların kültürel bağlamda oluşan ürünlerinin, gözlem sonucu elde ettikleri çıkarımlarının, ritüellerinin, gelenek ve göreneklerinin, inançlarının gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılması söz konusu toplumların geçmişleri ile gelecekleri arasında sağlıklı ilişkiler kurabilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bunun bilincinde olan ülkeler söz konusu ürünleri içeren folklorik hafızalarını canlı tutmaya ve geleceğe doğru şekilde aktarmaya büyük önem vermektedir. Ülkemiz, folklorik çeşitlilik açısından zengin bir mirasa sahiptir. Bu mirasın Trakya'daki önemli sahiplerinden birisi de Amucalardır. Tarihsel süreçte çeşitli nedenlerden göç etmek zorunda kalarak dağınık bir yerleşim özelliği gösteren Amucalar, günümüzde yoğun olarak Trakya ve Bulgaristan'ın bu bölgeye olan sınırında yaşamaktadır. Tarih boyunca göç ettikleri topraklara kendi kültürlerini de götürerek kültürel miraslarını zenginleştiren Amucalar günümüzde de kapalı toplum olma özelliği ile söz konusu miraslarını korumayı kısmen de olsa başarmış ender topluluklardandır. Bu çalışmada Trakya ve Balkan Türklüğünün özgün bir topluluğu olan Amucaların tam anlamıyla yitirilmeyen gelenek ve inanışlarının incelenmesi, inanca dair farklı uygulamalarının görülmesi, bölgenin kültür unsurlarının tanınması amacıyla saha çalışmaları yapılmıştır. Halk bilimi derleme metodlarına uygun şekilde elde edilen verilerle Amucaların folklorik hayatları ve kimlik ilişkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Trakya, Amucalar, Bektaşilik, Bedreddinilik, İnanç, Folklor

ABSTRACT

THE AMUCA FOLKLORE IN THRACE

The necessity of the true transfer of outcomes formed by cultural context of societies which become a whole with their history, belief, culture; their inference gained by observations, rituals, traditions, beliefs to the next generations is very important for those societies in order to build a healthy relationship between their past and future. In this study, field research was done to examine Amucas' beliefs and traditions which are not thoroughly unlost, to see the different adaptations of belief and to know the cultural facts of the region. Our country has a rich variety of cultural heritage. One of the important heirs of this heritage is Amuca. They had to migrate because of several reasons in the past and that caused a scattered settlement. Today, they mostly live in Thrace and the lands of Bulgaria which are thracian border. The Amucas who have succeeded to carry their cultural heritage by enriching it as well throughout the history to the lands they migrated are one of the rare societies which still protects their cultural heritage. This is because they are closed society. The Amucas' folkloric life and identities together with the methods of folklore compilation are tried to set forth. The societies who are aware of this try to keep alive their folkloric memory which consists of these aforementioned subjects and give great importance to transfer them.

Key words: Thrace, Amucas, Bektashism, Bedreddinism, Belief, Folklore

ÖNSÖZ

Bir insan topluluğunu ulus yapan en temel öge söz konusu topluluğun yüzyıllar boyunca oluşturduğu kültürel mirasıdır. Bu mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması ulusların öz kimliklerini korumaları açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Amucaların kültürel mirasları bağlamında kimlikleri, inançları, ritüelleri ve folklorik hayatları incelenmiştir. Çalışmamız, giriş bölümünün yanında iki temel bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Amucaların kimliklerine, tarihlerine ve yerleşim yerlerine değinilmiştir. Birinci bölümde Amucaların inanç önderleri, ibadethaneleri ve buralarda bulunan semboller, ibadet formları, kutsal günler, ziyaret fenomeni kapsamında görülen inanma ve uygulamalar gibi hususlara yer verilerek Amucaların inanç sistemleri ve ritüelleri saha verileri ve literatür bilgileri ışığında incelenmiştir. İkinci bölümde ise Amucaların folklorik hayatları bağlamında günlük yaşama dair geçmişten günümüze kadar getirdikleri bilgilere, gelenek ve göreneklere, uygulamalara, inanmalara ve halk şairliği geleneği kapsamında Amuca kökenli şairlere yer verilmiştir.

Çalışmamızın konu seçiminden tamamlanmasına kadar geçen sürede gerek bilgi birikimi ve tecrübeleri gerek de yol göstericiliği ile çalışmamıza büyük katkı sağlayan danışman hocam sayın Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU'ya; kılavuzluğu, kaynak kişiliği ve çalışmaları ile bizlere büyük destek olan sayın Refik ENGİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda çalışma süreci boyunca gösterdikleri sabır ve verdikleri destek için eşim Gamze CELEPOĞLU ve kızım Defne CELEPOĞLU'ya; yardımlarını ve bilgilerini esirgemeyen tüm Bektaşî ve Bedreddini babalara, dervişlere, muhiplere ve tüm kaynak kişilere teşekkürlerimi sunarım.

Saygın Kamil CELEPOĞLU

Çanakkale-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMUCALARIN İNANÇ SİSTEMİ VE RİTÜELLERİ	12
1.1. Tanrı Tasavvuru	12
1.2. Karizmatik Veli Tipi	16
1.2.1. Sarı Saltuk	17
1.2.2. Seyit Ali Sultan (Kızıldeli Sultan)	17
1.2.3. Otman Baba	18
1.2.4. Ali Koç Baba	20
1.2.5. Şeyh Bedreddin	21
1.2.6. Balım Sultan	24
1.3. Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma	26
1.3.1. Bektaşî Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma	27
1.3.2. Bedreddini Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma	32
1.5. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda İbadethane Düzeni	34
1.6. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda İbadet Formları	38
1.6.1. Nasip Erkânı	39
1.6.2. Dardan İndirme Erkânı	41
1.6.3. Nevruz Erkânı	42
1.6.4. Muharrem Erkânı	43
1.6.5. Yedinci Abdallar Duası	43
1.6.6. Niyaz Etme	44
1.6.7. Dem Töreni	45
1.6.8. Şemle Kuşanma	46
1.6.9. Baba Oluş Erkânı	47
1.6.10. Dede Oluş Erkânı	47
1.7. Eskatoloji ve Ahiret İnançları	47
1.8. Kutsal Günler	50
1.8.1. Muharrem Ayı ve Yası	50

1.8.2. Nevruz	59
1.8.3. Hıdırellez	74
1.8.4. Yağmur Duası.....	86
1.9. Ziyaret Fenomeni	92
1.9.1. Topçu Baba	95
1.9.2. Gül Baba.....	101
1.9.3. Arzu Baba.....	106
1.9.4. Çoban Baba.....	107
1.9.5. Pullu Baba	109
1.9.6. Yağmurlu Baba.....	109
1.9.7. Mercan Baba	110
1.10. Kurban.....	111
1.10.1. Geleneksel Kurbanlar	114
1.10.2. Şükür Kurbanları.....	115
1.10.3. İbadet Kurbanları	117
İKİNCİ BÖLÜM	
AMUCALARDA FOLKLORİK HAYAT	119
2.1. Geçiş Dönemleri.....	119
2.1.1. Doğum	119
2.1.2. Evlilik	125
2.1.3. Ölüm	132
2.2. Halk Hekimliği ve Halk Baytarlığı	139
2.3. Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi	144
2.4. Halk Mutfağı ve Sofra Geleneği	146
2.5. Halk Tiyatrosu	149
2.6. Giyim Kuşam ve Süslenme	153
2.7. Halk Şiiri Geleneği ve Halk Şairleri	155
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA	180
EKLER	187
Ek 1. Sözlü Kaynaklar	187
Ek 2. Fotoğraflar.....	189
ÖZGEÇMİŞ	208

KISALTMALAR

ABD	:	Anabilim Dalı
Bk	:	Bakınız
C	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
KK	:	Kaynak Kişi

GİRİŞ

Tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli nedenlerden ötürü göç etmek zorunda kalmış olan ve günümüzde dağınık bir yerleşim özelliği gösteren Amucalar, Türkiye ve Bulgaristan sınırlarında yaşayan bir Türk topluluğudur. Günümüzde ülkemizin farklı şehirlerinde yaşamlarını sürdüren Amucaların sayıca en kalabalık olduğu yerler Trakya ve Bulgaristan'ın bu bölgeye olan sınırır. Gerek coğrafi anlamda çeşitlenme gerek çevrenin ve popüler kültürün etkisiyle Amucaların kültürlerinde ve inançlarında birtakım değişiklikler ve çeşitlenmeler meydana gelmiştir.

Bu çalışmada Trakya Amucalarının etnik kökeni, tarihi, yerleşim birimleri, inanç sistemleri, ritüelleri, giysileri, meteorolojik inanmaları, halk hekimliği gibi inanç ve folklor bağlamındaki mirasları incelenmiştir. Kültürel miras olarak adlandırdığımız yapılar, inançlar ve bu inançlar etrafında oluşan ritüeller; çevresel faktörler, göç ya da popüler kültürün baskısı ile değişebilmekte hatta bu faktörlere yenik düşerek yok olabilmektedir. Bu farklılaşma ve yok oluş çağdaş toplumların geçmişleriyle bağlarının zayıflamasına hatta kopmasına yol açabilmektedir. Tarihleri, inançları ve kültürleriyle bir bütün oluşturan ulusların inanç ya da kültürel bağlamda oluşan inanmalarının, folklor ürünlerinin, gözlem sonucu oluşan çıkarımlarının, ritüellerinin, gelenek ve göreneklerinin gelecek kuşaklara doğru bir şekilde ulaştırılması yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden ötürü önem arz etmektedir. Bu bağlamda özgün bir topluluk olan Amucaların folklorik hayatı ile kimlik ilişkisini anlamak bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Amucaların yaşayan kültürel miraslarını ve inanışlarını derleyip elde edilen verileri analiz ederek çıkarımlarda bulunmak çalışmamızın temel amacını oluşturmuştur. Bektaşî, Bedreddini ve Sünnî inanç özellikleri gösteren Amucalara ait inanç öğeleri kapalılık özelliği göstermektedir. İnanç unsurlarının yanında günümüzde dahi evliliklerini dışarıdan yapmamaya özen gösteren bu topluluk, kültürel bağlamda da çevresindeki topluluklara göre kapalı olma özelliği taşımaktadır. Ancak Amucalar da diğer Bektaşî ve Bedreddini topluluklar gibi şehirleşme, popüler kültür ve çevrenin etkisi ile bazı gelenek ve göreneklerini, inanca dayalı ritüellerini hızla yitirmektedir. Amucaların tam anlamıyla yitirilmeyen gelenek ve inanışların incelenmesi, inanca dair farklı uygulamalarının görülmesi ve bölgenin kültür unsurlarının tanınması da tezin amaçları arasındadır.

Çalışmamızda ilk olarak konuyla ilgili olabilecek tarih, folklor, antropoloji, ilahiyat gibi alanlarda daha önceden yapılan çalışmalar üzerine bir literatür taraması yapılmış ve ulaşılan kaynaklar çalışmada kullanılmak üzere sınıflandırılmıştır. İkinci olarak çalışmada kullanılacak konular üzerine soru listesi ve gözlem formları oluşturularak derleme için

belirlenen alanlarda konu hakkında bilgi sahibi olan kaynak kişiler tespit edilmiştir. Tespit edilen kaynak kişiler ile halk bilimi derleme yöntemleri doğrultusunda görüşmeler yapılmış ve veriler deşifre edilmiştir. Son aşamada ise sahadan elde edilen veriler ile literatür taramasından elde edilen veriler arasında bağlamsal ve tarihsel ilişkiler kurularak elde edilen bulgular yazıya geçirilmiştir.

Çalışmamızın temel sınırlığı kaynak kişilerimizin genel olarak erkeklerden oluşmasıdır. Saha çalışmamız esnasında bir aracı olmaksızın görüşme talebinde bulunduğumuz kadınlardan genel anlamda olumsuz yanıt alınmıştır. Ancak bu sınırlık kılavuz kişilerimiz aracılığıyla mümkün olduğunca giderilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız esnasında karşılaştığımız diğer bir olumsuzluk ise çeşitli çekincelerle bilgi vermeyen, bilgi verseler dahi isimlerini vermeyen çok sayıda kişi ile çalışmamız esnasında karşılaşmış olunmasıdır.

Araştırma konumuzun evrenini oluşturan Amucaların araştırma alanımız olan Trakya'daki toplu yerleşim alanları daha çok köylerdedir. Yaptığımız literatür taramaları ve görüşmelerimiz neticesinde Trakya'da Amucaların yoğunlukta olduğu 26 köye rastlanmıştır. Bu evren grubu içerisinden örneklem grubu seçilirken köylerin farklı inanç yapılarına sahip olmasına, Amucaların toplu olarak yaşamasına ve bu yerleşim yerlerinde geleneğe ve inanca dair temsillerin bulunmasına dikkat edilmiştir. Yukarıdaki ölçütler dâhilinde belirlediğimiz örneklem grubu ve bağlı olduğu ilçeler ve şehirler şunlardır:

	<i>İl Adı</i>	<i>İlçe/Belde Adı</i>	<i>Köy Adı</i>
1	Kırklareli	Babaeski	Osmaniye
2	Kırklareli	Kofçaz	Ahmetler
3	Kırklareli	Kofçaz	Malkoçlar
4	Kırklareli	Kofçaz	Topçular
5	Kırklareli	Lüleburgaz	Çeşmekolu
6	Kırklareli	Lüleburgaz	Turgutbey
7	Kırklareli	Lüleburgaz	Umrca
8	Kırklareli	Lüleburgaz	Yenibedir
9	Kırklareli	Merkez	Deveçatak
10	Kırklareli	Merkez	Karınca
11	Kırklareli	Merkez	Kızılcıkdere
12	Kırklareli	Merkez - Dereköy	Düzorman
13	Kırklareli	Merkez - Dereköy	Yörüklerbayırı
14	Tekirdağ	Muratlı	Arzulu
15	Tekirdağ	Süleymanpaşa	Kılavuzlu

Tablo 1. Örneklem Grubu Bilgileri

Trakya, Bulgaristan'ın bu bölgeye olan sınırı ve Anadolu'nun çeşitli kentlerinde toplu olarak yaşayan Amucalar kendilerini "Türkmen" olarak tanımlamaktadır (KK2). Köken olarak Türkmen kimliğini vurgulayan Amucalar, günümüzde Bedreddini, Bektaşî ve Sünnî inanç esaslarını bünyelerinde barındıran ve bu inanç sistemlerini aktif olarak yaşayan bir topluluktur. Bektaşîler Balım Sultan Erkânını yürütmektedirler. Kırklareli

Lüleburgaz ilçesi Turgutbey köyü merkezli olmak üzere Bedreddini Amucalar Şeyh Bedreddin'i dini önder olarak kabul etmekte ve ibadetlerinde ve dualarında Şeyh Bedreddin'in adını sıklıkla anmaktadırlar. Amucaların inanç sistemleri tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Bedreddin öncesi nasıl bir inanca sahip oldukları konusunda net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, Amucaların bilinen eski liderlerinin adlarında “abdâl” sıfatının bulunması Bedreddin öncesinde de Amucaların Bektaşilik öncesi heterodoks İslam inançlarına dâhil olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (KK37). Amucaların Trakya'daki ilk yerleşim yerlerinden olan Ahmetler köyü yakınlarında bulunan koruluğun “Abdal Korusu” olarak adlandırılması (KK3) da bu ifadeyi destekler bir durumdur. Kılavuzlu köyünde Abdal Musa adına kurban kesilmesi ve Abdal Musa çerağı bulunması Amucaların Bedreddinilik öncesi Abdal Musa'ya tabi olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir (Engin, 2014a: 19). Kesin olmamakla birlikte tarihsel süreç boyunca heterodoks İslam inançlarına sahip olması muhtemel olan Amucaların Bedreddin taraftarı oldukları ve bu taraftarlığı inanç boyutunda da yaşattıkları Salcı tarafından belirtilmektedir. Salcı'ya göre, “Doksan Üç Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı esnasında İstanbul'a giden Bedreddini inanç sistemine sahip Amucaların dini önderlerinden olan Abdal Ahmet Baba, İstanbul'da ziyaret ettiği Rumelihisarı'ndaki Bektaşî tekkesinde görüştüğü tekke şeyhi Nâfi Baba'dan etkilenecek ona bağlanmış ve Bektaşîliği kabul etmiştir. Nâfi Baba'dan babalık icazeti alan Abdal Ahmet Baba memleketine döndüğünde çevresindekilerin Bektaşî olmasını sağlamıştır. Böylece Amucalar arasında Bedreddiniliğin yanında Bektaşîlik de görülmeye başlamıştır (1942: 313).

Refik Engin, Abdal Ahmet Baba önderliğinde Bektaşîliğe geçişin 1868 yılında olduğunu belirtmektedir. Çevresel faktörler, bireysel tercihler, hâkim inanca dâhil olma ihtiyacı gibi sebeplerle zaman içerisinde, diğer inanç sistemlerine görece yakın bir zamanda, Amucalar arasında önce nasip alarak bir tarıkata bağlanma azalmış sonra da Sünnileşme yaygınlaşarak üçlü bir inanç sistemi görülmeye başlanmıştır.

Kendilerini “kabile” olarak tanımlayan Amucalara bu ismin verilmesine dair gerek literatür taramalarımızda gerek de saha çalışmalarımızda iki farklı anlatı karşımıza çıkmaktadır. Her iki anlatı da Amuca köyleri içerisinde bilinmekte ve Amuca adının kökenine dair yapılan görüşmelerde anlatılmaktadır. Bu anlatılardan ilki kendilerinin Osmanlı hanedan sülalesinden oldukları ve bu yüzden kendilerine “Amuca” dendiği yönündedir. İkinci anlatı Ramazan Tarık tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

Zaman ile konar-göçerliği bırakan Türkmenler bölgelerindeki eşkıyaların baskınlarına uğramaya başlamışlar. Bunu nasıl önleyeceklerini bilememektedirler. Zaten merkezden uzak yerlerde bulunmaktadırlar. Şikâyet etseler devletin gözünde değerleri yok. Bunun için kabilenin ileri

gelenlerinin akli çalışanları bir araya toplayıp çare aramışlar. En sonunda eşkıyaların başı kim ise, biz onu bulalım ona baskın payından fazlasını verecek olalım, o da bize baskın zamanını bildirsın ona göre tedbirler alalım deniliyor. Kaybedecekleri fazla bir şeyleri olmadığından denize düşen yılanı sarılır misali, planlarını uygulamanın yollarını aramaya başlıyorlar. Eşkıya başını bulup tekliflerini yapıyorlar. Konuşulduğu gibi bize yardım edilirse kendisinin payı fazlası verilecek aksi halde her iki taraftan büyük kayıplar olacak deniliyor. Eşkıya başı bu oyunu kabul edip uygulamaya başlıyor. Yapılan baskınlar evvelden kabileye bildirildiğinden köylerde istediğini uygulayamayan eşkıya çeteleri bunlar ile biz baş edemeyeceğiz bunların Amucası var onlara yardım ediyor demeye başlamışlar. O günden sonra kabile adı Amuca kalıyor. (2012: 24).

Amucaların adları tarihi kayıtlarda “Ammiler”, “Emmiler”, “Ammaca”, “Amuga”, “Amuca” ve “Amuca Oğulları” olarak yer almaktadır (Engin, 2014b: 59). Amucaların kökenine dair Amucalı (Amucalu) adıyla Rakka’da; Ammiler (Emmiler) adıyla Kayseriyye Sancağında veri bulunmaktadır (Türkay, 2001: 175). 1481’de Beyazıt’ın tahta çıkması ile Balkanlar’a başlayan büyük Türkmen göçüyle Trakya ve Balkanlara geldikleri tahmin edilmektedir (Engin, 2014b: 58). Tarık ve Engin arşiv kayıtlarından ulaştıklarını belirttikleri miladi 1491 kayıtlı belgenin (Tarık, 2012: 22; Engin, 2014b: 59) Amucaların söz konusu dönemde bölgeye geldiklerine dair bir kanıt olduğu belirtilmektedir. Saha çalışmalarımız esnasında Ahmetler köyünden Ahmet Uzer’in “biz 700 yıldır buralardayız” ifadesi sözlü kaynakların söz konusu bilgileri doğrulaması olarak değerlendirilebilir.

Trakya’ya gelen Amucalar ilk önce Kırklareli’nin Kofçaz ilçesine bağlı Ahmetler köyüne, Karaoğlu Abdal Ahmet Baba önderliğinde yerleştiği ve 1775 yılında ise bazı Amucaların günümüzde Bulgaristan sınırlarında bulunan bölgeye doğru göç ettiği belirtilmektedir (Engin, 2014b: 58). Salcı’nın belirttiğine göre de Amucalar söz konusu dönemde, günümüzde Bulgaristan sınırında kalan Belören ve Gaibler, Türkiye sınırlarında olan Ahmetler, Topçular ve Karaabalar köylerine yerleşmişler daha sonra nüfusları artınca Bulgaristan’da Dikence, Bokluca ve Gündüzlü köylerini kurmuşlardır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında da Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç başlamıştır (1942: 311-312). Bu göç Amucaları iki ayrı ülkede yaşamak zorunda bırakmıştır.

Amucaların Trakya ve Balkanlarda kurdukları ilk on köyün Ahmetler, Topçular, Karaabalar, Ahlatlı, Kocatarla, Malkoçlar, Dikence, Bokluca, Gaybılar, Gündüzler köyleri olduğu belirtilmektedir (KK37). Son 4 köy günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalmıştır.

Tarihsel süreçte çeşitli dönemlerde göç etmek zorunda kalmaları sebebiyle günümüzde kısmen dağınık bir yerleşim özelliği gösteren Amucalar toplu olarak Kırklareli’de 24, Tekirdağ’da 2 köy olmak üzere toplam 26 köyde yaşamaktadırlar. Bu köylerin haricinde Edirne’de bulunan 3 köyde de Amucalar bulunmaktadır.

	İl Adı	İlçe/Belde Adı	Köy Adı
1	Edirne	Uzunköprü	Harmanlı
2	Edirne	Keşan	Simitli
3	Edirne	Keşan	Erikli
4	Kırklareli	Babaeski	Osmaniye
5	Kırklareli	Kofçaz	Ahlatlı
6	Kırklareli	Kofçaz	Ahmetler
7	Kırklareli	Kofçaz	Aşağı Kanara
8	Kırklareli	Kofçaz	Beyci
9	Kırklareli	Kofçaz	Devletiağaç
10	Kırklareli	Kofçaz	Karaabalar
11	Kırklareli	Kofçaz	Kocatarla
12	Kırklareli	Kofçaz	Malkoçlar
13	Kırklareli	Kofçaz	Tatlıpınar
14	Kırklareli	Kofçaz	Topçular
15	Kırklareli	Kofçaz	Yukarıkanara
16	Kırklareli	Lüleburgaz	Çeşmekolu
17	Kırklareli	Lüleburgaz	Turgutbey
18	Kırklareli	Lüleburgaz	Umurca
19	Kırklareli	Lüleburgaz	Yenibedir
20	Kırklareli	Lüleburgaz	Yenitaşlı
25	Kırklareli	Merkez	Deveçatak
21	Kırklareli	Merkez / Dereköy	Düzorman
22	Kırklareli	Merkez	Kapaklı
26	Kırklareli	Merkez	Karınca
27	Kırklareli	Merkez	Kızılcıkdere
23	Kırklareli	Merkez	Koruköy
24	Kırklareli	Merkez / Dereköy	Yörüklerbayırı
28	Tekirdağ	Muratlı	Arzulu
29	Tekirdağ	Süleymanpaşa	Kılavuzlu

Tablo 2. Trakya'da Amuca Köyleri

Tabloda belirtilen yerler haricinde Amucalar, yurt içerisinde Adana, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Eskişehir, Gümüşhane, İstanbul, İzmit, Kars, Kütahya ve Yalova'da yaşamaktadırlar (Engin, 2014b: 74-79). Çalışmamızda örneklem bölge olarak belirlenen on beş köyün tarihçeleri, sosyo-ekonomik durumları hakkında şu bilgiler toplanmıştır:

Ahmetler: Kırklareli Kofçaz ilçesine bağlı olan Ahmetler köyünün Amucaların Trakya'daki en eski yerleşim yerlerinden birisi olduğu tahmin edilmektedir. Köy, Kofçaz ilçesine yaklaşık 16 km. uzaklıkta ve oldukça yüksek bir bölgededir. Yükseklikten ötürü kışlar oldukça soğuk ve kar yağışlı olduğu söylenmektedir (KK22). Köyün yaklaşık olarak 700 yıl önce kurulduğu belirtilmektedir (KK3). Köyün kurucusu olarak Karaoğlu Abdal Ahmet Baba'nın ismi verilirken köyün yanında bulunan koruluk halk arasında Abdal Korusu olarak adlandırılmaktadır. Bulgaristan sınırına oldukça yakın bir bölgede bulunan köyün başlıca geçim kaynakları hayvancılık ve orman ürünleridir. Köyün yerleşim yeri oldukça yüksek ve orman içerisinde. Bu yüzden tarım için elverişli arazisi azdır. Köyün ilk yerleşim yeri şimdiki yerleşim yerinden yaklaşık 5 km. uzaklıkta olan Mangırlık ve Kocayurt olarak anılan mevkilerdir. Bu mevkilerde çok fazla eşkıya saldırısına uğrayan köy halkı eski yerine görece daha yüksekte olan şimdiki yerine taşınmıştır. Bu durum

Ahmet Uzer tarafından “Gül Baba’ya sığındık” olarak ifade edilmektedir. Köyde dört adet mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlıklarda eski mezar taşlarının bulunması köyün yerleşiminin eskiliğine dair ipucu vermektedir. Ancak eski mezar taşlarının üzerinde herhangi bir yazı ya da rakam bulunmamaktadır. “Kocamezarlık” olarak adlandırılan ve köyün yaklaşık 2 km. uzağında bulunan mezarlığın çevresinde anıtsal yapılar olan “dolmenler” bulunmaktadır. Köy içerisinde bu dolmenlere “kapakkaya” denilmektedir (KK3). Köyde “Yağmurlu Baba” ve “Gül Baba” adında iki adet veli mezarı bulunmaktadır. Bunlardan Gül Baba adına her yıl geleneksel kurban etkinliği düzenlenmekte ve şenlik havasında olan bu etkinliğe tüm Trakya’dan ve İstanbul’dan katılım olmaktadır (KK10). Diğer veli olan Yağmurlu Baba adına da köyde her yıl kurban kesilmektedir. Köyde eski bir mimarisi olan ve 150 yıllık olduğu ifade edilen cami bulunmaktadır (KK5). İnanç olarak Bedreddini ve Bektaşilerin bulunduğu köyde “nasip” sayısı çok azdır. Bektaşi ve Bedreddini yaklaşık on beş nasiplinin olduğu belirtilen köyde gençlerin ilgisizliğinden yakınılmaktadır (KK25). Köyde ikamet eden Bektaşi ya da Bedreddini babası bulunmamakta, ancak bir derviş köyde yaşamaktadır. Refik Engin (2004a: 135-136), Ahmetler köyü ve çevresinin Fatih Vakfı’nın arazisi olduğunu, sultanın kızlarından birine bağışladığını belirtmektedir.

Arzulu: Muratlı ilçesine yaklaşık 10 km. uzaklıkta bulunan Arzulu köyü, oldukça geniş ve verimli arazilere sahiptir. Köyün genel geçim kaynağı tarımdır. Ancak az da olsa hayvancılık yapan aileler bulunmaktadır. Köyün kuruluşu 1902 yılıdır. Amucalar gelmeden önce bölgenin Arzulu çiftliği olduğu ve 93 Harbi sonrası bölgeye gelen Amucaların bu çiftliğe yerleştiği belirtilmektedir (KK3). Köyün kurucusu “Cin Dede” olarak bilinmektedir. Köyde iki mezarlık vardır. Köyün Muratlı ilçesi tarafında girişinde bulunan eski mezarlık Cin Dede Mezarlığı’dır (KK26). Cin Dede’nin mezarı da bu mezarlıktadır ve ölüm tarihi 1328 (Miladi, 1910) olarak görülmektedir. Arzulu köyü günümüzde tamamen Sünni bir Amuca köyüdür. İnanç olarak farklı gibi görülse de geleneğe dair uygulamaları diğer Amuca köyleri ile büyük oranda benzerdir. Köyün kuruluşunda Cinler, Kemaller ve Bektaşlar adlarıyla üç aile Bektaşiliği yürütmekteymiş. Ancak zaman içerisinde Bektaşilik köyde görülmez olmuş. Kaynak kişilerimizden Abdulkadir Göçer köyde Bektaşilerin olduğunu hatırladığını belirtmektedir. Köyde veli olarak “Arzu Baba” yatırı bulunmaktadır. Köyün adının Arzulu Çiftliği’nden geldiğini belirtenler kadar Arzu Baba’dan geldiğini söyleyenler de bulunmaktadır (KK26).

Çeşmekolu: 1877-1878 Osmanlı Rus harbi sebebiyle Balkanlardan Trakya’ya göç etmek zorunda kalan Amucaların kurduğu bir köydür. Köy kuruluşundan önce bölgede at çiftliğinin olduğu ve bu çiftliğin yanında “Çeşme Avlu” adıyla anılan bir çeşmenin köyün

adının kaynağı olduğu aktarılmaktadır (KK21). Köyün kurucularının Bulgaristan'daki Amuca yerleşim yerlerinden olan Belören, Dikence, Gündüzler, Gaybılar köylerinden gelenler olduğu da Engin tarafından belirtilmektedir. Günümüzde daha çok tarım ile geçimini sağlayan Çeşmekolu köyü, Lüleburgaz'a 18 km. uzaklıktadır. Çeşmekolu, Kılavuzlu köyü ile birlikte Trakya'daki Bektaşiliğin önemli noktalarından birisidir. Köyde üç adet Bektaşî babası bulunmakta ve bu mürşitler ibadetlerini kendi evlerini muhiplerine açarak yürütmektedirler (KK6). Aynı zamanda bu mürşitler çevre köylere de ibadet için gittiklerini belirtmişlerdir. Köyde veli mezarı olarak "Pullu Baba" yatır bulunmektedir. Üzerinde herhangi bir yapı bulunmayan bu yatır adına Çeşmekolu köyünde Hıdırellez'i üç gün geçince kurban kesildiği belirtilmiştir (KK6).

Deveçatak: Bektaşî, Bedreddini ve Sünni inancın birlikte yaşadığı bir köy olan Deveçatak köyü bağlı olduğu Kırırklareli il merkezine yaklaşık 35 km. uzaklıktadır. Çevresine göre alçak bir çukurlukta bulunan köy, 93 Harbi sonrası bölgeye gelen Amucalar tarafından kurulmuştur. Köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyde Bektaşî ya da Bedreddini Babası yoktur, ancak Bektaşî dervişi vardır. Köyün adının kaynağına ilişkin olarak iki anlatıya ulaşılmıştır. Bunlardan ilki, köyün bulunduğu bölge eski dönemlerde deve kervanlarının konakladığı yer olduğundan halk arasında bu bölgeye deve çatağı adı verildiği ve zaman içerisinde bölge adının köy adına dönüştüğüdür. İkincisi anlatıya göre, Amucalar tarafından köy kurulmadan önce bölgede Deveci Ahmet ya da Ali adında bir eşkıya varlık sürdürüyormuş. Bölgede bulunan gölün adının "Deveci Gölü" olması ve köyün adının Deveci lakaplı eşkıyadan gelmiştir (KK37).

Düzorman: Adını yakınındaki ormandan almıştır. Köyün arazisinin de düzlüğü eklenerek köye bu ad verilmiştir. Köyün ilk kuruluş yeri "Fındık Bayırı" olarak adlandırılan yerdir. Sonra şimdiki yerine taşınmıştır. 93 Harbi sonrasında kurulan bu köyün kurucuları Bulgaristan'ın Köstence, Belören, Gündüzler, Gaibler ve Dikence'den gelmişlerdir (Tarık, 2012: 42). Köyde yüz kişiden az nüfus bulunmaktadır. Bedreddini ya da Bektaşî yoktur. Temel geçim kaynağı tarım olan köy, bağlı bulunduğu merkez ilçeye yaklaşık 30 km. uzaklıktadır.

Karınca: Amucalar tarafından kurulan köylerdendir. Halk arasında "Karımca" veya "Karınca" adıyla anılmaktadır. Köyün 1884 yılında kurulduğu söylenmektedir (Tarık, 2012: 44). Köyde yaklaşık 200 kişinin yaşadığı belirtilmektedir. Yalnız kış aylarında bu sayı düşmektedir. Köy içerisinde Bektaşîliğe bağlı kişiler bulunmaktadır ancak köyde ikamet eden bir mürşit yoktur. Köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyde ziyaret fenomeni etrafında oluşmuş herhangi bir veli mezarı bulunmamaktadır. Ancak köye yakın bir koruluk olan Keşkek Koruluğu'nda "Keşkek Baba" adlı bir veli mezarından

bahsedilmektedir. Aktarılanlara göre Keşkek Baba Bulgaristan'dan Bayramdere köyüne gelen bir kişidir. Rivayete göre, bölgeye geldikten sonra koruluğun etrafını çevirerek “Burası bana ait, buradan sadece köye köprü yapmak için odun dışarıya çıkarabilirsiniz” demiş. Ölüncü oraya defnedilmiş. Keşkek Baba günümüzde bölgede zorda kalan, yolunu kaybeden insanlara karanlıkta bir ışık olarak görülen, köylerine ulaşana kadar ışık ile onlara rehberlik eden bir yol gösterici olarak anılmaktadır (KK23).

Kılavuzlu: Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesine 15 km. uzaklıkta bulunan Kılavuzlu köyünde kendilerini 93 Bulgaristan muhaciri olarak adlandıran ve Amucalar kabilesine mensup, Balım Sultan erkânına uyan Trakya Bektaşileri bulunmaktadır (Tarık, 2012: 14). Köyün kuruluşuna dair anlatılar 1880’li yıllara dayanmaktadır. Kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre, Kılavuzlu köyüne ilk gelen kişilerin bölgeye yerleşmek amacıyla gelmedikleri anlaşılmaktadır. Haftada bir Tekirdağ’a gelen gemilerle Anadolu’ya geçmeyi hedefleyen Amucaların bir süre burada bekledikten sonra bölgede ikamet eden kişilerin teklifi üzerine şimdiki bulunduğu yere yerleşmesi yoluyla köyün kurulduğu rivayet edilmiştir (KK40). Köyün şimdiki yerleşim yerinin oluşmasında komşu köy olan Kayı köyündeki büyük toprak sahiplerinden Senayi Baba’nın tanışıklıktan ötürü göç eden Amucalara kendi tarlasında yer vermesi ve köye ilk gelenlerin bölgedeki yerleri satın almaları yoluyla köyün oluştuğu da anlatılanlar arasındadır (KK32). Köyün kuruluşuna dair anlatılanların temelinde, Balkanlardan Anadolu’ya göç etmek isteyen Amucaların bölgeye yerleşmesi bulunmaktadır. Köyün temel geçim kaynağı tarımdır. Köy içerisinde az da olsa hayvancılık yapılmaktadır. Arazisi oldukça geniş ve verimlidir. Köyde yaklaşık olarak 150 kişi yaşamaktadır. Ancak köyün Tekirdağ’a yakın olması sebebiyle yaz aylarında köy nüfusu artmaktadır. Köy içerisinde hemen her ailenin Tekirdağ Süleymanpaşa’da da bir evinin bulunduğu, kış aylarında genelde Tekirdağ’da yaz aylarında da köyde ikamet ettikleri belirtilmektedir. Ziyaret fenomeni bağlamında köyde “Çoban Baba” türbesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Kılavuzlu köyünde her yıl Hacı Bektaş adına kurban kesilmekte ve erkân açılmaktadır (KK13). Trakya Bektaşiliği için önemli bir yerleşim yeri olan Kılavuzlu’da nasipli Bektaşî sayısı oldukça fazladır. Köyde üç Bektaşî babası bulunmaktadır. Her babanın ibadet ve muhabbetlerini sürdürdüğü bir meyhane de bulunmaktadır. Aynı zamanda Kılavuzlu köyünde Murat Baba, Arzu Baba, Abdal Musa, Bulundu Baba çerağları bulunmakta ve bu çerağlar muhiplerce usulüne uygun olarak uyarılmaktadır.

Kızılıkdere: Köy, II. Abdülhamit’in oğlu Prens Sebahattin’den olan torunu Ertuğrul’un çiftliği olarak kullanılmıştır. Bu nedenle köyün ilk adının “Ertuğrul” olduğu söylenmektedir. Bu köyden Balıkesir’in Ertuğrul köyüne göç edenlerin eski köylerinin adını

yeni köylerine verdikleri belirtilmiştir. Köy, adını derelerinde bolca yetişen kızılçık ağaçlarından almıştır. Köyün, 1887'de, Bulgaristan'ın Yumrukkaya, Gündüzler, Belören, Dikence, Bokluca, Gaybılar ve Çırpan köylerinden gelenler tarafından kurulduğu belirtilmektedir (Tarik, 2012: 45). 1887 yılında kurulan köyün resmi kayıtlardaki kuruluş tarihi 1897'dir (KK37). Kızılçıkdere Amucaların büyük köylerindendir. Yaklaşık 1000 kişi yaşayan bu köyün temel geçim kaynağı diğer Amuca köylerinde olduğu gibi tarıma dayanmaktadır. Az da olsa hayvancılık yapılmaktadır. Köyde Bektaşilik az sayıda muhiple de olsa devam etmektedir. Ancak köyde Bektaşî Babası ikamet etmediği için başka köylerden gelen babalar erkânları yürütmektedir. Köy sınırlarında ziyaret fenomeni kapsamında değerlendirilebilecek bir veli mezarı bulunmamaktadır. Ancak komşu köy olan Yundalan'da bulunan "Yağmurlu Baba" yatırını ziyaret edilerek kurban kesilmekte ve ibadet erkânı açılmaktadır (KK41).

Malkoçlar: Amucaların Trakya'da kurduğu ilk köylerdendir. Kuruluşunun 1500'lü yıllardan önce olduğu Engin tarafından aktarılmıştır. Köyün adının akıncı beylerinden Malkoçoğlu'ndan geldiği, Malkoçoğlu'nun köyün bulunduğu bölgede konaklamasından ötürü köye bu adın verildiği belirtilmektedir (Tarik, 2012: 46). Köyün nüfusu 100'den azdır. Genel olarak tarım ile geçimini sağlayan bu köy Bulgaristan sınırına oldukça yakın bir bölgededir. Bağlı bulunduğu Kofçaz ilçesine uzaklığı da yaklaşık 20 km'dir. Bir Bektaşî babasının bulunduğu köyde Bektaşilik varlığını korumaktadır. Aynı zamanda köyde "Kara Dede" adına bir çerağın bulunduğu ve bu çerağın usulüne uygun olarak uyarıldığı belirtilmektedir (KK37).

Osmaniye: Bağlı bulunduğu Babaeski ilçesine yaklaşık 5 km. uzaklıktadır. Köy ilçe merkezine çok yakın olmasına rağmen nüfusu 200 civarındadır. Köyün adının köyün ilk kurucuları arasından olan ve okuma yazma bildiği için muhtar seçilen ve on yıl muhtarlık yapan Osman Ağa'dan geldiği belirtilmektedir. Osman Ağa'nın günümüzde Bulgaristan sınırlarında olan Amuca köyü Belören kökenli olduğu ifade edilmektedir (Tarik, 2012: 47). 1901 yılında kurulan köyün arazisi kuruluşundan önce "Dodol Çiftliği" olarak geçmekteymiş. İlk olarak 14 hane olarak köye yerleşen Amucalar bölgeye geldiklerinde köyün batı kısmına da Bulgaristan'dan Amuca olmayan kişiler gelip yerleşmişlerdir. İki topluluk arasında yer yer kavgalar meydana gelmiş. Zaman içerisinde Amuca olmayanların köyden ayrılmasıyla kalanların da Amucaların arasına karışmasıyla köy günümüzde tamamen Amuca köyü olarak kalmış. Osmaniye köyü halkının Bulgaristan'ın Belören, Dikence, Gaybılar; ülkemizden de Malkoçlar, Ahlatlı, Karaabalar, Yörüklerbayırı ve Tatlıpınar köylerinden göçenlerden oluştuğu belirtilmektedir (KK37). Geçimini tarım ile

sağlayan Osmaniye köyünde günümüzde köyde nasipli Bektaşî sayısı oldukça azdır (KK36).

Topçular: Köy, adını köyün yukarı tarafında bulunan koruluk içerisindeki “Topçu Baba” türbesinden almıştır. Köyün kuruluş tarihi tam olarak bilinmese de Ahmetler köyünden ayrılanlarca 1500 yılından önce kurulduğu tahmin edilmektedir (KK37). Kofçaz ilçesine yaklaşık 15 km. uzaklıkta bulunan Topçular köyü oldukça yüksek ve orman içerisinde bir köydür. Temel geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve orman ürünleridir. Geleneksel Topçu Baba anma kurbanı bu köyde düzenlenmektedir. Köyde yaşayan kişi sayısı 70 civarındadır. Köyde sayıca az da olsa Bektaşî yolu erkânına ve Şeyh Bedreddini erkânına mensup insanlar bulunmaktadır. Köyde ikamet eden bir Bektaşî babası vardır.

Turgutbey: Amucaların büyük köylerinden olan Turgutbey yaklaşık 1000 nüfusa sahiptir. Bağlı olduğu Lüleburgaz ilçe merkezine yaklaşık 10 km. uzaklıktadır. Köy nüfusunun tamamı olmasa da yarısından fazlası Amucalardan oluşmaktadır. Köyün temel geçim kaynağı tarımdır. Köy kuruluşundan önce bölgenin Turgut Bey Çiftliği olarak anıldığı ve köyün adının buradan geldiği ifade edilmektedir (KK29). Köyün adı Bulgar kayıtlarında “Türk Bey” olarak geçmekte ve köyün adının Balkan savaşlarında bölgede savaşan Turgut Paşa’dan geldiği de söylenmektedir (KK37). Köy, Trakya’daki Bedreddiniliğin merkezi konumundadır. Trakya’da aktif olarak Bedreddini erkânı yürüten tek baba bu köyde ikamet etmektedir. Baba, köydeki Amucaların büyük oranda Bedreddin yoluna bağlı olduklarını, ancak muhabbetlere katılımın yoğun olmadığını belirtmiştir.

Umurca: 1928 yılında Amucalara mensup olan, Bulgaristan’ın Gaybılar ile Belören; ülkemizin de Ahmetler, Karaabalılar, Ahlâtlı, Tatlıpınar, Malkoçlar, Kocatarla, Devletliağaç köylerinden gelenlerce kurulan köy (Tarik, 2012: 49), günümüzde 140 hanedir. Bağlı bulunduğu Lüleburgaz ilçesine yaklaşık 10 km. uzaklıktadır. Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köyde günümüze Amucaların yanında Bulgaristan’ın Alvanlar bölgesinden gelen ve “Ali Koçlular” olarak adlandırılan Bektaşî Türkmenler de bulunmaktadır. Köyde Amuca olan bir mürşit ve 56 nasipli Bektaşî bulunmaktadır. Ziyaret yeri bağlamında köyde “Şule Baba” ve “Gözcü Ali Baba” yatırırları bulunmaktadır. Bu yatırırlara usulüne uygun olarak çerağlar uyarılmaktadır (KK30).

Yenibedir: Amucaların kurduğu son köylerdendir. 1937 yılında Amuca köyleri olan Ahmetler, Yörüklerbayırı, Düzorman, Deveçatağı’dan göç eden 47 hane tarafından bölgede bulunan çiftlik satın alınarak kurulmuştur. Eski Bedir köyü yakınına kurulduğu için köye “Yenibedir” adı verilmiştir (Tarik, 2012: 49). Köy Lüleburgaz karayolu kenarındadır ve bu yol köyü iki parçaya bölmektedir. Yol üzerinde çok sayıda restoran, otel gibi yapılar bulunmaktadır. Lüleburgaz’a 7 km. uzaklıktadır. Temel geçim kaynağı hayvancılık ve

tarım olan köyde Bektaşilik ve Bedreddinilik halen varlığını sürdürmektedir. Köyde ibadetleri yürüten bir Bektaşî babası vardır.

Yörüklerbayırı: Kırklareli merkez ilçesi Dereköy bucağına bağlı olan küçük bir Amuca köyüdür. Nüfusu 50 civarındadır. Bu köy, 1887 yılında Amucaların günümüzde Bulgaristan sınırlarında kalan Yenişarköy, Dikence, Gündüzler, Gaybılar, Köstence ile Belören köylerinden gelenlerce kurulmuştur (Tarık, 2012: 50). Kırklareli il merkezine yaklaşık 18 km. uzaklıkta olan bu köyün ilk adı “Kilisebayırı” imiş. Köyde Bektaşî mürşidi bulunmamaktadır. Ancak az sayıda da olsa Bektaşî muhibi vardır (KK37).

BİRİNCİ BÖLÜM

AMUCALARIN İNANÇ SİSTEMİ VE RİTÜELLERİ

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli sebeplerle göç etmek zorunda kalan Amucalar, Salcı'nın bildirdiğine göre, ilk başta Bedreddini inanç sistemine bağlı bir topluluktur. Aynı makaledeki bilgilere göre, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında İstanbul'a gelen Amucaların dini önderi Abdal Ahmet Baba'nın Rumeli Hisarı'nda ziyaret ettiği Bektaşî dergâhında Nafi Baba'dan etkilenip ondan babalık icazetnamesi almıştır. Süreç içerisinde Abdal Ahmet Baba önderliğinde Amucaların bir kısmının Bektaşiliği benimsemesiyle birlikte topluluk içerisinde ikili inanç sistemi oluşmaya başlamıştır (1942: 313). Engin'e göre de Amucalar 1868 yılında Bektaşiliğe Abdal Ahmet Baba öncülüğünde girmişlerdir (KK37). Çevresel baskı, inanç önderlerinin yeterli olmaması, şehirleşme gibi sebeplerle inançlarını tam olarak koruyamayan Amucaların zaman içerisinde çevresine adapte olarak Sünnileşmesi ile de üçlü bir inanç sistemi oluşmuştur. Osmaniye, Arzulu ve Düzorman köyleri Sünnileşen Amuca köyleri olarak karşımıza çıkarken diğer köylerde Bektaşilik ve Bedreddinilik varlığını sürdürmektedir. Ancak özellikle yerleşim yerinde bir dini önder bulunmayan ya da ulaşımın zor olduğu köylerde Bektaşiliğe ya da Bedreddiniliğe bağlanma oranının düşük olduğu göze çarpmaktadır. Ahmetler köyünden Ahmet Uzer ile yaptığımız görüşmede bize "Eskiden bizim köyümüz Gülşâniliğe¹ çok bağlıymış, evlerimizin kapıları bile hu çekermiş, şimdi muhabbetlere 10-15 kişi ancak katılıyoruz" demesi özellikle Bedreddiniliğin Amucalar içerisinde hızla yok olduğunun bir kanıtı olarak gösterilebilir. Bu hızlı yok olmanın en önemli etkeni, Trakya'da Bedreddini erkânını yürüten bir mürşidin kalmasıdır. Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesi Turgutbey köyünde ikamet eden Bedreddini babası Levent Aktaş, bu erkânı Trakya'da aktif olarak yürüten tek baba olduğunu söylemektedir (KK29).

1.1. Tanrı Tasavvuru

Tanrı kavramı gerek ilkel gerek de semavi dinlerin temelini oluşturmaktadır. Dinler arasında bu kavramı tanımlama ya da somutlaştırma konularına bazı farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Ancak İslamiyet'in farklı yorumlarını bünyesinde barındıran Amucalarda

¹ Gülşânilik, Trakya'da Bedreddiniliğin diğer bir adı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ismin İbrahim Gülşeni'nin kurucusu olduğu Gülşenilik tarikatı ile bir bağlantısı olup olmadığını sorduğumuzda özellikle Amucaların Bulgaristan'daki önemli yerleşim yerlerinden olan Yenişar köyünde gül yetiştiriciliğinin yaygın olduğu bu sebeple çevresindekiler tarafından o bölge insanının gülcü anlamına gelen gülşani lakabıyla anıldığı Gülşeni tarikatı ile bir ilgilerinin olmadığı söylenmiştir (KK37). Trakya'da yaşayan Amucalar arasında Yenişar göçmeni sayısının fazla olması bu tezi destekler bir durumdur. Bunun yanında Bedreddiniler Gülşani denmesinin sebebi Hakkı Saygı tarafından söyle açıklanmaktadır: "Bedreddin'in yolunu izleyen baba ve dedelerin başlarına taktıkları şemle adı verilen "gül", serezebezi adı verilen özel bir bezden yapılmaktadır. Şemle adı verilen bu gülden dolayı da bu inanç mensuplarına "Gülşani" adı verilmiştir." (2013:297). Şemlelere Bedreddin Erkânında halen "gül" adı verilmektedir (KK29).

Sünni de Bedreddini de Bektaşî de olsa Tanrı kavramının temel yaratıcıyı karşıladığı görülmektedir. Temel farklılıklar dini kuralları algılayış ve yorumlayış açılarından kaynaklanmaktadır.

Amucaların büyük bir grubunun da tabi olduğu Bektaşilik, Tanrı'yı evrenin "büyük sevgilisi" olarak kabul eder. O sevgili yücedir, yaratıcı ve yapıcıdır; iyilikler, güzellikler ondandır. Ondandır kötülük gelmez. Her insanın dileği, ruhunu temizleyip yücelerek ona kavuşmaktır. Bu büyük sevgili somut bir varlık değil, herkesin gönlü, akli ve idrakinin genişliği oranında algılayabildiği bir güçtür. Aynı zamanda bir idealdir. Fakat onun tamamının kavranması hemen hemen olanaksızdır. Tanrı kavramı iyilik, doğruluk, eşitlik, özgürlük ve benzeri erdemlerin tümünü kapsayan ve korkulacak değil, sevicecek bir kutsal olgudur. Evreni meydana getiren bütün güçlerin kaynağının tümü Tanrı'dır (Noyan, 1999: 132). Bektaşilikte insan-ı kâmil olmanın, yani Tanrı'ya yaklaşmanın aşamaları olan ve "dört kapı" olarak adlandırılan "tarikat", "şariat", "hakikat" ve "marifet" aşamaları Tanrı'yı algılamanın temel aşamalarıdır. Sadece marifet aşamasına ulaşan kişiler Tanrı ile bir olmuşlar, varlıklarının sebebini tam olarak yerine getirebilmişlerdir. Ancak Tanrı ile bir olma hali olarak kabul edilen marifet aşaması insanın Tanrı olması olarak algılanmamalıdır. İnsan Tanrı olamaz ancak ilahi aşk ile dolarsa Tanrı'nın sıfatları onda tecelli edebilir (Noyan, 1999: 137). Yukarıda bahsedilen Tanrı ile bir olma, marifet basamağına ulaşma ya da insan-ı kâmil olmanın temelinde insanın ruhunu, gönlünü temizlemiş olması, en büyük sevgili olan Tanrı'dan başka her şeyi gönlünden çıkarması ve nefesine hâkim olması gerekir. Dünyevi nimetlerden sıyrılmak, nefisini yok etmek, Bektaşilerin deyimiyle "ölmeden önce ölmek" insanın dünyadaki varlığının temel amaçlarındadır (KK9). İnsanı Tanrı'nın bir parçası olarak gören Bektaşiler, insan-ı kâmil olabilmek için bir rehber ihtiyacı duyarlar. Bu rehber ise Bektaşilikteki mürşittir. İnsan nefisini kontrol ederek Tanrı'yı bilebilir. Tanrı'yı bilebilmek de yaratılmışlardan sadece insana özgü bir durumdur. Çünkü insanlar Tanrı ruhu üfürülmüş yaratıklardır (Noyan, 1999: 146).

Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda görülen tasavvufi Tanrı yorumunun temelinde kişinin kendisini bilmesinin Tanrı'yı bilmesinin başlangıcı olduğu algısı bulanmaktadır. Bunun temelinde kutsi hadis olarak değerlendirilen "Kendini bilen Tanrı'yı bilir." ifadesi vardır. Bu söz, genel olarak varlık bilgisi veya Tanrı bilgisi olarak değil de özel olarak insanın kendisi hakkındaki bilgisi olarak değerlendirilmelidir. Erkan Yar'ın Hacı Bektaş Veli'nin "Fevaid" adlı eserinden aktardığına göre, bu hadis şu şekilde açıklanmaktadır: "Kim Rabbini yaratıcılıkla bildi ise, ancak o nefisini kulluk ile bildi. Kim kendi nefisini yoksulluk ile bildi ise, ancak o Tanrı'sını varlığıyla bildi. Kim nefisini kusurda buldu ise,

ancak o Tanrı'sını saygı duyarak bildi. Kim nefisini yüceltme ile bildi ise, ancak o Tanrı'sını ululama ile bildi. Kim nefisini yok olma ile bildi ise, ancak o Tanrı'sını sonsuzlukla bildi.” (2007: 49). Bedreddini ve Bektaşî Amucalarda Tanrı'yı bilme, nefsi yok etmek suretiyle gerçekleşmektedir. Nasip almak isteyen, yani tarikata dâhil olmak isteyen Bektaşî ya da Bedreddinilerin nasip, ikrar törenlerinde bir adet kurban kesmek zorunda olmaları nefisini öldürmenin bir sembolüdür. Kurban kesen kişinin aslında kestiği kurban kendisini, daha doğrusu kurbanı kesen kişinin nefisini sembolize etmektedir. İkrar vererek nasip alıp Bektaşî olan kişiler artık nefislerine uygun hareket etmemeye, eline diline beline sahip olarak hakikat aşamasına ulaşmak için tarikat kapısından içeri girmiş olmaktadır.

Amucaların Tanrı tasavvurlarının temelinde tasavvufi yorumlar yatmaktadır. Tasavvuf inanişinde Tanrı, evren ve insana dair; aşk ve vahdet-i vücud olmak üzere iki temel kavram öne çıkmaktadır. Bu kavramlar özellikle Muhyiddin Arabî'den sonra yaygınlaşarak İslam tasavvufunun önemli bir direğini oluşturmuştur. Bu inanişe göre; gerçekte var olan varlık tektir, o da yaratıcı olan Tanrı'dır. Tek olan bu varlık, sonsuzdur ve sınırsızdır. Çoğalmaz, ufalmaz, değişmez ve parçalanamaz. Her şey ona bağlıdır fakat o hiçbir şeye bağlı değildir. Buna “vücûd-u mutlak” denir. Tasavvufa göre Tanrı ile doğa ayrı varlıklar olmayıp, bir ve tek varlıktır. Mutasavvıflara göre bütün dünya ve evren bu vücûd-u mutlağın, yani Tanrı'nın bir görünüşü ya da gölgesidir. Evrendeki her şey Tanrı'nın bir parçasıdır. Evren Tanrı'nın dışı, Tanrı evrenin içidir. Ancak bu görüş panteizmdeki gibi, Tanrı evrenden ibarettir, görüşü ile sınırlandırılmaz. Tanrı evreni bir “ol” emri ile yaratacak kadar geniş ve sonsuz bir kavramdır. Yaratılanların tümünde Tanrı'dan bir suret vardır. İçerisinde Tanrı'dan bir suret barındıran insan aslında gerçek bir varlık değildir. Gerçek olan tek kavram Tanrı'dır (Noyan, 1999: 158-160). İnsan da o gerçeklik içerisinde var olan, kutsallığını Tanrı'dan alan bir nesnedir. Bu bağ 19. yüzyıl Bektaşî şairlerinden olan Edip Harabî'nin bir nefesinde net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır: “Sakin Harâbi'yi divâne sanma / Bakub sözlerine insâne sanma / Hâsılı sen bizi bigâne sanma / Biz Allah'ın halis akrabasıyız.” (Üçüncü, 2012: 384).

Amuca Bektaşîlerinin ve Bedreddinilerin Tanrı inançlarının temelinde de “vahdet-i vücud” bulunmaktadır. Vahdet-i vücud gerçek, haricinde olan tüm varlıklar ise birer düştür ibarettir. “Bu gerçek sözde değil haldedir. Bu hal de kendini bilmek, ruh ile manaya erip, olgunluğa ulaşmaktır. Hak'tan alıp Hakk'a vermektir.” (Noyan, 1999: 34). Bu olgu, yaratıcı ile bir olmaktır. Allah'a ulaşmak onu sevmekle olur. Bektaşîler için en büyük sevginin temeli mutlak varlıktır, yani Tanrı'dır. Bektaşîler ona doğrudan doğruya aşk ile bağlı olmalıdır. Bu bağlılığın temeli Tanrı korkusu ya da cennette kazanacağı ödüller değildir. Bu yüzden tanrıya korku ya da ödül isteği ile yaklaşanların riya içerisinde olduğunu

düşünürler (KK6). Bu yüzden insana ve evrene sevgi doğrultusunda yaklaşırlar. Babagan Bektaşilerinin bir dönem dede-babalığını yapan Bedri Noyan tasavvufu, şeriat yargıları denen şekilci (ortodoks) kurallara bir tepki olarak doğan, onları yumuşatıp daha da genişleten, Kuran'ın gerçek anlamını ortaya çıkartan, çokluğu (kesreti) bir yana bırakıp onda da birlik gören ve nefsi temizleyip olgunluğa ulaştıran bir inanış ve düşünüş, olarak tanımlar. Tasavvuf anlayışı doğrultusunda Tanrı'ya ulaşmanın tek yolu Tanrı'dan hariç tüm varlığı içerisine alan "masiva"dan vazgeçmek ve kendini yok etmektir (Noyan, 1999: 13). Kendini yok etmekten kasıt nefsi ya da kesret olarak nitelendirilen dünyaya dair her şeyden vazgeçmektir. Amucalar, Tanrı kavramını insanın varlığının içerisinde ararlar. "Tanrı, Âdem'i kendi suretinde yarattı ve ona kendi ruhundan üfledi." ifadesi Amucaların Tanrı algılarını somutlaştırmak açısından önemlidir. İnsanın ve ruhunun kutsal olarak algılanmasının temelinde yatan anlayış olarak değerlendirilmelidir. Tanrı tüm sıfatları insanın üzerinde meydana getirmiş ve yaratılmışların en kutsalı olarak insanı göstermiştir. Bu yüzden insan "konuşan Kuran" olarak adlandırılmaktadır (Noyan, 1999: 99). Çamuroğlu da insanı "Kuran-ı nâtik" olarak tanımlamaktadır (Çamuroğlu, 2006: 37).

Bektaşilerin de içerisinde bulunduğu tasavvuf anlayışı ile ortodoks din anlayışlarının temel farklarından birisi de Tanrı'yı algılama çabalarıdır. Sünni İslam inancına göre, insan Tanrı'yı ancak onun yarattıkları aracılığıyla dolaylı olarak bilebilir. İnsanın Tanrı'yı bu dünyada göremeyeceği gibi diğer dünyada da görebilmesi pek olası değildir. Bu yüzden Tanrı'nın buyrukları için temel kaynak vahiylerdir. Tanrı ancak bu vahiyler aracılığıyla algılanabilir ve onun isteklerine uygun bir yaşam sürülebilir. Tasavvufi yorumlarda ise "Tanrı ancak Tanrı ile bilinir." (Çamuroğlu, 2006: 35). Bu bilgiye ulaşabilmek için Bektaşilik Tanrı ile insan kavramını birleştirmekte ve bu kavramları âşık-maşuk ilişkisi içerisinde değerlendirmektedir (Çamuroğlu, 2006: 59). Bektaşî ve Bedreddini inanç sisteminde evren; insanın ahlakının, düşüncelerinin denendiği ve bu denemenin sonuçlarının yaşandığı bir yerdir. İnsan; evrene, doğaya söz geçirmek ve ona egemen olmak amacıyla dünyaya gelmiştir. Yaratılıştaki temel gaye ise gerçeklere ulaşmak, hakikate ermek ve maddenin gerçeği olan Tanrı'yı bilmektir. Ancak bu şekilde davranırsa yaratılışına uygun hareket etmiş olur (Noyan, 1999: 64).

Tanrı; insan, zaman ve evren gibi yaşama dair tüm varlıkları da içerisine alan bir olgu mudur; yoksa tüm bunlardan bağımsız olarak var olan bir yaratıcı mıdır? Bektaşiliğin ve Sünniliğin Tanrı kavramlarının temel farklılıklarından biri de burada karşımıza çıkmaktadır. Dünyada zaman kavramının doğrusal ya da döngüsel şekilde ilerlemesi Tanrı'nın tanımlanması açısından önem arz etmektedir. Ortodoks İslam inancına göre Tanrı ve insanın varlığı doğrusal bir çizgi izlemektedir. Yani insan dünyaya gelir ve burada

Tanrı'nın buyruklarına uyduğu ölçüde öbür dünyada ödül alır ya da uymadığı için cezalandırılır. Ancak Bektaşilikte ve Bedreddinilikte zaman döngüsel bir durumda işler. İnsan ruhu insan bedeninden bağımsızdır ve dünyaya geldiğinde eğer Tanrı'nın buyruklarına uygun bir yaşam sürdürüyse tekrar dünyaya gelebilir. Bu gelişin herhangi bir sınırlaması bulunmamaktadır. Eğer insan Tanrı buyruklarına uygun bir yaşam sürmediyse cezalandırılır. Ancak Sünnilikten farklı olarak ceza da ödül de yine bu dünyadadır. Bu, cennet ve cehennem kavramlarından vazgeçmek değil onları döngüsel zaman içinde tasarlamamak demektir (Çamuroğlu, 2006: 58). Eğer ruh tekrar insan olarak dünyaya gelirse bu durum ruh için bir ödüldür. Ancak insan dışında bir varlık olarak geliş ve dünyada karşılaşılan kötü yaşam o ruhun cezalandırılması olarak değerlendirilmektedir. Bektaşilerin kişinin ölümünden sonra yaptıkları “dardan indirme” erkânında ölen kişinin arkasından “Hak erenler âdemoğlu olarak dünyaya gelmesini nasip etsin” şeklinde yapılan dua (KK13) ruh ya da zaman kavramının döngüsellığının en büyük kanıtı olarak gösterilebilir. Bu durumu bir tür reenkarnasyon olarak nitelendirmek de yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda ölen kişinin ardından “öldü” ifadesinin yerine sıklıkla “göçündü” ifadesinin kullanılması (KK32) ruhun dünya değiştirdiğinin ve ölümün asla bir son olmadığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Genelde Babagan Bektaşilerinde özelde de Amucalarda, insanoğlu için Tanrı'yı tanımaktan ve onun içinde var olmaktan başka bir amaç olmamalıdır. İnsan da evren de sadece Tanrı'nın suretinden oluşmuş geçici yansımalarıdır.

1.2. Karizmatik Veli Tipi

Eski Türk inanç sisteminde topluma yol gösteren, yaşam şekilleri ile çevresinden farklı olan tipler önemli sayılmış ve bu tipler üzerine birçok anlatı oluşmuştur. Türk inanç sisteminde yol gösterici, kılavuz tipler yalnızca zeki veya dindar kişiler değildirler. Kimi zaman hükümdar rolünde olsalar bile sadece strateji kurarak ülkeyi yöneten tiplerin aksine savaş meydanlarında olan, iyi kılıç kullanan ve yiğitliği ile nam salmış kişiler Türk inanç sisteminde kendilerine yer bulmuşlardır. Eski Türk inanç sisteminde kahramanların yerini anlatan Esin; “Eski Türk elini ve terbiyesi, kahramanlığa özel bir değer atfediyor, bu vasfı her faziletten üstün tutuyordu” (2006: 266) diyerek Türk tasavvurunda kahraman tipolojisinin önemini belirtmiştir. Türk kahraman tipolojisinin önemi konusunda başka bir görüş ise Ümit Hassan tarafından; “Dar anlamda alpin çok özel meziyetleri; kahramanlığı, efsanevî dövüşkenliği malûmdur.” (1985: 181) diyerek alp tipi yani kahraman tipinin savaşçılığının ve yiğitliğinin ön plana çıkartıldığını belirtmiştir. Amucaların inanç sistemleri içerisinde veli olarak adlandırdıkları bu kişilerin gerek hayatları boyunca gerek kahramanlıkları gerek de veli formları içi içe geçmiş şekilde yaşatılmaktadır. Aşağıda

belirtilen kişilerin hayatlarının ve dini önderliklerinin temelinde onlar adına düzenlenmiş olan velayetnamelerin kaynak olduğu bir gerçektir. Çalışmamızda “Ziyaret Fenomeni” başlığında ziyaret edilen ve adına ibadet formu yürütülen velilerin haricinde bu bölümde kutsallığı kabul edilen velilere yer verilecektir.

1.2.1. Sarı Saltuk

Trakya’da Bektaşilik öncesi görülen heterodoks veli tiplerinin belki de en çok bilineni Sarı Saltuk’tur. Engin’in deyimiyle Bektaşiliğin “sarışın dedesi” olan (2014b: 22) Sarı Saltık 13. yüzyılda yaşamış, Anadolu ve Rumeli’nin Türkler tarafından fethinde birinci derecede rol oynamış bir Türk kahramandır. Destana göre Sinop’ta doğan Sarı Saltuk; Rumeli’ye, Asya’ya, Afrika’ya çok sayıda seferler düzenlemiş uzun süre bu coğrafyalarda kalmış, çeşitli güçlerle mücadele etmiş, Tanrı’nın kendisine verdiği olağanüstü güçlerle başarıya ulaşmış bir halk kahramanıdır (Demir ve Erdem, 2013: 24). Gerçek hayatı ile menkıbevi hayatı iç içe geçen bir evliya olan Sarı Saltık’ın bir konar geçer evliyası olması ve bu çevrede yazılı kültür geleneğinin oluşmaması Sarı Saltık’ın hayatı ve kişiliği hakkında net bilgilere ulaşmamızı engellemektedir (Ocak, 2002: 125). Evliya Çelebi’ye göre Buharalı olan Sarı Saltık’ın soyu Battal Gazi’ye dayanmaktadır. 1210-1215 yıllarında Batı Karadeniz Bölgesi’nde doğup, 1296-1300 yıllarında bugünkü Romanya’nın Dobruca bölgesinde şehit edildiği tahmin edilmektedir. Saltuk-Name’ye göre ise Sarı Saltık, doksan dokuz yıl yaşamış ve düşmanları tarafından zehirlendikten sonra hançerlenerek şehit edilmiştir (Tuğrul, 2006: 48). Altı’nın belirttiğine göre Sarı Saltuk makamı Arnavutluk’taki Kruya (Kruja) şehrinde bulunmaktadır. Bu makam, Kruya şehrinde dağın tepesindedir. Bektaşiler tarafından kutsal mekân olarak sayılan bu yer, her yıl Ağustos’un 15’inde ziyaret edilir (2019: 192). Haslok’a göre Sarı Saltık Hristiyan bölgelerinde Aya Nikola adıyla anılmakta ve bu isimle hürmet görmektedir (2000: 97).

1.2.2. Seyit Ali Sultan (Kızıldeli Sultan)

Trakya ve Balkanların önemli alperen veli tiplerinden olan Seyit Ali Sultan efsanevi kişiliği ile tarihsel kimliği iç içe geçmiş bir velidir. Birge’nin Sarı Saltuk ile birlikte Bektaşiliğin Balkanlardaki ilk misyonerleri olarak adlandırdığı (1991: 57) Seyit Ali Sultan’a dair bilgiler “Vilayetname-i Seyyid Ali Sultan” adlı kendi adına yazılan menakıpnameden öğrenilmektedir. Menakıpnameye göre 14. yüzyıl sonlarıyla 15. yüzyıl başlarında yaşamış olması muhtemel olan bu alperen dervişin Yıldırım Bayezid zamanında Horasan’dan Anadolu’ya gelmiş ve kendisiyle birlikte bulunan Seyyid Rüstem Gazi adındaki bir alperenle Rumeli’deki fetih hareketlerine katılmış olması muhtemeldir. İki birlikte Edirne ve Dimetoka’yı fethetmişler ve daha sonra Dimetoka’da kendi fethettikleri bir arazide zaviye inşa ederek buraya yerleşmişlerdir (Ocak, 2012: 39-40). Fetihlerdeki yararlılıkları

göz önüne alınarak Yıldırım Bayezid tarafından Kızıl Deli Sultan'ın tekkesine Darıbükü, Büyükviran ve Tırfulluviran adlarında üç köy verilmiştir. Seyyid Ali Sultan'ın türbesi Dimetoka'da Danbükü'dedir (Altı, 2019: 89-90). Seyit Ali Sultan, "Kızıl Deli Sultan" olarak da bilinmektedir. Bu adlandırmanın temelinde Dimetoka'da bulunan tekkesinin yakınından geçen ırmağın bulunduğu bilinmektedir. Bu adlandırmaya dair bir anlatı şöyledir: "Hacı Bektaş Veli bugünkü Hacı Bektaş ilçesine yerleştiğinde ona, kaynatılan kazanların altında yanan ateşi kontrol etme görevi verilir. Bir ara Seyit Ali Sultan verilen görevi unuttur. Kazanların altında yanan odunlar biter. O anda uzaktan Hacı Bektaş Veli gelmektedir. Kazanların altına koyacak odun yoktur. Bu sefer ayaklarını kazanın altına koyup kazanı kaynatmaya başlar. Bunu gören Hacı Bektaş 'Sen gerçekten delisin kıpkızıl delisin.' der." (Engin, 2014b: 254). Bu lakap da Seyit Ali Sultan'a kalır. Seyit Ali Sultan, fetih faaliyetleri ve tekkesi Balkanlar'da olsa da Anadolu'daki Alevi-Bektaşî inancı tarafından oldukça önemli kabul edilen bir isimdir. Aleviliğin yedi ulu ozanlarından Virani'nin ve Pir Sultan Abdal'ın Seyit Ali Sultan konulu nefeslerinin bulunması ve Kızıldeli kültünün Malatya, Tunceli ve Erzincan çevresinde de görülmesi bu durumun kanıtı olarak gösterilebilir (Mete, 2019: 57). Aynı zamanda Babagan Bektaşîlerinin ibadetlerinde görülen 12 posttan Aşçı Postu'nun (Oytan, 1956: 171) Seyit Ali Sultan'a ithaf edilmesi Bektaşî inancı açısından Kızıldeli'nin önemini göstermektedir. Hacı Bektaş Veli ile ilişkisi konusunda tarihsel kayıtlar olmamakla beraber Horasan civarında yaşamakta iken bir gece rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in emriyle Balkan fetihlerinde Yıldırım Bayezid'e yardım etmek için yanında kırk arkadaşıyla birlikte yola çıkışından söz edilmektedir (Şahin, 2009: 48-49). Cemalettin Çelebi, Seyit Ali Sultan'ı Kadıncık Ana'nın oğlu olduğunu ileri sürmesine rağmen Bedri Noyan bu varsayıma karşı çıkmakta, Hacı Bektaş'ın mücerretliğini öne sürerek bunun bir uydurma olduğunu belirtmektedir (Noyan, 1998: 251). Bu durum Çelebiler ile Babaganlar arasındaki anlaşmazlıklardan birisidir. Trakya'da görülen Bektaşî sürekliliği içerisinde varlığını günümüzde de koruyan Kızıldeli süreği özellikle Edirne civarında görülmektedir. Gerek musahipli olması gerek de uyguladıkları erkânlar gibi hususlarla Babagan Bektaşîliğinden ayrılan bu sürekle Trakya'da görülen diğer Bektaşî süreklilerinden Ali Koç Babalılar ve Çarşambalılar olarak adlandırılan Yeşil Abdallılar ile aynı erkânı yürütmektedir (KK4).

1.2.3. Otman Baba

Balkan Bektaşîliği için önemli isimlerden birisi de Otman Baba adıyla bilinen Hüsam Şah Gani'dir. Gani sıfatının eklenmesinin sebebini Bedri Noyan, Hüsam Şah'ın cömertliğine bağlamıştır (Noyan, 1995: 601). Cisim olarak heybetli, sırtı yassı, yüzü kızıl, gözleri ela olan birisi olarak tasvir edilen Otman Baba, aynı zamanda Gani Baba, Hüsam

Şah, Hüsam Dede ve Sultan Baba olarak da anılmaktadır (Alkan ve Yurtoğlu, 2018: 48). Otman Baba, erken Bektaşilik döneminde Trakya ve Balkanlar'ın İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde önemli bir tarihsel şahsiyet, alperen derviş olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun bu tarihsel kişiliğin yanında araştırma bölgemiz olan Trakya'da, "Babalılar" ya da "Babailer" adıyla anılan bir Bektaşi süreğinin dini rehberidir. Konumuz olmamakla beraber Otman Babalılar Tekirdağ ili Çorlu ilçesi Türkgücü, Marmaraereğlisi ilçesi Çeşmeli köylerinde ve Edirne ili merkez ilçesi Koşençiftliği köyleri başta olmak üzere Trakya'da inançlarını aktif olarak sürdürdükleri görülmüştür. İnanç sistemi olarak Bektaşiliğin sürekliliği içerisinde değerlendirilen Otman Babalı süreklilerin dini önderleri olan dedeler başlarına yedi dilimli bir tac giyerler. Bunun sebebi sorulduğuna Otman Baba'nın soyunun 7. İmam olan Musa-i Kazım'a dayandığını belirtmişlerdir (KK18). Bu konu ile ilgili olarak Bedri Noyan Otman Baba'nın soy kütüğünü şu şekilde vermiştir: "El-Hüsameddin, Bin Ali, Bin İbrahim, Bin İmam Musa Kazım, Bin İmam Cafer Sadık, Bin İmam Muhammed Bakır, Bin İmam Zeynel Abidin, Bin İmam Hüseyin, Bin İmam Ali" (Noyan, 1998: 262). Otman Baba Alevi-Bektaşilerce veli olarak benimsenmesine rağmen Bektaşi ibadethanelerinde kendisine post ayrılmamıştır. 15. yüzyılda yaşamış olan Otman Baba Rum Abdallarındandır (Özkırımlı, 1993: 126).

Tarihsel kişiliğinden ziyade menkıbevi kişiliği ile öne çıkan Otman Baba Balkanlar'da Bektaşiliğin benimsenip yayılmasında etkin görevler yapmıştır. Velayetname-i Otman Baba'ya göre 1378(9)-1478 tarihleri arasında yaşayan (Öz, 2004: 79) Otman Baba'nın hayatı hakkındaki bilgiler, ölümünden sonra Küçük Abdal tarafından yazılan adı geçen bu menakıpnameye dayanmaktadır. Kendi adına yazılan menakıpnameye göre, Otman Baba 1402'de Timur'la birlikte Anadolu'ya gelmiş, Germiyan, Saruhan ve çevresinde uzun süre dolaşmış, II. Mehmed'in şehzadeliğindeki Manisa valiliği sırasında burada bulunmuştur (Ocak, 2012: 44). Otman Baba'nın aynı yıllarda yaşadığı Fatih Sultan Mehmet ile karşılaştığı ve sohbetlerinin olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayetlerden birini Saygı şu şekilde aktarmaktadır: O sırada şehzadeliği olan Fatih Sultan Mehmet, Manisa'da bulunuyordu. Şehzade Mehmet, bir gece rüyasında bir derviş görür. Derviş, Şehzade Mehmet'in yanına varıp: "Sen benim kim olduğumu biliyor musun" diye sorar. Şehzade Mehmet, "Hayır bilmiyorum" der. Derviş, "Bana erenler arasında Hüsam Şah Gani derler, ben seni Rum diyarına padişah yapmaya geldim. Kırk yaşına geldiğinde ben sana kendimi göstereceğim. Eğer beni bildinse bildin, eğer bilemezsen bundan dolayı da zarara uğrarsın" diyerek kaybolur. Otman Baba, bir müddet Balkanlar'da dolaşır. O sırada II. Murat vefat eder, yerine oğlu II. Mehmet tahta çıkmıştır. Fatih, tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak İstanbul'u kuşatır. Bir müddet sonra Bulgaristan'ın Timova şehrinde bulunan Otman Baba, bir cuma sabahı erken saatlerde Timova Köprüsü'nün başındaki kayanın üzerine

çıkıp “Allahuekber, İstanbul'u aldık” diyerek İstanbul'un alındığını haber vermiştir. Gerçekten de o gün kuşluk saati ile öğle arası Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u ele geçirmiştir (2013: 179).

Otman Baba ile Fatih Sultan Mehmet'in karşılaştığı diğer bir anlatıya da Aziz Altı'nın eserinde rastlamaktayız: İstanbul'u ele geçiren Fatih, Belgrat'ı fethetmeyi planlamaktadır. O vakitler Otman Baba, İstanbul'da bulunmaktadır. Bir gün Otman Baba, Silivri Kapısı'nda otururken, Fatih Sultan Mehmet ile veziri Mahmud Paşa çıkagelir. Padişah ile vezirin Belgrat fethiyle alakalı konuşmasını duyan Otman Baba, “Sakin Mehmet Han, Belgrat Kalesi'ne gitme, çanına ot tıkarlar!” der. Bu sözlerle kızan Fatih kılıcını çekip Otman Baba'nın üzerine yürüse de Mahmut Paşa'nın bir veliye böyle davranmaması gerektiği uyarısı neticesinde kılıcını kınına koyar. Belgrat seferine giden Fatih, gerçekten de hezimete uğrar. Fatih, İstanbul'a dönmesinin ardından bir gün İstanbul sokaklarında dolaşırken Otman Baba'ya rast gelir. Otman Baba, hemen Fatih'in önüne geçerek, “Sultan sen misin yoksa ben miyim?” diye sorar. Fatih, dervişi hatırlar ve hemen atından inip evliyanın elini öperek, “Sultan sensin, sen bir Tanrı sırrısın ben ise sana yardımcıyım babacığım,” diyerek cevap verir (2019: 40-41). Bu anlatılar Otman Baba'nın da Sarı Saltık, Seyit Ali Sultan gibi alperen dervişlerin Balkanların fethi esnasında Osmanlı Sultanları tarafından saygı gördüğünün bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Günümüzde türbesi Bulgaristan'ın Hasköy iline bağlı Trakiets köyünün Teketo (Tekke) mahallesinde bulunan (Kayapınar ve Kayapınar, 2010: 96) Otman Baba'nın Amucalar arasında bir veli olarak algılandığı görülmektedir. Yağmur Baba olarak da anılan Otman Baba, özellikle yağmur duası esnasında zikredilmektedir. Bunu sebebi sorulduğunda bizlere Bedreddini Amucalar arasında okunan Yedinci Abdallar duasında geçen “yedi yıl bulut sürdü” ifadesi ve Otman Baba'nın hava olaylarına hâkim olduğu ve yağmur yağmasının onun ihsanı ile de olabileceği belirtilmiştir (KK21). Bunun yanında Ocak'ın Otman Baba Velayetnamesi'nden aktardığına göre Otman Baba, istediği zaman fırtına çıkarıp yıldırımları isteğine göre kullanan, şiddetli yağmurlar yağdıran, bulutlara binip yıldırımını elinde kamçı gibi kullanan bir velidir (2012: 162).

1.2.4. Ali Koç Baba

Trakya'da bir Bektaşî süreği olarak varlıklarını sürdüren Ali Koç Babalıların manevi önderleri olan Ali Koç Baba, tarihsel anlamda Osmanlı'nın Trakya ve Balkanlar'daki fetihlerinde aktif görev almış bir alperen derviş olarak nitelendirilebilir. Aziz Altı tarafından Bayezid devrinde yaşayan, fetihlere katılan ve Balkan Bektaşiliği açısından önemli sayılan simalar arasında gösterilen (2009: 38) Ali Koç Baba'nın tarihsel kimliği hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Çankırı kayıtlarında varlığı bilinen Koçu Baba veya Nejat

Birdoğan'ın Otman Baba'ya bağladığı Ali Baba (Engin, 2014b: 268-272) ile aynı olup olmadığı konusunda net bilgiler bulunmayan Ali Koç Baba'nın etrafında veli kültü oluşmuş, menkıbevi yönü öne çıkmış ve kendi adıyla bir süreği ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın Trakya ve Balkanlardaki fetihlerinde büyük yararlıklar göstermiş olan Ali Koç Baba'nın türbesi Bulgaristan Nikapol'dadır. 16. yüzyıla ait bir Osmanlı vakıf defterinde Ali Koç Baba tekkesinden söz edilmekte ve bu dervişlere Fâtih Sultan Mehmet tarafından mülk araziler bağışlandığı belirtilmektedir. Ali Koç Baba Türbesi bugün hâlâ ayaktaadır (Kiel, 2007: 88). Bölgede yaşayan Müslümanların "Ali Koç Baba Tekkesi", Hristiyanların ise "Tanrı Mezarı" adını verdikleri bu türbenin ziyaretinin birçok derde deva olacağına ilişkin inanışın bölgede hâkim olduğu belirtilmektedir (Engin, 2004b: 33). Ancak söz konusu türbeye ilişkin olarak burada Bulgar Kralı İvan Şişman'ın yattığı iddiasına ilişkin Engin'in makalesi (2004a) dikkat çekicidir. Bazı kaynaklara göre Ali Koç Baba Osmancık'ta bulunan Koyun Baba'nın mürididir (Kiel, 2007: 88). Bu kaydın aksine Trakya'da varlık gösteren Ali Koç Babalı Bektaşî süreği muhipleri ve mürşitleri kendilerini "Kızıldeli Evladiye Kolu" olarak tanımlamakta ve mürşitlerinin soylarının Seyit Ali Sultan'a dolayısıyla da Hacı Bektaş Veli'ye dayandığını belirtmektedirler (Engin, 2014b: 271). Bu süreğin mensuplarına göre soy şeceresinin ilk üç aşamasını Hacı Bektaş Veli, Seyit Ali Sultan ve Ali Koç Baba oluşturmaktadır (Engin, 2014b: 265-267). Dolayısıyla bu sürekte Alevilikte ve Bektaşîliğin Çelebi kolunda görüldüğü gibi "kutsal soy" kabulü karşımıza çıkmaktadır. Kızıldeli Bektaşîleri ile aynı musahipli erkânı yürüten Ali Koç Babalılar gerek musahipli erkân uygulamaları gerek de kutsal soy kabulü ile Anadolu Aleviliğiyle ve Bektaşîliğin Çelebi koluyla benzerlik göstermektedirler.

1.2.5. Şeyh Bedreddin

Günümüze kadar çok sayıda araştırmaya konu olmuş bir isim olan Şeyh Bedreddin, Türk tarihi içerisinde genel anlamda merkezi yönetime karşı ayaklanmış bir lider olarak tanımlanmaktadır. Saha araştırmamız esnasında Trakya'daki Bedreddin muhiplerini görünce Şeyh Bedreddin'in tasavvuf yönünün en az tarihsel kişiliği kadar önemli olduğu gerçeğiyle somut anlamda karşılaşmış olduk. Trakya ve Balkanlar'da görülen Amucalar içerisinde Şeyh Bedreddin'i manevi önder ya da yol rehberi olarak gören bir inanç zümresi bulunmaktadır. Bu inanç zümresine tabi olan kişiler Şeyh Bedreddin'i siyasi söylemlerinden ziyade dönemin kutbu, bir üveysi, bir veli ve bir manevi seyit olarak nitelendirmektedirler. Araştırma evrenimizi oluşturan Amucaların tarihsel süreçteki inanç dönüşümüne baktığımızda Balkanlara ilk geçiş aşamalarında net olarak bilinmese de tahminen Trakya'ya göç ettikleri dönem olan 15. yüzyıldan sonra Bedreddini inanç zümresine dâhil oldukları tahmin edilmektedir (KK37). Amucaların Bedreddiniliği 19.

yüzyıla kadar tüm kabile içerisinde görölse de “93 Harbi” olarak nitelendirilen Osmanlı-Rus harbinden sonra Abdal Ahmet Baba önderliğinde bazı Amucaların Bektaşiliğe geçtikleri Salcı tarafından belirtilmiştir (1942: 313).

Asıl Adı Bedreddin Mahmut olan Şeyh Bedreddin günümüzde Yunanistan sınırlarında bulunan Simavna’da doğmuştur. Doğum yılı 1370’dir. Babasının adı İsrail’dir. İsrail Gelibolu’ya çıktıktan sonra Simavna’yı ve kalesini kuşatmış, buranın tekfurunu ele geçirmiş ve bunun kızı ile evlenmiş, ondan da Bedrettin Mahmut, yani Şeyh Bedrettin dünyaya gelmiştir (Öztoprak, 2009: 104). Bedreddin Mahmut’un babası İsrail’in kökeninin Selçuklu hükümdarı Sultan III. Aleaddin Keykubat’a dayanmakta olduğu, İsrail’in babası Abdülaziz’in de bir vezirlik görevinde bulunduğuna dair bilgi Halil b. İsmail’in “Menakıb” adlı eserinde belirtilse de bu bilginin sorgulanması gerektiği belirtilmektedir (Ocak, 2013: 170). Ayhan Hira, Bedreddin’in Osmanlı saltanatına karşı giriştiği ayaklanma hareketine kamuoyunda meşru bir zemin oluşturmak amacıyla böyle bir iddianın öne çıkartıldığı belirtilmektedir (Dadaş,2018: 27). Hira’nın görüşüne Ocak’ın da katıldığı görölmektedir (2013: 170). Bunun yanında Babinger, bu iddianın geçerli olamayacağını çünkü belirgin bir Yahudi ismi olan İsrail’in Anadolu Selçuklu Devleti hanedan üyelerinden birisine verilmesinin pek mantıklı görünmediğini belirtmektedir (2014: 33).

Babasının Simavna kadısı olması sebebiyle “Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin” olarak anılacak olan Mahmut Bedreddin, doğduğu yer olan Simavna’dan başlayarak çeşitli hocalardan Sünni görüşe uygun iyi bir öğrenim görmüştür. Bursa ve Konya’da aldığı eğitimden sonra öğrenimini ilerletmek için önce Suriye’ye oradan da Kahire’ye gitmiş, Kahire’de dönemin ileri gelen bilim adamlarından ilahiyat, felsefe ve mantık dersleri alarak eğitimini üst seviyelere ulaştırmış ve bölgenin önemli isimlerinden biri olmuştur. Bu yıllarda Kahire’de inziva hayatı süren ünlü mutasavvıf Hüseyin Ahlati ile tanışması ve ondan tasavvuf dersleri alması Bedreddin Mahmut için bir dönüm noktası olmuştur. Hüseyin Ahlati’den öğrendikleri ile tasavvufa yönelen Mahmut Bedreddin, çevredeki ünlü mutasavvıfların tekkelerini gezerek batını inançlara olan ilgisini ve bu konudaki derinliğini artırmıştır. Bu derinlik ona sadece yakın doğu ülkelerinde değil Anadolu ve Rumeli heterodoks İslam dünyasında bir ün kazandırmıştır. Hüseyin Ahlati’nin ölümünden sonra, vasiyeti üzerine onun yerine geçerek, “şeyh” unvanı alan Mahmut Bedreddin tekkesini bırakarak Anadolu’ya gitmiştir. Anadolu’ya geçen Şeyh Bedreddin; Karaman, Germiyan ve Aydın illerini dolaşmış, bir yandan buraları tanımaya çalışırken bir yandan da kendi inanç ve dünya görüşlerini bölgeye yaymaya başlamıştır. 1405 yılında Edirne’ye geldiğinde artık bir halk önderi olmuştur. Bu yıllarda Mehmet Çelebi’ye karşı saltanat iddiasında bulunan Musa Çelebi, Edirne’de hükümdarlığını ilan etmiş ve Şeyh Bedreddin’i kazasker olarak

görevlendirmiştir. 1413 yılında Musa Çelebi'nin, kardeşi Çelebi Mehmet tarafından mağlup edilmesinden sonra Çelebi Mehmet halk ve bilim adamları arasında saygınlığının bulunması sebebiyle, Şeyh Bedreddin'i; Musa Çelebi'ye hizmet etmiş olmasına rağmen cezalandırmamış, yalnızca görevinden alarak, kendisine maaş bağlayıp İznik'e sürgün etmiştir. İznik'te çalışmalarını sürdüren Şeyh Bedreddin'in fikirleri İzmir ve Aydın civarında Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal aracılığıyla yayılıyordu. Ancak Şeyh Bedreddin, İznik'te zorunlu ikametini sürdürürken eski kethüdası Börklüce Mustafa, İzmir'in Urla yarımadasında bulunan Karaburun'da, Torlak Kemal de Manisa'da, yeni bir düzen isteğiyle ayaklanınca Şeyh Bedreddin de ayaklanmaların fikir mimarı olması sebebiyle İznik'ten ayrılarak Rumeli'ye geçmiştir. Silistre, Dobruca ve Deliorman yörelerinde dolaşarak Şumnu'ya yerleşmiştir. Bu sırada, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in güçleri Osmanlı tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Şeyh Bedreddin de 1415 yılında yakalanarak idam edilmiştir (Anıl, 2009: 86-94). İsyanın sonu Şeyh Bedreddin ve taraftarları için çok hazin olmuştur. Şeyh Bedreddin 56 yaşında Serez çarşısında çırılçıplak asılmıştır. Börklüce Mustafa'yla birlikte İzmir Karaburun'daki isyana katılanların sekiz bini savaş alanında, iki bini esir edildikten sonra kafaları kesilerek öldürülmüştür. Börklüce ise çarmıha gerilip deve üzerinde gezdirilerek öldürülmüştür. Torlak Kemal'in ise Manisa'da binlerce kişiyle birlikte kılıçla kafası uçurulmuştur (Eliçık, 2017: 27).

Şeyh Bedreddin isyanının şüphesiz en önemli iki ismi Torlak Kemal ve Alevi-Bektaşî nefeslerinde "Dede Sultan" olarak geçen Börklüce Mustafa'dır. Şeyh Bedreddin'in ayaklanması olarak bilinen bu olayda yer alan kişilerin tamamının herhangi bir dini ya da etnik kökene mensup olmaması, onların bir fikir etrafında toplanmış olmaları söz konusu ayaklanmanın dini bir ayaklanma olması tezini çürüten olgulardan birisidir. Eliçık, Şeyh Bedreddin ayaklanmasına katılan kişileri şu şekilde sıralamaktadır: Şeyh Bedreddin'in etrafında, Aleviler, Sünniler, Ermeniler, Yahudiler, Torlaklar, Ahiler, Kalenderiler, Bogomiller, hatta Hristiyan Katar Şövalyeleri bile var. Her dinden, her mezhepten ve her ekolden, her meşrepten insan, ortak bir önder etrafında toplanıp bir ayaklanma denemesinde bulunmuştur. Bunların hepsi, Anadolu'nun ezilmiş kitleleridir, öbür taraftakiler de sarayın çevresindeki insanlardır (2017: 24). Bedreddin olayı Tanzimat döneminde Türk aydın ve fikir adamları tarafından da ele alınmıştır. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi gibi Tanzimat dönemi aydınları Şeyh Bedreddin'i bir isyancı olarak değerlendirse de Mizancı Murad Bedreddin isyanına kısmen de olsa Bedreddin'in fikirleri boyutuyla değinmiştir (Timuroğlu, 1981: 36-37).

Şeyh Bedreddin Mahmut, ilk yetişme döneminde Hristiyan bir anne ve Sünni-İslam geleneğine sahip bir baba, tasavvufi açıdan Şeyh Hüseyin Ahlati ile yoğurulmuş bir fikir

dünyası içerisinde oluşturduğu düşünceleri yoluyla tarihsel süreçte de Bektaşilik ile iç içe geçen bir hareketin öncüsüdür. Oluşturduğu bu senkretik yapı ile Trakya ve Balkanlarda yerleşmekte olan Türk İslam dünyası için önemli bir kişi olan Bedreddin, günümüzde dahi geçmişte oluşturduğu fikirleri savunan müritleri halen korumayı başarmış bir fikir adamı ve tasavvuf âlimidir. Şeyh Bedreddin'in açtığı yola gönül verenler günümüzde araştırmamızın evrenini oluşturan Amucalar içerisinde Bulgaristan ve Trakya'da varlıklarını korumaktadırlar.

1.2.6. Balım Sultan

Araştırma evrenimizi oluşturan Amucaların Trakya'da yaşayanlarının büyük bir kısmının erkânını yürüttüğü Balım Sultan, Bektaşiliği tarikat haline getiren kişidir. Çalışmamızın bu kısmında Balım Sultan'ın oluşturduğu erkâna ve inanç sistemine değinmeden onun tarihsel kimliği üzerinde durmaya çalışacağız. 16. yüzyılda Bektaşiliği düzenleyip günümüzdeki şekline kavuşturan mutasavvıf olarak nitelendirilen Balım Sultan'ın kökeni hakkında Bektaşiler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Balım Sultan'ın Hacı Bektaş ile ilişkisinin sadece "yol evlatlığı" şeklinde olduğu, aralarında herhangi bir kan bağı olmadığını öne süren Bektaşiler Babaganları; Balım Sultan'ın Hacı Bektaş'ın "bel evladı" olduğunu, yani onun soyundan geldiğini öne süren Bektaşiler ise Çelebileri oluşturmaktadır. Bektaşiliğin bu iki kolu günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir.

Asıl adı "Hızır Bali" olan Balım Sultan'ın yaşadığı dönemden kalma doğrudan kendisiyle ilgili belge bulunmadığından hakkında bütün bilinenler yazılı ve sözlü Bektaşî geleneğine dayanır. Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli Türbesi'nin yanında bulunan türbesindeki kapı kitabesinde Hacı Bektaş'ın soyundan Resul Bali'nin oğlu olarak gösterilmişse de Babagan Bektaşî geleneği onun Resul Bali'nin değil Mürsel Bali'nin oğlu olduğu ve üstelik Hacı Bektaş'ın evliliği söz konusu olmadığından ancak "yol oğlu" olabileceği inancındadır. Ocak'ın Baha Said'ten aktardığına göre de Balım Sultan, Bektaşî şeyhlerinden Sersem Ali Baba'nın Dimetoka'da evlendiği bir Sırp prensesinden doğmuştur (Ocak, 1992a: 18). Balım Sultan'ın soyu hakkında bir başka rivayet de bir dönem Babagan Bektaşiliğinin dede-babalığını yapan Bedri Noyan dile getirmektedir. Noyan'ın aktardığına göre Balım Sultan'ın annesi Sırp, Macar veya Bulgar; babası ise Arnavut, Rum ya da Sırp asıllıdır. Noyan, bir başka kaynağa göre de Balım Sultan'ın babasının Gedik Ahmet Paşa'nın oğlu olduğunu belirtmektedir. Yine Bedri Noyan'ın babasının notlarından aktardığına göre Balım Sultan, Mürsel Bali'nin oğludur (1998: 302-303). Çelebilere göre ise Balım Sultan, Bektaşiliğin en büyük tekkelerinden birinin kurucusu olan Seyit Ali Sultan'ın soyundan gelmektedir. Seyit Ali Sultan ise Hacı Bektaş Veli ile

Bektaşiler arasında “Kadıncık Ana” ve “Kutlu Melek” isimleriyle bilinen Fatma Nuriye Hatun’un evliliklerinden doğmuştur. Balım Sultan, Seyit Ali Sultan’ın iki oğlundan birisi olan Mürsel Bali’nin oğludur (Yıldırım, 2019: 277). Balım Sultan’ın gerçek soyu hakkındaki bu iddialardan hangisinin doğru olduğunu bilmek mümkün görünmemektedir. Balım Sultan’ın nasıl dünyaya geldiğine dair bu anlaşmazlıklar yukarıda da bahsedildiği gibi Bektaşiler içerisinde “yol evladı” ya da “bel evladı” tartışmasının temelini oluşturmaktadır.

Balım Sultan, Sulucakarahöyük’te bulunan Hacı Bektaş tekkesine postnişin olmadan önce Dimetoka’da bulunan Seyit Ali Sultan tekkesinde bulunmaktadır. Balım Sultan’ı pir evine II. Bayezid atamıştır. II. Bayezid’in doğum yeri olan Dimetoka’da bulunun Seyit Ali Sultan Dergâhına ilgi duyduğu hatta bu ilgiden ötürü II. Bayezid’in Balım Sultan’ın müritlerinden olduğuna dair iddialar da mevcuttur (Ocak, 1992a: 18). II. Bayezid, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin doğusundaki Safevi Devleti aracılığıyla Anadolu’da oluşan yoğun Kızılbaşlık propaganda faaliyetlerini devlet için bir tehdit olarak görmüş ve çözüm yolları aramaya başlamıştır. Bu çözüm yollarından birisi de başına getirdiği Balım Sultan aracılığıyla Anadolu’da bulunan ve Safevilere taraf olabilecek dervişleri, abdalları ve onların muhiplerini Bektaşilik içerisinde alarak kontrol etmektir. II. Bayezid’in bu hamlesi gerek Bektaşilik gerek de Bektaşilerin devlet ile ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihe kadar dağınık olarak derviş ve abdalların uyguladığı erkânlar hem Balım Sultan tarafından sistematize edilerek Bektaşiliğin kurumsallaşmasını sağlamış hem de Safevi tehlikesine karşın Bektaşî tekkesi Osmanlı yönetimi tarafından desteklenmiştir (Altı, 2019: 42-43).

Ocak’a göre, Balım Sultan 1501 yılında (1992a: 17), Rıza Yıldırım’a göre de 1499 ya da 1500’lerin başlarında (2019: 122) pir evinin başına getirilmiştir. Ölümüne dair ise türbesinin kitabesinde yer alan “Hızır Bali bin Rasûl Bali bin Hacı Bektaş el-Horasani, Allah kabrini nurlandırсын. 925 -1519- yılında bina edilmiştir.” ifadesinden yola çıkarak 1519 yılından önce vefat ettiği öngörülebilir (Yıldırım, 2019: 269). Balım Sultan, Bektaşiliğe “mücerretlik erkânı”, “12 İmam kültü”, “12 Çerağ”, “teslim taşı” gibi kavramları getirmiştir (Altı, 2019: 52).

Yaptığı bu yeniliklerle Balım Sultan’ı Bektaşî yolunu Bektaşilik tarikatına dönüştüren kişi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu dönüşümde kuşkusuz Hacı Bektaş’a dair menkıbelerin toparlanarak Velayetname’nin oluşmasında öncü olması da önemli bir aşamadır (Yıldırım, 2019: 180). Tüm bu yenilikler ve düzenlemeler Balım Sultan’ın Bektaşiler arasında “pir-i sani” olarak anılmasını da sağlamıştır. Aynı zamanda Balım Sultan, Bektaşî tekkelerinde görülen 12 posttan beşincisi olan Ekmekçi Postu’nun da sahibidir (Noyan, 1995: 266).

1.3. Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma

Babagan Bektaşilerinde mürşitlik aşamaları olan “Dede-baba”, “Halife-baba” ve “Baba” tarikata bağlanan, nasip alan kişilerin rızası ile bu makamlara gelirler. Babagan Bektaşiliğine bağlı olan Amucalarda da bu durum böyledir. Görüştüğümüz Bektaşî Baba ve Halife-babaların tamamı “Biz, Hacı Bektaş’ın bel evladı değil, yol evladıyız.” diyerek Alevilikte ve Balkanlar’da bazı Bektaşî sürelerinde görülen mürşitliğin bir soya bağlı olma hususunu yani “bel evlatlığı” ya da kutsal soy kabulünü reddetmektedirler. Balım Sultan ile kurumsallaşan fakat tarihin çeşitli dönemlerinde özellikle de II. Mahmut döneminde Bektaşî tekkelerinin dağıtılması neticesinde ibadetlerini gizli şekilde sürdürmek zorunda kalan Bektaşîlerin aynı erkâna tabi olsa da ibadet formlarına ve ibadethanelerindeki sembollerde farklılıkların görülmesi olağandır.

Bedreddinilerde ise “Baba” mürşit olarak kabul edilirken mürşit yardımcısı “dede” sözcüğü ile ifade edilmektedir (KK29). Mürşit olan babanın seçiminde Bektaşî Amucuların tersine soydan gelme esası temel alınmaktadır. Ancak bu soydan gelme Alevilikteki dini önder soyunun Ehlibeyt’e dayandırılması şeklinde değildir. Bedreddinilerde bu durum “manevi seyitlik” ya da “manevi üveysilik” kavramları ile açıklanır. Üveysiliğin temeli de Şeyh Said Hüseyin Ahlati ile ilişkilendirilmektedir (KK29). Şeyh Said Hüseyin Ahlati, Bedreddin’in kendisiyle tanışmadan önce karşı olduğu sufiliği kendisine benimseten ve onun sufi hayatının başlamasını sağlayan hocasıdır (Sayar, 2018: 108). Engin’in Ocak’tan aktardığına göre Üveysiler; Peygamber’in ruhaniyetinden nasip alanlar, Veysel Karani’nin ruhaniyetinden feyz alanlar, herhangi bir büyük şeyhin kutbun ruhaniyetinden irşat edilenler ve bizzat Hızır peygamber aracılığıyla irşat edilenler olmak üzere dört gruptur. Şeyh Bedreddin de o döneminin kutuplarından kabul edilen Şeyh Said Hüseyin Ahlati’den feyz alan bir üveysi olarak kabul edilmektedir (2008: 35-36).

Bedreddin’in yolunu sürdüren Bedreddini babaları da manevi olarak Şeyh Bedreddin’in bu unvanını günümüzde sürdüren kişiler olarak değerlendirilmektedir. “Sultan” olarak adlandırılan Bedreddin’in hocası olan Hüseyin Ahlati’nin soyunun 11. İmam olan Hasan-ül Askeri’ye dayandığını düşünen Bedreddini Amucalar kendilerinin de bu yoldan Hasan-ül Askeri’ye bağlı olduğunu söylemektedirler (KK29).

Bedreddini Erkânı’nda Ehlibeyt merkezli diğer inanç sistemleri gibi temel olan “Hak, Muhammet, Ali” üçlemesi varlığını sürdürmektedir. Bu inancın yanında Bedreddinilerde yol gösterici, büyük ulu olarak Şeyh Bedreddin kabul edilir. Seyitlik atfedilen Şeyh Bedreddinî yolunu sürdüren babaların da bu unvana sahip olduğuna inanılır. Bu yüzden Şeyh Bedreddin, “Bedreddin Sultan” olarak adlandırılır ve bu şekilde anılır.

1.3.1. Bektaşî Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma

Tüm inanç yapılarında görüldüğü gibi Bektaşî ya da Bedreddini Amucaların da inanç sistemleri içerisinde hiyerarşik bir yapılanma bulunur. Bu hiyerarşik yapılanmanın temelinde herhangi bir ast üst ilişkisinde ziyade dergâha ya da “yol”a hizmet kavramı bulunmaktadır. Balım Sultan ile kurumsallaşan ve Balım Sultan’ın oluşturduğu yol evladı düsturunu kendilerine ilke edinen genelde Babagan Bektaşîleri özelde de Amucaların tarikat içinde gördükleri hizmete göre aldıkları çeşitli makamlar bulunmaktadır. Bu makamlar şunlardır:

Dede-baba: Babagan Bektaşîlerinin postnişini olarak gösterilebilir ve bu görev ömür boyu sürmektedir. Türkiye sınırlarında bulunan Babagan Bektaşîlerde bir adet dedebaba bulunmaktadır. Halife-babalar arasından seçilir. Bu seçim halife-babaların kendi aralarında yaptıkları bir oylama ile sonuçlandırılmaktadır. Dedebabalar, halife-babaların ve babaların atanması, Babagan Bektaşîlerinin dini önderliğinin yapılması gibi görevleri yürütmektedirler. Dede-babalık, Balım Sultan postunun devamı olarak kabul edilmektedir. Altı’nın belirttiğine göre Balım Sultan’dan sonra ilk dedebaba Sersem Ali Baba’dır ve bu görevi 1551-1569 tarihleri arasında yürütmüştür (2019: 57). Kendisi de dedebaba olan Bedri Noyan’ın aktardığına göre Sersem Ali Baba’dan sonra 27 dedebaba bu görevi yürütmüştür (1995: 34). 1997 yılından beri dede-babalık görevini Ali Haydar Ercan yürütmektedir. 1997 yılında dedebaba Doç. Dr. Bedri Noyan’ın vefatının ardından yapılan dede-babalık seçimi sonrası oluşan ikilik neticesinde Ali Haydar Ercan’dan başka Mustafa Eke de kendisini dedebaba ilan etmiş ve ikili bir dede-babalık süreci başlamıştır. Mustafa Eke’nin 2019 yılında vefat etmesi üzerine Mustafa Eke’ye tâbi olan halife-babalar ve babalar Ali Haydar Ercan’ın dede-babalığını kabul etmiş ve Türkiye’de bulunan Balım Sultan Erkânı uygulayan tüm Bektaşîler Ali Haydar Ercan’a bağlanmıştır (KK37).

Halife-baba: On iki imamları simgeleyen bu makamda bulunan halife-babalar, ya doğrudan dedebaba tarafından seçilmekte ya da iki halife-babanın önerisi ve dede-babanın uygun görmesi ile bu makama atanmaktadırlar. Halife-babalar aldıkları bu unvanı ölene dek taşırlar. Bir Halife-baba en fazla üç dervişe babalık unvanı verebilir. Üçten fazla baba ihtiyacı olduğunda baba seçimi için dedebabanın icazetleri yetkilidir. Ülkemiz sınırlarında on bir adet halife-baba bulunmaktadır. Dede-baba ile birlikte on iki kişi olurlar ve on iki imamları simgelerler. Halife-baba ilan edilen kişilere dedebaba tarafından bir hilafet-name ve sancak verilir (KK37). Sancak ve hilafet-name, halife-babaların mürşitlik yaptığı dergâhlarında duvarlarında asılıdır. Kılavuzlu köyünde halife-babalık yapmış olan Halil Tiryaki’nin hilafet-namesi şu şekildedir:

Esirgeyen, bağışlayan en büyük gerçeğin adı ile başlarım. Beğendiğini beğenen o, her şeyi bilendir. Tanrı tarafından yakın bir zafer var. İnanmışlara muştula. Ya Muhammed, ya Ali! Ey insanların en yararlısı, peygamberlerin başbuğu Hazret-i Muhammed Mustafa, ermişlerin başı Hazret-i İmam Ali-yyel Murtaza ve kadınlık evreninin yüce banisi Hazret-i Fatıma-tüz-Zehra ile onun inanmışların anası Hatice-tül Kübra ve Hasan-ül Müçteba, Kerbelâ şehidi garip ve mazlum İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Muhammed Bakır, mezhep sahibi İmam Cafer-üs Sadık, İmam Musa-i Kâzım, İmam Ali Rıza, Muhammed-ül Takiy ve İmam Aliyyün- Nakıy, İmam Hasan-ül Askeri ve İmam-ı zaman Muhammed-ül Mehdi Hazretlerine salât ve selâm olsun ki bunlar önde ve sonda içte ve dışta en iyi ve en temiz olanlarındandır. Lâ feta illâ Ali Lâ seyf-e illâ Zülfikar. O gerçeklerin gerçeğine hamdolsun ki, anlayışlı kişilerin gönüllerini yüce bilgi hazinesinin bilgisiyle süsledi ve onları yüce aşamalara erıştirdi. O, görünen ve görünmeyen erenlerin gerçeğidir; yardımcı, esirgeyici ve bağışlayandır. Onun bilgilerine ve ondan başka gerçek olmadığına tanıklık ederim. Muhammed'in onun kulu ve peygamberi olduğuna tanıklık ederim. Onun soyuna ve ev halkına, yakınlarına ve dostlarına sonuna kadar bağlıyım. O yüce peygamber buyurmuştur ki; onun yakınları kendilerine uyanlara parlak bir yıldız gibi kurtuluş yolunu nurlandıran kişilerdir. Ey Talip oğlu Hz. Ali buyurdu ki, yol uluların üç belirtisi vardır. Devletle iken alçak gönüllü, kudrette iken alçak bağışlayıcı, yoksullukta iken ihsan edici olmak. Gerçeklerin sultanı ve erenlerin kutuplar kutbu Horasanlı Hünkâr Muhammed Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri buyurdu ki "Azıcık marifet birçok işlerden hayırlıdır. Avam malda, seçkin kişi iyi işte, hayırlı efalde seçilmişlerin seçkini olan iyi haldedir. Ermişlerin ulusu işin sırrında olmalıdır. Hak buyurmuştur ki, "Peygamber size ne verirse alın. Size neyi yasaklarsa ondan uzak olun." (Haşr, Suresi 7. Ayet). Siz de kazaya rızaya, ağır durumlara sabredin, nefsinizin yularını elde tutun. Aşırı gitmeyin böylece basamaklar çıkar, yüce aşamalara ulaşsınız. Kişilerin hakkını koruyunuz. Aza kanaat edin. Hak buyurmuştur ki, "Er olsun bacı olsun her kim inanarak doğru iş işlerse kesindir ki ona en mutlu hayatı yaşatırız." (Nahl Suresi, 97. Ayet). Kanaat sahibi olun; bir lokma, bir hırka mesleğinde olmayın ama her şeyin çok fazlasından kaçın. Gözünüz çok yükseklerde olmasın. Herkesle iyi geçinin, hayır işleyin, bildiklerinizden çevrenizi yararlandırın. Hacı Bektaş-ı Veli Efendimiz buyurmuşlar ki, "Benim üç dostum var: Öldüğümde biri evde kalır, biri yolda. Biri benimle gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan yakınlarım, dostlarım, benimle bile gelen iyiliklerimdir." Bu hilafet-namenin yazılış nedeni şudur ki, Halil Tiryaki Baba erenler her haliyle yol eri olarak gelmiş olup ariflerin kutbu, Sultanı Hakk'a ulaşmışların en ulusu Sultan Hacı Bektaş Veli (Tanrı apaçık ve yüce sırrını kutsasın) Efendimiz Hazretlerinin yoluna bağlanmış 21 Mart 1929 tarihinde doğmuş ve 1956 tarihinde Halife Cafer Tuncay Baba'dan nasip almış ve halen ilmen yakîn, Hakk'âl yakîn, ay-nel yakîn bilgilerin en gerçek mürşidi Hacı Bektaş Veli efendimizin dergâhı Pîrevi'nde postnişin olan Ali Haydar Ercan Dedebaba'ya hilafet isteği ile geldi. Bu yoksullara hizmet edici ki Bektaşî fakirlerinin hizmetinde Halife Ali Haydar Ercan Dedebaba olup, erenlerimden gördüğüm erkân ile kendilerine makas vurup tıraş ile hırka giydirdim. Muhterem mürşidim, Doç. Dr. Bedri Noyan Dedebaba'dan el aldım. O da Ali Naci Baykal Dedebaba'dan el aldı, o da Salih Niyazi Dedebaba'dan, o da Feyzullah Dedebaba'dan, o da Malatyalı Hacı Mehmet Dedebaba'dan, o da Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'dan, o da Konyalı Perişan Hafız Ali Dedebaba'dan, o da Selanikli Hacı Hasan

Dedebaba'dan, o da Yanbolulu Hacı Hasan Turabi Dedebaba'dan, o da Çorumlu Seyyit Hasan Dedebaba'dan, o da Sofyalı Saatçi Ali Dedebaba'dan, o da Vidinli Seyyit Hacı Mahmut Dedebaba'dan, o da Merzifonlu Hacı İbrahim Dedebaba'dan, o da Sivaslı Mehmet Nebi Dedebaba'dan, o da Kalacaklı Seyyit Haki Dedebaba'dan, o da Horasanlı Hacı Mehmet Nuri Dedebaba'dan, o da Sinoplu Seyyit Hasan Dedebaba'dan, o da Dimetokalı Seyyit Kara Ali Dedebaba'dan, o da Kırımlı Hanzade Mehmet Külhan Dedebaba'dan, o da Serezli Hacı Hasan Dedebaba'dan, o da Urfalı Seyyit İbrahim Dedebaba'dan, o da Bilecikli Seyyit İbrahim Agahi Dedebaba'dan, o da Hacı Seyyit Mustafa Dedebaba'dan, o da Dimetokalı Hacı Vahdeti Dedebaba'dan, o da Dimetokalı Kara Halil Dedebaba'dan, o da Dimetokallı Ak Abdullah Dedebaba'dan, o da Hacı Ahmet Ali Dedebaba'dan, o da Sersem Ali Dedebaba'dan el almıştı. (Tanrı sonsuz rahmeti cümlesinin üzerlerinde olsun ve cümlesi nur içinde yatsınlar). O da Emir Kasım Dede'den, o da İskender Hacı Dede'den, o da Abdalların Sultanı Tanrı bilgelerinin belgeleri sahibi Balım Sultan'dan, o da babası Mürsel Bali'den, o da Resul Bali'den, o da soy babası İdris Hocaoglu Hızır Lâle Sultan'dan el almıştı. O da olgunlar insanlar sultanı nurdan yapılı, Tanrı ulusu, gerçeğin sonu gelmez sırlarını bilen, ledün bilgisi ve anlayış sahibi Hazreti Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli (Tanrı apaçık yüce sırrını kutlu kılsın) Efendimizden el almıştı. Bu bilgi ona babası Seyyit İbrahim El-Kâzımî'den, ona da Babası Seyyit Muhammed Salis'den, ona da babası Seyyid İbrahim Sani'den, ona da babası Seyyit Hüseyin'den, ona da babası Seyyid Muhammed'den, ona da babası Seyyid İbrahim Mükerrrem-ül Mücab'dan, ona da babası Seyyid Hz. Musa-el Kâzım'dan ona da babası Hz. İmam Cafer-üs Sadık'tan, ona da babası Hz. Muhammed-ül Bakır'dan, ona da babası Hz. İmam Zeyn-el Abidin'den, ona da babası Hz. İmam Şehid-i Kerbela Hz. Hüseyin'den, ona da babası Ebu Talib oğlu Hz. İmam Ali Kerrem-Allah-ı Vech'ten geldi. Ona Peygamberin övüncü ve tertemiz kişilerin belgesi, Tanrı sevgilisi ve hesap günün yardımcısı Hz. Muhammed Mustafa'dan geldi. (Tanrı'dan Salat ve Selâm cümlesinin üzerine olsun). O da Cebaili akl aracılığı ile evrenlerin yaratıcısı olan yüce sevgiliden feyz aldı. Bu hilafet-namenin yazılış nedeni şudur ki, aziz pirimiz, anlayışlı kişilerin sultanı ve gerçeğe vurgun âşıkların şahidi Hazret-i Pir Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli (Tanrı onun apaçık ve yüce sırrını kutlu kılsın) Efendimiz Hazretlerinin yoluna bağlı Tekirdağ Kılavuzlu Dergâhı postnişini olan Halil oğlu Halil Tiryaki Halife-baba ermişlerin yolunu kabul edip, sofrâ, çerağ ve tığ ve âlem ve izin, icazet ve inâbet verildi. Halifelik sarf-ı nazar olundu. Ermişlerin yolunu dipdiri tutup, isteklileri uyarma ve telkin ile doğru yola getirsin. Hak Muhammed Ali'nin geniş ve dosdoğru yoluna inançla ulaştırâsın. Özellikle, halen pirimiz Hz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli postunda oturan ve bu hilafet-namenin altında mührü ile imzası bulunan Hadim-ül Fukara Ali Haydar Ercan Dedebaba'yı yegâne mürşidim bilip onun buyruk ve isteklerinden kıl ucu kadar ayrılmayasın. Gereksiz kişiye asla derece ve mertebe vermeyesin. Doğru yoldan taşra bulunduğunun hakkından gelesin. Tekirdağ Kılavuzlu Dergâhında erkân yürütesin. Ve sen ki, adı geçen Halife Halil Tiryaki Baba'sın, seçkinlere yakışır bir tavır ve halde olarak gelene gidene saygı ve konukseverlik göstererek, sana bağlı olan muhiplerini canlı ve inanmış durumda tutup, her halinle ve sözünle yüce yol töresine dikkat edip yasaklananlardan uzakta durâsın. Sana bu hilafet-nameyi verene, mürşidine, vefakâr ve sadık olasın. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin şeref ve izzet-ü ikbalde olması ve başta Sayın Cumhurbaşkanımız ve Türk ulusu ile şanlı ordumuz olmak üzere bütün

insanların mutlulukta olması duasında ve çabasında olasin. Bu hilafet-namenin gerektiği üzere iş işleyesin. Yolumuzda olanların hepsi bu hilafet-namemize güveneler ve şöyle bileler ve bunu saygı ile uyalar. Karşıt bir işlemde bulunmayalar. Selâmete erenler, ancak dosdoğru yolu tutanlardır. (Taha Suresi, ayet 47). Bu hilafet-nameyi Miladi 11 Nisan 1998 tarihinde Cumartesi günü yazdım. Hadim-ül Fukara, Hazret-i Pir Hünkâr Hacı Bektaşî Veli'nin yüce dergâhı postnişin ve türbedarı Ali Haydar Ercan Dede-baba. Mühür ve imza.

Kılavuzlu köyünde ikamet eden Fehmi Tuncay ve aslen Ahmetler köyünden olan ancak Kırklareli'de ikamet eden Hasan Yıldız, Amuca kabilesinden halife-babalık postunda oturan kişilerdir. Halife-babalar kendilerine bağlı dergâhlarda mürşitlik görevini yürütürler.

Baba: Babaları, Babagan Bektaşîlerinde yerleşim yerlerinde ibadet işlerini yürüten mürşitler olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Halife-babalar ya da dede-babalar tarafından atanan babaların Amuca Bektaşîleri erkânının içerisinde erkân yürütmek, derviş atamak, kişileri Bektaşîliğe kabul etmek gibi görevleri bulunmaktadır. Sayı olarak herhangi bir sınırlaması olmayan babalar, nasip alan Bektaşî sayısına göre yerleşim yerlerinde farklılık gösterebilir. Babalar seçimle görev yürüten kişilerdir. Babaların seçimlerinde kişinin nasip yaşı (Bektaşîlikteki yaşıdır. Bektaşîliğe bağlanışın bir yeniden doğuş olarak görülmesi sebebiyle nasip yaşı ibadetlerde biyolojik yaştan daha önemlidir), bilgi düzeyi gibi ölçütlerden ziyade bilgili, hâl sahibi ve araştırmacı olmaları gerekmektedir (KK31). Dini törenlerde özel kıyafetler giyen babaların bulundukları yerde “kanun-u evliya çerağı” yanar. Yapılan her türlü ibadette önder vazifesi gören babalar sadece inanç önderi vazifesi taşımazlar. İbadet esnasındaki görevlerinin yanında yeni doğan kişilere ad verme, dini nikâh kıyma gibi toplumsal görevleri de bulunmaktadır. Babalara adlarına düzenlenmiş babalığa atayan kişinin imzasının bulunduğu “babalık icazetnamesi” verilmektedir. Babalar, bu icazetnameyi mürşitlik yaptıkları dergâhın duvarına asmaktadırlar. Yukarıda halife-babalık hilafet-namesini verdiğimiz Halil Tiryaki'nin verdiği, günümüzde Kırklareli Hasan Yılmaz Halife-baba Dergâhının mürşidi olan Halife-baba Hasan Yılmaz'ın babalık icazetnamesi şu şekildedir:

Bismillahirrahmanirrahim. Nasri min Allah fevettin görüp beşerel müminüne ya Muhammed ya Ali pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli la feta illa Ali seyfe illa Zülfikar. Esirgeyen ve yargılayan Tanrı'nın adıyla başlıyorum. Tanrı'dan bir yardım, pek yakında bir zafer, inanmışları bununla muştula. Ya Muhammed ya Ali, ey insanlığın hayrı Tanrı'ya hamdolsun ki bizi buna iletti. O bizi iletmeseydi biz doğru yola erişmezdik. Başarımız ancak onun lütfuna bağlıdır, bize de onun yardımı yeter. Tanrı en güzel gözetleyicidir. Tanrı elçileri ve onun kitap ıssı yalvaçları ile ermişlerin yolunda oluşumuz, ulaşmış ve ona yakın olanların mesleğine girmiş ve bunun iyiliklerinden yararlanmış oluşumuz için gerçeğe hamdolsun. Tanrı'm anlayışlı kişilerin yumuşak huyluluk, bilgi tefekkür ışıkları ile aydınlat, yola girmişlerin iç

evrenlerini, gerçeklerin sırları yıldızlarıyla çeşitli güzel düşünceler, aşk şevk ve kuşkusuz bilgilerle süsle. Salat ve selam, o insanların en yücesi, en şerefli olan Muhammed'e olsun. Bizi gerçeğe ve yakınlığa götürücü yola ulaştırmak için uyarsın ve o apaçık şeriatının ulu edebi ile edeplendirsın. Yine salat ve selam, onun tertemiz soyuna ve ev halkına, ehl-i beytine, dosdoğru sözlü kişilere, onun ashabına, iyiliği çok kişilere olsun yeniden dirilme ve karar gününe kadar. Kendimizi her yerde ve her anda iyice buna bağlamak için. Bundan sonra ermişler sultanı, tertemiz kişilerin tanığı, yalvaçların efendisinin soyundan gelme, ermişlerin sırlarını bilen, şekillenmiş nur Çalap'ın ulu kişisi ve gizlilerini bilicisi yüce pirimiz hünkârımız Hacı Bektaş Veli efendimizin değerli yoluna girmiş ve onun isteklerine bağlanmış ve bunlara uyup dayanmış "Kırklareli Hastane Caddesi 54 no.lu evde oturan, Kofçağız Ahmetler köyünde 1938 yılında doğan Ahmet oğlu Hasan Yıldız Derviş, 20.12.1962 günü Klavuzlu'dan Abdal Ahmet Baba postnişini Halife Cafer Tuncay Baba'dan nasip almış; 23.12.1991 günü Kırklareli Karıncaklı köyünden Hasan Güner Baba'dan derviş olmuş olup, Kırklareli Dergâhı'na postnişin olmak isteği tarafımızdan da uygun görüldü. Kırklareli'nde, evindeki dergâhında uyarıcı postnişin olmak üzere tarafımızdan bu icazetname kendisine verildi. Eskiden olageldiği gibi bilinen hizmeti görmek, şeriatın eski yolunu, dosdoğru ve temiz gönül yolumuzun dini ayetlerini yapmak ve tüm yola girmişlerle gerçek yoluna girmeye istekleri olan âşık ve bağlı kimselerin bilinen hizmetlerini, tinsel dileklerini görmek ve hizmet yolunda çalışmak, yoksul ve dervişleri korumak, gelen geçene yemek yedirmek ve iyi yardımlarda bulunmak gibi güzel hallerde bulunmak, Tanrı elçisinin nurlu şeriatında ve günahlardan kaçınanların imanının kutsal yolundan kıl payı kadar sapmayarak eski dosdoğru kişilerin izinden gitmek, beş vakitte dinin, yurt ve ulusumuzun devamı gibi boynumuza borç olan dualara devam etmek üzere Ahmet oğlu Hasan Yıldız'a babalık aşaması ve buna ilişkin tam yetkinin verildiğini bildirmek üzere bu icazetname yazıldı. Hasan Yıldız Baba Er eline verildi. Görenler bu belgemize inansın, güvensinler. Kendisi de postunun abdalı olursa ne ala. Olmazsa verildiği gibi geriye de alınır. 22 Aralık 1997. Âlem Şah Baba Dergâhı Postnişini Hadım-ül Fukara Bende-i Al-i Aba Halife Halil Tiryaki Baba. İmza ve mühür.

Çalışmamız esnasında tüm Amuca yerleşim yerlerinde 14 babanın ismine ulaşabildik. Bu babaların listesi aşağıdaki gibidir:

Adı Soyadı	Unvanı	Dergâhının Bulunduğu Yer
Fehmi Tuncay	Halife-baba	Tekirdağ Süleymanpaşa Kılavuzlu Köyü
Hasan Yıldız	Halife-baba	Kırklareli Merkez ilçe
Ali Sezer	Baba	İstanbul Beşyüzevler
Bahtiyar Kombal	Baba	Kırklareli Lüleburgaz Çeşmekolu Köyü
Hüseyin Akar	Baba	Kırklareli Lüleburgaz Çeşmekolu Köyü
Hüseyin Kayrak	Baba	İstanbul Beşyüzevler
Mehmet Birgin	Baba	Kırklareli Lüleburgaz Umurca Köyü
Mehmet Işık	Baba	Kırklareli Merkez İlçe
Mehmet Şilli	Baba	Kırklareli Lüleburgaz Yenibedir Köyü
Mehmet Tiryaki	Baba	Tekirdağ Süleymanpaşa Kılavuzlu Köyü
Mustafa Engin	Baba	Kırklareli Lüleburgaz Çeşmekolu Köyü

Naci Aydoğdu	Baba	Kırklareli Kofçaz Malkoçlar Köyü
Salim Öztürk	Baba	Kırklareli Merkez İlçe
Şevket Gürses	Baba	Tekirdağ Süleymanpaşa Kılavuzlu Köyü

Tablo 3. Amuca Yerleşim Yerlerindeki Mürşitler

Derviş: Bektaşiler arasında en kutsal makam olarak görülür. Hizmete başlangıç makamıdır. Hiyerarşik yapılanma içerisinde ilk ve temel makamdır. Baba, halife-baba ve dede-babanın mutlaka bir dönem dervişlik yapması gerekmektedir. Babaların görevlerini yürütmeleri esnasında onlara yardımcı olan kişilerdir. Derviş atanmasından baba sorumludur ve atanan derviş sayısı konusunda herhangi bir sınırlama bulunmamakla beraber büyük dergâhlarda sayılarının en fazla 12 olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (KK31). İbadet esnasında babanın sol tarafındaki postta oturan dervişler, beyaz renkli on iki dilimli bir tac takarlar. Boyunlarında on iki köşeli teslim taşları bulunmaktadır. Bunun yanında siyah bir hırka giyerler ve bellerine tıg bentleri bulunur. Dervişler ibadet esnasında babadan aldıkları görevlerin yanında ad verme, kurban tekbirleme, meydanevinin düzeni gibi önemli görevleri yürütürler. İbadet sonrası açılan Ali sofrasında da mürşidin yanında otururlar.

Muhip: Nasip alarak Bektaşi tarikatına giren kişileri karşılamak için kullanılan kelimedir. Âşıklık sürecinde Bektaşiliğin kuralları ve özünü öğrenen kişi nasip almaya karar vererek bir baba huzurunda Bektaşi olur. Tarikata girmeden önce aslında kendi nefsinin sembolize eden bir kurban keserek ikrar verir ve tarikata girer. Muhip olan kişi her yıl bağlandığı babanın görgüsünden geçmek zorundadır. Buna “baş okutma” denir. Yaptığımız görüşmeler esnasında isteyen herkesin muhip olamayacağı, öncelikle nasip almış diğer kişilerin olumlu görüşleri ile baba tarafından onaylanması gerekmektedir. Kişinin muhip olabilmesi için belirlenen en önemli ölçüt Bektaşiliğin kurallarına uygun yaşayıp yaşayamayacağına dair düşüncedir. Bunun yanında Kılavuzlu köyünden Şevket Baba herhangi bir insanı öldüren ya da avcı olan kişilere nasip vermediğini, avcılarının nasip almak için bu işi bırakmaları gerektiğini söylemiştir.

Âşık: Bektaşiliğe giriş için adaylık süreci olarak da değerlendirilebilecek olan bu aşama, Bektaşiliğe yakınlık duyan ancak henüz nasip almamış kişileri karşılamaktadır. Tarikata girmediği için ibadetlere katılamayan âşıklar hiyerarşik düzende herhangi bir yere sahip değildirler.

1.3.2. Bedreddini Amucalarda İnanç Temelli Hiyerarşik Yapılanma

Bektaşi Amucalarda görüldüğü gibi Bedreddini Amucalarda da inanç temelli bir hiyerarşik yapılanma mevcuttur. Yalnız bu hiyerarşik yapılanma bir rütbe ya da

üstünlükten ziyade tarikat içerisinde bu yola gönül vermiş kişilerin yaptıkları görevleri ifade etmektedir. Amuca Bektaşilerinde görülen ayrıntılı yapılanma Bedreddiniler de görülmez, Bedreddini Amucaların inanç temelli hiyerarşik yapılanmalarının üç temel bölümü vardır:

Baba: Babalar Bedreddini Amucaların da mürşitleridir ve soy esaslı olarak belirlenir. Bu soyun temelinde Amucalara Bedreddiniliği getiren ilk isim olduğu söylenen Karaoğlu Abdal Ahmet'in iki oğlu olan Abdal Ahmet ve Hacı Tahir bulunmaktadır. Bedreddini Amucalarda babalık Hacı Tahirliler ya da Abdallar olarak belirlenen kollardan ikişer babanın belirlenmesi şeklinde yürümektedir (KK37). Ancak saha çalışmaları esnasında ülkemizde iki adet babanın olduğunu öğrendik. Bunlardan ilki Kırklareli-Lüleburgaz'a bağlı Turgutbey köyünde ikamet eden Abdallar soyundan Levent Aktaş baba ve görüşme imkânı bulamadığımız İstanbul'da ikamet eden Ali Karalı babadır (KK29). Bektaşî Amucalarda baba ya da halife-baba olan kişiye icazetname ve mühür verilir. Ancak Bedreddini Amucalarda babalık nişanesi olan ve sonradan düzenlenen herhangi bir berat ya da mühür bulunmamaktadır. Bedreddini babası olarak seçilen kişi geçmiş babalardan kalan çerağları alır ve ibadetlere giderken bu çerağları yanında götürür. Meydan açılıp ibadete başlanırken bu çerağlar uyarılır (KK37). Babalık nişanesi olan bu çerağlar, halk arasında bir tür kutsal emanet olarak kabul edilmektedir (KK29). Bedreddinilerde baba mürşit görevindedir. İbadeti yöneten, Bedreddini olmak isteyenlerin yola girip giremeyeceğine muhiplerinin fikirlerini de alarak karar veren kişidir. Şeyh Bedreddin'in günümüzdeki vekili olarak kabul görür ve toplum içerisinde saygınlığının temelini bu husus oluşturur. Şeyh Bedreddin'in tasavvufa ve inanca dair düşüncelerinin günümüzdeki temsilcileridir. Babalar muhiplerinin görgülerini yılda bir kez yaparlar ve meydana bulunanlardan rızalık alırlar. Kendi görgülerini ise yedi yılda bir dört baba kendi arasında yapar (KK29).

Dede: Bedreddini mürşitlerinin yardımcıları olarak nitelendirilebilecek olan dedelerin aynı zamanda dergâh içerisinde çeşitli görevleri de bulunmaktadır. Aldıkları bu görevler tarikat içerisindeki adlandırılmalarının temelini oluşturmaktadır. Dedeler, babanın olmadığı yerde ona vekâlet edebileceği gibi "kurbancı dede", "zakir dede", "koltuk dedesi" gibi isimlerle ibadette bulunurlar. Dedelerin aldıkları bu görevleri ömür boyunca yürütmeleri esastır. Bedreddinilerde meydan açılabilmesi için mürşit (baba) ya da vekil baba, koltuk dedesi, saki dedesi ve kurbancı dedesinin bulunması gereklidir (Yüksel, 2010: 156). Trakya'da Bedreddini Erkânı yürüten Amucalarda da "koltuk dedesi", "kurbancı dedesi" ve "saki" olmaksızın ibadet erkânı açılmamaktadır. Bu yolu sürdüren Levent Aktaş Baba, ibadeti üç dede ile birlikte yürüttüğünü belirtmiştir. Bedreddini dedeleri ibadet erkânı açılan yerlerden de seçilebilmektedir. Levent Aktaş Baba Amuca yerleşim

yerleri olan Turgutbey, Ahmetler, Tatlıpınar, Kocatarla, Deveçatak köylerinde dedelerin olduğunu ve kendisi ile birlikte dedenin gidemediği durumlarda bu dedeler tarafından erkânın yürütüldüğünü belirtmiştir. Bedreddini erkânında dedelerin sayısı en az üç olmakla beraber bu sayı on ikiye kadar artırılabilir. Bu dedeler Alevi cemlerinde görülen on iki hizmet ile paralel olarak oluşturulmuştur. Ancak araştırma alanımız olan Trakya Amucalarının yürüttüğü Bedreddini erkânlarında hizmetler üç dede ile yürütülmektedir. Bu dedelerden koltuk dedesi babanın yardımcısı ve onun olmadığı durumlarda ona vekâlet eden kişidir. Oturduğu post İmam Cafer-i Sadık postu olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir dede olan saki dedesi ise ibadet ve muhabbetlerde dem alımından sorumludur. Kurbanı dedesi ise meydan evlerinde lokma hazırlanması, dağıtılması, kurban tekbirlenmesi ve tıglanması gibi durumlardan sorumludur (KK29).

Muhip: İkrar vererek Bedreddini yoluna girmiş ve kalan hayatı boyunca tarikatın kurallarına uymayı kabul eden kişi anlamında kullanılır. Bedreddinilerde nasip alacak olan kişinin belirli şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlardan ilki evli olması ve eşi ile birlikte nasip almasıdır. Nasip olarak muhip olan çift Bedreddini yolunda nasip kardeşi olarak değerlendirilmektedir. Halk arasında bu duruma “ahiretlik tutma” adı da verilmektedir. Eğer evli olmayan kişi meydana dâhil olmak isterse o kişiyi ibadet kısmına almadıklarını, o kişinin sadece gülbanklara katılabileceği belirtilmiştir. Ancak nasip almak isteyen kişilerin eşlerinin vefat etmesi, yaşının ilerlemiş olması gibi durumlar istisnai hal olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca nasip alacak olan kişiye onay verilip verilmemesi sadece babanın inisiyatifinde olan bir durum değildir. Nasip alma talebinde bulunan kişinin Bedreddini meydanına birkaç defa gelip gitmesi ve davranışlarının muhipler ve dedeler tarafından uygun olduğuna kanaat getirilmesi gerekmektedir. Davranışları ile kabul gören kişinin çevresinden soruşturulması ve ardından da nasip verilip verilemeyeceğine meydandaki kişilerle birlikte baba tarafından karar verildiği belirtilmiştir (KK29).

1.5. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda İbadethane Düzeni

Amucalarda günümüzde ibadethaneler için cemevi yerine “meydanevi” ya da “dergâh” ismi öne çıkmaktadır. İbadethanelerde inanç temelli birtakım semboller bulunmaktadır. Ancak bu sembollerin ibadet için olmazsa olmaz kavramlar olmadığı, onların birer şekilden ziyade tarihsel süreci ve kişinin benliğini hatırlatan objeler olduğu anlaşılmaktadır. Amuca yerleşim birimlerinde ibadet edilen yer “meydanevi” olarak adlandırılmaktadır. Ancak Kırklareli Kofçaz’da Bulgaristan’a yakın olan köylere doğru “meydanevi” kavramı yerine “cemevi” adının kullanıldığı göze çarpmaktadır. Cemevi ya da meydanevi kavramları tüm Bektaşî Amucalar tarafından bilinmekte ve aynı anlamı karşılamaktadır. Çalışmamız esnasında farklı yerleşim yerlerinde ve erkânının farklı

babalar tarafından yürütüldüğü Amuca Bektaşilerine ait meydanevlerine girme imkânı bulduk. Buraların düzeninin ve içerisinde bulunan sembollerin birbirine çok benzediği görülmüştür. Meydanevleri fiziksel şartlara bağlı olarak düzenlenir ve bazı köylerde birden fazla meydanevi varken bazı köylerde müstakil bir meydanevi bulunmamaktadır. Bu durum köyde Bektaşî erkânını yürüten bir baba olup olmaması ile ilintilidir. Eğer köyde bir baba var ise genellikle babanın evinin bir bölümü muhabbet, ibadet öncesi düzenlenerek hazırlanır. Bu hazırlıktan genel olarak derviş sorumludur. Gerek ibadet gerek de Ali sofrası için genellikle aynı mekân kullanılmasına rağmen iki katlı olarak oluşturulmuş ve erkânın yürütüldüğü mekânların ayrı tutulduğu meydan evleri de bulunmaktadır. Ancak nasıl oluşmuş olursa olsun meydanevlerinin genel düzeni birbirine çok benzemektedir. Düzen için genel kabul görmüş bazı kuralları vardır.

Meydanevinde ibadete gelmiş olan bir kişi, dünyevi kimlikten sıyrılarak sadece “can” olarak kabul edilir. Makamlar, unvanlar ve cinsiyet kapı önünde bırakılır. Meydanevlerine girerken dünyaya ilişkin zaman da dâhil olmak üzere tüm unsurlar dışarıda bırakılır. Bu yüzden meydanevlerinde zaman kavramı önemsizdir, saat bulunmaz. Kılavuzlu köyü Murat Baba Dergâhı mürşidi Şevket Gürses, ibadet yapılan yerlerin duvarlarında saat olmamasının yanında herhangi bir resim ya da fotoğraf bulunmaması gerektiğini belirterek mürşidi olduğu meydanevini bu şekilde düzenlediğini belirtmiştir. Meydanevinin iki katlı olması bu duruma müsaade ettiği görülür. Ancak gerek Yenibedir köyü Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı meydanevi gerek de Lüleburgaz Hasan Yıldız Halife-baba Dergâhı meydanevinde aynı durumun mümkün olmadığı gözlemlenmiştir. Çünkü bu mekânlar hem ibadet için hem de Ali sofrası için kullanılmaktadır. Meydanevlerinde görülen başlıca değişmez unsurlar şunlardır:

Horasan Makamı (Postu): Dünyasal sembollerden mümkün olduğunca arındırılmış meydanevlerinin kapı girişinin hemen sol tarafında yerde siyah bir post üzerinde bir “teslim taşı”² bulunur. Buraya “Horasan Makamı” adı verilir. Horasan Makamı Hacı Bektaş Veli’yi simgeler. Babagan Bektaşilerinde ibadet esnasında önemli bir yere sahiptir. Meydanevine ilk olarak mürşit girer ve eşiğe, Horasan postuna, dara (ortaya) ve kendi makamına niyaz eder (Noyan, 1995: 276). Daha sonra meydana giren dervişler ve muhipler kapı girişinde mürşide karşı boyun kırarlar ve ilk niyazını dara (dar-ı Mansur (odanın ortasıdır) olarak da

² 1-1,5 cm. kalınlığında 5-15 cm. çapında, on iki imamı temsil eden on iki köşeli bir taştır. Özel olarak hazırlanmış bir örgü bağ ile boyna takılır. Bu taş yukarıdan aşağıya çapı boyunca içinden delinir ve buradan geçen bağ ile boyna takılır. Bu bağın teslim taşı içinden geçen ucu, alt tarafa doğru özel bir şekilde örülmüştür. Efsaneye göre Hacı Bektaş Veli’yi zehirlemişler, bu zehirlenme kendisine hemen malum olmuş ve bu taşları kusmuştur. Bu inanışla, teslim taşı tarikata girenlere armağan edilmiştir. Teslim taşı kolyesi mezar taşlarına da işlenmiştir (Öztürkler, 2013: 186).

adlandırılır) yapar ve “peymançe”³ halinde mürşitten destur aldıktan sonra ikinci olarak Horasan Makamı’na niyaz ederler (KK40). Bu makamda teslim taşının altında bulunan postun siyah olması ise İbrahim Peygambere Cebraile tarafından getirilen koçun siyah olduğuna ve Habil ve Kabil’in İklîmya ile evlenmek için kurban sunmaları ve siyah bir koçu kurban olarak sunan Habil’in kurbanının kabul edilmesi inancıyla ilişkilendirilerek Horasan Postu ile Hz. İbrahim ve Habil’in koçlarının postunun sembolize edildiği belirtilmektedir (KK6). Aynı zamanda postun yanında bir mum bulunur. “Çerağ” olarak adlandırılan bu mum usulüne uygun olarak mürşidin izni ile uyarılır.

Mürşit Makamı: İbadeti yöneten mürşidin, babanın makamıdır. Baba burada oturur, ibadeti buradan yönetir ve dualarını, gülbanklarını burada okur. Hz. Muhammed’in makamı olarak kabul edilir. Meydana giren canlar buraya niyaz ederler. Niyaz etme ile ilgili fikirlerine başvurduğumuz Şevket Gürses bu durumun Kuran-ı Kerim’de geçen “secde et” emrinin sembolik olarak yerine getirilmesi olduğunu belirtmiştir.

Çerağ Tahtı (Taht-ı Muhammed): Mürşid makamının sol tarafında üç katlı ve genellikle on iki mumdan oluşan makamdır. Buradaki on iki mum, on iki imamı sembolize eder. Ortaya çıkışını ise Hz. Muhammed’in Gadir-u Hum’da “Size paha biçilmez iki şey bırakıyorum: Allah’ın kitabını ve Ehl-i beytimi... Benden sonra bunlara sarılırsanız asla sapıklığa düşmezsiniz.” (Fırlı, 1996a: 279-280) dediği konuşmasını yapmak için çıktığı yüksekçe yeri sembolize ettiği belirtilmiştir.

Kanun-u Evliya Çerağı: Çerağ tahtının önüne tek olarak duran üç kollu kandildir. Kandildeki çerağlar Bektaşî inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan üçlemenin (Hak, Muhammed, Ali) sembolüdür (Noyan, 1995: 265).

Derviş Makamı: Çerağ tahtının solunda bulunur ve Hz. Ali makamı olarak nitelendirilir (KK40). Babagan Bektaşîliği inancına göre, bu durum birçok nefeste de geçmektedir, mürşit Muhammed’dir, rehber ise Ali. Dervişlerin tarikattaki görevlerinden birinin de tarikata girmek isteyenlere rehberlik etmek olduğundan Hz. Ali ile ilişkilendirilmiştir. Meydandaki en kutsal post olarak değerlendirilir (KK32).

Meydan Taşı: Çerağ tahtının önünde hemen yerde durur. Kanaati, zorluklara göğüs germeyi, hesap vermeyi sembolize eden bir taştır (KK32). Şeklinin çok önemli olmadığı söylene de gördüğümüz meydan evlerindeki meydan taşları teslim taşı şeklindedir. Meydan taşı ceza taşıdır. Herhangi bir kusur işleyen muhip meydanda o taş önünde hesap verir. Hacım Sultan Meydanı adı da verilir. Hacı Bektaş Veli

³ Sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağı üzerine konarak, sağ el üstte olmak üzere kollar göğüs üzerinde çapraz tutulup parmaklar açık olarak omuzlara doğru uzanmış, baş biraz öne eğilmiş bir şekilde saygı duruşu halidir (Noyan, 1995: 232).

Velayetnamesi'nde geçen menkıbede Hacım Sultan'ın işlediği gûnahtan ötürü hesap vermesi ile meydan taşı ilişkilendirilmektedir (KK6).

Kürre Makamı: Fatma Ana makamı olarak da adlandırılır. Mürşit postunun sağ tarafındadır. Sembolik olarak pişmeyi temsil eder. Meydana soyut anlamda çığ olarak gelenlerin burada pişerek olgunlaşmasının sembolüdür (KK40). Ocak olmayan yerlerde bunun yerine bir çerağ (şamdan ile mum) koyarlar. Bu çerağ kürre makamını temsil eder (Noyan, 1995: 265). Kürre makamında bulunan ateş motifinin İslam öncesi Türk inançları içerisinde ateşin arındırıcı etkisi ile bağdaştırmak mümkündür.

H. Hasan ve H. Hüseyin Makamı (Postu): Kürre makamının sağ tarafında iki adet post bulunur ve bunlar H. Hasan ve H. Hüseyin postu olarak adlandırılır. Bedri Noyan, Fatma Ana Makamı olarak da nitelendirilen ocaktan sonra giriş kapısının sol tarafındaki duvar boyunca 12 adet post bulunduğunu belirterek bu postları şu şekilde sıralamıştır: 1. Horasan Postu: Pir Postudur. Hacı Bektaş-ı Veli'nin makamıdır. 2. Ahmed-i Muhtar Postu: Mürşit oturur, H. Muhammed'in makamını sembolize eder. 3. Ali Postu: Rehber makamıdır, derviş oturur. 4. Aşçı Postu: Trakya ve Balkanlarda görülen Sürek Bektaşilerinin Kızıldeli kolunun dini önderi olan Seyit Ali Sultan makamıdır. 5. Ekmekçi Postu: Bektaşiliği kurumsallaştıran ve Amucaların da içerisinde olduğu Babagan Bektaşiliğinin kurucusu olan Balım Sultan makamıdır. 6. Nakib Postu: Yedi ulu ozanlardan kabul edilen Kaygusuz Abdal'ın makamıdır. 7. Atacı Postu: Kamber Ali makamıdır. 8. Meydancı Postu: Sarı İsmail Sultan makamıdır. 9. Türbedar Postu: Kara Donlu Can Baba makamıdır. 10. Kurbançı Postu: H. İbrahim makamıdır. 11. Ayakçı Postu: Abdal Musa Sultan makamıdır. 12. Mihmandar Postu: Hızır makamıdır. Bu makamlarında yanında Noyan, kilerci postu olarak Hacım Sultan makamı ve Kahveci postu olarak da Şeyh Sâzeli postunun varlığından da bahsetmektedir (1995: 266).

Oytan, postları ve bu postların dizilişini şu şekilde aktarmıştır: 1. Baba Postu: Horasan makamıdır. 2. Aşçı Postu: Seyit Ali Sultan makamıdır. 3. Ekmekçi Postu: Balım Sultan makamıdır. 4. Nakib Postu: Kaygusuz Abdal makamıdır. 5. Atacı Postu: Kamber Ali Sultan makamıdır. 6. Meydancı Postu: Sarı İsmail Sultan makamıdır. 7. Türbedar Postu: Kara Donlu Can Baba makamıdır. 8. Kilerci Postu: Şah Kulu Hacım Sultan makamıdır. 9. Kahveci Postu: Şah-i Şazili makamıdır. 10. Kurbançı Postu: H. İbrahim makamıdır. 11. Ayakçı Postu: Abdal Musa Sultan makamıdır. 12. Mihmandar Postu: Hızır makamıdır (1956: 171).

Baba Çerağı: Horasan Postu olmayan yerlerde mürşidin bulunduğunu belirten çerağdır. İçeriye giren baba o çerağı uyarır. Ortama giren kişiler içeride mürşidin olduğunu bilir ve içeriye niyaz ederek girer (KK40).

Günümüzde Trakya’da Bedreddini erkânını yürüten ve Tekirdağ ili Lüleburgaz ilçesi Turgutbey köyünde ikamet eden Levent Aktaş Baba Bedreddini Amucaların ibadethaneleri için genellikle kullanılan “meydanevi” ifadesinin yanında “dergahevi” ya da “cemevi” ifadelerinin de kullanıldığını belirtmiştir. Biz, Levent Aktaş’ın beyanına uyarak Bedreddini Amucaların İbadethaneleri için “meydanevi” sözcüğünü kullanacağız. Gerek Bektaşî gerek de Bedreddini ibadethanelerinde inanç sistemine dair bazı sembolleri görmek mümkündür. Ancak ikisi arasında bir karşılaştırma yapıldığında Bektaşî Amucaların ibadethanelerinin daha yoğun sembollere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle köylerdeki ibadetlerde erkân açılmasını talep eden kişi aynı zamanda evini de açan kişidir. Mürşit ve muhipler orada toplanırlar. Ancak zaman içerisinde belirli bir mekânın meydanevi olarak düzenlenip bu amaçla kullanıldığı da görülmektedir (KK37). Bedreddini ibadethaneleri olan meydanevlerinin kutsal kabul edilen sembolü babalık çerağıdır. Bu çerağ babalar arasında kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Bu çerağın uyarıldığı her yer ibadethane olarak kabul edilebilir (KK29).

1.6. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda İbadet Formları

Gerek Bedredini gerek de Bektaşî Amucalarda ibadet için herhangi bir zaman ya da mekân sınırlaması bulunmamaktadır (KK32). Tanrı’nın tüm zamanlarda ve tüm mekânlarda olması fikri kişinin hayatının her anında ibadet ediyor gibi yaşamasını gerektirdiği fikrini hâkim kılmaktadır. Yıl içerisinde çeşitli sebeplerle ibadet erkânı açan Bektaşî Amucalarda bu konuda herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Ancak yıl içerisinde mutlaka Nevruz ve Muharrem erkânı açılır. Bunlardan başka nasip alacak bir ya da birkaç kişinin olması, dardan indirme yapılması, evliya için sunulan adak, kişinin isteği ile kurban keserek erkân açılmasını talep etmesi, şükür kurbanları yapılması gibi durumlarda ibadet yapıldığı görülmektedir.

Bedreddini Amucalar ile Bektaşî Amucaların ibadet erkânları içerik olarak farklılık gösterse de zaman açısından benzerlikleri vardır. Bedreddini Amucalar yıl içerisinde Nevruz’da, Muharrem mateminde ve çiftçilikle uğraşmaları sebebiyle çiftçilik işleri bitince kasım ve aralık ayları içerisinde Bedreddin Sultan adına erkân açarlar ve ibadet yaparlar. Erkan açmaya “meydan açma” ya da “muhabbet” adları da verilmektedir. Bunların haricinde ara muhabbetler adını verdikleri bir kişinin vefatı üzerine “dardan indirme”, bir kişi Bedreddiniliğe dâhil olmak istediğinde “nasip kurbanı” da mutlaka açılması gereken erkânlar arasında gösterilmektedir. Bunların yanında bir tarikat mensubunun isteği üzerine kurban keserek yapılmasını istediği ibadetler de bulunmaktadır. Aynı zamanda yıl içerisinde Hacı Bektaş adına da ibadet erkânı açıldığı belirtilmiştir (KK29).

Bedreddini Amucalarda muhabbet yapılan mekânlarda hiyerarşik bir düzen ifade eden oturma biçimi görülmemektedir. Muhabbetler genel anlamda birbirine çok benzemekte, farklılıklar genel olarak okunan nefesler ve gülbanklarda karşımıza çıkmaktadır (KK29). Arca'nın aktardığına göre, muhabbetin yapılacağı yerde toplanan Bedreddinilerden erkekler ortası boş bir halkanın çevresine, kadınlar da onların yanına yüzler dairedaki boşluğa dönük olarak otururlarmış. Herkes aynı halkanın içerisinde cemale cemale, yüz yüze, yerleştikten sonra erkekler "Serez bezi (şemle)" adı verilen başlıklarını başlarına sararmış. Bu yerleşmeden sonra halkanın ortasındaki boş alanda üç adet çerağ uyarılmış (2016: 42). Ancak, saha çalışmasında tüm erkeklerin değil baba ve dedelerin şemle kuşandığı aktarılmıştır (KK29). Bu yerleşimden sonra Bedreddini erkânlarında yapılan birtakım ritüeller karşımıza çıkmaktadır. Bu ritüellerin ardından erkân açılma sebebine göre okunan gülbanklar ya da "zikir" adı verilen nefesler söylenmekte ve semahlar dönülmektedir. Bedreddin erkânlarının tümünde Yedinci Abdallar duası okunur, niyaz edilir, dem alınır, şemle kuşanılır. Bunlar sabit olmakla birlikte toplanılan amaca göre ibadet formları farklılıklar gösterebilir.

Amucaların ibadet erkânları Saygı'ya göre ikrar, görgü, dar, ölüm yılı, Nevruz, Muharrem, birlik, ekim, orak, girdi perşembe ve çıktı perşembe cemleri (2013: 296) olarak sıralanmıştır. Aşağıda bahsedilen erkânların haricinde Tekirdağ Kılavuzlu köyünde Çoban Baba ve Hacı Bektaş⁴ erkânı; Yenibedir köyünde Kasım Baba erkânı; Bektaşî dergâhlarında Girdi Perşembe ve Çıktı Perşembe erkânları; yağmur duası erkânı gibi erkânların yapıldığı da bilinmektedir. Günümüzde Trakya'da yaşayan Amucalarda yıl içerisinde açılan başlıca erkânlar şunlardır:

1.6.1. Nasip Erkânı

Yeniden doğuş olarak nitelendirilebilecek olan "nasip alma" ya da "yola girme" kavramı gerek Bektaşî gerek de Bedreddini Amucalar için tarikata bağlanma anlamına gelmektedir ve bu tören için uygulanması gereken birtakım gereklilikler mevcuttur. Nasip alan kişi nasip almasından itibaren artık yeni bir kimliğe bürünmüş, mümkün olduğunca dünyevi kimliğini bağlandığı tarikatın esaslarına dair sürdüreceğine ve tarikatın kurallarını ömür boyu sürdüreceğine dair söz vermiş olmaktadır.

Nasip erkânı, Bektaşîliğe bağlanacak, yani nasip alacak kişiler için açılan ibadet ve kabul formudur. Bu erkânda Bektaşîliğe gönül veren âşık, muhip olmak istediğini mürşide bildirir. Mürşit rehberi olduğu dergâhın muhiplerinin de görüşlerini alarak uygun görülmesi

⁴ Kılavuzlu köyünde 1990 yılından günümüze dek her yıl Burhanettin Balun'un evinde ekim ayının sonu, kasım ayının başında Hacı Bektaş Kurbanı kesilmekte ve erkân açılmaktadır. Bu erkânın yapıldığı günde mutlaka yağmur yağdığı ve köyün buğday ekim işlerinin bu kurban günü yağacak yağmura göre planlandığı belirtilmektedir (KK13).

üzerine erkân açılır. Bu erkânda nasip almak isteyen kişi mutlaka bir kurban kesmek zorundadır. Kesilen bu kurban aslında kişinin nefsini temsil eder. Nasip alan kişinin Bektaşilik tarikatı gereği uyması gereken kuralları vardır. Bu kuralların başında Bektaşilik öğretisinin temelini oluşturan “eline, diline, beline sahip ol” düsturu gelmektedir. Bu düstura ömür boyu uyacağını söyleyen kişi kurban keser. Bu kurban tasavvufun temel öğretilerinden olan “ölmeden önce ölmeyi” kabul etmesinin sembolüdür. Bu söz şeriatın tarikata geçişin anahtarıdır (Çamuroğlu, 2006: 67). Aslında orada kesilen kurban kişinin nefsidir. Nasip erkânına Bektaşi olmayan kimse alınmaz. Aynı anda nasip alan birden fazla kişi varsa o kişiler nasip kardeşi olarak nitelendirilir (KK40).

Babagan Bektaşileri genelinde ve Amuca Bektaşileri özelinde, nasip almak isteyen kişinin eşinin rızasını alması yeterli görülse de Bedreddini Amucalarda kişilerin eşleriyle birlikte nasip almaları esastır. Ancak nasip almak isteyen kişilerin eşlerinin vefat etmesi, yaşının ilerlemiş olması gibi durumlar istisnai hal olarak değerlendirilmektedir. Gerekli şartları yerine getirerek muhip olmak amacıyla meydana gelen kişiler için açılan muhabbette ilk önce nasip alacak kişiler tarikat abdestini kendileri alırlar. Tarikat abdestini alarak meydana gelen çiftin ellerine birer çift mum verilir. Bu mum, Hakkın nurunun ifadesi olarak değerlendirilmektedir (KK29).

Bedreddini Amucalarda nasip alacak olan kişilerin üzerlerinde bulunan süs eşyalarının çıkartılmasının gibi bir zorunluluk olmadığı, ancak dünyevi nimetlerden sıyrılmanın sembolü olması açısından bu şekilde davranmanın daha uygun olduğu algısının yaygın olduğu belirtilmektedir (KK29). Engin’in aktardığına göre (2008: 64-66), Nasip erkânı esnasında nasip alacak olan kişiler babanın huzuruna gelerek niyaz ederler. Niyazdan sonra baba “Ey canlar yolumuza girecek olan yeni canlarımız var.” diyerek Nasip erkânını başlatır. Erkan başlamadan önce tarikata yeni girecek olan kişiler rehber dedesi önderliğinde abdestlerini alırlar, tövbelerini ederler, niyazlarını yaparlar, rızalıklarını alırlar. Ardından çift el ele tutuşarak mürşidin huzuruna gelir. Huzura gelen çiftten erkek de mürşidin eteğinden tutar. Meydanda bulunan diğer kimseler de el ele tutuşurlar. Bu sırada mürşit yeni nasip alan çiftte “Ey canlar, yeni bir yola giriyorsunuz. Kırkların ceminde nasip almak için mürşit önüne geldiniz. Bundan sonraki hayatınızda elinize, belinize, dilinize sahip olunuz. Bunlara sahip olmazsanız evliya ve erenlerin hışımlarına uğrarsınız.” der. Ardından rehber dedeler üç defa tekrarlamak suretiyle bir dua okur. Bu duanın yapılmasından sonra nasip alacak kişilere mürşit tarafından tövbe duası okutturulur. Nasip alan kişilerce anlamının bilinmesinin önemli olduğu vurgulanan duanın Türkçesi şöyledir: “Bağışlama ve yargılama dilerim. Bütün suçlarıma Allah’tan bağışlama ve yargılama dilerim. Bütün suçlarım için bilerek veya bilmeyerek, yanlışlıkla, açık ve gizli olarak

işlediğim bütün suçlarım için. Bilinen ve bilinmeyen, bilerek veya bilmeyerek işlenmiş bütün suçlarım için tövbeler olsun Tanrı'm. Sen gizlileri bilici, ayıpları örtücü ve suçları bağışlayıcısın."

Gerek Bektaşilerde gerek de Bedreddiniler de nasip almak isteyen kişilerin bir kurban kesmesi gerekmektedir. Kurbandan kasıt ölmeden önce ölmek ya da nefsini öldürmektir. Nasip almak isteyenler kurbanlarını keserler. Bunun yanında Bedreddini nasibi alanlardan üç gün Bedreddini yolu için, bir gün de Hak için olmak üzere dört gün oruç tutmaları istenmektedir. Oruç tutamayacak durumda olanlar kefarecini ödeyebilmektedir. Aynı zamanda Bedreddini Nasip erkânına gelen tüm muhipler ellerinde birer adet "Cebrail" olarak adlandırılan horoz ile gelmektedir (KK29). Bahsedilen tüm törenler tamamlandıktan sonra mürşit yeni nasip alan kişilere "Şu an bir bebek kadar masumsun ve seni senden aldım, sana teslim ediyorum. Öp elimi hakkım helal olsun. Miracın kutlu olsun" diyerek erkânı tamamlar (Engin, 2008: 67).

1.6.2. Dardan İndirme Erkânı

Bektaşilikte ruh ölümsüzdür. Bu erkân, vefat eden bir Bektaşî'nin ölümünün kırkinci gününde ruhunu özgür bırakmak için yapılan toplanmadır. Dardan indirme erkânı öncesinde ruhun ölen bedenden ayrılarak özgür kalması için bir kurban kesilir. Aynı zamanda dardan indirme ölen kişinin ruhunun kalanlarla helalleşmesi anlamında da gelmektedir. Dardan indirme esnasında vefat eden kişinin kan bağı olan bir yakını ve nasip kardeşlerinden birisi ayağa kalkarak, "Hakka yürüyen canın birisine bir borcu var mı? Varsa burada söylesin, alacağını benden istesin ya da hakkını helal etsin." diyerek topluluktan helallik ister, helallik alındıktan sonra aşağıdaki dar gülbankı çekilir (KK13).

Bismişah Allah Allah! Akşamlar hayır ola hayırlar feth ola, şerler def ola. Müminler murat, münkirler mat, münafıklar berbat ola. Gönüller şad, meydanlar abad ola. Allah Allah! Hakka yürüyen kardeşimiz (göçünen kişinin ismi söylenir) devri devran ola, devri asan ola, dili Kuran ola, sahabeyi rıdvan ola, ruhu revanı şad-ü handan ola. Ruhu mesrur, sırrı mestur ola. Hak erenler korktuğundan emin umduğundan nail eyleye. Allah Allah! Erenler, canlar, evrenin övücüsü, kurtuluş yolunun göstericisi, hesap gününün yardımcısı, Tanrı elçileri, katarının başbuğu, şeriat denen gül bahçelerinin bülbülü. Gerçek Tannısı sırlarını bilen dünya ve ahirette doğru yol gösterici, gönül açıcı, meydanın yüce kişisi, dostluk dolu göklerin ışıklı ayı. Gerçeğe tapan, temizlenmiş, seçkin, beğenilip seçilmiş, Tanrı sevgilisi o ünü yücenin efendisi. Kasım babası Muhammet Mustafa Efendimizin gizlileri meydana çıkaran apaydınlık ruhları sevindirip Hakka yürüyen ve bağışlayıcı Tanrı'nın rahmetine ulaşan (göçünen kişinin babasının adı söylenerek oğlunun veya kızının ifadeleri eklenir) şefaatçileri ola, peygamberlerin efendisinin ve onun soyunun yardımlarına mazhar eyleye. Allah Allah! Kevserle su veren Hz. Ali'nin eliyle, Hz. Hasan ve Hüseyin'in eliyle yürüyen ruhun susuzluğunu gidere. Bacıların hanımefendisi Hz. Fatma ve inanmış er ve bacıların anası Hz. Hatice

Anamız kendilerinden memnun ve razı ola, yüce yardımlarını suna. Eksiklerini bağışlaya, kötülüklerini iyiliğe çevire, suçlarını yargılaya, kabrini nurla, yerini cennet bahçesi kıla. Allah Allah! Âdem Sefiyullah, Nuh Nebiyullah, İbrahim Halillullah, İsmail Zebuhullah, Musa Kelimullah, İsa Resulullah, Muhammet Habibullah ve Ali Veliyullah ve Vasiyi Resulullah! Tanrı'nın temiz kişisi Âdem, Tanrı'nın kurtarıcısı Nuh, Tanrı'nın dostu İbrahim, Tanrı'nın kurbanı İsmail, Tanrı ile konuşan Musa, Tanrı ruhu İsa, Tanrı sevgilisi Muhammet, Tanrı'nın ermişi ve Tanrı elçisinin vasisi Ali ve tertemiz İmamlar, bütün kitap ıssı peygamberler. Yüce ermişlerin tatlı nefesleri ve üstün ruhları, değerli yardımları bu Hakka yürüyen kardeşimizin üzerine ola. Tanrı elçisinin, onun ev halkının, özellikle doğru yolu gösterici yıldızlar halinde insanlığın efendileri olan On İki İmam, On Dört Masumu Pak efendilerimizin yüce yardımlarına nail eyleye. Darda duran kardeşlerimizin hizmeti kabul ve makbul ola. Hakka yürüyen kardeşimizin geride kalan eşi ve evlatlarına sonsuz sabırlar, tükenmez sevaplar, uzun ömürler ihsan eyleye. Gönülleri şen, haneleri aydınlık ola. Bütün işleri düzde ve başarı ile sonuçlana. Allah Allah! Akrabalarına, dost ve sevenlerine sonsuz sabırlar vere. Allah Allah! Yezit düşman, ikiyüzlü, riyakâr, inkârcı ve iftiracı kötülüğünden saklaya, bekleye. Allah Allah! Üçler, beşler, yediler, kırklar, yetmiş iki Kerbela şehitleri, hakikate ulaşmış kişilerin kutsal yardımları üzerimizde gözcümüz, bekçimiz ola. Çırakları, kurbanları, lokmaları, demleri Hak katında kabul ola. Nuri Nebi, Kerem Ali Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan Efendimizin yoluna, erkânına, vakitlerin haklı hayırlısına, Allah eyvallah hü dost! (KK32).

Dardan indirmede hakka yürüyen kişi için kurban kesilir. Bu kurbanı kesmek dergâha ve oradaki kişilere düşer. Çünkü vefat eden kişi, Bektaşiliğe bağlanırken bir kurban keser, bu kurbanı dergâha verir. O anda dergâhta bulunan kişiler vefat eden kişinin kestiği kurban karşılığı ona bir kurban kesmek zorundadır. Bu yüzden dar kurbanını kesmek hakka yürüyen kişinin kestiği kurbanın karşılığı olarak dergâhta bulunan diğer Bektaşilere düşmektedir. Ancak günümüzde dar kurbanı artık ölen kişinin yakınları tarafından kesilmektedir (KK32). Dardan indirmenin yapılma nedeni hakkında Şevket Gürses'in söylediklerini aynen aktarıyoruz: "Peygamber vefat ettiğinde Hz. Ali tellal çıkarıyor, peygamberden alacağı vereceği olan varsa gelsin, ben onun varisiyim, beni bulsun, diyor. Bu yüzden biz de dardan indirmede helallik alırsak. Çünkü göçünmenin kırkinci gününün sonunda ruh tekrar canlanır, bu yüzden ruhun üzerinde kul hakkı kalmaması için dardan indirimin kırkına kadar yapılması lazım". (KK40). Bunların yanında göçünen kişinin dardan indirilmesinde nasip kardeşlerine kıyafet hazırlanarak verildiği de belirtilmiştir (KK13).

1.6.3. Nevruz Erkânı

Amuca Bektaşilerinde sadece baharın gelişi olarak değil aynı zamanda kutsal gün olarak algılanan Nevruz'a dair; Hz. Ali'nin doğum günü, Hz. Muhammed'e peygamberliğin müjdelendiği gün, Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlendiği gün gibi inanmalar bulunmaktadır. Bu inanmalar çerçevesinde Amuca Bektaşilerinde her yıl Nevruz erkânı açılmaktadır (KK31).

1.6.4. Muharrem Erkânı

Sadece Amuca Bektaşileri arasında değil Alevi, Bektaşî ve Şii inanç zümrelerince kutsal olarak kabul edilen ve Kerbela olayı etrafında oluşan Muharrem ayı, orucu ve aşure hakkında bilgiler çalışmamızın “Muharrem Ayı ve Yası” başlığında verilmiştir.

1.6.5. Yedinci Abdallar Duası

Bedreddini Amucaların ibadet erkânları esnasında okunan bu dua Amucalar tarafından inanç bağlamında önder kabul edilen kişilerin ve velilerin anması olarak kabul edilebilir. Bu dua, Allah katında ermiş olarak kabul edilen kişilere adanmaktadır. İsmi geçen velilerin tamamının ülkemiz sınırlarında olmadığı, bazılarının Bulgaristan sınırı içerisinde kaldığı belirtilmektedir (KK9). Yedinci Abdallar Duası şu şekildedir:

Allah, erenlerim, biz de Yedinci Abdalları anacağız, yetiş karanlığı sür Abdal oğlu demiş. Bize bu postu Abdal Ahmet dedem döşedi. Biz hazır bulduk, hazır yeriz. Abdal Ahmet'e gelince, Genç Abdal'a gelince, eski rahvan kalfasına gelince onlardan isteyen canlar mahrum kalmaya. Atalım öte yüze, Kızanlık yüzünde yatır Hacı Tahir vardır. O da erimizdir, pirimizdir; onun da ruhu şad-ı himmeti hâsıl ola, ondan isteyen canlar mahrum kalmaya. Üst yanında yatır Ayvaz Abdal vardır. Ondan isteyenler de mahrum kalmaya. Alçağını bekleyen Eydinoğlu elini kepçe etmiş, kırk kazan karıştırmış, ondan da isteyenler mahrum kalmaya. Babaları vardı. Kara Hasan Sultan, ondan isteyenler de mahrum kalmaya. Hacı Tahir'in büyük oğlu Ayvaz Abdal vardır. O da çerağını arkasına almış, “yürü dağlar” demiş, dağlar yürümüş, “dur dağlar” demiş, dağlar durmuş. Paskal höyüğüne mesken tutmuş. Ayvaz Abdal'dan isteyenler de mahrum kalmaya. Gelelim Gazi Baba Sultan, dağın bir kenarına mekân tutmuş, yılda 3-5 topcağını boşandırır verirmiş. Topcağını zalimlerin zulümlerin üstüne boşandı vermiş ola, Gazi Baba'dan isteyenler mahrum kalmaya. Gelelim Kuru Dede, Topçu Baba Sultan'a. O da “korumdur, kulumdur” demiş. “Ben koruma balta koydurmam” demiş. Kuru Dede'den de isteyenler mahrum kalmaya. Gelelim Abdal Musa Sultan'a. O da kem dertleri gelirse iyi edermiş. Kem dertleri kenara köşeye sapıtır vermiş ola. Abdal Musa Sultan'dan isteyen canlar mahrum kalmaya. Gelelim Kaygusuz Sultan'a. O da Abdal Musa'dan murat almış. Kaygusuz demek; usasız, tasasız demek, her ne usalarımız, tasalarımız varsa kaldıra, nur aydınlıklar vermiş ola. Maskara çalıda yatır Sofu Oğlu Sultan “safî nurdanım” demiş. “Ay ile gün yok iken ben dünyada gezerdim” demiş. “Nalla mih arasında durayım, dünyada durayım” demiş, Sofu Oğlu Sultan'dan isteyen canlar da mahrum kalmaya. Erenler köyünde yatır Bin Bir Oklu Ahmet Baba vardır. Oklarını zalimlerin zulümlerin üzerlerine atırmış ola. Yine Lüleburgaz'ın merkezinde yatan Zindan Baba vardır. Bir vesile ile zindanda kalmış. Ondan da isteyenler de mahrum kalmaya. Yine Lüleburgaz kabristanlığında yatır Murat Baba vardır, her isteklilerin muratlarını vermiş ola. Oğul isteyene oğul, kız isteyene kız vermiş, eli ayağı düz vermiş ola. Murat Baba'nın da ruhu şad ola. Gelelim Şah Otman Baba'ya. Gökyüzünde yedi yıl bulut sürmüş, kem bulutlar gelirse dağlara taşlara medetsiz kırlara atırmış ola. Otman Baba'dan isteyen canlar mahrum kalmaya. Gelelim Er Baba Sultan'a; o da erimizdir, pirimizdir, onun da ruhu şad, himmeti hazır, ondan isteyen canlar mahrum

kalmaya. Gelelim Simitçi Baba'ya; o da tablasını başına koyup simidini satarmış. Simitçi Baba'dan isteyenler de mahrum kalmaya. Gelelim Tekke Köyü'nde yatır Mümin Baba Sultan'a; o da "ben üç tuğlu valiydim" demiş. Tuğlu sancağını terk etmiş, bu yollara bent olmuş. Kendine Mümin Baba Sultan dedirmiş. Ondan isteyen canlar mahrum kalmaya. Onlar çoktur, biz onların ucuna eremeyiz. Biz onları yerli yerine bulamayız. Horasan'dan doksan altı bin er, evliya çıktı. Yüz elli bin Rumeli'nde türedi. Onlar bizim dört köşemizde gözcüdürler, bekçidirler. Onlardan isteyen canlar mahrum kalmaya. Ya bunun buralarına Karacadağ derler, pirlar yatağı derler. Kırklar, pirlar bundan başka soru sual sorulmaya. Cumhurreisimizin kılıcı keskin olup, sözü küffarın sözünden üstün ola. Hazır gerçek kerem evliya. Hü diyelim hü... (KK29).

1.6.6. Niyaz Etme

Bedreddini erkânına katılacak olan kişinin yapması gereken ilk ritüel niyaz etmektir. Niyaz etmek aynı zamanda "niyaza yürümek" adıyla da anılmaktadır. Niyaz etmek kişiye değil kişinin oturduğu makama yapılmaktadır (KK25). Niyaz ve meydana girişle ilgili olarak Engin kısaca şunları aktarmaktadır: Meydana girmeden evvel ilk niyaz, meydan evi dışındaki kurbancı dedesine yapar. Bu niyazdan sonra muhip içeridekilere ve babaya geldiğini belli etmek için kapı önünde "Hü dost baba erenler" der. Eğer mürşit postunda dede oturuyorsa "Hü dost dede erenler" der. Meydanevine girecek olan muhip öncelikle eşik niyazını yapar ve ardından ispat tercümanı adı verilen şu sözleri söyler:

Allah Allah, Ali genç abayım. Ben Gürh-u Naci'yim, On İki İmam bendesiyim, mezhebim Hak mezhebidir. Rehberim Ali, mürşidim Muhammed, üstadım Şeyh Bedreddin Semavi. Hiçbir kusurum yoktur. İçeriye girmeme izin var mıdır? Allah eyvallah hü dost.

İspat tercümanının ardından niyaza başlanır. Niyaz esnasında ellerin parmakları bitişik olmamak kaydı ile havaya açıp sonra ters kapatılır. Bu, topraktan gelip toprağa gitmenin sembolüdür. İçeriye giren muhip babaya niyaz için onun yanına yedi adımda ve üç niyazla ulaşır. Mürşidin yanına ulaşan muhip tercüman olarak adlandırılan şu ifadeleri söyler:

Şem-i tevfik-i hidayettir yüzün

Suret-i Haktan işarettir yüzün

Ehl-i tevhide beşarettir yüzün

Hacc-ü ehram-ı ziyarettir yüzün

Kible-i erbab-ı taattir yüzün

Magz-ı Kuran'dan ibarettir yüzün

Bi-bidayet, bi-nihayettir yüzün

Hem bidayet, hem nihayettir yüzün

Ber cemal-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan, İmam Hüseyin

Ali ra bülende salavat.

Niyaz sonrası mürşit ile görüşme yapılır. Bu görüşme esnasında Bektaşî Amucalarda da görüldüğü gibi tarikata bağlı olan kişinin mürşidin elinin içini, diğerlerinin de dışını üç defa öpmesi esastır. Eğer baba tarikata mensup bir kişiye elinin içini vermiyorsa bu durum kişinin baba nazarında bir hatasının olduğunun göstergesidir. Babanın elinin öpülmesinden sonra baba da muhibi üç kez öper. Bu görüşme Hak, Muhammet, Ali üçlemesinin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Niyazını tamamlayan muhip, meydanda bulunanlarla da el öpme ya da öpüşme şeklinde görüşmesini tamamlar. Bu görüşme aslında meydanda bulunan diğer kişilerden bir tür “rıзалık alınması” işlemidir. O anda meydanda olan kişilerin birbirleri ile görüşmeleri tamamlandıktan sonra baba tarafından şu niyaz duası okunur: “Allah Allah. Şu canlar döküldüler, saçıldılar. Beş vakit namaz ve niyazları bu yolda Ali’m ola. Yürüdüğü yollar huri yolu ola. Evliya sultana emanet ola. Bir niyaz ettiler bin namaz yerine yazıla. Sorusuz sualsiz kullarından eyleye. On İki İmamlar katarından, dizdarından ve sancağının altından ayırmamış ola. Her akşamınız hayır ola, canların niyazları pirimin dergâhında hak kabul ola. Hü.” Niyaz duasının tamamlanmasından sonra meydana muhip gelir ise yeni gelen muhip mürşide niyazını ve orada bulunan kişiler ile görüşmesini yapmaktadır (Engin, 2008: 67-76).

1.6.7. Dem Töreni

Görüşme ve niyazlar tamamlandıktan sonra dem törenine geçilir. Kökeninin “Kırklar Meclisi” anlatısına dayandığı ifade edilen dem, rakı ya da şerbettir. Bedreddini Amucaların ibadetlerinde demden sorumlu olan bir “saki dedesi” bulunmaktadır. Saki dedesi meydandaki dem dağıtımını iki yardımcısı ile birlikte yürütür. Mürşidin sofrasında hazırlanan demler önce saki dedesi tarafından alınır. Sonra ilk önce babalara ve dedelere sonra da meydanda bulunan muhiplere verilir. Demler kulp bulunmayan toprak çanaklarda alınmaktadır. Dem alan kişi iki eli ile bu çanağı tutar ve bir yudum dem alarak demi tekrar uzatır. Bektaşî Amucalarda ise ilk dem üçleme ile üç defada alınmaktadır. Dem alınması öncesinde baba veya dede şu tercümanı okur: “Hü, On iki imamlar aşkına, cem aşkına, kırklar aşkına, erler pirlere aşkına Allah eyvallah hü.” Dem bittikten sonra mürşit tarafından “Allah Allah! Hü canlar, gittiği yerler engin olsun. Erenlerim gözcümüz, bekçimiz olsun” denmektedir. Eğer muhabbet bir evliya adına yapılıyorsa burada o evliyanın da adı geçer. Bedreddini Amucalarda dem sadece rakı değildir. Rakı içmek istemeyen kişiler için hazırlanmış olan şerbetler de meydanda bulunan muhiplere aynı usullerle sunulmaktadır. Dem sunulması bitince saki dedesi meydanda bulunanlardan baba aracılığıyla rızalık alır ve dem töreni sona erer (Engin, 2008: 77-81).

1.6.8. Şemle Kuşanma

Şemle, Bedreddini baba ya da dedelerinin taktıkları “Serez bezi” adı verilen özel bir başlıktır. Şemlelere Bedreddini erkânlarında “gül” adı da verilmektedir. Bedreddinilere “Gülşani” denmesinin nedenlerinden birisinin de bu olduğu ifade edilmektedir (Saygı, 2013: 297). Dem töreninin ardından muhabbette babalar ve dedeler şemle adını verdikleri başlıkları kuşanırlar. Buna “şemle kuşanma” ya da “gül kuşanma” adı verilir. İki bölümden oluşan şemlelerin ilk kısmını oluşturan külâh gül rengindedir, kırmızıdır; üzerine sarılan serez bezi ise beyaz renktedir (Yüksel, 2010: 159). Baba, erkâna göre şemle kuşanmadan önce meydanda bulunanlara “Ey cemaat, biz babalar ve dedeler gülleri kuşanacağız. Dergâh kuracağız, artığı, eksiği olan söylesin. Artığı eksiği olmayanların cümlesi Hakka bir niyaz eylesin” dedikten sonra önce kendi şemlesini sonra da sol taraftan başlayarak dedelerin şemlesini kuşandırır. Dedelerin şemlesini kuşandırdıktan sonra şemlenin üst kısmında kalan kırmızı bölümü öper. Kurbanı dedesi şemlesini en son kuşanır ve kuşandıktan sonra görev yerine gitmek için babadan destur alarak görev yerine doğru gider. Baba kurbanı dedesinin ardından bir dua okur. Baba, dedelerin şemlesini kuşandırırken dedeler babanın önüne geçerek düz üstü çökerler ve şemlenin bağlanması için başlarını hafifçe önce eğler. Bunu yaparken niyazda yaptıkları gibi ellerini iki yana açarak parmaklarını birleştirmeden omuz hizasında tutarlar. Eğer baba, dedeye şemle kuşandırmazsa bu durum dedenin rızalık alamadığının bir göstergesi olarak kabul edilir. Her şemle kuşanma aslında dedeler için bir görgü ya da rızalık alma anlamı taşımaktadır. Şemlesini kuşanan her dedeye “gülün mübarek olsun” denir. Baba ya da dede şemle kuşanırken şu dua okur. Erkânda bulunan şemleler kişilere ait değildir. Şemle sahibi vefat edince aile halkı şemleyi en yakın zamanda vefat eden dedenin bağlı bulunduğu babaya teslim eder. Eğer şemle sayısının artırılmasını gerektiren bir durum olursa yeni şemle eski şemlenin kenarından kesilecek bir bezin yenisine dikilmesi suretiyle yapılmaktadır. Dedelerin şemleleri bağlı bulunduğu baba tarafından saklanmaktadır. Şemle kuşanması tamamlandıktan sonra da dem alınır. Dem alma ilk önce meydan sofrasında oturan baba ve dedelerce yapılır. İlk dem İmam Cafer-i Sadık postunda oturan saki dedesine, ondan sonra da babaya verilir. Ardından da diğer dedelere verilir. Baba ve dedelerin oturduğu sofraya “meydan sofrası” denilmektedir. Meydan sofrasına baba ve dedelerden başka kimseler de oturabilmektedir. Ancak bu kişilerin Bedreddin yoluna hizmet etmiş olmaları esastır. Baba ve dedeler harici meydan sofrasına oturan kişilerin başlarına mutlaka bir sarık takmaları gerekmektedir. Dedelerin ardından meydanda bulunanlara dem ikramı ile şemle kuşanma töreni sona erer (Engin, 2008: 82-87). Yukarıda bahsedilen ritüelistik törenlerin ardından ibadetin amacına göre erkânın, okunan zikirlerin, duaların ve gülbankların farklılık gösterdiği ibadet formları bulunmaktadır.

1.6.9. Baba Oluş Erkânı

Bedreddini Amucaların mürşidi olan ve manevi seyit olarak kabul edilen babaların seçimine ilişkin ölçütlere daha önce değinmiştik. Soy esasına ve muhiplerin isteğine uygun olarak baba olacak kişinin babalık erkânına dâhil olmadan önce aldığı bir tarikat abdesti bulunmaktadır. Bu abdesti baba olacak kişi kendisi alır. Engin'in aktardığına göre babalık erkânını yürüten baba, yeni baba olacak kişiye babalık alametlerinden olan çerağı uyarıp tekbir ile verir ve bundan sonra gerekli erkânı yürütürmüş. Eğer bir kişi babalık postuna oturacaksa onu Hacı Tahirlilerden bir baba bu posta oturturmuş (2008: 154-155). Daha önce de belirttiğimiz gibi babalık görevine getirilecek kişinin ya Hacı Tahirlilerden ya da Abdallardan olması, muhiplerin o kişiyi istemesi, evli olması ve eşinin bu duruma razı olması gerekmektedir. Aksi takdirde en fazla dört adet olan babalık postuna oturulması mümkün değildir (KK29).

1.6.10. Dede Oluş Erkânı

Dede, Bedreddinilerde mürşidin yardımcısı olarak görülse de babaya vekâlet edebilen ve muhabbet esnasında çeşitli görevleri yerine getiren kişi olarak nitelendirilmesi daha doğru olacaktır. Dedelerin seçiminde hem soy hem de cemaatin önerisi dikkate alınmaktadır. Eğer mevcut dedenin oğlu ya da damadı varsa dedelik önce ona teklif edilir, eğer yoksa yine akrabalarından bu görevi yürütebilecek birisi aranır. Yine bulunamıyorsa muhiplerin önerisi ve babanın onayı ile soy esaslı olmayan bir kişi de dede seçilebilir (KK29). Soy esaslı seçimin kutsal soy esasına dayanmadığı gözlenmiştir. Söz konusu durumun sebebine ilişkin olarak Yüksel, eski dönemlerde tarikat adabı ve işleyişi hakkında bilgi edinilebilecek tek yerin yine tarikatın içi olmasından ötürü yetişmenin ocak sistemi ile yapıldığını belirtmektedir (2010: 155). Dedelik postuna oturacak olan kişi bu görevi ömür boyunca yürütmektedir. Bu posta gelecek olan kişi iki muhip tarafından kollarından tutulup kollarının altına iki ekmek koyularak posta getirilir ve üç kez oturtulup kaldırılarak "Postunun kıymetini bil, postun kutlu olsun." denir. Yeni dede olan kişi de postuna niyaz ederek tarikata hizmet eder (Engin, 2008: 54).

1.7. Eskatoloji ve Ahiret İnançları

Dinlerin temel dayanaklarından birisi olan ahiret inancı ve eskatolojinin temelinde insanoğlunun nereden gelip nereye gittiğine dair zihninde oluşan belirsizliğe cevap aranması yatmaktadır. Bu belirsizlik kapsamında tüm dinlerin birbirine kısmen benzeyen yanıtları vardır. Bu yanıtların en temel ortak noktası da bu dünyanın bir son olmadığı, ölümden sonra insanı ya da insan ruhunu bir yaşamın beklediği düşüncesidir. Ortak nokta sabit olmakla birlikte üç kollu bir inanç sistemine sahip olan Amucalarda ahiret inancına

dair farklılıklar göze çarpmaktadır. Sünni Amucalarda “öbür dünya” inançları Sünni İslam doğrultusundadır. İnsan dünyaya gelir ve Tanrı tarafından doğru olarak nitelendirilen davranışları yaparlarsa ahirette cennetle ödüllendirilir. Aksi takdirde cehennemde işlediği günahlar çerçevesinde cezalandırılır. İnsanın öldükten sonra cennetle ödüllendirilebilmesi için Müslüman olması gerekir (KK26). Bu genel geçer ahiret ya da eskatoloji inançlarının aksine Bektaşî ve Bedreddinilerde yaşamdan sonrasına dair farklı inanmaları bulunmaktadır.

Yaptığımız saha çalışmalarında gerek Bedreddini gerek de Bektaşî Amucalarda ahiret ya da dünyanın sonuna dair inanmaların hemen hemen aynı olduğu gerçeğiyle karşılaştık. Bu inanmalar Bektaşîlik literatüründe bahsedilen inanmalar ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu inanmalarda Türklerin İslam öncesi döneme ait olan inançlarının izlerini görmek mümkündür. Özellikle Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda görülen “ruhun don değiştirmesi, ölümsüzlüğü, atalar kültü kapsamında ruha saygı duyulması, mezarlık ziyaretleri, dardan indirme” gibi hususlar İslam öncesi dönemden izler taşımaktadır. Roux’un Türklerin İslam anlayışını eski dinlerinden yeni dinlerine az şey getirenler ve çok şey getirenler (1994: 34) olarak iki kısma ayrılması Amucalarda net olarak görülmektedir. Bektaşî ve Bedreddini Amucalar eski dinlerinden çok şey getirenler, Sünni Amucalar da yeni dinlerine az şey getirenler olarak kabul edilebilir.

Bektaşî inanç sistemine göre ruh aslına, yani yaratıcıya gitme çabasıdır. Beden, ruhun kafesidir. Bektaşîlikte ölmek, yok olmak değil bir başka yere taşınmaktır, ruhun kalıbını değiştirmesidir. Bu yüzden ölüm, ruhun isteğine kavuşması olarak da nitelendirilebilir. Noyan’ın belirttiğine göre Bektaşîler kemale ermiş yani olgunlaşmış bir kişinin vefatının ardından “Ruh-u revan-ı şad ve hürrem olsun, ruhu revan-ı şad-ü handan olsun” derler. Kemale ermeden gitmiş, aslına kavuşmak için yeterli çabayı göstermediği için daha azap çekecek olan bir ruh için de, “Devri asan olsun” ifadesi kullanılır (1999: 246). Her iki ifadede de ruh için bir sonun mevcut olmadığı anlamı karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu durumun Bektaşî için ölümün bir amaç olması olarak değerlendirilmesi yanlıştır. Bektaşî’nin görevlerinden birisi ona Tanrı’nın emaneti olan vücudunu temiz tutmak ve onu korumaktır (Noyan, 1999: 244).

Bektaşîliğin ahiret ve eskatoloji inançlarının temelinde ölümden sonra, ruhun yeniden bedene girmesi ve yeniden dünyaya gelip yaşaması, yani “tenasüh” inancı bulunmaktadır. İnsanın öldükten sonra ruhunun başka bir bedene geçmesi suretiyle varlığını sürdürmesi olarak tanımlanabilecek olan tenasüh inancı, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi evrensel dinlerde kabul görmese de eski dünyanın bazı yerlerinde değişik biçim ve anlayışlarda görülmüş çok eski düşüncedir. Bununla beraber, insan ruhunun

insana, hayvana, bitkiye veya cansız bir varlığa göç etmesi gibi çeşitli biçimleri olan bu inancın en hâkim olduğu, en fazla işlenip geliştirildiği yer Hindistan, en net kabul eden inanç sistemi de Budizm'dir. Budizm'in bu kabul görüşü İslamiyet içerisindeki heterodoks mezhep ve tarikatlarda da yer bulmaktadır (Ocak, 2002: 183-184).

Amucalarda da benzer inanmalar görülmektedir. Sahada rastladığımız bir inanmaya göre insan bedeni bu dünyada Allah'ın isteklerine uygun davranırsa dünyaya tekrar insan olarak gelir, uygun davranmadıysa dünyada rahat edemeyen bir hayvan, bitki ya da başka bir canlı olarak dünyaya gelir (KK32). Bedreddini ve Bektaşî Amucalarda ahiret ya da eskatoloji inanmaları kapsamında karşımıza çıkan en belirgin inanç olan tenasüh Ocak'a göre temeli Alevî Bektaşî inanç sistemindeki menakıpnamelere dayanmaktadır. Ocak'a göre tenasüh inancı iki türdür. İlki aynı ruhun Âdem'den Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin bedenine girdiği ve hepsinde tek ruhun yaşadığına dair inanıştır. İkincisi Ali'nin Hacı Bektaş olarak yeniden dünyaya geldiği inanışıdır. Bu inanca göre Ali'nin ruhu sırasıyla Bektaşilerce kutsal kabul edilen evliyaların bedeninde ortaya çıkmaktadır. Bu inanca göre Ali, Hacı Bektaş'tan sonra da başka büyük evliyanın bedeninde yaşamaya devam etmiştir ve bu durum kıyamete kadar sürüp gidecektir. Üçüncüsü ise büyük bir velinin ruhunun başka büyük bir veli olarak yeni bir beden içinde yaşamaya devam etmesidir (Ocak, 2002: 188-191). Amucalarda tenasüh inancı günümüzde de net olarak varlığını sürdürdüğünü belirtmiştik. Kaynak kişilerimizden Şevket Gürses ile yaptığımız görüşmelerde Ali'nin ruhunun yaratılıştan beri var olduğunu ve Hz. Muhammed zamanında cisim bulduğunu belirtmesi bu tenasüh inancının Amucalardaki yansımalarından birisidir.

Gerçek anlamda yok oluşun mevcut olmadığı, ölümün bir son olmadığına dair inanışların temelini oluşturan olgulardan birisi de "enkarnasyon" inancıdır. Bu inanca göre insan, mutlak varlık olan Tanrı'nın zuhur ettiği yaratıdır. Tanrı insan suretinde tecelli edinceye kadar çeşitli varlıkların suretinde tecelli etmiş ve son olarak insan suretine bürünmüştür. Bu nedenle insan evrenin özetidir (Noyan,1999: 249). Tanrı'nın insan suretinde dünyaya geldiğine dayanan bu inanış, Alevî-Bektaşî inançlarında sık sık karşımıza çıksa da Amucalar arasında pek kabul görmemektedir. Amucalara göre insan ve Tanrı iki ayrı kavramdır.

Tüm Bektaşî ve Alevî inanç sisteminde olduğu gibi Amucalarda da eskatoloji inancı içerisinde kıyametin alametlerinden olan 12. İmam Mehdi'nin ortaya çıkacağı inancı görülmektedir. 11. İmam olan Hasan-ül Askerî'nin oğlu olan Mehdi küçük yaşta imam seçilmiş ve kısa bir süre sonra ortalıkta görünmez olmuştur. Yaygın inanışa göre son imam olan Mehdi ölmemiştir, sırlar âlemine çekilmiştir. Kıyamete yakın bir zamanda Mehdi

gayb âleminden yeryüzüne gelecek, bütün insanların mutlulukları için gerekenleri yapacaktır. Kötülükleri, dengesizlikleri, haksızlıkları ortadan kaldıracaktır. Mehdi belli bir sürenin değil bütün zamanın imamı olduğu için ona “imam-i zaman” denir (Eyüboğlu, 1990: 92). Fırlalı’nın belirttiğine göre “Sahibu’z-Zaman (Zamanın Sahibi), El Kaaim (Ayakta Duran), El-Hüccet (Kesin Delil), El-Muntazar (Beklenen), El-Mehdi (Hidayet Olunmuş) gibi lakapları da bulunan Mehdi’nin 869 ya da 870 yılında Samarra’da doğduğu ve künyesinin Hz. Muhammed ile aynı olan Ebu’l Kasım olduğu rivayet edilmektedir. 12. İmam’ın adı söylenmez, lakabı ile andıktan sonra “Accelallahu Ferecehu” [Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın] denmektedir (1996b: 272-273).

1.8. Kutsal Günler

Amucalarda inanç sistemleri gereği kutsal günler vardır. Bu kutsal günler Sünni Amucalarda tâbi oldukları inanç formu gereği Kadir Gecesi, kandiller ve dini bayramlar olarak kabul edilirken Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda kutsal günler farklılık göstermektedir. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarca kutsal kabul edilen günler şunlardır:

1.8.1. Muharrem Ayı ve Yası

Amucalarda, özellikle Bektaşî ve Bedreddinilerin inanç temelli matem geleneklerinden en önemlisi kuşkusuz Muharrem yası ve orucudur. Kökenini tarihsel bir olaydan alan Muharrem yası, orucu ve aşure geleneği günümüzde Bektaşî ve Bedreddini Amucalar arasında tüm canlılığıyla yaşatılmaktadır. Aynı zamanda yıl içerisinde ibadet erkânı açılması gereken önemli günlerden birisi olan Muharrem yasının tarihsel kökeni tüm İslam dünyasında bilinen Kerbela olayına dayanmaktadır.

Bağdat’ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbela’nın İslâm dünyasındaki ünü, Hz. Hüseyin ile ailesinin Hicri, 10 Muharrem 61; Miladi, 10 Ekim 680 tarihinde Emevilerce şehit edildikleri yer olması ve burada gömülü bulunmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Hüseyin ve beraberindeki kişilerin öldürülmeleri, öldürülen kişilerin naaşlarının meydanda bırakılması ve Hz. Hüseyin’in başının Halife I. Yezid’e sunulması olayı tüm İslam âleminde yas olarak kabul edilen Kerbela olayının tarihsel temelini oluşturmaktadır (Öz, 2002: 271). Bu tarihsel hadise çerçevesinde oluşan Muharrem mateminin, mensup olduğu mezhep ya da tarikat ne olursa olsun, İslam topluluklarının tümünde önemli bir yeri vardır. Bu öneme dair anlatılar ve ibadet formları farklılık gösterse de esas olan matem ve aşurenin tüm İslam dünyası tarafından kabul görülmesi ve söz konusu aya bir kutsiyet atfedilmesidir. Bu tarihsel olay etrafında özellikle de Alevi ve Bektaşîlerde çok sayıda inanma, ritüel ve ibadet formları gelişmiştir.

Türk edebiyatında Kerbela olayını ele alan eserler genelde manzum olmakla beraber mensur eserler de göze çarpmaktadır. Kerbela olayını yazmak bir “Maktel-i Hüseyin” yazma geleneği oluşturmuştur, demek yanlış olmayacaktır. Manzum eserler arasında Alevi Bektaşilerce ulu ozanlardan birisi olarak kabul edilen Fuzulî’nin “Hadikâtü’s Süeda” adlı eseri en çok bilinen ve tanınanıdır (Uzun, 2002: 274-275).

Muharrem orucunun başlangıcı Kurban Bayramı’nın ilk gününden itibaren yirmi gün sayılması suretiyle belirlenmektedir. Yirminci gün matem orucuna niyet edilir ve niyet tercümanı okunur ve on gün sürecek oruç başlar. Onuncu günün öğle saatine⁵ kadar aralıksız olarak su orucu tutulur. Onuncu gün öğle saatinde münacaat ve tercüman okunarak su orucu bitirilir. Oruç bitse bile yas on ikinci güne kadar devam etmektedir. Kerbela’da Hz. Hüseyin ve yanındakilere su verilmemesi, Muharrem ayının yedinci gününde başlamış ve onuncu günün öğlesine kadar sürmüştür. Fakat Kerbela şehitlerine saygı olsun diye, on gün boyunca su içilmemektedir. Ağır işlerde çalışanlar, toprak işçileri, hastalar ve yaşlılar su içeren farklı gıdalar alabilmektedirler (Noyan, 2011: 118-119).

Amucalarda Muharrem orucunun susuzluk orucu olduğu fikri genel geçer bir kabul olsa da söz konusu günlerin sadece oruçtan ibaret olmadığı fikri hâkimdir. Bu günlerin temelinde yas vardır. Bu yas günlerinde et yenmemesi⁶, kötü söz söylenmemesi, düğün nişan gibi eğlencelerin yapılmaması, herhangi bir canlının incitilmemesi, süslenme aracı olarak görülen aynanın kullanılmaması için bir örtüyle kapatılması, erkân açılmaması (KK40) gibi uygulamalar görülmektedir. Ancak su orucunda temel olan bedene zarar vermeden matem ruhaniyetini yitirmeden hareket edebilmektir. İnsanın on gün boyunca hiç su içememesi bedeni için zararlı olduğu bilinciyle su yerine sulu besinler tercih edilmektedir. Meyve suyu, çay gibi içeceklerle “bulanık su” adı verilmekte suyun herhangi bir besin ile bulandırılarak içilmesi temel kabul edilmektedir. Ancak bu tüketimin de kana kana değil de ihtiyacını giderecek kadar olmasının esas olduğu vurgulanmaktadır (KK32). Bunların yanında tıraş olunmaması, banyo yapılmaması gibi uygulamaların da olması gerektiği belirtilse de günümüz şartlarında memur olanların tıraş olmamasının ya da beden gücü ile çalışarak terleyenlerin banyo yapmamlarının doğru olmadığı düşüncesi hâkimdir.

Bedreddini Amucalarda ise Muharrem orucunda sadece mayasız ekmek ve tuz tüketildiği belirtilmiştir. Bunun yanında su kullanıma dair uygulamaların günümüz şartlarına uyarlanması doğru olduğu, buradaki orucun temel fikrinin matem fikrinin

⁵ Hz. Hüseyin’in şehit olduğu zamanın öğle saatleri olduğu düşünüldüğünden oruç onuncu gün öğlene kadar aralıksız olarak tutulmaktadır (KK40).

⁶ Et yemek için başka bir canlının canına kastetmek gerektiğinden yas günlerinde herhangi bir canlıya zarar verilmemesi için et yenmediği belirtilmiştir (KK40).

unutulmaması olduğu kabul görmektedir (KK29). Bunların yanında Bedredinilerde de yapılmaması gerekenlere dair inançlar Bektaşilerdekiler ile büyük oranda aynıdır.

Kurban bayramından itibaren yirmi gün sayılarak yirminci günün akşamı su orucu için niyet etmek üzere toplanan Amucalar açılan erkân içerisinde suya dualar okuyarak yemekten sonra bu sudan üçer yudum almak suretiyle niyetlenmiş olurlar. Aynı şekilde Muharrem ayının onuncu günü de tekrar erkân açılarak aynı şekilde dualanan sulardan üçer yudum içerek orucu bozmaktadırlar. Suyun dualanması esnasında Kerbela toprağını sembolize eden bir tutam toprak ve Balım Sultan adı verilen tuzdan bir tutam atılmaktadır (KK19, KK37).

Bedreddini Amucalar, Bektaşilerden farklı olarak Muharrem orucunu on iki gün⁷ tutmaktadırlar. On iki gün tutulmasının on iki imamlar niyetine olduğu belirtilmiştir. Sadece tuz ve mayasız ekmekle oruç tutan Bedreddiniler arasında on iki gün oruç tutan kişinin kurban kesmesi gerekmektedir. Kurbanın buradaki anlamı on iki gün boyunca gösterilebilen sabır için bir şükürdür. Ancak on iki gün oruç tutmak bir zorunluluk olarak görülmemekte, isteyenlerin en az üç gün olmak üzere tutabildiği kadar oruç tutması gerektiği belirtilmektedir (KK29). Bedreddinilerde de Muharrem orucunun başlangıcı Bektaşiler ile benzerlik göstermektedir. Matem ayı geldiğinde baba veya ona vekillik eden bir dede ile meydanaevinde muhipler toplanarak oruca niyet etmektedir. Mürşit, meydana bulunan muhiplere herkesin gücü yettiği kadar oruç tutması gerektiğini hatırlatmasının ardından oruç başlatılmaktadır. Muharrem erkânı uyarınca çerağların uyarılması, niyazların yapılması, şemlelerin kuşanılmasının ardından erkân esnasında toprak ve tuz ile dualanan sudan üç yudum alan muhipler oruca niyet etmiş olmaktadır (Engin, 2008: 59).

Amuca Bektaşileri arasında Muharrem Ayı'nda rastladığımız bir diğer uygulama Hür Gazi Helvası'dır. Çeşmekolu köyünden edindiğimiz anlatıya göre "Hür Gazi, Yezid'in komutanlarından birisidir. Fırat nehrine su almak için gitmek isteyen İmam Hüseyin taraftarlarına izin vermez. Hür Gazi, Hz. Hüseyin tarafına geçmek ister ve Yezid'in askerleri tarafından bu isteğinden ötürü Muharrem ayının yedinci günü şehit edilir. Hz. Hüseyin taraftarları şehit edilen Hür Gazi için "bizden mi, onlardan mı" diye sorarlar. Hz. Hüseyin de 'gidin bakın eğer kanı Kerbela tarafında akıyorsa bizdendir alın, değilse bırakın' der. Hür Gazi'nin kanının Kerbela tarafına doğru aktığı görülür". Bu yüzden Amuca Bektaşileri Muharrem'in yedisinde Hür Gazi anısına onun helvasını yaparak bu helvayı dağıtmaktadırlar (KK6).

⁷ Melikoff, Anadolu Alevilerinde de Muharrem orucunun 12 İmamların anısına 12 gün tutulduğu belirtmektedir. Bk. (Melikoff, 1993: 81).

Muharrem ayının 7. günü helva yapılması için toplanılıp oruç bozulduğu ve aynı akşam erkân esnasında tekrar niyetlenerek oruca devam edildiği belirtilmiştir (KK32). Helva kavurup dağıtma geleneğinin kökenine dair diğer bir anlatıda da “Hz. Hüseyin Kerbela’daki 7. günün akşamı etrafında sağ kalanları toplayarak içinde bulundukları durumu izah etmiş ve oradakilere hitaben ‘Ey inananlar, bizi gelecekte kötü olarak anılacak kaderimizin ardından yedimizi yapacak kimse kalmayacaktır. Biz kaderimizin helvasını kendimiz bu akşam yapacağız’ demiştir. Bu olayı anmak için Bektaşî Amucalar Muharrem ayının 7. günü toplanarak erkân açarlar ve muhiplerin yanlarında getirdikleri un, şeker ve yağ ile helva kavurarak dağıtırlar (KK37).

Sebebi ne olursa olsun günümüzde Amuca Bektaşîleri arasında Muharrem ayının 7. günü erkân açılarak helva yapılıp dağıtma geleneği canlılığını korumaktadır. Aynı zamanda bu erkânda diğer erkânlardan farklı olarak dem alınmamaktadır (KK21). Ancak Muharrem’in yedinci günü açılan erkân ve yapılan helva Bedreddinilerde görülmemektedir. Matem ayı boyunca Amuca Bektaşîleri yedinci ve on ikinci günü olmak üzere iki kez erkân açılırken Bedreddinilerde sadece Muharrem ayının 12’sinde erkân açılmaktadır.

Kerbela olayında Hz. Hüseyin’in şehit edildiği gün olan Muharrem ayının 10. günü “Aşure Günü” olarak adlandırılır. Bu güne dair oluşan inanmalarda tarihsel bir olayın halk arasında kutsal bir güne dönüşümü net olarak görülmektedir. Bu dönüşüm esnasında söz konusu duruma tarihsel gerçeklikle ilgili olmayan yeni inanmaların eklenmesi ya da olayın kutsallığının pekiştirilmesi bağlamında farklı olayların da aynı gün olduğuna inanıldığı görülmektedir. Kerbela olayı, tıpkı ileride değineceğimiz Nevruz gibi, tarihsel boyutunun yanında özellikle Alevi-Bektaşî zümreler içinde efsanevi boyutuyla da bazı inanmaların merkezi haline gelmiştir. Bu inanmaları Bedri Noyan şu şekilde aktarmaktadır: 1. Hz. Âdem’in ilk günahından ötürü ettiği tövbenin kabul edilmesi, 2. Hz. İbrahim’in ateşten kurtulması, 3. Yakup Peygamberin oğlu Yusuf’a kavuşması, 4. Nuh’un gemisinin Cudi Dağı’na oturması ve Nuh’un gemide kalanlardan tatlı bir çorba pişirilmesini istemesi, 5. Musa’nın, Firavun’un şerrinden kavmini kurtarması, 6. İdris’in semaya alınması, 7. İbrahim Peygamber’in doğması, 8. İbrahim Peygamber’in Nemrut’un ateşinde yanmaması, 9. Süleyman Peygamber’in tövbesinin kabul olunup mülkünün iade edilmesi, 10. Eyüp Peygamber’in şifaya kavuşması, 11. Yunus Peygamber’in balığın karnından çıkması, 12. İsa Peygamber göğe çekildiği gün olması (1995: 150).

Bektaşî Amucalarda “tatlı aş” ya da “çorba”, Bedreddini Amucalarda da “sarı çorba” olarak da anılan aşurenin yapılması gerekliliğinin kökenine dair oluşan inanmaların temelinde şu anlatı bulunmaktadır: “Hz. Hüseyin, imamlık mührünü bıraktığı Zeynel

Abidin'e şehit olmadan hemen önce, 'iki gün sonra şehitleri buradan topla ve defnet', der. Defin esnasında Hz. Hüseyin'in karısı Habibe Ana, Hz. Hüseyin taraftarlarının kaldığı çadırlarda kalan erzakları toplar ve hepsini kaynatarak tatlı aş denilen aşureyi yapar ve herkese ikram eder." (KK6). Amucalar arasında aşurenin tatlı yapılmasının sebebi acıyı tatlıya çevirmek olarak algılanmakta ve sembolik olarak Kerbela şehitlerini anmak olarak değerlendirilmektedir (KK6). Babagan Bektaşilerinde Muharrem ayının 10. günü dini önder olan dede-baba, 11. günü halife-babalar, 12. günü ise babalar tarafından aşure yapılmaktadır. Muharrem ayının kalan günlerinde ise dileyen muhipler tarafından aşure yapıldığı belirtilmiştir (KK24).

Bedreddinilerde ise Muharrem orucu on iki gün tutulduğundan aşure Muharrem ayının 12. günü babalar tarafından yapılmakta, 12. günden sonra da Bedreddin muhipleri tarafından çorba kaynatılmaktadır. Baba çorba kaynatmadan muhipler çorba kaynatamamaktadır (KK29). Aşure kaynatılması ve açılan erkân esnasında mürşit ve derviş siyah kıyafetler giyerler. Aşure yapılmasının belirli usulleri vardır. Bu usulleri Engin şu şekilde aktarmaktadır:

Çorba kaynatmak üzere meydanda bulundan kişilere baba veya derviş tarafından günün anlamına ilişkin bir konuşma yapılır. Sonra mürşit içerisinde kazanların üzerinde enine konulmuş kepçeyi alarak "Ya İmam" diyerek çorbayı önce sağa sonra sola tekrar sağa üç kez karıştır⁸. Birden fazla kazan varsa aynı işlemi onlarda da tekrarlar. Kepçeyi daha sonra, hiyerarşik yapı gereği babalardan sonra dervişler niyaz edip alır ve aynı işlemi tekrarlar. Dervişlerden sonra meydanda bulunan muhipler de bu işlemi yaparlar. Eğer meydanda bulunan muhip sayısı fazla ise belirli bir karıştırmadan sonra mersiye okunmasına geçilir. Kazanların başına gelen kişiler "Ya İmam" dediğinde orada bulunanlar "Ya Hüseyin Selâmulâhi ale'l-Hüseyin Lânetullâhi ale'l-katili'l-Hüseyin" diyerek onu şehit edenlere lanet okurlar ve daha sonra Kerbela şehitleri için dualar okunur (KK37).

Karıştırma işlemi bitince muhipler meydana girer. Meydanevinin ortasında bir kap çorba yüksekçe bir sehpanın üzerine konulur ve üzeri yeşil bir örtü ile kapatılır. Örtünün üzerine de tahta kaşıklar konur. Sehpanın üzerindeki çorba tası, Kerbela olayı sonrası başı kesilerek I. Yezid'e götürülen Hz. Hüseyin'in başını simgeler. Çorbanın üzerindeki yeşil örtü ise "Hz. Hüseyin'in kesik başı Yezid'in önüne getirildiğinde Ehlibeyt'i seven kadınlar onun bu halini, düşmanların görmemesi için başlarındaki örtüleri çıkararak kesik başın üzerini örtmüşler. En üste yeşil bir örtü gelmiş" anlatısını sembolize etmektedir. Çorba geldikten sonra mürşit, derviş veya bir muhip Kerbela olayı esnasında yaşananları meydandaki kişilere anlatır. Bu anlatma esnasında yüksek sesle ah çekme ve

⁸ Bedri Noyan çorba karıştırma işleminin Arap alfabesinin "vav" harfi şeklinde yapıldığını bunun ise vav harfinin ebced hesabındaki karşılığının altı olmasının yattığını belirtmiştir. İki kez yapılan "vav" harfi ile altmış altı rakamına ulaşıldığını, Ebced hesabında altmış altının ise Allah sözcüğünün ebced hesabındaki karşılığı olduğunu belirtmiştir (Noyan, 1995: 130).

ağlama görülmektedir (KK37). Kerbela olayına dair anlatılar esnasında ağlamanın ve dökülen gözyaşlarının cehennem ateşine dökülen su olduğuna dair bir inanış bulunmaktadır (KK19).

Matem havasını en yoğun olarak hissettiren unsurlardan birisi de kuşkusuz mersiyelelerdir. Gerek çorba karıştırılması esnasında gerek de Muharrem erkânında ezgiyle okunan mersiyelelerden en çok Safi ve Fuzuli'nin mersiyelelerinin tercih edildiği belirtilmiştir. Ancak bu bir zorunluluk değildir (KK37). Matem ayında okunan mersiyelelerin önce selam-namesi, ardından salavatı daha sonra mersiyelelerin kendisi ve son olarak da mersiye duası okunur. Ardından matem gülbankı çekilir.

Mersiye Selam-namesi:

Ya İmam ya Hüseyin. Selamullah-i alel Hüseyin, lanetullâh-i ala kâtil ya Hüseyin lanettullah kavmi Yezid'in zâlimin. (Bir kez Fatiha Suresi ve üç kez İhlas Suresi okunur, ardından Selam-nameye geçilir. Selam-name bir kez makamsız, ardından makamli olarak okunur.)

Bismişah, ismi şah, cismi şah: Evvelin ahirin mersiye-i İmam el Hüseyin. Es selam aleyke ya Resulullah. Es selam aleyke ya Habibullah. Es selam aleyke ya Nebiyullah. Es selam aleyke ya Eminullah. Es selam aleyke ya Hatice'tüz Kübra. Es selam aleyke ya Muhammed İbn-i Abdullah. Es selam aleyke ya Seferatullah. Es selam aleyke ya İmam-ül Müttakim. Es selam aleyke ya Emirel müminin. Es selam aleyke ya Resulin. Emin Es selam aleyke ya Fatıma'tüz Zehra. Es selam aleyke ya İmamün septeğin Es selam aleyke ya Seyid-el nisail âlemin. Es selam aleyke ya Hatice Kübra. Es selam aleyke ya İmamül müminin. Es selam aleyke ya İbn-i Muhammed-ül Zeki. Es selam aleyke ya İmam-ül Hasan-ül Mücteba. Es selam aleyke ya âba Abdullah. Es selam aleyke ya İbn-i Resulullah. Es selam aleyke ya Emir-el müminin. Es selam aleyke ya İbni Fatima'tül Zehra. Es selam aleyke ya Kudret'ül ayni Habibi hüda. Es selam aleyke ya Gücel kûşeyi sırrı hüda. Es selam aleyke ya İmam Hüseyin şah şehidi desti Kerbela. Es selam aleyke ya Ali ceddike ve bike ya Ali kudretüke ve mevalike vel müminin rahmetullahi ve berakeallahü ve selamı Aliyel Mürselin ve melakatühü ve mukarrebünnullahu teala aleyhim ecmain vel hamdillahi rabbil âlemin.

Mersiye Salavatı:

Es salatu ve's-selamu aleyke ya Rasulallah. Es salatu ve's-selamu aleyke ya Habiballah. Es salatu ve's-selamu aleyke ya Seyyid-el âlemin evvelin ahirin Mersiye İmam el Hüseyin.

Ya Hazreti fahri âlem Muhammed Mustafa, ya Aliyel Mürteza ya Fatima-tüz Zehra, Hatice-tül Kübra. Cihan kıl şehit atanı Müşteba ya İmam el Hüseyin. Ya yadigâr Hasan. Ey Dost ona gidelim bu gün cümle müminen" (Salavat sonrası mersiyeleyle başlanmadan önce bu ifadeler makam ile okunur.) (KK37).

Ardından mersiye okunmasına geçilir. Mersiye okunması esnasında mersiye okuyan kişinin yanında bir muhip elinde چراغ ile beklemekte olduğu ve meydanda bulunan herkesin mersiyeleyle ayakta dinlediği ve okunmaya başlanılmadan önce üç defa

İhlas, bir defa da Fatiha surelerinin okunduğu ve mersiye okunması sonrasında da tekbir çekildiği belirtilmektedir. Mersiye okuyacak kişi okumaya başlamadan önce “Bismillahirrahmanirrahim Hü Doost: Bismi Şah Allah Allah. Ya İmam ya Hüseyin selamullah-i alel Hüseyin lanetullah-i ala kaatil ya Hüseyin lanettullah kavmi yezidin zalimin” der ve mersiye okumaya başlar. Amuca meydanevlerinde sıklıkla okunan Safi'nin mersiyesi şu şekildedir:

Ey cân ü dil serrîrine sultân yâ Hüseyn
Vey Kerbelâ'da şâh-ı şehidan yâ Hüseyn

Çeşm ü çerâğ-ı âleme nûr-i cemâl-i Hak
Cân-ı cihâna rahmet-i Rahmân yâ Hüseyn

Ruşen yüzünde sûre-i Veşşemsi Vedduhâ
Şânında nâzil ayet-i Kur'ân yâ Hüseyin

Hüsnün gülünde olmaya bir berg-i sebzce
Bâğ-ı behişt ü ravza-i Rıdvân yâ Hüseyin

Hâl-i ruhin katında şehâ seng-i rîzedir
Dürr-i adenle lâ'l-i Bedahşân yâ Hüseyin

Ceddin Resûl-i pak atan Şâh-ı Mürtezâ
Ammin imâm-ı din Şah-i merdân yâ Hüseyin

Ey nûr-i çeşm-i Fâtıma mahbûb-i ins ü can
İnletti bizi mihnet-i devrân yâ Hüseyin

Mâh-i Muharrem erdi dem-i mâtem oldu âh
Oldu bu ayda gün gibi pinhân yâ Hüseyin

Kan ağladı felekte şafak şefkatinde âh
Ol dem ki ettiler seni kurbân yâ Hüseyin

Devr-i zamâne döndü vü âlem yıkıldı san
Tuttu cihânı nâle vü efgan yâ Hüseyin

Mâtem donunu geydi bulutlar bölük bölük
Bâran gamında koptu vü tûfân yâ Hüseyin

Gökler boyandı mâteme gün geydi kareler
Mahv oldu orada meh-i tâbân yâ Hüseyin

Yırttı yüzünü nâhûn-i hasretle mihr-ü mâh
Ağladı yer ü gök sana yeksan yâ Hüseyin

Çerhin büküldü beli vü sındı sitâresi
Encüm saçıldı yere çü bârân yâ Hüseyin

Deryâlar acıdı sana akarsular dahi
Taşlar alup döğündü firâvân yâ Hüseyin

Kanlar döküp figan ile her kişi der ki âh
Kani ne oldu sevgili cânân yâ Hüseyin

Gül gibi çehre kana boyandı firâk ile
Çâk etse tân mı gonca giribân yâ Hüseyin

Sünbül saçını çözdü vü gül gitti kendinden
Sûsen elinde hancer-i bürrân yâ Hüseyin

İder zebân-i hâl ile kim kangı yerededir
Şimr-i lâin ü nekbet-i Mervân yâ Hüseyin

Âl-i Resûl'e kangı yere kara böyl-eder
Olsun Yezîd'e lâ'net-i Yezdân yâ Hüseyin

Her kim seni vü âlini can gibi sevmese
İtten beterdir ol nice insân yâ Hüseyin

Bezm-i gamında âteş-i hasretle yanmıyan
Olsun hemîşe ney gibi nâlân yâ Hüseyin

Derdâ ki tâs-ı çerhi felek hânedânına
Gâhi içirdi zehr gibi kan yâ Hüseyin

Sen dest-i Kerbelâ'da susuz bunda âh ü vah
Yere mi geçti çeşme-i hayvân yâ Hüseyin

Dervîşim âsitânına yüz süre gelmişim
Şâh-ı keremsin eylegil ihsân yâ Hüseyin

Mahşer gününde el benim etek senin şehâ
Komagil anda teşne vü üryân yâ Hüseyin

Kandır şerâb-ı kevsere Sâfî kulunu sen
Geydir libâs-ı hulle-i Rıdvân yâ Hüseyin

Rahmeti seni sevüb yoluna can verenlerin
Olsun hemîşe hil'ati elvân yâ Hüseyin

Olsun sana vü aline Rûhül-emin müdâm
Kerûbiyanlar hamd ü senâhân yâ Hüseyin (KK37).

Mersiye'nin okunması esnasında meydanda bulunan tüm muhipler ayakta durur ve her beyit sonrası "Ey nur-i çeşm-i Ahmedî-Muhtar ya Hüseyin / Ey yâdigâr-ı Haydar-ı Kerrar ya Hüseyin" dizelerini söyler. Bunun yanında mersiye okunurken mersiye okuyan kişinin yanında elinde چراغ ile bir muhip durmaktadır. Mersiye okunmasının ardından Kuran'dan bazı ayetler okunur. Duanın ardından matem gülbankı çekilir: "Bismi Şah Allah Allah. Erenlerin himmetine, er Hak Muhammed Ali'nin aşkına, Hz. Hüseyin'i mazlum şahı Dest-i Kerbela matemine niyet ettim. Niyet ettim Kerbela da desti gamda şehit olanların temiz ruhlarına, Niyet ettim Hz. Fatmatü'z-Zehra'nın şefaatine, on iki İmam, On dört masumu pak efendilerimizin hürmetine, On yedi kemerbestlerin hürmetine. Hazır, zahir, gaip gerçek erenlerin yüce hürmetleri, üzerimizde hazır ve nazır ola. Yuh münkire, lanet Yezid'e, rahmet mümine. Hü dost, Allah Eyvallah" (üç defa söylenir) (KK37). Mersiye bitiminde meydanda bulunan muhiplere tatlı bir şeyler ikram edilir. Ardından aşurenin pişirilmesinde emeği geçen kişiler mürşit huzuruna gelerek dua alırlar. Mersiye'nin sonunda baba tarafından görevlendirilen kişi "ya İmam" diyerek önce babaya çorba sunar. Baba da "Ya İmam, ya Hüseyin selamullah, salavatullah, ya Hüseyin. Lanetullah Ala Katil-i Hüseyin" diyerek çorbasını alır. Meydanda bulunan herkes bu esasa göre çorbalarını

alırlar. Çorba alınmasının ardından meydanda bulunan erkekler baba ile kadınlar da babanın eşi olan anabacı ile üç kez öpüşmek suretiyle görüşme yaparlar. Daha sonra da muhabbet bölümüne başlanır (KK37). Muharrem ayında yapılan muhabbetler ile diğer aylarda yapılan muhabbetler arasında içerik açısından fark yoktur. Ancak tutum farklılığı vardır. Matem havasından asla vazgeçilmez, neşeli nefesler söylenmez ve geceye has bilgilendirmeler yapılır (KK11).

1.8.2. Nevruz⁹

Tarih boyunca varlık göstermiş birçok toplumda baharın gelişi her zaman önemli bir olay olarak görülmüş, bu mevsimsel döngü çeşitli ritüel ve törenlerle kutlanmış, bu döngü üzerinde birtakım inanmalar meydana gelmiştir. Beydili'nin verdiği bilgilere göre (2004: 430-431), mitolojik metinlerde yaratılışın ilk günü Nevruz Bayramı'yla ilişkilendirilir. On iki hayvanlı Türk takviminde ise yılın başlangıcı ve baharın ilk günü Nevruz'dur. Sözcüğün aslı, Farsçada "yeni gün" anlamına gelen "nev-ruz"dan gelir. Eski Türklerde ona "yengi gün" de denilirdi. "Ergenekon" olarak da bilinen bu eski bayram, farklı Türk halklarında "Ulu Kün", "Bozkurt Çağan", "Nooruz", "Naurus", "Sultan Nevruz" ve benzeri şekillerde kullanılan Nevruz günü, yeni yılın ilk gününü bildirmiştir. Mart ayının 21'ine rastlayan Nevruz, her ne kadar yılın veya baharın başlangıcı olarak görülse de özellikle ülkemizdeki Alevi, Bektaşî ya da diğer heterodoks gruplar açısından daha farklı anlamlar içermektedir. Bektaşîler için, Nevruz'un bayram olarak görülme sebeplerinden ilki bu günün Hz. Ali'nin doğum günü olduğuna inanılmasıdır. Diğer bir sebep olarak Hz. Muhammed'in son haccı olan veda haccının arife gününün martın sekizine, bayramın da dokuzuna rastlaması ve hac dönüşü peygamberin çevresindekilere, "Ben kimin mevlası (dost) isem, Ali de onun mevlasıdır." dediğine inanılması gösterilebilir (Özkırımlı, 1993: 202). Bunların yanında Nevruz'un Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın evlendiği gün olduğuna inanılması ve Hz. Muhammed'in peygamberliğinin duyurulduğu gün olarak bilinmesi gibi Nevruz'u kutsallaştıran hususlar arasında gösterilebilir (Noyan, 1995: 181). Türk-İslam topluluklarının Nevruz'a dair inanmaları arasında Âdem'in Nevruz gününde yaratılmış olduğu, Âdem'le Havva'nın Arafat'ta o gün buluştuğu, yine o gün Allah insandan kendisinin rab olduğuna dair söz aldığı, Nevruz'un Hz. Nuh'un Tufan sonrasında karaya ilk ayak bastığı gün olduğu, Hz. Yusuf'un kuyudan, Hz. Yunus'un balığın karnından Nevruz günü kurtulduğu ve Hz. İbrahim'in putları yıktığı günün de yine aynı güne rastladığına dair inanmalar bulunmaktadır (Gündüz, 2007: 61). Nevruz, MÖ. 3. yüzyıldan beri Türkler arasında kutlanan bir bayramdır (Küçük ve Küçük, 2009: 199). Bu bayramla ilgili en erken

⁹ Çalışmamızın bu bölümündeki veriler ile Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu ve Saygın Kamil Celepoğlu tarafından "Trakya'da Yaşayan Amuca Bektaşîlerinde Nevruz Erkânı" adlı makale üretilmiştir. Makale yayın aşamasındadır.

referanslara İran kaynaklarında rastlanmasına rağmen (Gündüz, 2007: 61) Nevruz'un ilk olarak hangi toplumda kutlandığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Nevruz'un Türk topluluklarında eski dönemlerden beri kutlanıla gelen bir bayram olduğu bilinmektedir. Bu kutlamaların temelinde olan inanmaların başında Türklerin Ergenekon'dan çıkış gününün 21 Mart gününe rastlaması gelmektedir. On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde de yılın ilk günü 21 Mart'tır.

Amucalarda mevsimsel temelli olarak yıl iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm kış aylarını içeren 7 Kasım-21 Mart arası olan bölüm, ikinci bölüm ise bolluk ve bereketi simgeleyen 21 Mart-7 Kasım arası olan ikinci bölümdür. Bedreddini ve Bektaşî Amucalarda yılın ikinci bölümüne özgü bir erkân açılır. Yılın ilk kısmı olan bölüm için ise tüm Amuca köylerinde olmasa da genelde Bektaşîlerce bir erkân açıldığı görülmektedir. Her iki gün de farklı inanmalar içermesi ile kutsal günler içerisinde değerlendirilmektedir. Amucalar açtıkları tüm erkânlarda kurban keserler. Nevruz erkânı da yıl içerisinde mutlaka açılması gereken erkânlardan olarak kabul edildiğinden bu günde de kurban kesilmektedir. Aynı zamanda "Kırklar Bayramı" olarak ifade edilen Nevruz için açılan meydanlarda kırk adet çerağ uyarılır. On iki imamları sembolize eden çerağ tahtındakiler de bu kırk çerağa dâhildir. Diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Amucalarda da Nevruz öncesi yapılması gerektiğine inanılan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bunların başında atalar kültünün bir yansıması olan mezarlık ziyaretleri gelmektedir. Amucaların genelinde kişiler Nevruz öncesi mezarlığına giderek ziyarette bulunur (KK13).

Bektaşîlerde Nevruz sadece bir eğlence ya da bir anma günü değil, aynı zamanda kötülüklerden arınma, özgürlüğe kavuşma için yapılan bir şükürün ifadesidir. Bu günle ilgili ateşten atlama, kurban kesme, tüm bayramlarda olduğu gibi erkenden kalkma, yeni elbiseler giyme, ibadet edilen yerlere gitme, Hacı Bektaş'ın alın açıklığı ve gönül açıklığı sözlerine ithafen süt, yumurta, tuz gibi beyaz renkli yiyecekleri tercih etme (Gündüzöz, 2015: 143), hayvanların yularlarının ve sırtlarındaki semerlerin çıkarılarak özgür bırakma (Türkdoğan, 2004: 126) gibi birçok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Sayılan tüm uygulamalar "sultan" olarak adlandırılan Nevruz'un sadece bir bayram ya da kutlama olarak sınırlandırılmasının yanlış olduğunun en belirgin göstergelerindendir. Amuca Bektaşîleri arasında günümüzde hayvanların özgür bırakılması ve ateşten atlama uygulamaları görülmemektedir. Bayram olarak nitelendirilen Nevruz'un Bektaşîler tarafından yas günü olarak anılan Muharrem matemine denk gelmesi halinde sabahtan öğleye kadar Nevruz kutlanıp öğleden sonra tekrar mateme devam edildiği aktarılmıştır (Noyan, 1995: 183). Bu durum Amucalarda da aynı şekilde uygulanmaktadır (KK40).

Bedreddinî Amucalarda Nevruz erkânı yukarıda bahsedilen inanmalar etrafında açılır ve açılan diğer erkânlardan çok farkı bulunmaz. Bedreddini erkânına göre niyazlar edilir, şemleler kuşanılır; dualar, tercümanlar ve gülbanklar okunur. Nevruz erkânının diğer erkânlardan temel farkı Nevruz'un bayram olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu erkânda okunan nefeslerin neşeli ve yapılan sohbetlerin Nevruz konulu olmasına dikkat edilmektedir (KK29).

Bektaşî Amucalar da ise Nevruz erkânına dair farklı ritüeller ve uygulamalar bulunmaktadır. "Sultan" olarak adlandırılan ve yıl içerisinde mutlaka ibadet ve muhabbet açılan Nevruz erkânında erkânın yapılacağı dergâha ilk önce o dergâhın mürşidi "hü dost" diyerek girer. İçeriye giren mürşit önce kapı girişine, sonra da dâra, son olarak da mürşit postuna niyaz ederek yerine oturur. Nevruz muhabbetine katılacak kişiler meydana girerken peymançe halinde girişlerini yaparlar ve mürşit postunun karşısında niyaz ederler. Niyazdan sonra mürşidin karşısına gelen kişiler eğer nasipli ise mürşidin avcunun içini¹⁰, değilse de mürşidin elini öperler. Mürşit gelen kişileri üç kez öper ve gelen kişiler mürşit postunun yanından ayrılır. Nevruz muhabbetine katılacak olan kişilerin meydana gelmesi tamamlanınca mürşit bir konuşma yapar. Bu konuşmada Nevruz'un Bektaşîlerde neden önemli olduğu ve neden bayram olarak kutlandığı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Amucalar'da Nevruz'un kutsal oluşuna dair karşımıza çıkan inanmaları şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Hz. Ali'nin doğum günü olduğu hakkındaki inanış: Konu ile ilgili Kırklareli Lüleburgaz Yenibedir köyü Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı mürşidi Mehmet Şilli'nin anlattıklarını aynen aktarıyoruz: "Fatıma Anamızın sancısı tutunca Kâbe'ye doğru koşmaya başlar. Üç gün orada kaldıktan sonra Hz. Ali'yi dünyaya getirir. Hz. Ali'yi ilk yıkayan kişi Hz. Muhammed'dir ve onu yıkayıp Ali adını verir. Fatıma Anamız 'ben rüyamda aslan gördüm, adı Haydar olsun' deyince Peygamber Efendimiz 'o zaman adı Aliyel Mürteza lakabı da Haydar olsun' der. Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi yıkarken ağlamıştır. Fatıma Anamız neden ağladığını sorunca 'ben ölünce de beni yıkayacak tek kişi o olacak' cevabını verir. O yüzden Hz. Ali Efendimizin doğum günü olduğu için Nevruz bayramdır" (KK31). 2. Hz. Ali ile Fatıma Ana'nın evlendiği gündür (KK32). 3. Hz. Muhammed'e peygamberliğin müjdelendiği gündür (KK40). 4. Baharın, doğanın uyanışı, başlangıcıdır (KK32).

¹⁰ Bektaşîliğe bağlanıp da nasip alan kişilere mürşitlerin avuçlarının içini öperken nasip almamış bir kişiye avuçlarının içini vermezler. Eğer bir baba nasip almış bir kişinin avuç içini değil de elinin üstünü veriyorsa o kişinin ya toplum içerisinde makbul görülmeyen bir davranış sergilediğine ya da diğer muhiplerden bir ya da birkaçı ile helalleşemedikleri bir hususun varlığına işaret etmektedir (KK37). Avuç içinin öpülmesinin nedenini ise mürşit Mehmet Şilli, Hz. Ali'nin avuç içinde bulunan yeşil benin velayet belgesi olması ile açıklamıştır. Aynı işaretten Hacı Bektaş Veli'nin de elinde bulunduğu inanılması sebebiyle, Amucalara göre en büyük veli Hacı Bektaş'tır.

Yukarıda bahsedilen inanmaların Amucaların Nevruz muhabbetlerinde söylediği nefeslerde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Fahri¹¹ mahlaslı şairin bir nefesinde Hz. Ali'nin doğumuna ilişkin olarak şu dördlüğü söylemiştir:

Ali'nin doğduğu gündür
Bugün her günden üstündür
Hemen saki kadeh döndür
Bugün Nevruz-u sultandır.

Kul Hasan Hüseyin mahlaslı 1937 yılında Kırklareli-Kofçaz'a bağlı Beyci köyünde doğan ve Amuca kabilesine mensup olan Hasan Hüseyin Arslan'ın bir nefesinde de aynı konuya değindiği görülmektedir:

Geldi Nevruz canlar bize
Ali'min doğduğu gice
Neşeler buldunuz bizde
Bahar geldi neşe geldi.

H. Muhammed'e peygamberliğin Nevruz gününde verildiğini anlattığı bir nefesinde Hüsni mahlaslı ozan şu ifadeleri kullanmıştır:

Bugündür mevlüd-i şah-ı velayet
Bugün izahat oldu nuru nübüvvet
Bugüne müminler eyledi hürmet
Nevruz Bayramı'nı kutlamak için.

Amuca mürşitlerinden olan Cafer Baba¹² bir nefesinde Nevruz ile baharın geldiğini belirtmektedir.

Göründü nebatatı eyledi hürrem
Geldi bahar kalmadı elem
Ehlibeyt olan canlar eyledi
Nevruz Sultanı geldi bu dem.

Mürşit tarafından yapılan bilgilendirici konuşmalardan sonra, "Bism-i Şâh Allah Allah. Tanrım suçlarımızı bağışla, kötülüklerimizi affet, iyiliğe çevir, belâları başımızdan

¹¹ Tam adı Mehmet Fahri Yavaş'tır. Amuca Kabilesinin yetiştirdiği ozanlardandır. 1873 yılında Bulgaristan'daki Amuca yerleşim yerlerinden olan Belören köyünde doğmuş, 1938 yılında Kırklareli'nin Kızılcıkdere köyünde vefat etmiştir. Medrese eğitimi görmüştür. Bektaşiliğe Ariz Baba köyünden kendisi gibi ozan olan Tefik Bey Baba'dan el alarak girmiştir. Bektaşî babası da olan ozanın kimden babalık icazeti kesin olarak bilinmemektedir (KK37).

¹² 1902 yılında Tekirdağ'ının Kılavuzlu köyünde doğmuştur. Şair Ali Kemterî'nin oğludur. Hayatı boyunca çiftçilikle uğraşmıştır. 1925 yılında Ali Ağa'nın rehberliğinde girdiği Bektaşiliğe derviş, baba ve halife-baba olarak hizmet etmiştir. 1 Ağustos 1991 tarihinde vefat eden ozanın kabri Kılavuzlu köy mezarlığındadır (KK37).

defet. Bizleri ilahi aşkınla ilerlet, tertemiz idrakler sağla, iyi ahlak ver. Kötü huylarımızı defet. Hak, Muhammet, Ali yolunda, on iki imam ruhu, on dört masum-u pak, on yedi kemerbest ve yetmiş iki Kerbela şehidi ruhları hürmetine ve senin rızana bağlıyız. Çok güçlü ve büyük tek Allah'ım, Kırklar meydanında Pir Hacı Bektaş Veli için yalvaçların sırrını taşıyan duaların kırklar meydanında söylenmesinin daim olması dileğiyle, gerçekler demine ya Ali hü..." (KK31) münacatı okunur ve ardından çerağ uyarıma geçilir.

Amuca Bektaşileri için çerağın çok önemli bir yeri vardır. Tüm muhabbet ve ibadetlerde olduğu gibi Nevruz muhabbetinde de çerağlar uyarılır. Diğer muhabbetlerde ve ibadetlerde genellikle 12 çerağ uyarılırken Nevruz'un "Kırklar Bayramı" olarak adlandırılması sebebiyle çerağ tahtına ek olarak yüksekçe bir yerde özel bir bölüm oluşturulup ek olarak 28 adet çerağ uyarılmaktadır (KK40). Çerağ uyarmanın sebebi sorulduğunda bizlere "Hakkın nurunun sembolü" olduğu yanıtı ile (KK37) çerağ uyarılmasının sebebi olarak Nur Suresi 35. Ayet kaynak olarak gösterilmiştir (KK31).

Daha sonra bir derviş tarafından Kanun-u Evliya Çerağı uyarılır. Çerağ uyarma esnasında öncelikle "rehber" adı verilen bir çerağ uyarılır ve bu rehberden diğer çerağlara dua eşliğinde ateş verilir. Daha sonra elde kalan rehber çerağ el ile sırlanıp söndürülerek, mürşit tarafından üç defa öpülür ve yerine konur. Çerağ uyarma işini tamamlayan mürşit "destur" diyerek herkesi niyaza davet eder ve dua edilir. Duadan sonra muhabbet bölümünden ibadet bölümüne geçileceği için o anda orada bulunan ama Bektaşiliğe bağlanmamış olan kişiler dışarıya çıkarılır. İbadet bölümü tamamlandıktan sonra nasipsiz olan kişilerin tekrar içeriye alınmasıyla büyük gülbank okunmaya başlar:

Nevruz-u şerifimiz mübarek ola. Bayramınız mesut ola. Yılımız uğurlu ve bereketli ola. Hak erenler bu mübarek sene gibi nice nice emsaliyle bizi müşerref kıla. Allah Allah! Evrenin efendisi, tek yaratıcı ve yarattıklarının rızkını veren Çalap Tanrı yardımcımız ola. Peygamberler sultanı, peygamberimiz Hz Muhammed Mustafa şefaathimiz ola. Allah Allah! Kâbe'de doğmuş olan şah-ı merdan, şir-i yezdan, mahzar-ı sır-ı Rahman Hz. Ali Efendimizin ruhaniyet-i celileleri üzerimizde gözcümüz, bekçimiz ola, sırat-ı müstakimden ayırmaya, her türlü görünür görünmez kazadan beladan esirgeye. Allah Alah! Kadınların ve anaların en hayırlıları olan Fatimatüz Zehra'nın, peygamberin iki gözünün nuru olan Hasan, Hüseyin'in ve on iki imam ve on dört masum-u pak ve on yedi kemer kuşanmışların inayet ve himmetleri üzerimizde daim baki ola. Allah Allah! Tâc-ül ârifin, kutb-ül vâsılın, sultân-ül âşıkın, pirimiz, üstadımız, sığınacak yerimiz Hünkâr Hacı Bektaş Efendimiz didarından, katarından ayırmaya, şaşırıp düşürmeye, namerde değil merde dahi muhtaç eylemeye. Allah Allah! Mefhar-ı ehli iman, Pir Balım Sultan, Seyyid Ali Sultan, Sarı Saltuk Sultan ve göçmüş olan Bedri Noyan Dede Baba ile Ali Haydar Harpaslan babamızın ruhları şad ü handân ola, inayet ve mürüvvetleri cümlemize şefaathçi ola, himmet-i âlileri üzerimizde daim baki ola. Şu anda görevde bulunan Dede babamızın vücutlarına sıhhat afiyetler vere. Allah Allah! Hak erenler, hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza edalar eyleye,

yetimlere şefkat, kimsesizlere merhamet eyleye. Allah Allah! Deryada, karada olan askerlerimize selamet ve muvaffakiyet eyleye, vatanımızı, milletimizi, bayrağımızı her türlü beladan ve düşman şerrinden koruya, cumhurbaşkanımıza ve bizi yönetenlere akıl ve ızan vere, vatan ve millet için yaptıkları hayırlı işlerde muvaffakiyetler eyleye, cumhuriyetimiz ilelebet payidar ola. Allah Allah! Demler daim ola, cemler kaim ola, ibadetler sâlih ve sahih ola, dostlar mesrur, sırlar mestur, gönüllerimiz pür nur ola. Âli aba emrine uyan Gürûh-u Naci ve kâffe-i ehl-i iman daim baki ola. Allah Allah! Gökten hayırlı rahmetler, yerden bol bereketler ihsan eyleye. Otman Baba kem bulutları dağlara taşlara göndere. Allah Allah! Allah Allah diyen bu canların gönül muratları hâsıl ola, değil namerde merde dahi muhtaç olmaya. Ne oldum, ne olacağım demeyip, korktuklarına uğramayalar, umduklarına nail olanlar, hak erenler ambarlarından, kucaklarından, bucaklarından Halil İbrahim bereketini eksik eylemeye, görünür görünmez kazalardan hıfz-ı emin eyleye. Çoluklarına çocuklarına baht açıklığı vere. Allah Allah! Üçler, beşler, yediler, kırklar, yüzler. Gülbank-ı Muhammedi, nur-u nebi, kerem-i Ali, pirim Hünkârım Hacı Bektaşî Veli yoluna erkânına Sultan-ı Nevruz demine keremine hü.” (KK31).

Büyük gülbanktan sonra Nevruz’un tayinine dair yapılan bir inanç uygulaması göze çarpmaktadır. Nevruz’un tayini yani güneşin balık burcundan koç burcuna girişi, günümüzde net olarak bilinse de eski dönemlerde söz konusu durumun belirlenmesi için farklı yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemlerden en dikkat çekici olanı süt ve portakal dilimi ya da bir kap su ve bir çöp ile yapılanıdır. Söz konusu belirlemeye bizzat şahit olan Engin, konu ile ilgili olarak bizlere şunları aktarmıştır:

Muhabbet erkânı açılır. Belli saatte güneşin koç burcuna girdiği saat eskiden bilinmediği yıllarda bir kaba süt, içine de bir dilim portakal dilimi konurmuş. Gecenin geç vakti bu tasın başında bir de nöbetçi var olurmuş. Güneş koç burcuna girdiği an tasın içine konan nesnede bir hareketlenme oluyormuş. O vakit Nevruz’un girdiğine inanılır ve herkes diz üstüne dururmuş. Mürşidin “Yamül Havlen Havlen Naillah, Hak senin hal” cümlesi 40 defa tekrarlanırmış. Bu nesnenin hareketi genelde kapta bir defa dönmesi şeklindeymiş. Sütteki bu hareketlenme kırkların semahına benzetiliyormuş (KK37).

Süt ve portakal ile belirlemenin yanında bir kaba su konarak Nevruz saatinin belirlenmesi gelenek olarak Nevruz muhabbetlerinde sürdürülmektedir. Su dolu bir kaba koyulan bir kibrit ya da saman tanesinin Nevruz saati geldiğinde hareket ettiğine inanıldığı ve bu inanmaya dair uygulamanın Yenibedir Ali Haydar Baba dergâhında uygulandığı görülmüştür. Su dolu bir kabin yanına bırakılan gözcü, Nevruz saati geldiğinde hareket etmeye başlayacağına inandığı kibrit ya da saman tanesini gözlerken “Ya muhavvilel havli vel ahval havvil halana illa ahsenil hal ya delili el metakirin la feta illa ali la seyfe illa zülfikar af eyle ya gani settar def eyle zül celali vel ikram evelin ahirin zahirin batının tayyibin et tahirin bi rahmetike ya errahmanirrahim ber cemali Muhammet kemali İmam Hasan İmam Hüseyin Ali ra bülend” ifadesini sürekli tekrar ederek Nevruz saatinin

gelmesini beklemektedir. Nevruz saatinin geldiği görevli kişi tarafından bildirildikten sonra mürşit tarafından şu gülbank söylenir:

Bismişah Allah Allah. Evrene güneş gibi doğarak gökyüzüne cennet sıcaklığı getiren mertler başı Aliyyel Müteza'nın doğduğu gün Sultan Nevruz'dan dolayı iman sahibi yol kardeşlerimize bayram sevinci yaşatıp mutlu eden, velilerin ve ariflerin meydanının açılmasını nasip eyleyen hayırların yaratıcısı Çalap Tanrı'ya şükürler olsun. Şüphesiz ki Çalap her an oluşta ve yaratmadadır. (Allah Allah). Vakitler hayrola, hayırlar fethola, belalar defola, Hak erenler yıllarımızı mübarek eyleye. Meydanlarımız şen, gönüllerimiz ruşen ola. Hak Muhammed Ali meydanımızdan, soframızdan yaran ve ihvanımızın eksikliğini göstermeye. Tuttuğumuz işleri âsân, gönül muratlarımızı ihsan eyleye, hazır gaib zahir batın Hak erenlerin hayır himmetleri üzerlerimizde sayeban ola. (Allah Allah). Bizlere kötülük düşünenlerin boynundan Zülfikâr-ı Haydar-ı Kerrar eksik olmaya. Yuh münkire, lânet Yezid'e, Rahmet mümine, hazır gâip erenlerin demine keremine hü (KK31).

Nevruz saatinin geldiğinin anlaşılmasından sonra "gül koklama" yapılmaktadır. Nevruz muhabbetlerine gelen muhipler tarafından bir demet çiçek getirilir ve bu demet niyazdan sonra babaya verilir. Baba o çiçeği dualadıktan sonra kullanmak üzere yanına koyar. Nevruz mersiyesi okunurken orada geçen "Sen verdin gül destesini Selman'a" sözlerinin ardından hizmetle görevli muhip (genellikle nasip yaşı en küçük olandır) mürşide niyaz edip getirilen çiçekleri alıp mürşide götürür. Mürşit aşağıdaki gülbankı okuduktan sonra çiçekleri üç kez koklar:

Bismişah Allah Allah! Senin elçin Mustafa ve kendisinden razı olduğun ermiş ve iyiliği çok Ali hakkı için isteklerimizi gerçekleştir. Ey düldülün binicisi Ali bize güven. İnancımız ve gücümüz senin yolun içindir. Ayıplarımızı ört, suçlarımızı bağışla. Ey örtücü, ey bağışlayıcı! İyiliği çok kişilerin ve Hazreti Peygamberin yakınında bulunmuş kişilerin hürmetine dileklerimizi kabul et. Onların hepsine Allah salâtı selam etsin. Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, belalar defola. Hak erenler yıllarımızı mübarek eyleye, meydanlarımız şen, gönüllerimiz ruşen ola, Hak Muhammed Ali meydanımızdan, soframızdan yaran ve ihvanımızın eksikliğini göstermeye. Tuttuğumuz işleri âsân, gönül muratlarımızı ihsan eyleye, hazır gaib zahir batın hak erenlerin hayır himmetleri üzerlerimizde sayeban ola. Allah Allah! Bizlere kötülük düşünenlerin boynundan Zülfikâr-ı Haydar-ı Kerrar eksik olmaya. Yuh münkire, lânet Yezide, rahmet mümine, Hazır gaip erenlerin demine keremine hü (KK37).

Mürşitten sonra muhabbette bulunanlara çiçekler götürülür ve çiçek götürülenler de tıpkı mürşidin yaptığı gibi çiçek demetini üç kez koklarlar. Nevruz mersiyesinde geçen "Sen verdin gül destesini Selman'a" ifadesinden sonra bu uygulamanın yapılmasında Alevi-Bektaşî mitolojisindeki Hz. Ali ile Selman'ın "Nergis" anlatısının payı olduğu düşünülmektedir. Amucaların ilk yerleşim yerlerinden olan Bulgaristan'ın Yenişar bölgesinde gül yetiştiriciliği ile uğraşmaları (Engin, 2008: 18-20) bu anlatıdaki nergisin yerini gülün almasına sebep olmuş olabilir. Bunun yanında Amucalar arasında

“Muhammed güldür, kokusu Ali” ifadesinin de sıklıkla kullanılması (KK37) ve Hz. Muhammed’in gül ile sembolize edilmesinin bu inanmanın oluşmasına katkı sağlamış olması muhtemeldir. İcra edilen ritüelin adı “gül koklama” olsa da getirilen çiçeklerin tamamının gül olmasının pek önemli olmadığı gözlenmiştir. Gül koklama aşağıdaki Nevruz mersiyesinin okunması esnasında yapılmaktadır:

Ya Ali ya Allah ya lillâh ya Ali
 Ya şah-ı velayet sübhan Allah veli
 Böyle ahdı ikrar eyledi ezeli
 Ölse ayrılmam vallahi dameninden eli
 İnsi ve cinsi sensin penah
 Beşeri değilsin Hak’sın ya Allah
 Vilayetini izhar etmek için izhar
 Tebdil geldin cihana Hayder-i Kerrar
 Bilir çeşmi küşalar Hüdavendigâr
 Çün sen halk ettin Âdem’i
 Cennette süzdüler devranı demi
 Yazı gördü evraklarda bu ismi
 Çıkınca cennetten cenabı Âdem
 Hüznü lâmla olmuştu hem dem
 Derdi feryat ederek ah o demi
 Gelip Cebrail dedi ya Âdem
 Tövben kabul oldu çekme gam
 Şükür edip dedi Âdem ah o dem
 Hazreti Nuh ve Hud cümle enbiya
 Böyle niyaz ederlerdi Şah’a daima
 Hem Tur’da münacat edip dedi Musa
 Düşünecek Yusuf Pir’i caha
 Başladı Yakup ah ile vaha
 Böyle niyaz ederlerdi Şah’a
 Uni batını Meryem’de zuhur etti İsa
 Ruha kader verdi cihanda ziya
 Böyle oldu kehvarda güya
 Bu hadisi buyurdu peygamber
 Dedi ben şehir ilim kapısıdır Haydar
 Kapın Hak kapusu olduğun kim şek ider
 Teşrif edince mir’acı Hazreti Ahmet

Gördü felekten bir muhibbi eset
 Sunup mihrup ağzına dedi medet
 Ya Ali sensin her iptidaya iptida
 Hem her intihaya olmuşsun intiha
 Anın için cümle peygambere mukteda
 Evvel ve ahir sensin batın zahir
 Senin velayetin gün gibi zahir
 Hayyü tefenasün kadim ve kadir
 Birliğine şüphe yok bir geldin cihana
 Sen verdin gül destesini Selmân'a
 Senden erişti medet Hatem Süleyman'a
 Senin lütfu ihsanına nihayet yok
 Ahirine nihayet evveline bidayet yok
 Sana bende olmayanlara Şah selamet yok
 Kati cefa itme şebbiri şübber
 Bi Hakkı Hasan Hüseyin dü cihanı server
 Ve bi hakkı Zeynel Abidin Bakır ve Cafer
 Ve bi hürmeti Musa-yı Kazım Şah-ı Server
 Ve bi hakkı Musa Rıza Şah Horasan
 Ve bi Hakkı Taki ve ya Naki Çeşm-i cihan
 Hasanü'l-Askeri Hakkı ey Şahı devran
 İnayet kıl Hakkı için Âli Aba'nın
 Ve bi hakkı Selman oldular pak
 Ki bunlar ehli imana oldular kamber
 Medet mürüvvet kıl kulundur kemter
 Zatından olmuş iki sırra nihan
 Geldi fazlı yezdan eyledi beyan
 Remzi tevil imiş adil ehli iman
 Ve bi hakkı Pir Hacı Bektaşî Veli
 Hem Gaygusuz Abdal ve Kızıl Deli
 Ve bi hürmeti Mansur ve Şah Kulu
 Senin babu lütfundan gayru yoktur kapu
 Zatı pakindir kelamu ruhu sular tu
 Gece gündüz verdiğim vallahü budur bu
 Hazreti Nesimi'm izan cenab-ı Zekir'e dede
 Böyle niyaz ederlerdi şaha ikisi de

Yüz tutup dergâhına dedik cümlemizde

Ya Ali ya Allah ya lillah ya Ali¹³.

Gül koklamayı “Süt erkânı” takip eder. Bektaşilerde Nevruz erkânında sütün önemli olduğunu aktaran Gündüzöz, Nevruz günü ibadet sonrası ve onu izleyen üç gün süt içildiğinden bahsetmektedir (Gündüzöz, 2015: 143). Amuca Bektaşilerinde de bu gelenek kısmen devam etmektedir. Süt erkânı öncesi meydanda bulunan erkekler ile erkekler; kadınlar ile kadınlar görüşme yaparlar. Görüşme, salavat getirilerek öpüşme şeklinde yapılır. Görüşmenin ardından süt erkânına geçilir. Erkâna katılmak üzere meydanda toplanan kişilere sakiler tarafından süt ikramı yapılır. Sakiler meydan taşının yanında duran süt ve bardağı alarak mürşidin karşısına gelirler. İlk olarak “Sekahüm Ya Hüseyin” diyerek süt dolu bardağı mürşide sunarlar. Mürşit, “Aşk olsun” diyerek süt dolu bardağı alır ve “Aşk olsun, içene rahmet olsun, göçene Şah İmam Ali, lanet kavm-i Yezid’e” diyerek üç yudum içer. Daha sonra süt erkânı ayakta olan diğer muhiplerce de uygulanır. Muhipler, kendilerine uzatılan sütleri sürekli olarak “Aşk olsun, içene rahmet olsun, göçene Şah İmam Ali, lanet kavm-i Yezid’e” diyerek üç yudumda içerler. Son olarak süt sunan iki saki mürşidin önünde dizlerinin üstünde birbirlerine sütleri uzatarak erkânı uygular. Süt sunuşu bitince sakiler “Cân-ı baştan geçmişim, Hak erenler aşkına” derler ve böylece erkân tamamlanmış olur. Erkan bitince mürşit ya da derviş tarafından şu gülbank çekilir:

Bismişah Allah Allah! Nevruz şerifleriniz mübarek ola, bayramınız kutlu ve mutlu ola. Yılınız uğurlu ve sevinçli ola, Hak erenler bu mübarek sene gibi nice emsalleri ile bizlere müşerref ola. Allah Allah! Halik-i yekta, ferd-i hemta mucidi mevcudat rezzak-ı mahlûkat hazretleri perverdi gar celle celalehu ve amme nevalehu yardımcımız ola. Allah Allah! Seyyid-i kâinat mevhâr-ül mevcudat sultan-ül enbiya vel mürselin mektada-i evliya vel muttakin mahbub-u rabbil aleminy şefaathımız ola. Allah Allah! Şahı Merdan Şir-i yezdan mazhar-ı Rahman nasır-ı ehl-i iman Halifetullahi efendimiz de berdavar ola. İnayet mürüvvet ve irşadlarına mazhar eyleye. Allah Allah! Seyyideyiül Hazretleri Fatime-tül Zehra ve ümmül müminin Hatice-tül Kübra sıbt-ı resul İmamı reyhaneyu Şebber ü Şübber el Hasan ü Halki Rıza vel Hüseyin-i Kerbelâ efendimiz şefaathlerinden inayetlerinden mahrum eylemeye, üzerimize hazır ve nazır ola, dünya ve ahiret yardımcımız ola. Muhabbetleri üzerimize kaim ve daim ola, nazar-ı şerifleri zahirimizi mamur batınımızı pür nur eyleye, mutlak imandan meclislerinden ve sırat-ı müstakimden ayırmaya. Allah Allah! 12 İmam, 14 masumu pak, 17 kemerbest efendilerimizin himmeti, ailelerini şefaath ve inayetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Allah Allah! Tacül arifin gavs el vasilin Kutbül semadan heykeli nurani nesl-i Resullah Pirimiz üstadımız Hazreti Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaşî Veli efendimizin himmetleri koruyucumuz ola, yolumuzda sabit kadem eyleyin, kötü işlerde bulundurmaya, şefaathleri üzerimizde yakın ola. Zevk vicdan ilm-ü irfan kemal-i hal fütuhât kismet kerem inayet eyleye. Allah Allah! Yol ve erkan

¹³ Nevruz Mersiyesi Refik Engin (KK37) arşivinden alınmıştır. Bu mersiye Amuca Bektaşileri arasında Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi Kılavuzlu köyü dışındaki tüm köylerde okunduğu dile getirilmiştir.

makamının sahibi 7 iklim 4 köşe gözcüsü erenler tac-ı külâhı Piri Sani Hazreti Balım Sultan, Seyyid Ali Sultan, Abdal Musa Sultan, Gaygusuz Sultan, Sarı İsmail Sultan, Cemalettin Baba Sultan, Kara donlu Can Baba Sultan, Kolu açık Hacim Sultan, Mürsel Baba Sultan, Resul Baba Sultan, Ahmet Yesevi Sultan, Cüneyt Bağdadi ve Şibli ve Hacı Mansur, Muhittin Arabî, Sehebettin Suhreverdi, Evhaeddin İraki, Şemsi Tebrizi, Lokman Pirendeyi, Kaşeni Seyyid Gazi Sultan, Şah Sezeli Sultan, Kalender Sultan, Sarı Saltuk Sultan, Güvenç Abdal Sultan, Kazak Ahmet Sultan, Hamza Baba Sultan, Şah Kulu Sultan, Nimetullah Veli Sultan, Ahi Evren Veli Sultan, Dürbali Sultan, Gani Sultan, Hızır Baba Sultan, Bayram Baba Sultan, Fuzuli Sultan, Abdül Müminin Sultan, Horasanlı Ali Baba Sultan ve Hazreti Pir Postnişi Ali Haydar Ercan Dede Baba Sultan Efendimizin lütuf ve ihsanları cümlemizi mutlu eyleye. Hak erenler yüzümüzün karasını yüzümüze vermeyip eğer var ise günahlarımız af eyleye. Allah Allah! Piri Horasan meşayih-i Türkistan Kalendaren-ı Rum zümre-i ihtar ve tarife-i ikrar sahibanı ikrar kaddes Allahî esrarehüm himmetleri hazır kerametleri bahir ola. Hak erenler hanedan-ı fakr-ı fenadan göçen dedegan, halifegan, babagan, dervişanı muhibban, aşıgan, arifan, sadıkan ve bütün ehli iman canların ruhi revanları şad-ü handan ola. Allah Allah! Hastalara şifa, dertilere deva, borçlulara eda, yetimlere şefkat, kimsesizlere muhabbet, karada, denizde ve havada, olan İslâm askerine selâm eyleye. Vatanımızı ve milletimizi, her türlü tehlikeden ve düşman şerrinden muhafaza eyleye. Devleti, cumhuriyetimizi ilelebet payidar eyleye, devleti idare edenleri her türlü kederden ve elemden muhafaza eyleye, din ve devlet uğrunda mesailerini, her hâlükârda muhafaza eyleye. Allah Allah! Demler daim, ibadetler kaim ola, dostlar merur, sırlar destur, gönüllerimiz pür nur ola. Hanedanı fukara mamur ola. Düşmanlarımız nahkur ola. Aşikan, sadıkan, dervişan, mütahalli Al-i Aba emrine inkiyaden dervişan daim ve baki ola. Hak erenler saluş şerrinden münafık mekrinden hıfzı himaye eyleye. İnayeti Seyyidi kâinat Gülbangı Muhammedi Sırrı Mürtaza Ali Pir Hünkâr Hacı Bektaşî Veli keremi Ehlibeyt ba sefa demi devranına hü diyelim, hü. (KK37).

Süt erkânından sonra “Ali sofrası” hazırlıkları başlamaktadır. Nevruz muhabbetine gelen kişiler tarafından getirilen yiyeceklerin hazırlanması, sunulması ve tüketilmesi esnasında da çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Amucalarda Nevruz muhabbetleri yöresel bağlamda küçük farklılıklar gösterse de bu uygulamalar genel anlamda birbirine benzerdir. Süt erkânından sonra başlayan bu hazırlıkların ilki mürşidin önüne “Cebrail” adı verilen horozun getirilmesiyle başlar. “Küçük kurban” olarak nitelendirilen Cebrail kurbanında horoz kurban edilir. Ardından Ali sofrası esnasında alınacak olan demler üçlenir. Üçleme mürşidin demi eline alıp tekrar önündeki sofraya bırakması, ardından gülbank çekmesi ve tekrar alması ve üç yudum alarak üçleyip meydandakilere sunulması için icazet vermesiyle gerçekleşir. Dem üçlemenin ardından “Balım Sultan” olarak adlandırılan tuz hizmet gören kişiler tarafından meydanda bulunan kişilere ikram edilir. Kendisine Balım Sultan ikram edilen kişi bir tutam alır ve ağzına götürür. Meydanda bulunan herkese bu ikram yapılır. Ardından üç adet nefes söylenir. Bu üç nefes bitene kadar herkes diz üzerinde oturur. Üç nefesin ardından gülbank okunmasıyla sofralar kurulmaya başlanır.

Sofraların kurulması esnasında getirilen yumurtaların dualanması, çörek kesme ve kaşık yağlama uygulamaları görülmektedir.

Ali sofrası içerisinde bolluk ve bereket getirmesi umuduyla “yumurta dualanması” yapılmaktadır. Mürşidin desturuyla bir muhip tarafından haşlanmış, soyulmuş yumurtalar meydana hizmet gören başka bir muhip tarafından mürşidin önüne bırakılır. Mürşit kendisine uzatılan yumurtaları dualar. Dua şu şekildedir: “Bismişah Allah Allah. Hizmetiniz kabul olsun, muradınız hâsıl olsun. Kümes hayvanlarınız bol olsun, baldırganlıklar bol olsun. Yırtıcı kuşların gözleri kör olsun. Baldırganlıklarda onları bulamasın. Yıllarınız kutlu ve mutlu olsun. Gerçeğe hü.” (KK31). Duanın tamamlanmasının ardından yumurtalar hizmet görenler tarafından doğranıp getirilir.

Trakya Bektaşilerinin gelenekleri ve ibadet formları genel olarak benzerlik gösterse de “çörek kesme” inanç ayrımı gözetmeksizin sadece Amucalarda görülen bir gelenektir. Bu gelenek sadece Nevruz erkânına özgü bir durum da değildir. Köy muhabbetlerinde, ad koyma esnasında, Hıdırellez’de, gelin pidesi uygulamasında, matem muhabbetlerinde¹⁴ görülmektedir. Kırk kat açılarak kat kat yapılan çöreklerin içerisine yapım aşamasında bir madeni para yerleştirilir ve çörekler bu şekilde pişirilir. Evde hazırlanarak muhabbete getirilen çörekler 12 İmamı sembolize etmesi bakımından 12 dilimli olarak derviş ya da babanın görevlendirdiği bir muhip tarafından kesilir. Kesilen her dilim içerisinde konulan madeni para aranırken veli olarak kabul edilen kişilerin isimleri söylenir ve o dilim adı geçen evliya adına açılır. Yapım aşamasında saklanan para hangi veli niyetine açılan dilimde çıktı ise bu kansız kurbanın o veli tarafından kabul edildiğine inanılır. Eğer kesim esnasında para bıçağa isabet ederse çöreği yapan kişi bir dahaki sefere çörek yapacak demektir (Engin ve Çakır, 2013: 308).

Nevruz muhabbetlerinde mürşit tarafından Ali sofrasında bulunanların kaşıkları yağlanmaktadır. Katılımcıların yanlarında getirmiş oldukları, tercihen tahta kaşıklar bir derviş aracılığı ile babaya ulaştırılır. Babanın önünde su katılmamış yağlı tavuk suyu çorbası doldurulmuş bir kâse vardır. Baba bu kâseye kaşıkları teker teker daldırırken, “Bismişah Allah Allah deine meal usri yüsran inne meal usri yesra feiza feragte fensab ve illa Rabbike fergab, azemiti Hüda tekbiren kebira. Allahü ekber, Allahü ekber, lâilehe illallah, vallahi ekber velillahil hamd, bereket ve bolluk için nice seneler”¹⁵ diyerek yağlanan kaşıkları derviş aracılığı ile sahiplerine teslim eder (KK37).

Muhabbet esnasında semah da dönülmektedir. İlk semah mürşit ve anabacı tarafından karşılıklı olarak dönülür. Semahın başka çifte devredilmesinden önce mürşit ve

¹⁴ Muharrem ayında yapılan matem muhabbetinde çöreğin içerisine para koyulmaz (KK32).

¹⁵ Bu gülbank Refik Engin tarafından merhum Zeki Onaran Halifebaba’dan alınmıştır.

anabacı mürşit postuna niyaz ederler. Ardından semaha kalkacak kişiler mürşidin ve anabacının avuç içlerini öperek meydana geçmektedirler. Semahı bitirecek kişiler ve semaha yeni başlayacak kişiler mürşide niyaz ederler ve ardından birbirlerinin avuç içlerini öpmenin ardından yanaklarından üçer kez öperek meydana devralmaktadırlar. Semahlar çift olarak dönülmektedir. Çiftlerin oluşması için herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Semahların ikili formunun yanında farklı figürler içeren dörtlü ve çoklu halleri de vardır. Semahtan sonra yerine geçecek her kişi mutlaka mürşide niyaz etmelidir. Semahtan sonra mürşit tarafından sofraya duası yapılır ve sonra sofralar kaldırılır. Sofra duasında Nevruz için “Nevruz Sultan” adı kullanılır. Sofra duasının ardından hizmette görevli kişilerce meydanda bulunanlara “Balım Sultan” olarak adlandırılan tuz ikram edilir ve sofraya hizmeti gören kişilerin mürşide niyaz edip dua almalarıyla “Ali sofrası” sona erer. Ali sofrasının sona ermesinin ardından Nevruz muhabbetine katılan herkes birbiri ile bayramlaşarak Nevruz Bayramı’nı kutlar. Amucalarda Nevruz muhabbetleri esnasında çok çeşitli nevruzziyyeler ve nefesler okunmaktadır. Okunan bu eserler içerisinde Amuca kökenli ozanların yanında “ulu ozanlar” olarak kabul edilen ozanların ve köy halkınca sevilen ozanların nefesleri okunabilmektedir. Bu edebi ürünler dergâh bazında farklılık gösterse de içerik olarak birbirine benzemektedir. Amuca kökenli ozanların Nevruz temalı nefeslerinden bazıları şunlardır¹⁶:

1. Gelin canlar muhabbet edelim
Nevruz Sultanı geldi bu dem
Kararmış gönüller şen olsun hemen
Nevruz Sultanı geldi bu dem

Göründü nebatat eyledi hürrem
Geldi bahar kalmadı elem
Ehlibeyt olan canlar eyledi
Nevruz Sultanı geldi bu dem

Gönüller tazelendi geldi bahar
Açıldı lale sümbül de var
Cafer Baba Nevruz’a itibar
Nevruz Sultanı geldi bu dem.

2. Geldi Nevruz canlar bize

¹⁶ Bu bölümde yer alan nefesler ve ozanlar hakkındaki bilgiler Refik Engin tarafından hazırlanan nefes defterinden alınmıştır.

Ali'min doğduğu gece
Neşeler buldunuz bizde
Bahar geldi neşe geldi

Bahar gelir neşe gelir
Mahlûklara can verilir
Birlik olup canlar gelir
Bahar geldi neşe geldi

Ali baharın müjdesi
Fatma Ana onun eşi
Neşelendi canların hepsi
Bahar geldi neşe geldi

Kul Hasan Hüseyin¹⁷ neşelendi
Sevenlere dolu geldi
Ali için dolu içti
Bahar geldi neşe geldi.

3. Gelin ey nazenin canlar
Bu gün Nevruz-u Sultan'dır
Sefalar sürsün ilhamlar
Bu gün Nevruz-u Sultan'dır

Bütün mümin bütün İslâm âlem
Bu gün etmek gerek bayram
Hem sun sâkiya gel cem
Bu gün Nevruz-u Sultan'dır

Aliyyü'l Mürteza Hayder
Cihan gark-ı nur eyler
Bütün kurt kuş bunu söyler
Bu gün Nevruz-u Sultan'dır

¹⁷ Asıl adı Hasan Hüseyin Arslan'dır. 1937 yılında Kırklareli'nin Kofçaz ilçesine bağlı Beyci köyünde doğmuştur.

Ali'nin doğduğu gündür
 Bu gün her günden üstündür
 Hemen sâki kadeh döndür
 Bu gün Nevruz-u Sultan'dır

Nice sırlar olur zâhir
 Ali'den oldu hak bahir
 Şükreyle senden ey Fahri
 Bu gün Nevruz-u Sultan'dır.

4. Geldi müjde Sultan-ı Nevruz

Evvel bahar eyyamıdır
 Oldu yine âlem efroz
 Gönüller saadı kânıdır

Mevlûd-ü şah-ı velayet
 İndi eyyamı saadet
 Açıldı ebvabı hacet
 Feyzi ihsan hünkârıdır

Müminler niyaza gider
 Cümlesi musaffa eder
 Lâli lebi sıvı şeker
 Güzellerin ikramıdır

Yevm-i saadettir bu gün
 İzn-i icazettir bu gün
 Mey içmek adettir bu gün
 Âşıkların bayramıdır

Saki gözet ayin-i cemi
 Devretsin muhabbet demi
 Açsın bezmin gonca femi
 Gül derme eyyamıdır.

Cennet Cemali¹⁸ açılır
 Âleme rahmet saçılır
 Bu demde kevser içilir
 Fazlı Huda'nın ahkâmıdır.

1.8.3. Hıdırellez

Tarım toplumlarında insanların beslenmesinde ve geçinmesinde temel faktör olan tarım ürünlerinin ekilme, dikilme, hasat mevsimleri etrafında çeşitli kutsal günler, inanmalar ve ritüeller oluşmuştur. Bu günlerden birisi de bolluk ve bereketin sembolü olan yaz aylarının gelişi olarak kutlanan Hıdırellez'dir. Bahar bayramı Nevruz ile yaz bayramı Hıdırellez tüm Türk coğrafyasında kutlanılan mevsime dayalı bayramlardandır. Türk kültüründeki tarihsel başlangıcına dair net bir bilgi olmasa da geçmişten getirilen kültürel birikimin yanında, yeni coğrafyaların ve inançların da bu bayramlara yeni yeni inanmalar ve uygulamalar kattığı bir gerçektir.

Anadolu'ya göçten önce Orta Asya'da yaşayan birçok Türk kavmi arasında bahar ya da yaz kutlama ayınlarına rastlanmaktadır. İslamiyet öncesi dönemde Türkler arasında önemli yeri olan ağaç, dağ ve su kültü İslamiyet ile birlikte varlığını Hıdırellez ile de sürdürmeye devam etmiştir (Döğüş, 2015: 88). Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde, ilkbaharda kutlaya geldikleri şenlik ve törenleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu törenlerden biri olan Hıdırellez, asırlar içinde İslamiyet'in etkisiyle giderek zenginleşmiş, Türk kültüründe önemli bir yer edinmiştir (Sezen, 1999: 82). Bu bayramın temelinde Hızır kültü yatmaktadır. Hızır kültünün İslam mutasavvıflarının arasındaki algısının temelinde ona ithaf edilen "ilm-i ledün" bilgisi yani gayba ait olan, Allah'tan gelen ilahi sırları bilme yatmaktadır. Bu düşüncenin temelinde de Kehf Sûre'sindeki bir kıssa ve bu kıssada geçen Hz. Musa'nın eremediği sırta eren kişinin "Hızır" olarak yorumlanması bulunmaktadır. Bu yoruma göre Hızır mürşit, Hz. Musa da müridi olarak değerlendirilmektedir (Uludağ, 1998: 409-410). Hızır efsanevî kişiliğiyle folklor, tasavvuf, halk inanç dünyasında geniş bir yer tutmaktadır. Bu durum birçok mutasavvıf şairin eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır (Kurnaz, 1998: 411-412).

Halk arasındaki inanmaya göre ise göre Hızır ve İlyas peygamberler, ölümsüzlük suyundan içmiş iki kardeş ya da dosttur. Her yılın 5 Mayıs gecesi doğaya can vermek üzere buluşurlar. Hızır aksakallı, kırmızı ayakkabılıdır ve üzerinden çiçeklerden yapılmış bir cübbe bulunur. Baharın müjdecisi sayılan Hızır, bitkilere can verir. Ayaklarının bastığı yere baharın bereketi yerleşir. İlyas ise uzun boylu ve nur yüzlüdür. Elinde uzun bir asa

¹⁸ Kürt Muhsinzade Hasan Efendi olarak bilinen Hasan Cemali Baba'nın Hicri 1252 (1836/1837) tarihinde doğup 1927 yılına öldüğü bilinmektedir.

taşıır, keçi derisinden yapılmış uzun bir gömlek giyer. O da suların ve bir inanışa göre hayvanların koruyucusudur (Döğüş, 2015: 98). Bir gün taş üzerinde oturan Hızır, ayağa kalkıp yürümeye başlayınca, kendisi ile birlikte oturduğu taş da hareket eder ve bastığı yerlerde çimenler büyür. Bundan dolayı “yeşil” anlamına gelen “Hızır” adını almıştır (Sezen, 1999: 82). Sıkıntıya düşen kişilere yardım eden olağan üstü kişi ya da güçlerin varlığına dair motifler sadece İslamiyet’te bulunmamaktadır. Yaz aylarının, bolluk ve bereketin başladığına inanılan gün Hristiyanlarca da kutsal kabul edilmektedir. Ortodokslar için Aya Yorgi, Katoliklerce de St. Georges günü de aynı gün kutlanmaktadır (Güngör, 1956: 60). Ocak, söz konusu kutlamaların İslamiyet öncesi tarihte de Türklerde mevcut olduğunu, ancak 6 Mayıs’ın Türklerin Anadolu’ya, Ortadoğu’ya geldikten sonra tanıdıkları bir tarih olduğunu belirtmektedir. Hristiyanlardaki kült ile Hızır-İlyas kültü zaman içerisinde ile birleşmiştir (1998: 314).

Hıdırellez günü tüm Anadolu halkı tarafından kutlanılmaktadır. Ancak Alevi-Bektaşî geleneğinde Sünnî geleneğe göre daha yoğun kutlandığı belirtilmektedir. Konuya ilişkin olarak Ocak, Hızır’ın bizzat Hz. Ali olarak değerlendirildiğini ve bundan yola çıkarak Alevi Bektaşî geleneğinde misafire çok önem verildiğini, çünkü misafirin Hızır olduğuna inanıldığını belirtmiştir (Mete, 2015: 316). Bu durum nefeslerde sıklıkla geçen “Mihman Ali’dir” ifadesinde de görülmektedir. Uludağ’ın A. Rıfat’tan aktardığına göre Bektaşîlikteki on iki posttan biri olan mihmandarlık postunun sahibi Hızır’dır (1998: 410). Kutsiyeti vurgulaması açısından Noyan’ın da nasip alınması uygun olan günler arasında Hıdırellez gününü de göstermesi dikkat çekicidir (2010: 24). Amucalarda Hıdırellez kutlamaları günümüzde dini temelli olarak yürütülmemektedir. Ancak Bektaşî ve Bedreddini Amucalar Hıdırellez için günümüzde erkân açmasalar da geçmiş dönemlerde erkân açtıkları Amuca kökenli bir şair olan Âşık Sadayi’nin¹⁹ nefesinden anlaşılmaktadır:

Müminler derlenip bir cem olurlar
Hızır İlyas demine hü demek için
Bu kutlu günde hep bir candır
Hızır İlyas demine hü demek için

Ne güzel erkân kurmuş erenlerimiz
Derlenip hep birlikte devran süreriz
Evliyanın enbiyanın halini güderiz
Hızır İlyas demine hü demek için

¹⁹ Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi Kılavuzlu köyünde 1926 yılında doğmuş, 1987 yılına vefat etmiştir. Bektaşî ozanıdır. Amucaların inanç önderlerinden olan Abdal Ahmet Baba’nın torunudur (KK37).

Şirin olur cümle olur bu günde
 Şen şükran olun canlar Ayn-i Cem'de
 Şifa bulurlar nûş çöker ol cemde
 Hızır İlyas demine hü demek için

Şükür bizleri bu erkâna ulaştırana
 Âşık olsun böyle cemale hizmet ocağına
 Sadayı bu gün eriştik güzel bahara
 Hızır İlyas demine hü demek için (KK37).

Gerek Sünni gerek Bedreddini gerek de Bektaşî Amucaların Hıdırellez'e dair inanmaları, manileri, oyunları ve türküleri büyük oranda benzerlik göstermektedir. Hıdırellez kutlamalarında Nevruz'un aksine inanç kimliği değil de grup kimliği olarak Amucalık öne çıkmaktadır. Amucalarda Hıdırellez hazırlıkları "Girdi Perşembe" ya da "Yeşil Perşembe" olarak nitelendirilen ancak köylerde yapılma zamanı ve etkinlikleri farklılık gösterilen perşembe günü başlar. Saha çalışmalarımız esnasında Sünni bir Amuca köyü olan Arzulu'da bu etkinliğin Hıdırellez'den bir önceki Perşembe günü yapıldığı belirtilmiştir. O gün kızlar ve erkekler toplanır ve birlikte Hıdırellez manileri söyler ve sohbet ederlermiş (KK26). Bektaşî Amucalar'da ise daha çok "Girdi Perşembe" olarak nitelendirilen bu günde Hıdırellez'e üç ya da dört perşembe kala yapıldığı belirtilmektedir (KK24). Girdi Perşembe kurbanı için miladi hesaplamanın yanında ayın, "yeni ay" halini aldığı zaman dikkate alındığı belirtilmiştir (KK6). Girdi Perşembe günlerinde köy halkının ortak aldığı kurban ya da kurbanlar muhtarlık organizasyonunda tekbirlenerek kesilip köy meydanında ya da uygun olan başka bir meydanda pişirilerek halka dağıtılır. Söz konusu günlerde kurbanın kesilene kadar kimsenin işe gitmediği ve tüm köy halkının köy meydanında olduğu belirtilmiştir (KK10). Kutlanma tarihi köyler arasında küçük farklılıklar gösterse de özellikle Bektaşî Amuca köylerinde uygulamaya devam eden bu geleneğin bolluğu ve bereketi eden sembolize eden yaz aylarının gelişine dair bir şükür kurbanı olarak algılandığını ve yaz aylarının yaklaşmasının bir kutlaması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Hıdırellez hazırlıkları bağlamında bir gece önceden kötü ruhların gelmesini engelleyeceği düşünüldüğünden evlerin kapılarına ısırgan otu asılması ve kokusu yoğun ve yabani bir ot olan devesil otunun toplanarak temizlenmesi ve ardından otların doğranarak tütsülenmesi yoluyla başta ahırlar olmak üzere tüm köyü gezdirilmesinin hayvanları kötü ruhlardan koruduğuna dair bir inanma Amucalar arasında görülmektedir. Aynı uygulama yılanların köye gelmemesi için de yapılmaktadır (KK17). Kötü ruhları

kovmak ya da onlardan korunmak için özellikle ahırların ve ağılların üstlerine çıkılarak silah atılmak suretiyle kötü ruhların kovulacağına dair bir inanmanın olduğu da belirtilmiştir (KK37). Yine Hıdırellez'den bir gece önce herkesin evinin önünü süpürdüğü belirtilmiştir. İnanmaya göre Hızır, o gece tüm evlerin önüne gelir ve evin önü temiz olan yerlere buğday taneleri bırakmış. Bu buğday taneleri bolluk ve bereket getirmiş. Evinin önünde Hıdırellez sabahı kapısının önünde buğday bulan kişiler o buğdayları ya tohumluk olarak saklar ya da ambara atarak ürünlerinin bereketli olmasını sağlamış (KK15). Hıdırellez gününün ana motifi olan Hızır'ın eve gelip gelmediğini bilmeye dair bir inanma da kaşık yakılması uygulamasıyla belirlenmeye çalışılır. Geleneğe göre Hıdırellez sabahı yapılan kahvaltıda tahta kaşıklar kullanılır ve bu kaşıklar kahvaltıdan sonra yakılır. Yakılan kaşıklardan bir tanesinin yanmaması o gece eve Hızır'ın geldiğinin bir kanıtı olarak değerlendirilir (KK37).

Sağlık, şans, kısmet ya da zenginlik dileyenlerin dileklerini en yoğun şekilde dile getirdiği günlerden birisidir Hıdırellez. Bu dilekler net olarak Hızır ile İlyas'ın gül ağacının dibinde buluşacaklarına dair inanmada somutlaşmaktadır. Bu inanmanın etkisi olarak dileklerinin gerçekleşmesini isteyen kişiler gül ağacının dibine Hızır ve İlyas'tan istediklerini simgeleyen birtakım şekiller yaparlar, yazılar bırakırlar ya da gömerler. İsteklerinin burada kabul olacağına inanırlar (KK22). Bu inanmanın bir yansıması olarak Amuca köylerinde "gül dibine yüzük saklama" geleneği görülmektedir. Bu geleneğe göre köyün bekâr kızları mutlu olacakları bir eş dileğiyle gül ağaçlarının dibine bir yüzük gömerler ve bir kap su bırakırlarmış. Hıdırellez sabahı güneş doğmadan yüzük almaya gidilir ve tasın içerisindeki su, gül ağacının dibine niyet söylenerek dökülürmüş. Yüzüklerini alan kızlar bir yerde toplanır ve yüzükleri bir kabın içerisine koyarak üzerini kırmızı bir tülbentle örterlermiş. Daha sonra mani söylenip yüzük kabının içinden bir tane çekilir ve o maninin sözlerinin çıkan yüzüğün sahibinin kısmeti olduğuna inanılmış. Yüzüğü çıkan kişi yeni maniye söyleyerek yüzüğü çekermiş (KK37).

Hıdırellez gününden bir gün önce "taze peynir yeme" geleneği ve bu geleneğe bağlı olarak Bektaşî Amucalarda görülen ibadet formu görülmektedir. Bu geleneğe göre 5 Mayıs günü koyunlar ve kuzular birbirinden ayrılıp koyunların sütü sağılmaya başlanır ve bu sağım Pertov'a²⁰ kadar devam eder. 5 Mayıs günü sağılan süttten yapılan peynir aynı günün akşamı tüketilir. Taze peyniri yapacak olan aile sabahtan peynir yemek üzere çağıracağı misafirlere haber vererek o akşam evde toplanmaları sağlanır ve bir muhabbet ortamı oluşturulur. Bu gelenek Bektaşî Amucalar arasında bir görgü ya da hizmet yenileme olarak değerlendirilip kurban kesilerek muhabbet açıldığı da olur. Bu geleneğin

²⁰ Pertov, koyunların sağılmasına son verilen gündür. 4 Temmuz'da Pertov yapılmaktadır (KK1).

temelinde de “şükür” kavramı yatmaktadır. Sıkıntılı geçen kış aylarından sonra hayvanların meralarda karınlarını doyuracağı, doğanın yenilenmesiyle bolluğa kavuşulacağına inanılan yaz aylarına kavuşmanın bir şükür ifadesi olarak kurban kesilmesi ve sağılmaya yeni başlayan koyunların sütünden yapılan peynirin komşulara ikram edilmesi bolluk içerisinde geçeceğine inanılan günlerin bir diyeti olarak değerlendirilebilir (KK37).

Hıdırellez sabahı bayram sabahı gibi değerlendirilmektedir. Sabah erken saatlerde kalkılması gerektiğine inanılmaktadır. Hıdırellez sabahı erken kalkmayanlara evlerinin kapısının önüne hayvan pisliği koyulması, uyuyanların ayaklarına ısırgan otu sürmek suretiyle uyandırılması gibi şakaların varlığı literatürde karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2014: 247-248). Amucalarda da Hıdırellez’in şaka ya da sataşma yönünün olduğu Hıdırellez manilerindeki sataşma ve şaka ifadelerinden anlaşılmaktadır. Hıdırellez sabahı Amucalarda otlatmaya götürülen hayvanların yeni yeşermiş bir ağaçtan koparılan bir dal parçası ile götürülmesi geleneğinden Engin (KK37) bahsetmektedir. Bu geleneğin doğanın canlanması ya da yeşermesinin bir yansıması olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Hıdırellez günlerinde Amucalarda “çıklangıç” adı verilen salıncakta sallanma geleneği de görülmektedir. Ağaçlara kurulan salıncaklarda meydana toplanan kızlar ve erkekler sırayla sallandığı ve sallanan kişinin salıncakta olduğu süre boyunca maniler söylemesi gerektiği belirtilmiştir. Çıklangıç için toplanan kişilerin en güzel giysilerini giyerek meydana gelmesi (KK9) Hıdırellez’in bayram olarak algılanmasının bir yansımasıdır. Aynı geleneğe ilişkin olarak Hıdırellez sabahı gün doğmadan köyün kızlarının toplanarak akan bir derenin üzerinden atladıkları, salıncaklarda sallandıkları, sallanırken de dilekler tuttukları ifade edilmiştir. Aynı zamanda akan bir çeşmeden su doldurmaya gittikleri ve su doldurdıkları çeşmeye yanlarında göturdükleri yağı sürdükleri belirtilmektedir (KK37). Yağ sürme, Hıdırellez’in genel çağrışımı olan bolluk ve bereket beklentisinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Bolluk ve bereket beklentisinin bir dile getirildiği manilerden birisi şöyledir:

Hem olsun kardaşım hem olsun
Babamın kesesi para dolsun
Hem olsun kardaşım hem olsun
İneciğimiz sütlü olsun

Hem olsun kardaşım hem olsun
Buzacığımız etli olsun

Hem olsun kardaşım hem olsun
Babamın kesesi paralar dolsun (KK37).

Bir taraftan Orta Asya Şaman geleneklerinde diğer taraftan da Anadolu tarihi ile Türkler öncesindeki döneme dayanan Anadolu'daki ateş kültü (Boratav, 2016: 34) Amucaların Hıdırellez kutlamalarında yerini almaktadır. Hıdırellez'de eski Türk inançlarından ateşin arındırıcılık etkisinin yansıması olarak ateşten atlama geleneği Amucalar arasında görülmektedir. Ateşten atlama genel olarak Nevruz'da görülse de özellikle Sünni Amucalar arasında Hıdırellez günü köyde herkesin toplandığı ve ortaya yakılan ateşten atıldığı ifade edilmektedir. Ateşten atlamayanların söz konusu yıl içerisinde hastalıktan kurtulamayacağına, ateşten atlayanın da hastalık yüzü görmeyeceğine inanılır (KK26). Benzer bir geleneğin geçmiş yıllarda hayvanlar için de uygulandığı belirtilmiştir. 1970'li yılların ortalarına kadar yapıldığı belirtilen bu gelenek iki ağacın birbirine sürülerek yakılan ateşin üzerinden hayvanların geçirilmesi şeklinde uygulanmaktaymış. Söz konusu ateş her yıl aynı çubuklarla ve aynı kişiler aracılığıyla yakılmış (KK24). Aynı kültün bir yansıması olarak Hıdırellez günü yakılan ateşin kutsal kabul görülmesi söz konusudur. Bu ateşten bir parçanın evlere götürülerek ısınmada ya da pişirmede kullanılan ocağın bu ateşle yakılması ve bu ateşin yeniden doğuşun, yenilenmesinin bir sembolü olarak değerlendirilmesi ateşe dair inanmalardandır (KK37).

Amucalarda Hıdırellez gününün başrol oyuncularını kadınlar. Hıdırellez için yapılan hazırlıklarda, o gün söylenen manilerde, oyunlarda hep köyün kadınları ön plandadır. Bu durumun örneklerinden birisi olarak da "cânim dönme" gösterilebilir. Cânim dönme, köyün kadınlarının varsa büyükçe bir ağacın etrafından yoksa da köy meydanında el ele tutuşarak bir halka oluşturmaları ve dönerek hep birlikte Hıdırellez manileri, türküleri söylemeleri olarak tanımlanmıştır (KK26).

İslamiyet öncesi dönemden günümüze yansıyan suyun koruyuculuk ve arındırıcılık işlevi Hıdırellez kutlamalarında da karşımıza çıkmaktadır. Su kültünün söz konusu işlevlerinin bir yansıması olarak Amucalarda Hıdırellez sabahı çimenler üzerinde oluşan çiylerin üzerinde yuvarlanarak yeniden canlanan doğanın tazeliğinin kişinin bünyesine geçeceğine dair bir inanışın bulunması, aynı zamanda çiylerin toplanarak yüze sürülmesi ve akan bir çeşmeden yüz yıkanması İslamiyet öncesi dönemden günümüze gelen suya dair inanmaların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Hıdırellez günü geldiğine inanılan bolluk ve bereketin tüm yıla yansıması beklentiler arasındadır. Bu beklentinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin bilinmesine dair bir inanma "var mayası, yok mayası" uygulamasında karşımıza çıkmaktadır. Hıdırellez günü toplanan çiy damlalarının da içerisinde olduğu bir kap su ile iki adet hamur mayalanmakta ve bu hamurlardan birisine

“var mayası” diğetine de “yok mayası” adı verilmektedir. Bu hamurlardan var mayasının daha fazla kabarması durumunda bereketli bir yıl yaşanacağına, yok mayasının daha fazla kabarması durumunda ise kıtlık olacağına dair bir inanma görülmektedir (KK37).

Amucalarda gerek inanca gerek de geleneğe dayalı tüm özel günlerde kırk kat hamurdan yuvarlak şekilde olan “Amuca Çöreği” yapılmaktadır. Çörek yapılırken içerisine madeni para atılır. Hıdırellez günü için yapılan bu çörek topluluk içerisinde kesilirken her dilim bir istek ya da kişi niyetine kesilmekte ve para hangi dilimde çıkarsa yıldaki bereketin onda olduğuna inanılmaktadır (KK3). Hıdırellez günü yapılan çöreklerin ilk dilimi Hızır adına kesilmektedir. Sonraki dilimler çöreği yapan ailenin bir sonraki yıldan beklentilerine göre farklılık göstermektedir. Aile eğer hayvancılıkla uğraşıyorsa hayvanlar için, süt için, doğum yapan hayvanlar için kesilmekte; eğer aile tarım ile uğraşıyorsa tarlalar, buğday, traktör için de dilimler kesilmektedir (KK26). Buradaki temel amaç yılın bereket kaynağını bilme isteğidir. Evin büyüğünün kestiği çörekte kesim esnasında bıçağın paraya denk gelmesi durumunda kesilme işlemi bitirilip yeni çöreğin yapılması gerektiğine inanılmaktadır (KK1). Yapılan çöreklerden köyün hayvanlarının bakımından sorumlu olan sığırtmaca da gönderilmesi gerekir ve bu çöreğe de “taban hakkı” denir (KK15).

Hıdırellez gününe dair inanmalar halk meteorolojisinde de görülmektedir. Gelecek günlerin nasıl olacağını bilme isteği doğrultusunda karşılaştığımız bu inanmada Hıdırellez günü esen rüzgârın belirleyici olduğuna inanılır. Hıdırellez günü lodos eserse tarlalardaki verimin az olacağına, poyraz eserse de verimin fazla olacağını inanılır. Çünkü Amucaların yerleşim yerleri genelde denize uzak ve karasal iklim olan bölgelerdir. Lodos bu bölgelerde kuraklığın bir sembolü olarak değerlendirilir (KK26).

Amucalarda Hıdırellez kutlamalarının vazgeçilmez unsurlarından biri de köy seyirlik oyunları içerisinde değerlendirilebilecek olan “Değirmencik Oyunu”dur. Değirmencik Oyunu, oynanacak meydana toprak yığılması ile başlar. Bu toprak yığını değirmende öğütülecek olan buğdayı simgeler. Toprağın etrafı değirmeni temsilen el ele tutuşan kadınların oluşturduğu bir halka ile sarılır. Halkanın yanına da değirmenin sahibini ve değirmeni almak isteyen kişiyi temsilen iki kişi oturur. Halkanın içerisine değirmene sıkışan taşları temsilen kız ve erkek çocuklar girer. Bu çocuklar pazarlık olumlu sonuçlanmadan halkanın dışına çıkmaz ve değirmeni almak isteyen kişinin sözlerine itaat etmez. Değirmenin yanında, değirmeni almak isteyen kişinin eşeğini temsil eden sırtına teneke bağlanmış, evlenecek çağda çocuğu olan bir kadın bulunur. Kişiler tamamlanınca oyunda bulunanlarca Hıdırellez manileri söylenmeye başlar ve bu maniler yer yer oyun tamamlanınca kadar devam eder. Ardından değirmenin sahibi ile değirmeni almak isteyen kişiler arasında bir pazarlık başlar. Satıcı değirmeni metheden, alıcı da değirmenin

kusurlarını ifade eden cümleler kurar, böylece pazarlık bir süre devam eder. Pazarlık esnasında değirmenin sahibi değirmenin sağlam olduğunu kanıtlamak amacıyla “Ak horoz, pak horoz, elli tavuk bir horoz, gel malım gel!” diyerek değirmeni temsil eden halkayı üç kez sağa, üç kez de sola olmak üzere altı kez döndürür. Pazarlık esnasında halkanın içine giren eşek rolündeki kadın, köyün kızlarına şaka ile sataşmalarda bulunur. Eşeğin sahibi de elindeki sopa ile eşeğin sırtındaki tenekeye vurarak onu susturmaya çalışır. Pazarlık sonuçlanır ve değirmenin yeni sahibi de “Ak horoz, pak horoz elli tavuk bir horoz, gel malım gel!” diyerek değirmeni döndürmeye çalışır ama başarılı olamaz. Bunun üzerine değirmenin eski sahibi ile yeni sahibi arasında bir atışma başlar. Değirmenin eski sahibi çocukları kastederek “Biz içerde taşları ve kamaları unutmuşuz.” diyerek halkanın içindeki çocukları dışarı çıkarır. Çocuklarla beraber eşek de dışarı çıkar. Bu defa değirmenin yeni sahibi “Ak horoz pak horoz, elli tavuk bir horoz.” diyerek halkayı dört sağa, üç de sola olmak üzere toplam yedi defa döndürür. Döndürme esnasında maniler söylenir. Söylenen manilerin ardından halkadakiler ellerini bırakarak “ekmek, ekmek” diyerek alkışlarlar. Ardından “Veyis Babam hü hü, Çoban Babam hü hü, Murtaza Babam hü hü, Abdal Musa Babam hü hü, Murat Babam hü hü, Gaybı Babam hü hü, Topçu Babam hü hü, Gül Babam hü hü”²¹ diyerek bir tür anma yaparlar. Bu şekilde alışveriş sonuçlanmış ve atışmalar tamamlanmış olur. Son olarak değirmenin yeni sahibi değirmene “Dön Allah, dön!” der. Halka düzensiz ve koşar adımlarla dönmeye başlar. Dönme tamamlanınca oyun alanında bulunan herkes meydanın ortasında bulunan topraktan almak için ortaya doğru koşar ve aldığı toprakları bereket getireceği inancıyla ambarlarına savurur. Seneye de oynanması dileğiyle tamamlanan bu oyun Hıdırellez kutlamalarının bittiğinin bir göstergesidir. Değirmencik oyununun temel unsurlarından birisi de manileridir. Oyunda görev alan kişilerin bilmesi gereken manilerden bazıları şunlardır:

1. Ey değirmenci değirmenci

Kuzum değirmenci

Sana gömleğimi vereyim

Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz

Oluklar dolmaz

Arkadaşım kavil gelmez

Kaldır çavdarı buğdayı

²¹ Burada sayılan isimler Amucalarca evliya olarak kabul edilen ve Bulgaristan ve Trakya sınırlarında bulunan yatırların ve nazarlamaların isimleridir.

Ey değirmenci değirmenci
 Kuzum değirmenci
 Sana terliklerimi vereyim
 Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz
 Oluklar dolmaz
 Arkadaşım kavil gelmez
 Kaldır çavdarı buğdayı

Ey değirmenci değirmenci
 Kuzum değirmenci
 Sana elbisemi vereyim
 Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz
 Oluklar dolmaz
 Arkadaşım kavil gelmez
 Kaldır çavdarı buğdayı

Ey değirmenci değirmenci
 Kuzum değirmenci
 Sana çoraplarımı vereyim
 Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz
 Oluklar dolmaz
 Arkadaşım kavil gelmez
 Kaldır çavdarı buğdayı

Ey değirmenci değirmenci
 Kuzum değirmenci
 Sana altınlarımı vereyim
 Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz

Oluklar dolmaz
Arkadaşım kavil gelmez
Kaldır çavdarı buğdayı

Ey değirmenci değirmenci
Kuzum değirmenci
Sana nişanlarımı vereyim
Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olmaz kadınım olmaz
Oluklar dolmaz
Arkadaşım kavil gelmez
Kaldır çavdarı buğdayı

Ey değirmenci değirmenci
Kuzum değirmenci
Sana telli uçkurumu vereyim
Öğüt benim çavdarı buğdayı

Olur, kadınım olur
Oluklar dolar
Arkadaşım kavil gelir
İndir çavdarı buğdayı. (KK37).

2. Kartalım kartalım
Nerelere yatalım
Eskice bir kürküm var
Sarılalım yatalım

Bir çörek yaptım yal gibi
Gelin yiyelim bal gibi
Karılara haram olsun
Kızlara helal olsun

Dedem gelir Serez'den
Sopası var kirezdan

Dedem şimdi yorgundur
Kalkar oynar birazdan

Kartalım kartalım
Nerelere yatalım
Eskice bir kürküm var
Sarılalım yatalım

Bir çörek yaptım yal gibi
Gelin yiyelim bal gibi
Karılara haram olsun
Kızlara helal olsun. (KK37).

Amucalarda bayram havasında üç gün süren Hıdırellez kutlamaları boyunca kadınların işle ilgilenmedikleri ve bu günlerde Hıdırellez kutlamalarına katıldıkları belirtilmektedir. Bu kutlamaların temel noktalarından birisi de Hıdırellez manileridir. Şekil olarak mani türünün özelliklerini bazen karşılamasa da halk arasındaki adlandırılışı manidir. Kadınların ön plana çıktığı manilerde gelinler, gelin adayları; kaynanalar ve kaynana adayları mani aracılığı ile birbirlerine niyetlerini belli ederlermiş. Diğer yandan Hıdırellez günlerinde Amucalar arasında söylenen maniler kadar türküler de ön plana çıkmaktadır. Manilerde olduğu gibi genel olarak kadınlar tarafından seslendirilen türkülerden bazıları şunlardır:

1. Yeşil yaprak, yeşil yaprak
Kervan kurmuş, kervan kurmuş
Dallar çekemez oy oy
Dallar çekemez.

Kardeşimden, kardeşimden
Mektuğ gelmiş mektup gelmiş
Sıladan geçemez oy oy
Sıladan geçemez

Ahlat ağacı, ahlat ağacı
Ahlat vermiş, ahlat vermiş
Dallar çekemez oy oy
Dallar çekemez

Yeşil yaprak, yeşil yaprak,
Kervan kurmuş, kervan kurmuş
Yağmur geçemez oy, oy
Yağmur geçemez

Kardeşimden, kardeşimden
Mektup gelmiş, mektup gelmiş
Yardan geçemez oy, oy
Yardan geçemez (KK37).

2. Ak bakırda teleme
Kara koyun meleme
Sal yârim koyunları
Bizim tarla kelemli

Kaşların karasına
Gül koydum arasına
Beni melhem yapsınlar
Yârimin yarasına

Eştirin kızlar eştirin
Gül bahçeye düştürün
Dertli olan geliyor
Derdini iyileştirin.

Ah benim ceviz içim
Derd olur benim için
Her dostlar düşman oldu
Sana sarıldığım için (KK37).

3. Bahçelerde üç güzel var
Gezer o dost, gezer o
Biri karı biri gelin
Biri kız dost, biri kız
Karı gelin senin olsun

Kız benim, dost, kız benim

Bahçelerde üç güzel var

Gezer o dost gezer o

Biri arı biri petek

Biri bal dost biri bal

Arı petek senin olsun

Bal benim dost bal benim (KK37).

4. Yağmurlar yağar, efendim her yer yaş olur

Şarap içer efendim sarhoş olur

Ayrıl derler efendim ayrılamam ben

İlk sevdamdır efendim dayanamam ben

Yağmurlar yağar efendim göllere göllere

Kız gelin olmuş efendim güzel olmuş

Ayrıl derler efendim ayrılamam ben

Öksüz kaldım efendim dayanamam ben

Yağmurlar yağar efendim karlı buzlu

Kız gelin olmuş efendim nazlı nazlı

Ayrıl derler efendim ayrılamam ben (KK37).

Saha çalışmalarımız esnasında Amucalarda birçok geleneğe dair ifade edilen “Bunlar unutuldu artık.” cümlesi Hıdırellez gelenekleri için de geçerlidir. Genç kuşağın sadece ismen hatırladığı yukarıdaki gelenekler halen Amucaların hafızasında varlığını korumaktadır. Ancak bu hafızada kalmanın uzun soluklu olmayacağı da aşîkârdır.

1.8.4. Yağmur Duası

Yağmur duası, hayatın kaynağı olan yağmurun doğa tarafından insanoğluna yeteri kadar verilmediği dönemlerde karşımıza çıkan bir büyüsel ritüeldir. Yağmur yağdırmaya ilişkin ritüeller, toplumun inanç sisteminin yapısına göre bazen ata ruhlarına, bazen de atmosfer olaylarına hükmettiği düşünülen doğaüstü güce ya da güçlere yöneliktir. Bu ritüellerin büyük bir bölümü büyüün prensiplerine dayalıdır (Erginer, 1997: 211). Bu prensipler benzerler benzerleri üretir olarak tanımlanan “benzerlik, taklit” ilkesi ve bir kez ilişkiye girmiş olanlar birbirlerini uzaktan etkilemeye devam eder şekline açıklanan “temas” ilkesidir (Çobanoğlu, 2018: 166). İnsanoğlunun tarih boyunca kontrol edemediği ihtiyaçları

çevresinde çeşitli ritüel ya da inanma formları geliştirdiği bir gerçektir. Yağmur yağıdırma ritüelinin kökeni de diğer büyüsel uygulamalarda olduğu gibi arkaik dönemlere dayanmaktadır. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri inanç ve uygulamaları, Anadolu'da yaşamış kültürlerden kalıntıları, yakın kültürlerin etkisi ve İslamiyet'in kabulünden sonra eklenenler ile simgesel bağlamda zengin bir yağmur yağıdırma ritüeli oluşmuştur (Özhan, 2018: 264).

Yağmura ilişkin ritüellerde sıklıkla karşımıza çıkan inanma, kaynağını İslamiyet öncesi dönemden alan "yada taşı" efsanesidir. İslamiyet öncesi dönemde hava olaylarını kontrol edebildiğine inanılan "yada taşı" günümüzde yapılan yağmur ritüellerinin vazgeçilmez unsurlarından birisi olan "taş" simgesinin kökenini oluşturmaktadır. Türk folklorunun en bilinen ve yaygın unsurlarından birisi olan bu efsaneye göre "yada taşı"nı elde eden kişi bu taş ile istediği zaman yağmur yağıdırır, fırtına kopartır; isterse de yağmur ve fırtınayı dindirebilir (İnan, 1976: 251). Bu taş Türklerin İslam öncesi dönemlerde de kullandığı bilinmektedir. Zaman içerisinde İslamiyet'in kabulü ile yada taşı motifi kaybolmamış İslami unsurlarla iç içe geçerek varlığını sürdürmüştür. Yağmur yağıdırmak için taşla okuma ritüelleri bu iç içe geçmişliğin bir yansımasıdır. Tanrı'dan yağmur, kar, dolu dileme törenleri taşla birlikte yürütölmeye çalışılmış hatta taş, Tanrı kudretinin tecelli vasıtası olarak görölmek istenmiştir (Tanyu, 1968: 71-72). Ortaya çıkışına ya da şekline dair çok sayıda anlatı ve inanma bulunan yada taşının yağmur yağıdırma ritüellerindeki rolü genellikle büyüsel dir. Bununla birlikte yağmur yağıdırma ritüellerinde sadece yada taşı görölmez. Yağmur duaları için at kafasına dua yazma, asma çubuğunu suya gömme, yağmura benzer hareketler yapma, birbirlerini ıslatma, kaplumbağa ıslatma, elbiseleri ters giyme, güröltü yapma ve yılan yakma gibi çok sayıda büyüsel ritüeller yapıldığı da bilinmektedir (Acıpayamlı, 1964: 230-243).

Yağmur duaları genellikle köyün dışında bulunan ve halk arasında kutsal sayılan tepe, mezarlık, türbe, yatır, kutsal sayılan taş ve kayaların olduğu yerlerde yapılır. Bu mekânların ve orada yatanların, duanın Tanrı'ya iletilmesinde ve kabul edilmesinde aracı oldukları inancı bulunmaktadır (Özhan, 2018: 265). Bu inanç Amucalar arasında belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Amucalarda, günümüzde pek yapılmasa da, geçmiş dönemlerde yağmur yağması için Tanrı'ya yakarma veya yağmurun yağmasına aracı olması açısından velilerden istekte bulunma göze çarpmaktadır. Amucalarda yağmur ile ilişkilendirilen ilk veli tipi Otman Baba'dır. Otman Baba; Velayetnamesi'ne göre istediği zaman fırtına çıkaran, yıldırımları istediği gibi kullanan, şiddetli yağmurlar yağıdıran (Ocak, 2002: 162) bir kişidir. Amucalar da yağmur konusunda ondan yardım dilemektedirler.

Otman Baba adına yağmur için ayrı bir erkân açılmasa da yapılan ibadetlerde Otman Baba'dan yaşanan yıl için bol ve bereketli yağmurlar istemektedirler (KK9).

Yağmur için ihsan talep edilen ikinci veli tipi mezarı Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesi Çeşmekolu köyü sınırlarında bulunan Pullu Baba'dır. Mezar taşında ismi Mehmet Pullu Dede yazmakta ve 1865-1933 yılları arasında yaşadığı belirtilmektedir. Bektaşî babası olan Pullu Baba adına Çeşmekolu köyünde kurban kesilerek erkân açılmaktadır. Anlatıya göre kurak geçen bir yıl içerisinde Pullu Baba dergâhında açılan bir ibadet sonrası yağın yağmurlar ve o yıl gelen bereket Pullu Baba'nın yağmur dilekleri için medet umulan velilerden olmasını sağlamıştır (KK37). Konu ile ilgili Çeşmekolu köyünde mürşitlik yapmış olan Bektaş Erol'un bir nefesi de bulunmaktadır:

Bu gün dizdarıyla darına vardık
Deliliyle çırağını uyardık
İhtiyaç hissettik huzura durduk
Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız

Cümle kardaşlarla gönül birledik
Dergâhında kurbanları tığladık
Zatını Hakka vasıta eyledik
Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız

Her yer sarardı aciz haldeyiz
Tefekkür babında tahammüldeyiz
Muhammed Ali'ye giden yoldayız
Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız

Serimize düştü pirin hevesi
Gönlümüzde yoktur gurur zerresi
Mürüvvet kıl bize dertler çaresi
Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız

Gün be gün sıkıntı dokunur cana
Arı gönüllerle sığındık sana
Ahı figan eyleriz yana yana
Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız

Derviş Bektaş cümlemiz düştük zara
 Kudretli elini uzat canlara
 Takdirimiz On iki İmamlara
 Yağmur rahmet yolla Pullu Baba'mız (KK9).

Yukarıda nefesini verdiğimiz Bektaş Erol'un oğlu olan Cemal Erol, yakın zamana kadar Pullu Baba'da yağmur duasına çıkıldığını ve duaya katılanların tüm parmaklarını ya da sadece serçe parmaklarını yağa batırarak Pullu Baba'nın mezarının üstünde “yağ yağmur yağ” diye yaklaşık beş dakika boyunca gezdirdiklerini belirtmiştir. Pullu Baba'da yapılan duanın Bektaşilik ya da Sünnilikle bir alakasının olmadığı ve isteyen herkesin bu ritüele katılabileceğini belirtilmiştir (KK9). Bu ritüeli büyüün benzerlik ilkesine bağlamak yanlış olmayacaktır. Yağmurun yağış şekline benzetilen eller aracılığıyla yağmurun yağışının taklit edildiği ve bu şekilde yağmur yağacağına inanıldığı görülmektedir. Bu ritüelde parmakların su yerine yağa batırılması da yağın Amucalar arasında bolluk ve bereketin sembolü olduğu kabulü ve yağmurun da bereket ile özdeşleştirilmesiyle açıklanabilir.

Yukarıda bahsettiğimiz şekilde büyüsel benzerlik ilkesine dayanan yağmur duasının bir benzeri de Ahmetler köyünde görülmektedir. Yağmur talep edilen velilerden üçüncüsü olan Yağmurlu Baba'nın mezarında toplanan köy halkı parmaklarını suya batırarak Yağmurlu Baba'dan yağmur dilediklerini belirtmişlerdir (KK5). Ancak bu uygulama günümüzde yapılmamaktadır. Günümüzde Ahmetler köyünde yağmur duasını imamların yaptığı, ardından Yağmurlu Baba'ya gidilerek kurban kesildiği ve yağmur için dua edildiği belirtilmektedir (KK22). Bu ritüelde benzetme yoluyla büyüün yanında doğaüstü güçlerden istenen bolluk ve bereketin bir diyeti olarak kurban kesildiği de görülmektedir. Ayrıca, kaynak kişilerimizden Murat İnal, Kılavuzlu köyü yakınlarında bulunan Çoban Baba Türbesi'nde kendi çocukluk yıllarında bir kez yağmur duası yapıldığını belirtmiştir. Bu durum da yukarıdaki örneklerde olduğu gibi atalar kültür bağlamında velilerden yardım dilemeye örnek olarak gösterilebilir.

Akarsu kenarlarında yapılan ritüellerin bir örneği Amucalarda karşımıza çıkmaktadır. Amuca köylerinde eski dönemlerde yapıldığı belirtilen yağmur yağdırma ritüeli Refik Engin tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

Yağmur duası için derelerin su olan kısmından üç dört çuval çakıl taşı toplanıyormuş. Bu taşlar ufak misket büyüklüğünde oluyormuş. Bu taşlar tek tek Kuran-ı Kerim okumayı bilenler tarafından okunuyormuş. Civar köylerden bile okumaya gelenler oluyormuş. Bu işlem gelen kişilere göre 3-4 gün sürebiliyormuş. Okunma işlemi bitiminde taşlar çuvallara konularak derenin su olan yerine bırakılıyormuş. Yağmurların başlaması ile taşlar çuvallardan çıkarılıp boşaltılıyormuş. (KK37).

Bu ritüelde birden fazla motif görmek mümkündür. Bunlardan ilki çuvallara doldurulan taşların “yada taşı”nı hatırlatmasıdır. Bunun yanında taşın suya atılması demek, taş ile suyun temas haline gelmesidir. Burada temas büyüsü kavramı öne çıkmaktadır. Taş bir arazide bulunur ve arazilerin suya ihtiyacı vardır. Suyu ihtiyacı olan arazilerin bir parçası olarak taş ile suyun bir parçası olan su temas haline geçecek ve yağmur yağacaktır. Büyünün temas ilkesi gereği bir bütünün parçası üzerine yapılan etki bütüne geçer. Örneğimizde bir arazinin ufak parçası üzerine yapılan su etkisi derhal bütüne, yani araziye geçecektir. Bu geçmenin sonucunda ise taşın ıslanması gibi bütün o arazi de ıslanacaktır. Yani o araziye yağmur yağacaktır (Acıpayamlı, 1964: 236). Taşlara dua okunması da büyüsel ritüeller ile İslami motiflerin iç içe geçerek şekillenmeye devam ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Taşlara dua okunarak taşların yalanması suretiyle akarsuya atıldığı, taşların dualandıktan sonra ıslatılması yağmuru o taşlara üfürülmesinin de rüzgâr getireceğine inanılmaktadır (KK26). Bu inanma yada taşı efsanesinin günümüze yansması ve bu efsanenin İslami motiflerle süslenmesi olarak yorumlanabilir.

Yağmur yağdırmaya yönelik başka bir uygulama da köyün erkekleri tarafından köyün içinde bulunan derenin kenarında yapılmış. Yağmur duasına katılacak olan kişiler derenin kenarında parmaklarını aşağıya doğru tutarak yağmur yağmasının taklidini yapar ve küçük taşlara dua okuyarak dereye atarlarmış (KK16). Uygulanış olarak küçük farklılıklar görölse de buradaki uygulamaların temelinde de büyüünün benzerlik ve temas ilkeleri ile dua kavramı birlikte bulunmaktadır.

Yağmur yağdırma ritüellerinde karşımıza çıkan su motifi sadece akarsularda görülmemektedir. Örneklem bölgelerimizden olan Arzulu köyünden edindiğimiz bir bilgiye göre yağmur yağdırma ritüeli için toplananların birbirine su atarak yağmur yağacağına inandıkları belirtilmiştir (KK1). Bu ritüelde de büyüünün taklit ilkesi net olarak görülmektedir. Su serpmeye yağmur yağmasının bir taklididir.

Amucalar arasında yağmur yağması için asma dallarından yararlanıldığı da görülmektedir. Kurak giden yıllarda yağmur yağması için yabani asma çubuğunun belli bir miktarı dere kenarına gömülür ve yeterli miktarda yağmur yağınca yabani asma çubuğu gömülen yerden çıkarılır (KK1). Burada asma çubuğunun tüm bitkileri temsil ettiği düşünülürse asma çubuğunun su ile teması açısından ritüelin büyüünün temas ilkesine dayandığı ifade edilebilir. Büyünün temas ilkesine göre asma dalı temas edince kalan asma dalları da su ile temas edecek, dolayısıyla yağmur yağacaktır.

Amucalar arasında köy halkı tarafından yapılan yağmur dualarında çocukların da görev aldığı göze çarpmaktadır. Yağmur duası yapılan günlerde çocukların meralara giderek yağmur yağması için yüksek sesle dua ettikleri belirtilmiştir (KK37). Bu ritüelde çocukların ön plana çıkmasının sebebi masumiyetin sembolü olan çocukların dualarının kabul olacağına dair oluşan bir inanma olduğu belirtilmektedir. Bu ritüelde hem dini hem de büyüsel işlemler bir arada görülmektedir. Yağmur ve bereket isteğinde çocuk motifinin ön plana çıktığı, majik özellikler içeren diğer ritüel de “Nazara” olarak adlandırılan oyundur. Hıdırellez zamanı büyüyen labada otlarının küçük bir kız çocuğuna bağlanması ve bu çocuğun köy içerisinde “nazara geldi nazara” diyerek çeşitli maniler okuması ve bu şekilde yağmur ve bereket istemesi olarak tanımlanan bu oyunun net bir oynanma zamanı bulunmamaktadır (KK6). Nazara oyununun iki temel oyuncusu vardır. Bunlardan ilki inançlı kimliği ile tanınan bir yetişkinen ikincisi de öksüz ya da yetim olması tercih edilen - nazara olarak adlandırılan- küçük bir kız çocuğudur. Köyde öksüz ya da yetim bir kız çocuğu yoksa küçük bir çocuk olması yeterli görülmektedir. Oyun, bu küçük kızın bahar aylarında çevrede görülmeye başlayan labada bitkisinin yapraklarıyla kaplanması ile başlar. Nazara olarak adlandırılan bu çocuk çeşitli maniler söyleyerek köyde gezermiş. Nazara oynayan ve oynatan kişiler, “Nazara geldi nazara / Yağmur ver Allah’ım bizlere!” diyerek çaldıkları kapılardan buğday ve yumurta gibi yiyecekler alırlarmış. Gönünden koparılan kişi sembolik olarak nazarayı ıslatır ve nazarayı gönderirken de “Allah’ım bizlere sevdiklerin hürmetine hayırlı yağmurlar yağışlar ver.” diye dua edermiş (KK37). Günümüzde Amuca köylerinde sadece hafızalarda kalan “Nazara” ile ilgili manilerden bazıları ise şunlardır:

Nazaraya ne gelir ne gelir
Üç yumurta bir sağan un gelir

Oy nazara nazara
Kalk gidelim pazara
Pazar sana ne verir
Bir bakırcık su verir

Nazara nazaraya ne verir ne verir
Bazen bir soğan bazen bir yumurta verir
Bazen mısır bazen biraz para verir

Kafam kadar karpuzlar
Kolum kadar mısırlar

Saçım kadar buğdaylar
Allah versin bol bol versin

Bin nazara nazara
İşte geldim pazara
Nazaramın şalvarı
Beş yumurtaya yalvarı

Yağmurlar yağsın
Bol bucağ olsun
Koca karlar yağsın (yağdırsın)
Genç karlar doğursun (KK37).

Nazara'nın Bedreddini ve Bektaşî Amuca köylerinde geçmiş dönemlerde oynandığı belirtilmiştir (KK3). Nazara oyununu değerlendirdiğimizde bu oyunun aslında bir tür köy seyirlik oyunu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak oyun içerisinde bulunan küçük çocuk seçimin sebebi yukarıda da belirttiğimiz gibi masumiyet sembolü olarak görülen çocukların dualarının kabul edileceğine dair olan inanmadır. Bunun yanında nazara oynayan kız çocuğunun bol su isteyen bir bitki olan labada yaprakları ile sarılması doğanın canlanmasını sembolize eder. Bunun yanında Nazara olarak adlandırılan küçük çocuğun gittiği evlerde sembolik olarak da olsa ısıtılması ile yağmurun yağması arasında ilişki kurulmakta ve yağmur yağışına dair benzetme ilkesine dayalı büyüsel bir işlem yapılmaktadır. Burada bahsettiğimiz büyüsel ve dini temelli ritüeller günümüzde Amuca köylerinde sadece bilinmektedir. Zaman içerisinde gerek kentleşme gerek de pozitif bilimlerin etkisiyle hava olayları hakkında bilimsel veriler ile tanışan insanlar geçmiş yıllarda yapılan ritüellere birer anı olarak bakmaya başlamıştır. Yalnız bu uzaklaşma Tanrı'dan yağmur ve bereket istemenin sona erdiği anlamına gelmemektedir.

1.9. Ziyaret Fenomeni

Halk inançları içerisinde geniş bir yer tutan ziyaret fenomeninin temelinde evliya, eren, derviş, baba, dede gibi adlarla anılan veli kültü bulunmaktadır. Veli kültü, bir kişinin Tanrı'nın sevdiği kullarından olması sebebiyle çeşitli güçlere sahip olması ve bu kişinin sağ ya da ölü kimselere yardım edebileceğine inanılması ile oluşmaya başlar. Bu inanç çerçevesinde yardım alabilmek için çeşitli ritüel ve yola başvurulması ile şekillenir. Bu inanma veli kültü olarak nitelendirilen kişinin kutsallaştırılması ile oluşur (Ocak, 1992b: 6). Veli kültürünün oluşabilmesi için velinin ruhunun bulunduğu inanılan tekke, türbe, yatır, nazarlama gibi çeşitli adlarla da anılan ziyaret yerlerinin de önemli bir yeri vardır. Bu

mekânlar çeşitli menkıbeler, efsaneler, kerametler gibi anlatılarla birer kutsal mekân haline dönüşürler (Erdiç, 2017: 47). Kutsal mekânlarda zor durumdan kurtulma, isteklerinin yerine gelmesi gibi çeşitli beklentiler için bazı ritüeller yapılır. Bu inanma ve ritüeller, velinin kerametleri, kutsal mekân ile birleşerek ziyaret fenomenini oluşturmaktadır.

Ziyaret fenomeninin temelinde insan psikolojisinin, çevre faktörünün, sosyal ve ekonomik imkânların etkilerinin yanında; İslam öncesi Türk inanç ve kültürünün izlerini görmek mümkündür. Eski Türk inançlarında yer alan Tanrı inancı ve bu inanç etrafında var olan bazı ruhlardan yardım isteme, İslamiyet ile birleşerek evliya kültüne dolayısıyla da ziyaret fenomenine dönüşmüştür (Ak, 2018: 95). Veli kültürünün temelinde olan kişi toplumun dini ya da ahlaki değerlerinin bir temsilcisidir. Toplum söz konusu değerleri ile veli kültürünü özdeşleştirerek onu bir insan olarak değil değerlerinin bir bütünü olarak görmektedir (Ocak, 1992b: 7). Ayrıca bu kişiler keramet sahibi, alçak gönüllü, sıkıntı anında insanlara yardımcı olan, duaları geri çevrilmeyen, şefaate eden, gaybı bilen ve hastaları iyileştiren kişiler olarak değerlendirilmektedir (Ak, 2018: 95).

Amucalarda ziyaret fenomeni kapsamında çok sayıda “türbe”, “yatır” ya da “nazarlama” olarak adlandırılan kutsal mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlarda velinin gömülü olması şart değildir. “Nazarlama” olarak adlandırılan, velinin ruhunun bulunduğu inanılan yerler de kutsal kabul edilmektedir. Bu yerlerde de çeşitli anmalar yapıp kurbanlar kesilmekte, dileklerde bulunulup dualar edilmektedir. Amucalar arasındaki “Evliya yattığı yerde değil, anıldığı yerde yaşar.” düşüncesi nazarlamaların temelini oluşturmaktadır. Eğer halk nazarlamalara gerekli önemi vermezse velinin ruhunun o bölgeden ayrılarak başka yerde görüleceği inancı bulunduğu (KK32) nazarlamalara Amucalar arasında büyük önem verilmektedir. Nazarlarma olduğuna inanılan yerlere de türbe inşa edildiği ve buraların halk tarafından ziyaret edildiği de görülmektedir. Amucalarda ziyaret yerlerine verilen önem ve bu yerlerin kutsal sayılmasında inanç ayrımı bulunmamaktadır. Görüşme yaptığımız Sünni, Bektaşî ya da Bedreddini Amucalar bu yerlerin kutsiyeti konusunda hemfikirdir. Ancak Bektaşî köylerinde nazarlama ve türbelerin daha yoğun olduğu ve bu mekanlar etrafında oluşan ritüel ve inanmaların daha canlı bir şekilde yürüdüğü göze çarpmaktadır.

Özellikle Kırklareli’ne bağlı Amuca köyleri orman içerisindedir. Bu durumun veliler ile ormanlar arasında bir ilişki kurulmasına ve ağaçlık alanları koruyan veli kültürünün oluşmasına yol açtığı düşünülmektedir. Deveçatağı, Karıncak ve Bayramdere köylerinin sınırları içerisinde yer alan Keşkek koruluğunun koruyuculuğunu Keşkek Baba’nın, Topçular koruluğunun koruyuculuğunu ise Topçu Baba’nın yaptığına inanılması (KK23) bu durumun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Yine bu koruluklar kutsal olarak görülmekte ve

oradan bir dal parçası bile alan kişinin söz konusu veliler tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır. Bu inanç Amucalar arasında yoğun olarak görülmektedir.

Kutsal mekânlar olarak kabul edilen türbeler ya da veli mezarlarını ziyaret esnasında inanca bağlı olarak okunan dualar ve tercümanlar bulunmaktadır. Arzulu köyünde bulunan Arzu Baba mezarı için köy halkı Fatiha okuduğunu söylemektedir (KK27). Ancak Bektaşî köylerindeki ziyaret yerlerine ziyarete ilişkin çeşitli ritüellerle okunan tercümanlar ve gülbanklar vardır. Gül Baba türbesinde, Pullu Baba ve Yağmurlu Baba yatırırlarında gözlemlene şansı bulduğumuz ziyaret ritüeli şu şekilde olmaktadır:

Türbe içerisine girişte kollar göğüs hizasında birleştirilerek bir tercüman okunur. İçeriye girerken eşik niyazı yapılır. Eşik niyazının ardından varsa girişte sol tarafta bulunan Horasan Postu'na niyaz edilir. Horasan Postu'na niyazın ardından velinin mezarı olduğuna inanılan sandukanın etrafında tam tur atacak şekilde sandukaya yedi kez niyaz edilir. Niyaz, eğilerek parmak uçlarının birbirine değecek şekilde çapraz olarak sandukanın üstüne konulması ve ardından çapraz şekilde kollarla birlikte göğüs hizasında birleştirilmesi şeklinde olmaktadır. Eğer evliyanın bir türbesi yoksa mezarın etrafında da yedi kez niyaz yapılmaktadır. Niyazın tamamlanmasının ardından "kısa çerağ uyarma" adı verilen erkân uygulanır. Bu erkân sohbetler, yatır ziyaretleri gibi ibadet harici durumlarda görevlendirilen muhiplerce, dervişlerce ya da mürşitlerce yapılır. Çerağ uyarda Kanun-u Evliya çerağı olan üç çerağ ve bu çerağları uyarmak için kullanılacak olan bir adet delil çerağ kullanılmaktadır. Öncelikle delil olan çerağ ve Kanun-u Evliya çerağı şu tercüman okunarak uyarılır: "Bismişah Allah Allah. Çerâğ-ı Nûr-u Muhammed Alî'den doğuptur şems ile mâh. Fakir bir zerre alam destûr Allah eyvallah. Ber-cemâl-i Muhammet kemâl-i İmâm Hasan İmâm Hüseyin Alî râ bülend-e salavât." (KK31). Ardından Kanun-u Evliya çerağı sırlanır. Çerağın sırlanması demek, çerağın söndürülmesidir. Bu söndürme parmaklarla ya da bu sırlama için hazırlanan özel bir kapak aracılığıyla yapılır. Çerağlar kesinlikle üfleyerek söndürülmez. Yanar durumda kalan delil çerağ ile şu tercüman okunarak Kanun-u Evliya Çerağı uyarılır:

Bismişah Allah Allah! İnnema yurîydullâhu liyuz hûbe ankümürice ehlel beyti ve yutuhhirakum tahtiyra nasr-ün min-allah-i ve fethün karîb-ün ve beşşir-ül mü'minîne. Ya Muhammed ya Ali, meded ey piri tarikat Hünkâr Hacı Bektaş-i Velî. Akşam-gariban çerağ-ı rûşen, fahr-i dervîşân, dem-i âlîşân, himmet-i pîrân, pir-i horasân, küşâd-ı meydân zuhuru iman zuhuru zuhuran ol şah-ı merdan kanunu evliya ber cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmâm Hasan İmâm Hüseyin Alî râ bülend-e salavat (KK31).

Kanun-u Evliya çerağı olan üç çerağ uyarıldıktan sonra şu tercüman okunur ve akabinde şu gülbank çekilir:

Bismişah Allah Allah. erağ-ı evliya, nur-us semavat ki bu menzildir ol tûr-u mûnâcat. Her kaçan kim ruşen oldu kıl niyazı. Ver Muhammed Ali'ye candan sakavat. Ber Cemal-i Muhammed Kemal-i İmam Hasan, İmam Hüseyin Ali ra bülend-e salavat (KK31).

“Bismişah Allah Allah Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, mûnkir mûnafık berbad ola, üçler beşler yediler ve kırklar yardımcınız ola, çerağ-ı Kanun-u Evliya daim baki ola, didarınız kabul, muradınız hâsıl ola, gerçek erenler korktuğunuza uğratmayıp umduklarınıza nail eyleye, hazreti pir yoldaşımız ola. Allah eyvallah, hü dost (KK31).

Örneklem bölgemizde bulunan Amuca yerleşim yerlerinde görülen ziyaret yerlerinden ulaşabildiklerimiz şunlardır:

1.9.1. Topçu Baba

Topçu Baba, Kırklareli ili, Kofçaz ilçesi, Topçular köyünde türbesi bulunan ve her yıl Haziran ayı içerisinde Amuca kabilesine mensup kişiler tarafından adına kurbanlar kesilen, çörekler yapılan ziyaret fenomeninin merkezini oluşturmaktadır. Topçu Baba'nın türbesi sınırları Topçular köyü içerisinde bulunan koruluğun yanında mezarlığın içerisinde bulunmaktadır. Tek odalı kerpiç bir yapı olan türbenin içerisinde Topçu Baba'nın mezarının bulunduğuna inanılan bir sanduka, duvarlarda halılar ve Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin olduğuna inanılan resimler bulunmaktadır. Topçu Baba'nın türbesinin yapımına ilişkin olarak efsanevi bir anlatı bulunmaktadır. Bu anlatıya göre, Topçu Baba, Amuca köyleri olan Ahmetler, Topçular ve Tatlıpınar'dan üç kişiye birbirlerinin de adlarını vererek “Biriniz keresteyi, biriniz kerpiçleri, diğeriniz de duvar ustalığını yaparak türbemi yapacaksınız” der. Bu üç kişi rüyadaki emir üzerine birbirlerini bulmak için yola çıkarlar ve türbeyi yaptıkları yerde karşılaşırlar. Hep birlikte işe koyulup günümüzde halen ayakta olan türbeyi yaparlar. Köy halkının günümüzdeki türbenin yerine yenisini yapmak üzere yıkmak istedikleri, ancak Topçu Baba'nın bu niyette olan kişilerin rüyalarına girerek mevcut binayı yıkmamalarını söylediği belirtilmektedir (KK37).

Asıl adının şeyh Mahmut olduğu rivayet edilen Topçu Baba'nın 14. Yüzyıl sonları 15. yüzyıl başlarında yaşadığı ifade edilmektedir. Bölgenin Bizans'tan alınması esnasında topçu subayı olarak görev yaptığına ve bir grup askerle kahramanlıklar gösterdiğine inanılmaktadır. Topçu Baba, karargâh kurulduğu Topçular köyünde askerin ihtiyacı olan su bulunamayınca bir topuk darbesiyle su çıkarmış ve yumruğuyla da bir taşa vurarak bu taşı su içmek için tas haline dönüştürmüştür (Kurtulmuş, 2010: 62). Topçu Baba şenliklerinin yapıldığı yerde halen akmaya devam eden bir kaynak suyu bulunmaktadır. Bu suyun Topçu Baba'nın çıkardığı su olduğuna inanılmaktadır (KK33). Günümüzde bu su çeşme haline getirilmiştir. Diğer rivayete göre Topçu Baba Horasan erenlerindendir. Yürüyerek iki kez hacca gitmiş ve irşat için bölgede gönderilmiştir (İnce, 2017: 86).

Topçu Baba'nın efsanevi kimliğinin oluşturan çok sayıda anlatı bulunmaktadır. Bir anlatıya göre Topçu Baba ve Çöke yöresi olarak anılan Edirne ili Lalapaşa ilçesi Hacıdanişment köyünde bulunan Muhyiddin Abdal türbesi arasında ateş topuna benzer bir ışık gidip gelmekte ve bu iki veli bu şekilde haberleşmektedir. Diğer bir anlatıya göre Topçu Baba'nın türbesinin bulunduğu yerde Osmanlı ordusu konaklar. Ordudaki atların pisliklerinin Topçu Baba'yı rahatsız edeceğini düşünen bir kişi bölgeye giderek durum hakkında komutanı uyarır. Komutan yaşlı kişinin sözünü dinlemez. Aradan bir süre geçince çok güçlü bir fırtına çıkar ve atların bağlandığı kazıkları yerlerinden çıkartarak atların kaçışmasına sebep olur. Diğer bir anlatı da Balkan Savaşları esnasında Topçu Baba türbesinden çıkan askerlerin cepheye doğru giderek savaştıklarına ilişkindir. Yine Topçu Baba ve Gül Baba'nın Çanakkale Savaşı'na giderek orada savaştıkları da ifade edilmektedir (KK37).

Kutsalı sembolize eden ziyaret yerleri ile kutsal ile ilişkili olduğuna inanılan mekânlar ve nesneler de ziyaret fenomeninin içerisinde değerlendirilmelidir (Çelik, 2004: 230). Bu değerlendirme kapsamında Topçu Baba türbesinin bulunduğu koruluğu da ziyaret fenomeni içerisinde değerlendirmek gerekir. Bedreddini Amucaların "Yedinci Abdallar Duası"nda "Koru Dede" olarak adlandırılan ve korudaki ağaçlara balta vurdurmadığı söylenen Topçu Baba kadar koruda bulunan ağaçlar da kutsaldır. Bu koruluktan herhangi bir şeyin geleneksel kurban ya da köyün ortak ihtiyaçları haricinde kullanılmaması gerektiğine inanılmaktadır. Aksi durumda davrananların ruhu kutsal kabul edilen yerde yaşayan veli tarafından cezalandırılacağına inanılır. Bir anlatıya göre, Topçu Baba korusundan ağaç toplayarak at arabasına yükleyen kişinin aldığı ağaçları yerine bırakana kadar başına birçok olumsuzluk gelmiştir. Aynı durumu destekleyen başka bir anlatıda da Topçu Baba'nın gücüne inanmayan bir kişinin koruluktan aldığı ağaçları arabaya koyduğu ve evine dönerken trafik kazası geçirerek öldüğü ifade edilmektedir. İnanmaya göre Topçu Baba, koruluğundan odun alan kişilerin rüyalarına girerek odunları geri istemektedir (KK35). Topçu Baba türbesinin kapısı kilitlenmemektedir. Bunun sebebi olarak II. Dünya savaşı sırasında bölgede görev yapan Keramet Paşa adlı bir subayın rüyasına giren Topçu Baba'nın "Gelenim gidenim yok, kilidi aç da gelenim gidenim olsun." demesi gösterilmektedir. Bu olay üzerine türbenin kapısının kilidi açılarak bir daha kilitlenmemiştir (KK33). 1935 yılında, Topçular Köyü'nde doğan Bektaşî ozan Şerif Bodur'un Topçu Baba ile ilgili nefesi Topçu Baba etrafında oluşan bu inanmaları yansıtmaktadır (Yaltırık, 2002: 55).

Al yeşil sancağı almış eline
Vardır nişanesi Topçu Baba'nın

Rum'a geçtiğini halka duyurmuş
Topçular köyünde dergâhını kurmuş

Rum'a geçtiğini halka duyurmuş
Topçular köyünde dergâhını kurmuş
Kazanlar kaynatıp canlar doyurmuş
Vardır nişanesi Topçu Baba'nın

Makamı bilinir ezelden beri
Bu belde yatar kırlardan beri
Aslını sorarsan Horasan eri
Vardır nişanesi Topçu Baba'nın

Ey Şerif bu hale şaşanlar çoktur
Yalan gıybet üzre koşanlar çoktur
Aşkın ocağında pişirenler çoktur
Vardır nişanesi Topçu Baba'nın.

Savaşlara katılması, farklı suretlerde insanlara görülmesi, rüyalara girmesi, ormanın koruyucusu olması, zemzem çeşmesi inanişinin benzerini icra ederek kendi etrafında oluşan bir kutsal bulunması gibi sebeplerle tarihsel kişiliğinden sıyrılarak efsanevi kişiliğe bürünen Topçu Baba, sadece Topçular köyünde değil başta Amucalar olmak üzere Trakya'daki tüm Bektaşî topluluklarınca kutsal kabul edilen bir velidir. Bu veli kültünün etrafında oluşan ziyaret fenomeninin yanında günümüzde her yıl haziran ayının ikinci cumartesi günü Topçular köyünde yapılan Geleneksel Topçu Baba Anması ve Kurbanı oluşmuştur. Katılma şansı bulduğumuz bu anmaya çevre illerden çok sayıda insan gelmektedir. Gelen kişiler kurban kesemeseler bile yanlarında etkinliğin ihtiyacı olan tuz, pirinç, tavuk gibi yiyecekler getirerek kurban kesim alanına bırakırlar. Erken saatlerde tekbirlenerek kesilen kurbanlar orada pişirilerek dağıtılır. Geleneksel kurbanın işleri bölgede bulunan Amuca köylerince yürütülmektedir. Geleneksel kurbanı "Topçu Baba'yı Anma Kültür ve Sanat Derneği" organize etmektedir. Topçu Baba adına yazılan bazı nefesler ise şunlardır (KK37):

1. Ziyaret eyledim Topçu Baba'yı
Gördüm aşikârı Topçu Baba'yı
Türbesinin al yeşil sancağı
Gördüm aşikârı Topçu Baba'yı

Seyrangâh yeridir canlar gelirler
 Kurbanlar tıġlanıp özür dilerler
 Birlik olup hep bir dilden öterler
 Gördüm aşikârı Topçu Baba'yı

Topçular köyünde şahın makamı
 Anda zuhur olur Şahın nişanı
 Canı dilden sev on iki İmamı
 Gördüm aşikârı Topçu Baba'yı

Hastalar gelir derman bulurlar
 Şad olur gönüller iman bulurlar
 Cafer Baba der ki dolu olurular
 Gördüm aşikârı Topçu Baba'yı

2. Türbenin makamı ziyaret şartım
 Evvel eşiğine niyazım yaptım
 Erenler kabrinde secdeye kalktım
 Gönlümde parlayan Şah Topçu Baba'm

Evliya erenler çırağı yansın
 Canlar cem olup niyaza kalksın
 On iki İmamlar yardımcımız olsun
 Kalbimde parlayan Şah Topçu Baba'm

Şenlenir korusu kuşlar öter
 Tıġlanır kurbanları kanları akar
 Topçu Baba'm bizlere şefa'at eder
 Gönlümde parlayan Şah Topçu Baba'm

Coşar pınarları yaz kış akar
 Kerbela çölünde aslanlar yatar
 Muhammed Ali sancağın tutar
 Kalbimde parlayan Şah Topçu Baba'm

Evveli ezelden türbesi ayan
 Niyazım olsun ey Şahı Merdan
 Derviş Hasan ruhun pirine bağlayan
 Kalbimde parlayan Şah Topçu Baba'm.

3. Horasan'dan geldi Rum erenleri
 Hak nasip eyledi bu beldeleri
 Atılan topları tutu elleri
 Topçu Baba'm mekânda çekti gülbengi

Koyun kuzu meler suya hasret
 Kurbanlar tığlandı pirim himmet et
 Gözlerimin nuru şahı velayet
 Topçu Baba'm bize etsin hidayet

Bunca mücrim senden bekliyor himmet
 Topçu Baba'm bize gani ver rahmet
 Rehberimiz Ali Mürşit Muhammed
 Muhabbette bulduk şükür selamet

Karardı bulutlar nişan eyledi
 Çekildi gül bengi niyaz eyledi
 Himmet etti Pirim rahmetin geldi
 Rahmetin gani ver Pir Topçu Baba'm

Kalender'im mihman oldum mekânda
 Etek tutmuşum pir meydanında
 Kırkların ceminden aşkın gönlünden
 Rahmetin gani ver pir Topçu Baba'm

4. Gezer iken şu dünya âlemi
 Ziyarete geldik Topçu Baba'mı
 Nazargah eylemişsin cümle âlemi
 Ziyarete geldik Topçu Baba'mı

Boran boran olmuş dumanlı başın

Bilmem geçer mi ola bu kara kışın
Bahara erişip te o güzel yazın
Ziyarete geldik Topçu Baba'mı

Bahar yaz olup ta menekşen açar
Güzel nergislerin bir gün kokar
Her gün dervişlerin yollarına bakar
Ziyarete geldik Topçu Baba'mı

Almış topun omzuna sıkarsın
Sen Kırklar ile berabersin
Sen bir değil bin düşmana bedelsin
Ziyarete geldik Topçu Baba'mı

Kamberoğlu Derviş söyler sözün
Her bir olup Hakk'a bağlayalım özün
Topçu Baba'nın toprağına sürelim yüzün
Ziyarete geldik Topçu Baba'mı

5. Ziyaret eyledik kabri pakını
Himmetin bekleriz Topçu Baba'nın
Aşk ile gönülden niyaz eyledik
Himmetin bekleriz Topçu Baba'nın

Cemiyet kuruldu çıraklar yandı
Hep gönüller Hak nuruna boyandı
Darda olan canlar dilek diledi
Himmetin bekleriz Topçu Baba'nın

Kurban tekbirlendi gülbank çekildi
Bıçaklar hazır olup bilendi
Gönül veren canlar huzura geldi
Şefaatin bekleriz Topçu Baba'nın

Kesme himmetini şefaate eyle
Biz fakir kullarına selamet eyle

Kudretine sığındık gel imdat eyle
Himmetin bekleriz Topçu Baba'nın

Hasan Baba böyle niyaz ediyor
Aşk ile muhabbet demi içiyor
Hak yolu uğruna serden geçiyor
Himmetin bekleriz Topçu Baba'nın.

1.9.2. Gül Baba

Amucaların eski yerleşim yerlerinden olan Kırklareli Kofçaz ilçesi Ahmetler köyü sınırlarında, tıpkı Topçu Baba gibi, hem ziyaret fenomeni hem de geleneksel kurban törenlerinin merkezinde bulunan ve tüm Amucalar tarafından ermiş olarak görülen diğer veli kültünün merkezi de Gül Baba'dır.

Gül Baba'nın tarihsel kimliği ile çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bu konu hakkında tarihi kaynaklarda ilk bilgi Evliya Çelebi tarafından verilmektedir. Evliya Çelebi'nin babasından aktardığına göre Gül Baba Merzifonlu bir Bektaşî dervişidir. Fâtih Sultan Mehmet devrinden Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar birçok seferde bulunmuş, Budin'in fethine de katılmış, fetih sonrası ilk cuma günü fetih namazı kılınırken vefat etmiştir. Diğer bir aktarıma göre de Budin Kalesi önündeki savaşlarda şehit düşmüş ve Budin'e gömülmüştür (Saral, 2004: 187). Macaristan'da bulunan Gül Baba Türbesi ile ilgili olarak Kadioğlu'nun aktardığına göre, Gül Baba 15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyıl başlarında yaşamış şair bir Bektaşî dervişidir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Cafer'dir. Külâhında daima bir gül taşıdığı için "Gül Baba, Gül Dede" lakabıyla tanınmıştır. Evliya Çelebi'ye göre Merzifonlu, yeni belgelere göre de, Isparta ili Uluborlu ilçesinin İlegüp köyündendir. 1531 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın daveti üzerine Budin'e gönderilmiş, bir tekke kurmuş, Bektaşî hoşgörüsü ile kısa zamanda Buda (Budin) halkının sevgilisi hâline gelmiştir. 1541 yılında 1 Eylül günü Budin savaşında şehit düşmüştür. 2 Eylül 1541 günü Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazına Kanuni Sultan Süleyman da katılmış, Budapeşte'de bugün türbesinin bulunduğu yere gömülmüştür. Türbenin bulunduğu tepeye "Gültepe-Rozsadomb" adı verilmiş, yanında Gül Baba Bektaşî tekkesi yaptırılmıştır (2014: 202-203).

Gül Baba adını taşıyan bir türbe de Ahmetler köyünde bulunmaktadır. Bu türbe Ahmetler köyünün yakınında orman içerisinde yüksekçe bir yerde mezarlık içerisinde. Gül Baba türbesi hakkında köy içerisinde görüştüğümüz kişiler, buradaki türbenin Gül Baba'nın gerçek mezarı değil, bir nazarlaması olduğunu belirtmişlerdir. Buraya türbenin yapılmasına dair halk arasındaki anlatıya göre, 250 veya 300 yıl önce bir kış ayında her yer

karla kaplı iken köye kucağında kırmızı güllerle bir dede gelir. Köy halkı dedeye gülleri nereden bulduğunu sorunca, dede cevap olarak şimdiki türbenin yapılı olduğu yeri gösterir. Dedenin gösterdiği tepeye doğru yönelen halk tepede güller açtığını görürler. Dedenin yanına doğru tekrar gidince dedenin öldüğünü görürler ve dedeyi buraya defnederler (Kurtulmuş, 2010: 66). Bu anlatının farklı bir varyantı da Engin tarafından şu şekilde aktarılmaktadır: Gül Baba Trakya'ya fetih için geçtiği zaman yöre halkını tanımak için gezermiş. Bir gezi esnasında Ahmetler köyü civarındayken bir çobana rastlamış. Çoban Gül Baba'ya Amucalardan bahsetmiş ve bu durum Gül Baba'nın ilgisini çekmiş. O dönemde Amucalar Şeyh Bedreddin yolundarmış. Ahmetler köyü de Bedreddini inancının merkezi konumunda imiş. Köye gelen Gül Baba köyde Bedreddini dedelerinden Derviş Veli adında birisiyle tanışmış ve aralarında dostluk başlamış. Gül Baba Derviş Veli'ye Bedreddinlik yolundan vazgeçmemelerini söylüyormuş. Aradan yıllar geçmiş ve Derviş Veli vefat etmiş. Onun vefatını duyurmak için sala verilirken yaşlı bir kişi elinde güller ile köyde görülmüş. Köy halkı kış gününde o gülleri nereden bulduklarını sorduklarında şimdiki türbenin olduğu yerden aldığını söylemiş. Köy halkı dedenin söylediği yere baktıklarında orada çok sayıda gül olduğunu görmüşler. Dedenin yanına döndüklerinde vefat ettiğini görüp, cenazeyi güllerin görüldüğü yere defnetmişler. Aradan bir müddet geçtikten sonra "ben burada yağmurun, yaşın altında ıslanıyorum, bana bir türbe yapın" diye bazı kişilerin rüyasına girmiş. O tarihten sonra güllerin görüldüğü yere türbe yapılmış. Sevdiği kişi aracılığıyla kerametini Amucalara gösteren Gül Baba'nın ruhunun bölgede olduğu inancıyla her yıl Gül Baba adına kurban kesilmektedir (KK37).

Ahmetler köyünün ilk kuruluş yeri şimdiki yerinden yaklaşık beş kilometre uzaklıkta Kocayurt ve Mangırlık adlarıyla anılan mevkiilerdir. Bu bölge yola yakın bir yer olduğundan sık sık eşkıya saldırılarına uğramış. Ahmetler halkı eşkıya saldırılarından korunmak üzere Gül Baba'nın türbesinin yakını olan şimdiki bölgeye köyü taşımışlar. Bu durum köy halkı tarafından "Gül Baba'ya sığındık" olarak ifade edilmektedir (KK3). Gül Baba'nın kapısı tıpkı Topçu Baba türbesinde olduğu gibi kilitlenmemektedir. Bunun sebebi olarak daha önceki kilitlemeler üzerine türbenin kapısının kendi kendine açıldığı ve bu yüzden artık kilitlenmediği belirtilmektedir. Yakın tarihlere kadar Gül Baba'nın insanlara görüldüğü de aktarılmaktadır. Bedreddini babası merhum Kısmet Aktaş'ın Engin'e anlattığına göre, Kısmet Baba ile Ahmetler köyünden bir kişi arasında dergâhlarda dem alınması konusunda bir tartışma çıkmış. Kısmet Baba da konuyu "Gül Baba'ya danışalım, hep birlikte türbeye gidelim, o bize doğruyu söyleyecektir." demiş. Köy içerisinden sekiz kişi Gül Baba türbesine giderek niyazlarını yapıp dem üçlemişler. Gül Baba o anda orda altı kişiye Kısmet Baba'ya niyaz ederken görünmüş. Gül Baba'yı görenler niyaz ederek türbenin dışına doğru ilerlemeye başlamışlar. Olayın farkına varan Kısmet Baba da niyaz

ederek çekilmeye başlayınca Gül Baba Bektaşî sarığı ile Kısmet Baba'ya görülmüş. Türbenin dışına oradakilerle birlikte çıkan Gül Baba, Kısmet Baba'nın müsaade istemesiyle kuş donuna bürünüp uçarak oradan uzaklaşmış (KK37).

Gül Baba türbesinin içi, Topçu Baba türbesine oranla daha bakımlı durumdadır. Orman içerisinde bulunan mezarlığın yüksekçe bir yerinde, etrafı çevrili durumdadır. Türbenin içerisi on iki adet sütundan oluşmaktadır. Türbenin ortasında Gül Baba'nın sandukası, girişe göre sol tarafta Horasan Postu'nu simgeleyen siyah post, sağ tarafta ise çerağların uyarılması için bir bölüm bulunmaktadır. Türbenin içerisine girerken ve çıkarken niyaz usullerine uyulduğu görülmektedir. Gül Baba'yı anmak için her yıl haziran ayının ikinci perşembe günü Ahmetler köyünde "Geleneksel Gül Baba Kurbanı" yapılmakta ve kurban organizasyonu köy muhtarlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak işlerin durumuna göre kurban tarihinde farklılıklar olabilmektedir. Farklılık olsa da ritüel mutlaka perşembe günü yapılmaktadır (KK10). Topçu Baba kurbanı gibi Trakya'nın çeşitli bölgelerinden gelen Amucalar ve Bektaşiler Gül Baba'ya niyazlar etmekte, dualar eşliğinde ondan dilekte bulunmaktadırlar. Topçu Baba gibi Gül Baba adına yazılan nefesler de bulunmaktadır. Bu nefesler arasından Amuca köylerinde yaşayan ozanların yazdıklarından bazıları şunlardır:

1. Göster cemalini görmeye geldik
Gül Baba'm türbeni ziyaret ettik
Gül Baba'm güllerin dermeye geldik
Bülbül güle âşık gülde bülbüle
Gül Baba'm güllerin dermeye geldik

Göster cemalini görmeye geldik
Ol demde açıldı bir al meydan
Çekildi gülbanklar sürüldü devran
Cümlemiz olmuşuz hüsnüne hayran
Gül Baba'm güllerin dermeye geldik

Göster cemalini görmeye geldik
Bülbül olup gül dalında şakırız
Aşkın katarını çekip gideriz
Bizde bu âlemde seyran ederiz
Gül Baba'm güllerin dermeye geldik

Göster cemalini görmeye geldik
 Böyle bir velinin sureti için
 Güller gibi gülsün yüzümüz bizim
 Açılmış güllerin dermeye geldik
 Gül Baba'm güllerin dermeye geldik

Hasan Baba²² himmet diler Huda'dan
 Yardımcımız olsun ulu yaradan
 Seçebilsek biz de akı karadan
 Gül Baba'm güllerin dermeye geldik
 Göster cemalini görmeye geldik.

2. Dün be gün gezimde seyrân yerimde
 Herkes Gül Baba'ya yalvarır durur
 Cem olmuş erenler durur duaya
 Herkes Gül Baba'ya yalvarır durur

Bu Ahmet köyüne bakın nur düşmüş
 Bütün cümle âlem oraya koşmuş
 Aldığı cevherle cemal erişmiş
 Herkes Gül Baba'ya yalvarır durur

Çevre yanı olmuş ormandan deniz
 Cümlemiz bir olup Hakk'a gideriz
 Halka olup biz bir semah ederiz
 Herkes Gül Baba'ya yalvarır durur

Kesilen adaklar sana az gelir
 Hep sana edilen dua has gelir
 Cümlemizden cümlemize hoş gelir
 Herkes Gül Baba'ya yalvarır durur

Kameroğlu Derviş²³ bir haller olur
 Edilen dilekler hep kabul olur

²² Bu nefes 2003 yılında vefat eden Kırklareli ili Karıncak köyü mürşitlerinden Hasan Güler'e aittir.

²³ Bu nefes Çelmekolu köyünden Ramazan Esentürk'e aittir.

Verilen emekler zayi mi olur
Gelen Gül Baba'ya yalvarır durur.

3. Erenler bağında açılan güller
Rengârenk çiçekler hem yaseminler
Dalında şakıyan garip bülbüller
Ağlar feryad eder şahım Gül Baba

Doksan bin evliya yeri Gül Baba
Gülleri yaratan sensin iptida
Bülbülleri güle ettin müptela
Cümlenin kalbinde nursun Gül Baba

Güllerin kokusu sardı cihanı
Mağrip'ten maşruka tuttu her yanı
Evliyaullahın şahların şahı
Arşullah titredi şahım Gül Baba.

4. Gül ve bülbüllerin geldi niyaza
Kerametleriniz gelmez hesaba
Devanıza muhtaç bunca sahabe
Ağlaşır yalvarır şahım Gül Baba

Gül Baba erenler gelin demeğe
İşte geldik canımızı vermeye
Âşıkların senden murat almaya
Geldik huzuruna şahım Gül Baba

Güllerine ayrı ayrı renk verdik
Türlü türlü kokulara bezendik
Onu da bülbüle takdim eyledik
Ağlaşır bülbüller şahım Gül Baba

Gülü yaratmıştın bülbüller için
Bülbülü yarattın güllerin için

Bu fakir Güvener²⁴ bu kulun için
İşte darındayız şahım Gül Baba.

5. Geldik türbene Gül Baba
Güllerini koklamaya
Senin gül yüzlü makamın
Doya doya koklamaya

Gül Baba'nın makamına
Gelenler yüz sürer ona
Zikreleyip yalvar ona
Gül Baba'mın makamına

Gül Baba'mın makamına
Cümle âlem gelir ona
Dualar ederler ona
Yardım eyle Gül Babacığım

Kul Hasan Hüseyin²⁵
Canların muhabbetiyle
Gül Baba'nın demiyle
Coştu mest eyledi canıyla (Engin, 2004a: 118-121).

1.9.3. Arzu Baba

Tekirdağ ili, Muratlı ilçesi, Arzulu köyünde bulunan Arzu Baba türbesinin köye bu ismi veren yatır olduğu dile getirilmektedir (KK14). Etrafı çevrili bir şekilde bulunan Arzu Baba'nın mezarının üzerinde herhangi bir yapı yoktur. Tarihsel kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Arzu Baba köy içerisinde veli olarak kabul edilmektedir. Arzu Baba etrafında oluşan herhangi bir anma, kurban ya da geleneksel ritüel de bulunmamaktadır. Arzu Baba'nın veli olarak kabul görmesine ilişkin köy içerisinde ve litaretürde çeşitli inanmalara rastlanmıştır. Arzulu köyü etrafında küçük küçük tepeler bulunmaktadır. Arzu Baba'nın salı akşamları o tepelerin arasından gidip gelirken görülür. Tepelerin oluşturduğu hendekler arasından Arzu Baba'nın ışığı bir yanar bir söner (KK26). Arzu Baba sıkıntıya düşenlerin yardımına yetişen bir velidir (KK1). Arzulu köyünde bir zamanlar Arzu Baba isminde bir ihtiyar varmış. Her gece köyün etrafını bir kez dolaşır ve

²⁴ Bu nefes Kırklareli köyünden merhum Mustafa Güvener'e aittir.

²⁵ Bu nefes Kırklareli Beyci köyünden Hasan Hüseyin Arslan'a aittir.

ne olup bittiğini öğrenir, böylece rahat olurmuş. Arzu Baba'nın yaşadığı dönemlerde çeteler köylere saldırırlarmış. Bir gece bu çeteler Arzulu köyüne saldırılmış. Arzu Baba çetelere karşı köyü tek başına korumuş, tek çeteciye köye sokmamış. Arzu Baba öldüğünde tüm köy arkasından çok gözyaşı dökmüş. Ona köyün kenarında bir türbe yapmışlar. Türbenin yakınında oturan bir aile her Cuma akşamı türbede mum yakarmış. Bu olaydan sonra köye Arzulu denmeye başlanmış (Artun, 1978: 67). Arzu Baba'nın mezarının yanında mum yakılması için küçük bir bölüm bulunmaktadır. Ancak köy içerisine bu yatıra mum yakan kimse yoktur. Belirtildiğine göre köye dışarıdan gelen bazı kişiler Arzu Baba yatırına bazen mum yakmaktadır (KK1).

Arzu Baba'nın köy çevresinde yolunu kaybedenlere elinde fener ile gözüküp yol gösterdiğini belirten Engin, Arzu Baba yatırı yanında mum yakan son ailenin Arzulu köyünde Bektaşî tarikatının son temsilcisi olan Cin Dede olduğunu belirtmektedir (KK37). Kaynak kişilerimizden Abdulkadir Göçer'in aktardığına göre, Arzu Baba'nın mezarının olduğu yerde ermişlerden bir aile yaşarmış, ona mum yakar ve abdest alması için su bırakmış. Bir gün su koymayı unutmuşlar. Arzu Baba da onları uyandırmış. Bu olaydan sonra da şimdiki mezar yerini yapmışlar (KK1). Amuca köylerinin genelinde bilinen Arzu Baba yatırı etrafında Arzulu köyü içerisinde inanma ya da ritüel bulunmazken Tekirdağ'ın diğer Amuca köyü olan ve Bektaşîliği günümüzde de yaşatan Kılavuzlu köyünde Arzu Baba adına bir adet çerağ uyarılmaktadır (KK37).

1.9.4. Çoban Baba

Tekirdağ ili, Süleymanpaşa ilçesi, Kılavuzlu ile Kayı köyleri arasında türbesi bulunan Çoban Baba, Kılavuzlu köyü ziyaret inançları içerisinde önemli bir yeri olan velidir. Kare şeklinde küçük bir türbesi bulunan Çoban Baba'nın türbesinin içerisinde bir sandukası ve etrafına serili eşarp, kilim vb. objeler bulunmaktadır. Çoban Baba'nın türbesi günümüzde yol kenarındaki bir tarlanın içerisinde yer almaktadır. Tarlada çiftçilik faaliyetleri sürmekte, türbeye giriş tarlanın içerisinden olmaktadır. Çoban Baba'nın türbesinin yapımına dair, diğer ziyaret yerlerinde de görülüşü gibi rüya motifi karşımıza çıkmaktadır. Anlatıya göre Çoban Baba Kılavuzlu köyünden Yaşar ve Mehmet adında iki Bektaşî muhibinin rüyasına girerek kendisine bir türbe yapılmasını istemiştir. Türbe yapımından önce mezarın etrafının taşlarla çevrili olduğu belirtilmiştir (KK40). Çoban Baba'nın türbesi içerisinde onun tarihsel kimliği ile ilgili herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Ancak Kılavuzlu köyünün kurulduğu yıllarda Çoban Baba'nın türbesinin bulunduğu yerin bir dergâh olduğu, yakın köyler olan Kılavuzlu ve Kayı halkının buraya gittiği belirtilmektedir (KK40). Tarihsel kimliği hakkında bilgimiz olmayan Çoban Baba Amucalar arasında özellikle de Kılavuzlu köyünde menkıbevi kimliği ile varlığını korumaktadır.

Çoban Baba'nın Tekirdağ ili, Muratlı ilçesi, Kırkkepenekli köyünde bulunan Murtaza Baba ile kardeş olduğuna inanılmaktadır (KK12). Bunun yanında üçüncü bir kardeş olarak eskiden Tekirdağ Süleymanpaşa ilçesinde varlığı bilinen ve günümüzde yatırı binalar arasında kaybolan Sersem Ali Baba adı da geçmektedir. Anlatıya göre, Sersem Ali Baba, Çoban Baba ve Murtaza Baba geçimini ayakkabıcılıkla sağlayan üç kardeşdir. Çoban Baba veliliğini ispat için sağdığı sütü bir mendile koyarak Sersem Ali Baba'nın yanına gelmiş ve süt dolu mendili duvara asmış. O esnada ayakkabı ölçüsü için bir kadın içeriye girmiş. Kadının ayakkabı ölçüsü alınırken duvarda asılı bulunan mendilden süt damlamaya başlamış. Sersem Ali Baba, Çoban Baba'yı uyarınca sütteki damlama kesilmiş. Sersem Ali Baba, Çoban Baba'ya "dağ başında nefsine hâkim olmak başka millet içinde başka şeydir," demiş. (KK11). Söz konusu anlatı köy halkı tarafından bilinmesine rağmen doğru olmadığına dair inanma yoğunudur. Hiçbir velinin böyle dünyevi şeylerle sınanamayacağı görüşü hâkimdir.

Çoban Baba'nın insanlara görülmesini içeren bir anlatıya göre de, Kılavuzlu köyünde Çoban Baba adına açılan ibadetlere sürekli katılan İbrahim Ağa, tüm aksi ısrarlara rağmen Tekirdağ merkezde bulunan evine doğru gece geç saatlerde gitmeye karar verir. Hava oldukça kötüdür ve çok yoğun bir tipi başlar. Yola devam edemeyeceğini anlayan İbrahim Ağa, Çoban Baba'nın türbesinin içinde sabaha kadar beklemeye karar verir ve türbenin içine girer. Uykuya daldığında çok yoğun bir sarsıntı ile uyanır. Kapı ya da pencerenin açık olmadığını görünce bu sarsıntının Çoban Baba tarafından yapıldığını anlar ve "Erenlerim dışarıda hava kötü, izin ver burada sabahlayayım." diyerek Çoban Baba'dan izin ister. İzin istemeden sonra uykuya dalar ve sabaha kadar orada uyur (KK40). Olayı yaşayan İbrahim Ağa'nın gardiyan olduğu ve 2007 yılında vefat ettiği Refik Engin (KK37) tarafından söylenmiştir. Çoban Baba aynı zamanda farklı donlara bürünerek istemediği kişileri türbesinin içine almadığı söylenmektedir. Halk arasında doğru görülmeyen bir kişinin Çoban Baba türbesine girmek isterken Çoban Baba'nın o kişiye türbenin eşiğinde yatan yılan suretinde görünüp o kişiyi içeriye almadığı, aynı yerde başka bir kişinin Çoban Baba'dan destur isteyip korkmadan içeriye girdiği anlatılmaktadır (KK37).

Çoban Baba'nın zor duruma düşen kişilere yardım ettiği de anlatılarda görülmektedir. Anlatıya göre, Çoban Baba türbesinin bulunduğu yerde kaza yapan bir kamyon sürücüsüne yardım eder. Kamyon sürücüsü kim olduğunu sorunca "bana Çoban Baba derler" cevabını alır. Daha sonra kamyon sürücüsü Çoban Baba'yı bulmak için Kılavuzlu köyüne gelince onun bir yatırı olduğu cevabını alır (KK40). Aynı olayın Tekirdağ ili, Muratlı ilçesi, Kırkkepenekli köyündeki Çoban Baba'nın kardeşi olduğuna inanılan Murtaza Baba için anlatıldığı da belirtilmektedir (KK37).

Kılavuzlu köyünde her yıl geleneksel olarak kış aylarında Çoban Baba anması düzenlenmekte, kurbanlar kesilmekte ibadet yapılmakta ve ibadet sonrası Ali sofrası kurulmaktadır. Bu kurban ve muhabbet Arif Çetin'in evinde yapılmaktadır (KK13). Çoban Baba anmasında kesilecek kurbanların tığlanması önceki dönemlerde türbenin yanında yapıldığı belirtilse de günümüzde bu kurbanlar ibadetin eda edildiği ve Ali sofrasının kurulduğu Kılavuzlu köyü Murat Baba dergâhında yapılmaktadır. İbadet sonrası yapılacak olan Ali sofrası için kesilen kurbanlar pişirilmekte, Amuca çörekleri hazırlanıp içerisine niyet için para koyulmakta ve niyet için kesilen çöreklerin bir diliminde Çoban Baba'nın adı zikredilmektedir. Ali sofrasına dileyen herkesin katılabileceği belirtilmektedir (KK40). Ali sofrasında mürşit yönetiminde konuşmalar yapılmakta, yemekler yenmekte ve nefesler söylenmektedir.

1.9.5. Pullu Baba

Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesi, Çeşmekolu köyü sınırlarında bulunan Pullu Baba yatırı köyün çıkışında hemen yolun kenarında bulunmaktadır. Üzerinde herhangi bir yapı bulunmayan Pullu Baba'nın mezarının etrafı tellerle çevrilmiş durumdadır. Çeşmekolu köyünün ilk mürşidi olduğu söylenen Pullu Baba için Hıdırellez'i üç gün geçince kurban kesildiği ve چراغ uyarıldığı belirtilmiştir (KK9). Mezar taşında 1865-1933 yılları arasında yaşadığı belirtilen Pullu Baba'nın gerçek adı Mehmet Pullu Dede'dir. Pullu Baba, Amucalar arasında genellikle yağmur dualarında karşımıza çıkmaktadır.

1.9.6. Yağmurlu Baba

Yatır etrafında herhangi bir yapı ya da tel örgü ile çevirme söz konusu değildir. Taşlarla çevrili bir yatırı olan Yağmurlu Baba, Gül Baba ile birlikte Ahmetler köyünde bulunan ikinci ziyaret yeridir. Ahmetler köyünün ilk yerleşim yerlerinden olan ve şimdiki yerleşiminden yaklaşık 5 km. uzaklıkta bulunan Kocayurt adıyla anılan bölgenin üst kısmında bulunmaktadır. Yağmurlu Baba'nın yatırına ulaşım için patika bir yol vardır. Yolun elverişsiz olması sebebiyle kış aylarında Yağmurlu Baba yatırına ulaşım pek mümkün değildir. Yatır Kocayurt Mezarlığı adıyla anılan eski mezarlığın içerisinde yer almaktadır. Mezarlıktaki mezar taşlarında herhangi bir yazı ya da tarih bulunmadığından mezarlığın hangi tarihler arasında kullanıldığı hakkında bilgi edinmek pek mümkün görünmemektedir.

Yağmurlu Baba'nın tarihsel kimliği hakkında köy içerisinde bilgiye ulaşılamamıştır. Yağmurlu Baba yatırının bulunduğu Kocayurt Mezarlığı mevki orman içerisinde yer almaktadır. Köy halkı tarafından bu ormandan herhangi bir odun alınmamaktadır. Ancak bu durum köy halkının büyük kısmı tarafından kutsal orman motifi ile özdeşleştirilmemekte, bölgede ağaç kesmenin yasak olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durumu destekler bir ifade de

köyün eski muhtarı Ahmet Uzer tarafından dile getirilmiştir. Uzer, Kocayurt mevkiinin eskiden köyün tarlası olduğunu ve sonraları devletin bölgeyi orman arazisi ilan edip ekip biçmeyi ve ağaç kesmeyi yasakladığını belirtmiştir.

Yatırı Bulgaristan sınırına çok yakın olan Yağmurlu Baba adına Ahmetler köyünde, köy halkının iş durumuna göre değişiklik göstermekle beraber, Hıdırellez'i 15 ya da 20 gün geçe bir cumartesi günü kurban kesilmektedir (KK10). Kurbanlar yatırın yanında tekbirlenir ve ilk kurban orada, diğer kurbanlar da aşağı kısımda bulunan çeşmenin yanında kesilerek pişirilmektedir. Bu kurbanın neden kesildiğini sorduğumuzda genel olarak "büyüklerimizden böyle gördük" (KK5) cevabının alınması bu geleneğin uzun yıllardır sürdüğünün bir göstergesidir. Yağmurlu Baba anması Kızılıkdere köyünde de yapılmaktadır. Kızılıkdere'ye komşu köy olan Yundalan'da bulunan Yağmurlu Baba yatırına ise Kızılıkdere'de bulunan Bektaşiler tarafından her yıl kurban kesilmekte ve dualar edilmektedir (KK41). Yağmurlu Baba Amucalarındaki yağmur dualarında da karşımıza çıkmaktadır.

1.9.7. Mercan Baba

Topçular köyünde bulunan diğer veli Mercan Baba'dır. Mezarı üzerinde küçük bir yapı bulunan Mercan Baba'nın tarihsel kimliği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mercan Baba'nın türbesinin yapılışında da rüya motifi öne çıkmaktadır. Anlatıya göre, Mercan Baba bir kişinin rüyasına girerek bir yerde para olduğunu ve o parayı alarak kendisine bir türbe yaptırmasını ister. Rüyasına girdiği kişi korkar, parayı almaz ve rüyayı başka bir kişiye anlatır. Mercan Baba bu kez başka bir kişinin rüyasına girerek aynı şeyi söyler. O kişi de parayı alarak Mercan Baba adına bir türbe yaptırır (KK37). Mercan Baba adına Amucalar arasında oluşan bir kurban geleneği bulunmamaktadır. Bektaşi ya da Bedreddini olan Amucalar Mercan Baba türbesinde çerağ uyarmakta ve dua etmektedir.

Amucalarda ziyaret fenomeni sadece mekânsal boyutta varlığını sürdürmemektedir. "Evliya yattığı yerde değil anıldığı yerde yaşar." inancıyla nazarlamalar oluşmuştur ve bu nazarlamalar bazen türbe, yatır bazen de çerağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılanlara göre, Bedreddini dedelerinden merhum Hüseyin Talih, köyün batısında Çeşmekolu istikametinden yola yakın bir yere samanlık yapmaya başlar. Rüyasına giren Otman Baba ondan samanlığı biraz ileriye almasını ister. Otman Baba köyde bir kaç kişinin daha rüyasına girince önce söz konusu yere bir nazarlama yapar, ardından da adına Bektaşiler ve Bedreddinilerce Otman Baba adına ibadet erkânı açılmaya başlanır (KK37). Ancak günümüzde Otman Baba nazarlaması söz konusu mevkide yapılmamaktadır. Amuca köylerinde adına herhangi bir yatır, türbe bulunmayan ancak adına belirli dönemlerde çerağ uyarılan veliler vardır. Sahadan ulaşabildiğimiz

kadarıyla Kılavuzlu köyünde Murat Baba çerağı, Arzu Baba çerağı, Abdal Musa çerağı, Bulundu Baba çerağı; Ahmetler köyünde Bedreddin Sultan çerağı; Topçular köyünde Veyssel Karani Çerağı; Yörüklerbayırı köyünde Zindani Baba çerağı; Malkoçlar köyünde Kara Dede çerağı uyarılmaktadır. Bunların dışında, etrafında bir ziyaret olgusu oluşmayan Şule Baba ve Gözcü Ali Baba yatırıları Umurca köyünde bulunmaktadır. Gözcü Ali Baba ve Şule Baba için çerağ uyarılmaktadır (KK30). Ziyaret yerleri etrafında oluşan atalar kültü merkezli inanmalar araştırma evrenimizi oluşturan Amucalarda yoğun olarak görülmektedir. Ancak bu inanmaların çeşitli ritüellerle yaşatılması ve geleneksel bir şölen haline dönüştürülmesinin özellikle Bektaşî Amucalarda daha yoğun olduğu göze çarpmaktadır.

1.10. Kurban

İnsanların hayatlarını şekillendiren önemli olgulardan birisi olan dinlerin Tanrı'ya ibadet için ortaya koydukları kurban kavramı belki de ibadet formlarının en evrensel olanıdır. Kurbanın tarihi hakkında net olarak bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü insanlar kendisini ve çevresini anlamlandırmaya çalıştığı dönemlerde anlamlandıramadığı veya kontrol altına alamadığı olayları kendisinden bağımsız ve güçlü varlıklar tarafından yapıldığını düşünmüş ve bu varlıkları memnun etmek ya da kızdırmamak için onlara kendileri için önemli olan nesneleri hediye olarak vermeye başlamışlardır. Bu yüzden kurban kavramının ortaya çıkışı dünya üzerinde pek çok dinin ortaya çıkışından önceki dönemlere rastlamaktadır.

Kurbanın, çeşitli toplumların mit ve inançlarında sıklıkla yer alan yeniden dirilme motifi ile yoğun ilişkisi vardır. Tek tanrılı dinlerde yer alan bu motifi Antikçağ toplumlarının yoğun bir biçimde yaşadıkları görülmektedir. Bir yönüyle ata ruhları inancıyla eşdeğer, hatta onu içerisine alan bir sınır genişliğine sahip olan bu inanç biçimi insanoğlunun din tarihinde ilk basamaktan başlayarak son basamağa dek uzanmaktadır (Erginer, 1997: 27). Bu uzanışın izlerini İslamiyet öncesi Türklerde de görmek mümkündür. Bu dönemde yapılan ayinlerde göğe, yere, hükümdar atalarına, Tanrı ve ruhlara kurban sunulduğu bilinmektedir. Göksel tanrılara ateşte yakılmış veya pişmiş, su ruhlarına boğulan, yer ruhlarına gömülen kurbanlar; gök ve yer Tanrılarına kan; atalara da çiğ et sunulmuştur (Esin, 2001: 95-97). Ancak bu genellemenin İslamiyet öncesi dönemde görülen tüm Türklerde aynı şekilde olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Çünkü İslamiyet öncesi dönemde Türk boyları genelde göçebe ve dağınık yerleşim sürmüşler, çeşitli toplumlar ve kültürler ile temas içerisinde olmuşlardır. Bu durum onların inançlarında farklılaşmaya sebep olmuştur. Ancak ne kadar farklılık gösterirse gösterecek temel olarak gök, güneş, ay, yer, su kültleri ve bunlara ilişkin ritüeller eski Türk boylarının kurban sundukları ortak

öğeler arasındadır. Yine bu ortak öğeler arasında, ağaç kültü, atalar kültü, ateş kültü, dağ kültü gibi gerek animistik gerekse totemistik kökenli inanç biçimlerini eklemek mümkündür. Doğaüstü tasarımlara dayalı bu sistemlerin ortaya çıkışlarıyla ilgili kronolojik bir düzenleme yapma olanağı yoktur (Erginer, 1997: 117-118).

Kurban edilen nesnenin niteliğine, ona uygulanan işlem ve onun sunuluş biçimine göre iki farklı kurban türü karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi kanlı kurban, diğeri ise kansız kurbandır. Kanlı kurban, insan ya da hayvan kanının sunulacak olan doğaüstü varlık adına akıtılmasıdır. Kanın akıtılması olayı, kan taşıyan kurban nesnesinin kesilmesiyle olabileceği gibi herhangi bir yerinin kesilmesi, kurbandan küçük bir parçanın koparılması ya da bir damarın delinmesi gibi işlemlerle de gerçekleştirilebilir (Erginer, 1997: 139-140). Kansız kurban ise hayvan ve balıklar gibi canlı varlıkların dışında doğaüstü varlıklara sunulan diğer hediyeleri kapsar. Kansız kurbanların farklı bir türü “ıdık/uduk” olarak adlandırılan özgür bırakılmış hayvanlardır (Bekki, 1996: 17). Kansız kurban demek olan “saçı” her kavmin kendi emeğiyle kazandığı kıymetli nesnelerden seçilir. Göçebe kavimlerde süt, kırmızı, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para gibi nesneler saç olarak kullanılır (Eröz, 1990: 294). Genel kabul gören bu ikili gruplamanın haricinde Amucalar arasında “Kansız Kurban” kavramından Engin bahsetmektedir. “Kansız Kurban” kavramı Bedreddini ve Bektaşî Amucalar arasında çerağ olarak adlandırılan mumu karşılamaktadır (2004: 25). Kurban olgusunu sadece tapınmaya dayalı olarak “Ben sana vereyim, sen de bana ver” şeklinde sınırlamak kurbanın bir yönünü eksik bırakmak olur. Kurbanın toplumsal yönüyle toplum birliğine süreklilik kazandırma, dayanışmayı artırma; tinsel yapıyı güçlendirme ve kuşaklar arasında bağ kurma gibi işlevlerinin olduğu unutulmamalıdır (Erginer, 1997: 133).

Amucalarda çeşitli dönemlerde çeşitli amaçlarla kurban kesildiği gözlemlenmiştir. Bu kurbanlardan kansız kurbanlar genellikle düşünlerde, doğumlarda ve kutsal günlerde karşımıza çıkmaktadır. Kanlı kurbanlar ise bireysel istek, şükür, adak, affedilme isteği gibi sebeplerle ya doğrudan Tanrı’ya ya da veli kültü aracılığıyla Tanrı’ya sunulmaktadır. Bunların yanında Amucalarda hem toplumsal birliği pekiştiren hem de veli kültü aracılığıyla Tanrı’ya sunulan geleneksel kurbanlar da bulunmaktadır.

Amucalarda kurbanın kutsala herhangi bir sebeple sunulan hediye olarak algılanmasının yanında, bir araya geliş için aracı ya da misafirlere bir ikram olarak değerlendirildiği de görülmektedir. Özellikle şehirlerde yaşayan Amucalar için kurbanın kanı ibadet olarak algılanmamaktadır. O kişilere göre kutsal olan kurban değil, kurban vasıtasıyla bir araya gelinerek edilen dualardır. Kurban bir araya gelmeye araçtır. Kurbanın kabul ve makbul olması oraya gelen kişilerin duaları ile inanç ve orada

bulunması ile ilintilidir. Dualar olmasa kurban misafirlere ikram için bir besinden başka bir şey değildir (KK32).

Hangi amaçla kesilirse kesilsin Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda kurban kesim öncesi mutlaka kurban tekbirlemesi yapılmaktadır. Tekbirleme, kesilecek olan kurbanın inanç çerçevesinde kutsallaştırılmasıdır. Tekbirleme ile birlikte kullanılan “tığlanma” sözcüğü ise kurbanı kesip pişirmek anlamında kullanılmaktadır. Sünni Amucalarda kurban kesilirken kurban köy imamı tarafından dualanmakta ve herhangi bir özel uygulama yapılmamaktadır. Ancak Bedreddini ve Bektaşî Amucalarda kurban kesilmesi öncesinde “tekbirleme” adı verilen dualama belirli bir üsluba göre görevli kişiler tarafından yapılmaktadır. Kurban tekbirlenmesinde Bektaşîlerde dervişler görev alırken Bedreddiniler de kurbancı dedeler görev almaktadır. Amucalarda da diğer Bektaşîlerde olduğu gibi kurban tekbirlenmesi ve tığlanmasının bir usulü vardır.

Bektaşî olan Kılavuzlu köyünde gördüğümüz kadarıyla kesilecek olan kurbanın tekbirlenmesi esnasında mürşit bir dua ile erkânı başlatır. Ardından tekbirlemede görev alacak olan derviş, kesilecek olan kurban hayvanlara “Balım Sultan” olarak adlandırılan tuz yalatır ve birer yudum su içirir. Daha sonra kurbanlara abdest aldırır. Abdest aldırma sağ ön ayaktan başlanarak yapılır. Abdest, önce kurbanın ön ayakları, ardından yüzü ve son olarak da arka ayaklarının su ile sıvazlanması şeklinde olur. Tüm bunlar üçer kez tekrar edilir. Abdest aldırın derviş son olarak da kurbanın kafasından başlayarak sırtı boyunca kuyruğa kadar su ile sıvazlar. Görevli derviş, tüm bu işlemler boyunca “Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah, Aliyül veliyullah” ifadesini tekrarlar. Abdest aldırma esnasında dervişin abdest aldırıldığı her kurbanın sağ ayağı kurbanları kesecek kişi ya da bir muhip tarafından hafifçe yukarıya kaldırılır. Abdest aldırma işlemi bitince dört kez “Allahü ekber, Allahü ekber, la ilahe illallah huvalahu ekber, Allahü ekber ve lillahil hamd” denerek kurbanın tekbirlenmesi tamamlanır. Tekbirleme tamamlanınca mürşit ya da derviş “Kurbanı Halil delil-i Cebail, feda İsmail. Kurbanlarımızın kabul ve makbul olması için el Fatiha” der ve Fatiha suresi okunur. Fatiha’dan sonra baba şu gülbankı çeker:

Bismişah Allah Allah! Kurban sahiplerinin kurbanları kabul makbul ola, gönül muratları hâsıl ola, Hak Muhammed Ali, Hazreti Pir, Balım Sultan, yardımcıları, gözcüleri, bekçileri ola. Allah erenlerini görünmeyen bilinmeyen kazalardan, kuru iftiralardan muhafaza eyleye, hanelerinizi şen mamur ola, korktuklarınıza uğratmayıp umduklarınıza nail eyleye. Nur-u Nebi Kerem-i Ali, Pirimiz Hacı Bektaşî Veli demine devranına yoluna erkanına hü dost (Engin, 2004a: 58).

Bedreddini Amucalarda ise kurban tekbirlenmesinin Bektaşîler ile hemen hemen aynı olduğunu belirten Engin, Bedreddini babası merhum Kısmet Aktaş’tan aldığı mürşit tarafından okunan duanın şu şekilde olduğunu belirtmiştir:

Bismillahirrahmanirrahim. İnna fetânâ leke fethan mubinan liyağfira lekellahhümm mâ tekaddeme deme sırrı evliya ve embiya hanedan Muhammed Ali ervahi musahhi Şâh-ı Bedreddin elinden hüdâya tekbir edelim. Ber cemal-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan İmam Hüseyin Ali ra Bülend-e salavat Allahümme sall-i ala seyyidina Muhammed-in Âl-i Muhammed (Engin, 2008: 167).

Bu şekilde dokuz kez tekbir getirilir ve ardından Fatiha okunur. Ardından mürşit tarafından şu kurban gülbankı çekilir:

Allah Allah. Canların kurbanları kabul ola, muratları hasıl ola, bu kurbanlar İsmail'e inen koç kurbanın yerini tutmuş ola, tümünce sevabı ola, huzuru mahşerde altlarında düldülleri ola, sırat köprüsünü geçmeye kismet nasip eyleye (Engin, 2008: 167).

Bedreddini erkânlarında kurban kesilmesi öncesi “Cebrail Kurbanı” adı verilen horoz kesilmesi yapılmaktadır. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda kurbanları “Kurbancı Derviş” ya da “Kurbancı Dedesi” kesmektedir. Kurban kesen kişilerin bu unvanı almadan önce eşinin rızalığının alınması gerekmektedir (Engin, 2004a: 59). Amucalarda günümüzde görülen tüm kurbanların inanç temelli olduğunu söylemek gerekir, ancak bazı kurbanların inancın yanında özel amaçları da vardır. Bu yüzden Amucalar içerisinde yapılan kurbanları “Geleneksel Kurbanlar”, “Şükür Temelli Kurbanlar” ve “İbadet Temelli Kurbanlar” olarak gruplandırılmıştır.

1.10.1. Geleneksel Kurbanlar

Topçular köyünde yapılan Topçu Baba, Ahmetler Köyünde yapılan Gül Baba kurbanları yılın belirli dönemlerinde yapılan ve sadece bölge Amucaları için değil tüm Trakya, hatta daha geniş bir çevreden katılımcı alan geleneksel kurban etkinlikleridir. Veli kültürü temelli yapılan bu kurbanlar aynı zamanda büyük bir şölen havası taşımaktadır. Kırklareli'nin Kofçaz ilçesine bağlı Topçular köyünde her yıl haziran ayı içerisinde yöre halkının katılabilmesi için cumartesi günü yapılan Topçu Baba kurbanına tüm Trakya'nın yanında Trakya dışından da katılım olmaktadır. Hem Topçu Baba'yı anmak, ona kurban sunmak hem de Amucalar arasında toplumsal birliği sağlamak gibi işlevi olan ve atalar kültürü bağlamında yapılan bu geleneksel kurban oldukça ilgi çekicidir. Kurbanın organizasyonu Topçu Baba'yı Anma Kültür ve Sanat Derneği tarafından yapılmakta ve kurban hizmeti başta Topçular köy halkı olmak üzere civar Amuca köyleri tarafından yapılmaktadır (KK33). Kurban organizasyonunda adak olarak kesilen kurbanlar tekbirlenerek tığlanmakta ve yine halk tarafından verilen pirinç, un gibi gıdalardan yemekler yapılmakta ve kurban katılan halka belirli bir düzen içerisinde dağıtılmaktadır. Topçu Baba konusunda düzenlenen geleneksel kurbanda kurulan sahnede katılan konuk sanatçılar türküler ve nefesler söylemekte, semahlar dönülmektedir. Söz konusu etkinliğe televizyon kanalları, gazeteler ve siyasilerin de katıldığı gözlenmiştir. Hacı Bektaş Anma

Şenliklerine benzerliği ile dikkat çekmektedir. Topçu Baba'ya adanan kanlı kurbanların yanında organizasyona kimse eli boş gelmemekte pirinç, un, şeker gibi gıda maddeleri getirmektedir. Bu getirilenleri kansız kurban bağlamında değerlendirmek gerekir.

Amucaların ilk yerleşim yerlerinden olan ve eski dönemlerde Bedreddiniliğin yoğun olduğu Kırklareli ili, Kofçaz ilçesi, Ahmetler köyünde her yıl duruma göre farklılık gösterebilmekle birlikte, haziran ayının ikinci perşembe günü köy muhtarlığı tarafından organize edilen kurbandır. “Gül Baba Geleneksel Kurbanı” da tıpkı “Topçu Baba Geleneksel Kurbanı” gibi Trakya ve Trakya dışından insanların katıldığı, kurbanın hizmetinin köy halkı tarafından yürütüldüğü ve Gül Baba etrafında oluşan atalar kültü temelli, toplumsal birliği pekiştirici işlevi olan bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Topçu Baba kurbanından sonra yapılan Gül Baba Geleneksel Kurbanı da belirli bir düzen içerisinde yapılmakta, getirilen kurbanların tekbirlenerek tığlanması, kansız kurban olarak değerlendirilebilecek ve halk tarafından getirilen pirinç, un gibi gıdalardan yapılan yemeklerin misafirlere ikram edilmesi şeklindedir. Yine söz konusu kurbanda şenliğe katılan sanatçılar tarafından türküler, nefesler söylenmekte; semahlar dönülmektedir (KK10).

1.10.2. Şükür Kurbanları

Amucalar arasında mevsim geçişleri etrafında bolluk ve bereketin olması için doğa aracılığıyla Tanrı'ya sunulan kurbanlardır. Tüm köy tarafından giderleri karşılanan bu kurbanlar Amucalar arasında canlılığını korumaktadır. Tekirdağ ili Muratlı ilçesi Arzulu köyünde geleneksel olarak sürdürülen “Yeşil Kurban” etkinliği aynı zamanda “Yeşil Perşembe” olarak da adlandırılmaktadır. Bir şölen havasında olmayan bu geleneksel kurban sadece köy halkı katılmaktadır. Mayıs ayının ilk çarşamba günü kurbanlar köy imamı tarafından dualanmakta ve kesilmekte, perşembe günü de köy meydanında bir kısmı pişirilerek, bir kısmı da çiğ olarak köy halkına dağıtılmaktadır. Kurban organizasyonu muhtarlık tarafından yürütülmekte, tüm masrafları köy muhtarlığı tarafından hesaplanmakta ve giderler kurban sonrası köy halkına eşit olarak paylaştırılmaktadır (KK2). Yeşil Kurban bir tür şükür temelli olup gün dönümü kurbanıdır. Kıtılığı sembolize eden kış aylarının son ermesinin ve bolluk-bereket ifade eden yaz aylarının gelmesine bir şükürdür. Doğa güçlerine adanan bir tür kanlı kurbandır. Eski Türk inançlarından olan yaz başlarında kesilen kurbanın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zaman içerisinde içerisine İslami motifleri de alarak günümüzdeki halini almıştır. Yeşil Kurban geleneğinin köy içerisinde mutlaka yapılması gerektiğine dair bir inanma mevcuttur. Bu inanmanın temelinde 1964 yılında yaşanan bir fikir ayrılığı yatmaktadır. Konu ile ilgili aktarılanlar şu şekildedir: “Köy içerisinde Yeşil Kurban Kızılbaşlıktan kaldı,

‘neden devam ettiriyoruz?’ diyenler oldu. Köyde o yıl kurban kesilmediği için köye sel geldi. Biz anladık ki Yeşil Kurban kesilmeden olmaz. O yıldan beri ne olursa olsun kurbanı kesiyoruz” (KK16).

Günümüzde Bedreddini ve Bektaşî Amuca köylerinde “Girdi Perşembe” adıyla bilinen bu kurban da tıpkı Sünnî Amuca köyü olan Arzulu’da gördüğümüz gibi bir tür şükür kurbanı olarak değerlendirmek mümkündür. Bahar aylarına girişin bir sembolü olan bu kurbanın Hıdırellez’e üç Perşembe kala yapıldığı belirtilmiştir (KK19). Giderleri köy halkı tarafından ortak karşılanan bu kurbanda pişmiş ya da çiğ olarak kurban eti paylaşımı yapılır. Girdi Perşembe Kurbanı’na dair gelenekler Engin tarafından; küçük çocukların bu kurban günü birbirini ıslattığı, kurban günü kesim yapılana kadar kimsenin işe gitmediği, çamaşır yıkanmadığı, ava gidilmediği, makas kullanılmadığı ve evlerde siva yapılmadığı şeklinde sıralanmıştır. Bunların yanında kurban alımı köy içerisinde toplama paraya “groma” denilmektedir (KK37). Söz konusu kurban, Bektaşî dergâhlarında her yıl yapılmaya devam etmektedir (KK24).

Şükür kurbanlarından bir diğeri “Çıktı Perşembe” kurbanıdır. Bektaşî ve Bedreddini Amuca köylerinde görülmektedir. Bu kurban Hıdırellez’i dört perşembe geçince yapılmaktadır. Girdi Perşembe ile arasında yedi perşembe bulunmaktadır. Buğdayların başağa kalktığı zaman olarak tanımlanan Çıktı Perşembe kurbanında da günlük hayata dair işlere değil de kurbana zaman ayırma esastır. Çıktı Perşembe kurbanının kesilmesi, masrafının karşılanması ve dağıtılması Girdi Perşembe kurbanında olduğu gibidir. Çıktı Perşembe kurbanı da her yıl Bektaşî dergâhlarında yapılmaya devam etmektedir (KK25).

Amucaların Hıdırellez ve Nevruz gibi mevsim değişimi esnasında yaptıkları ibadet erkânını içeren bir başka kurban Kasım kurbanıdır. Yedi Kasım gecesı erkân açılır. Yaz aylarından kışa geçişte yapılan bu erkânda kış aylarının sıkıntısızca geçmesi için ibadet yapılmaktadır. Günümüzde Amuca köylerinin birçoğunda halen yapılmaya devam eden bu kurban “Kasım Kurbanı” ya da “Kasım Baba Kurbanı” olarak adlandırılmaktadır. İnanca dayalı bu kurbanda adı geçen Kasım Baba’nın tarihsel kişiliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Kasım Baba için “Çiftçilerin Piri” ifadesine rastlansa da Bedreddini Amucaların sofrası duasında çiftçilerin piri olarak “Adem Baba” anılmaktadır (Engin, 2008: 106). Kasım Baba’nın tarihsel kişiliği hakkında bir bilginin bulunmaması, ziyaret yeri ya da nazarlamasının olmaması Kasım Baba etrafında ziyaret fenomeni oluşmasını engellemiş olması muhtemeldir. Kasım Baba ile ilgili olarak Refik Engin Arnavutluk bölgesine Bektaşiliği getiren bir kişi olduğunu belirtmektedir. Ancak bu Kasım Baba ile Amucalar arasında günümüzde anılan Kasım Baba’nın bir bağlantısının olup olmadığı bilinmemektedir. Günümüzde mevsim geçişleri için ibadet erkânı açan

Amucalarda, soğuk ayların başlangıcı olarak kabul edilen Kasım ayı göz önüne alındığında bu kurbanın mevsimsel bir olgu olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Kasım kurbanı için açılan ibadet erkânında diğer ibadet formlarında uygulanan esaslar geçerlidir. Günün erken saatlerinde Kasım Baba için kesilecek kurban ya da kurbanlar tekbirlenir ve Ali sofrasında ikram edilmek üzere tığlanır. İbadet ve Ali sofrasında çekilen gülbanklarda bolluk ve bereket temennisi ön plana çıkmaktadır. Sadece nasipli Bektaşilerin girebildiği ibadet formundan sonra katılma şansı bulduğumuz Ali sofrası kurulmakta ve kesilen kurban, ibadete gelen kişiler tarafından hazırlanan Amuca çöreği, “Cebrail kurbanı” olarak adlandırılan horoz, “Balım Sultan” olarak adlandırılan tuz ve “dem” usulüne göre misafirlere sunulmaktadır.

Bolluk ve bereket için Amuca köyleri tarafından ortaklaşa kesilen kurbanlardan bir diğeri “Orak kurbanı”dır. Hasat zamanında kesilen bu kurban da Girdi ve Çıktı Perşembe kurbanlarında olduğu gibi gideri köy halkı tarafından ortaklaşa karşılanan kurbanlardandır. Rivayete göre 1850’li yıllarda Amucaların Bedreddini olduğu dönemlerde, günümüzde Bulgaristan sınırlarında kalan Belören köyünde yaşayan Deli Mehmet isimli bir kişi bu kurban geleneğini başlatmıştır. Her hasat öncesi kurban kestirmesi sonraki süreçte Amucalar arasında bir gelenek haline dönüşmüş ve uzun yıllar varlığını sürdürmüştür (KK37). Söz konusu kurban, Amucalar arasında net olarak bilinmesine rağmen günümüzde her yıl uygulanmaz.

1.10.3. İbadet Kurbanları

Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanlar Sünni Amucalar arasında görülen ibadet temelli tek kurbandır. Bu kurban doğrudan Tanrı için kesilir. Bektaşi ve Bedreddini Amucaların ibadet formlarının tamamında ise kurban bulunmaktadır. Bu kurbanlar genellikle bir veli aracılığıyla Tanrı için kesilmektedir.

Bektaşi ve Bedreddini Amucalarda açılan erkân sonrası Ali sofrasında misafirlere ikram edilmek üzere bir kanlı kurban kesilir. Bu kurban genellikle küçükbaş ya da büyükbaşdır. “Cebrail kurbanı” olarak nitelendirilen horoz da kanlı kurban olarak kesilmektedir. Bunun yanında “dolu” ya da “dem” olarak adlandırılan alkollü ya da alkolsüz içeceklerin kansız kurban olarak değerlendirilmesi gerektiği Eröz tarafından dile getirilmiştir. Konu ile ilgili olarak Eröz, Orta Asya Türklerinin, kurbanı, “tolu” veya “dolu” dediklerini ve Türkiye’deki Aleviler ve Bektaşilerin içkiye “dolu” demelerinin temelinde bu durumun olduğunu ve içkinin kansız kurban niyetine ibadet maksatlı içildiğini belirtmektedir (1990: 314).

İbadet temelli kesilen kurbanlar “Nasip kurbanı” ve “Dardan indirme kurbanı”dır. Nasip kurbanı hakkında bilgi çalışmamızın İbadet Formları başlığında verilmiştir. Dardan İndirme kurbanı ise vefat eden kişinin vefatının kırkinci günü kesilen ve onun ruhunu bu kurbanın özgür bırakacağına inanılan kurbandır. Amucalar arasında burada bahsedilen kurbanların haricinde veli kültü etrafında oluşan kurbanlar da bulunmaktadır. Bunların yanında Amucalarda geçmiş dönemlerde uygulanan ancak günümüzde unutulmuş kurban gelenekleri de bulunmaktadır. Malkoçlar köyünde yapılan Otman Baba kurbanı, Kadın ya da Ebe kurbanı, Ekim kurbanı günümüzde unutilan kurban gelenekleri arasındadır (KK37). Otman Baba’nın Amucalar arasında “Yağmur Baba” olarak anıldığını ve Ahmetler köyünde yapılan Yağmurlu Baba kurbanının eski dönemlerde yapılan Otman Baba kurbanının devamı olduğunu belirtmektedir. Tüm bu kurbanların yanında, Amucalar arasında günlük hayata dair çok sayıda kurban kesilmektedir. Bir kişi yeni aldığı bir araç ya da ev için, askere giden oğlu ya da çocuğunun öğrenimi için de kurbanlar adayarak kesebilmektedir. Aynı zamanda Kurban bayramlarında da kurban kesildiği dile getirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AMUCALARDA FOLKLORİK HAYAT

Amucaların dinsel ritüelleri dışında kalan gündelik pratikleri bağlamında folklorik hayatlarına dair örneklem bölgelerimizde görülen geçiş dönemleri, halk hekimliği, halk baytarlığı, halk takvimi ve meteorolojisi, geleneksel giyim kuşam, çocuk oyunları, halk eğlenceleri vb. konulara bu bölümde değinilmiştir.

2.1. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatının en önemli evreleri olarak değerlendirilebilecek olan geçiş dönemleri etrafında nesiller boyunca geleneksel törenler oluşmuştur. Bu inanış ve uygulamaların kaynağında da hayata olan ilgi vardır. Geleneksel dünya görüşüne göre nefes almayı, yemek yemeyi, görmeyi, hareket etmeyi, büyümeyi ve üremeyi içeren hayat korunmalı ve yenilenmelidir (Aça ve Yolcu, 2017: 318). Bu gereklilik düşüncesi hayat çemberi olarak da adlandırılan doğum, evlilik ve ölüm etrafında çok sayıda inanma ve uygulamanın oluşmasını sağlamıştır. Oluşan bu inanma ve uygulamalar şehirleşme ile birlikte varlıklarını yitirmeye başlasalar da halen en azından hafızalarda yer almaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Amucaların yerleşim yerlerinde geçiş dönemlerine ait günümüzde hem uygulanan hem de hafızalarda varlıklarını koruyan öğeler ele alınmıştır.

2.1.1. Doğum

Hayatın başlangıcı olan doğum, hem soyun devamı hem tarım toplumlarında iş gücü hem de anne ve baba için bir övünç kaynağı olarak karşılık bulmaktadır. Toplumlarda çocuk sahibi olmak evliliğin en büyük beklentilerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Bu beklentinin bir sonucu olarak çocuk sahibi olamayan çiftlere toplumsal bir baskı da söz konusudur. Bu baskının temelinde sorunun genel olarak kadınlarda arandığı toplumsal bir gerçektir. Çocuk sahibi olamayan kadın “eksik” ya da “yarım” olarak nitelendirilebilir. Bu durumun bir yansıması olarak evlilik öncesinde kadınların evlilikten sonra çocuk sahibi olamama korkuları nedeniyle çocuk sahibi olup olamayacaklarını öğrenmek için çeşitli fal ya da büyüsel işlemlere başvurdukları bilinmektedir. Çünkü çoğu geleneksel toplumda kadınlar çocuk sahibi, özellikle de erkek çocuk sahibi oldukları ölçüde değer görmektedir (Aça ve Yolcu, 2017: 319). Bu yüzden doğum öncesinde anne ve baba adaylarının çocuk sahibi olmaya ilişkin olarak doğum öncesi birtakım uygulamalara başvurdukları bilinmektedir. Bu uygulamalar dinsel-büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağaltma alanına girenler olarak üç grupta toplanabilir (Örnek, 2000: 132).

Geleneksel toplumlarda gebe kalamama geçmiş dönemde işlenmiş bir günah ya da ihlal edilen bir tabu ile ilişkilendirilebilir (Aça ve Yolcu, 2017: 319). Bu yüzden gebe kalmak için yapılan uygulamaların başında tekkelere ve yatırlara gitmek, adaklar adamak, muskalar yazdırmak gibi uygulamalar görülebilmektedir. Amucalar arasında doğum yapamayan kadınların adaklar adadıkları ve velilere dua ederek onlardan yardım diledikleri dile getirilmiştir (KK7). Halk hekimliği kapsamında yapılan uygulamaların temeli şifalı olduğuna inanılan ve gebe kalmaya yardımcı olacağı düşünülen bitkilerden yararlanma boyutundadır. Şehirleşme ile hastanelere ulaşmanın kolaylaşmasıyla iyice azalan bu şifa arama yöntemi Amucalar arasında az da olsa görülmeye devam etmektedir. Günümüzde Amucalar arasında gebe kalamama esnasında en sık başvurulanan yöntem tıbbi sağıaltmadır. Modern tıbbın sağıladığı imkânlardan yararlanma fikri Amucalar arasında çok yaygındır.

Gebe kalındıktan sonra doğacak çocuğun cinsiyetinin bilinmesine ilişkin inanmalar görülmektedir. Modern tıbbın sağıladığı imkânlar doğrultusunda bebeğin cinsiyeti kısa sürede öğrenilse de Amucalar arasında cinsiyet tayinine ilişkin birtakım tahmin unsurları bulunmaktadır. Hamileliği esnasında ekşi aşeren annenin kız, tatlı aşeren annenin erkek çocuk dünyaya getireceğine inanılmaktadır. Bu durum “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı”, sözünde somutlaşmaktadır (KK34). Gebe olan kadının çirkinleşmesi durumunda bebeğin kız olduğu ve annenin güzelliğini aldığına inanılır (KK34). Gebe kadının geniş bir karına sahip olması kız çocuk, sivri bir karına sahip olması erkek çocuk doğuracağına yorulur (KK34). Hamile kadının yüzünde siyah lekeler oluşursa çocuğunun erkek, sarı lekeler oluşursa kız olacağına inanılmaktadır (KK37). Hamile kadının karnında siyah çizgiler oluşursa erkek çocuğu olacağına, oluşmazsa kız çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK37). Anne adayının doğumdan doğum öncesi ağrısı beline vurursa kız çocuğunun olacağına, ağrı karnına ve kasıklarına vurursa erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK37). Hamile kadının hamileliği esnasında yüzü şişerse kızı olacağına, eğer normalinden zayıf olursa erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK37). Hamile annenin karnındaki bebeğin ilk tekme attığı yer anne karnının sağı tarafı ise erkek çocuğu olacağına, sol tarafı ise kız çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK34).

Gebelik esnasında anne adayının ihlal etmemesi gereken tabular da bulunmaktadır. Bu tabular arasında izinsiz olarak başkasının bahçesinde herhangi bir meyve ya da sebze alıp tüketmemek, ölüye bakmamak, herhangi bir özürlü olan kişiye bakmamak, benzemesini istemediği kişiler ile yüz yüze gelmemek sıralanabilir. Bu tabuların ihlali durumunda doğacak çocuğun bir özrünlü olacağına ya da istenmeyen

kişiyi benzeyeceğine inanılır (KK15). Hamileliği esnasında saklı bir şey yiyen hamilenin elini neresine sürerse çocuğunun aynı yerinde leke olacağına inanılmaktadır (KK37).

Gebelik esnasında karşımıza çıkan diğer bir inanma da gebe kadının bir şeyleri yeme isteği olarak tanımlanan aşerme ile ilgilidir. Aşeren kadının canının istediğini yiyememesinin doğacak olan çocukta bir eksikliğe yol açacağına dair genel bir inanma mevcuttur (KK7).

Amucalar arasında doğum esnasına ilişkin olarak söylenen “Analar bir, babalar dokuz doğururmuş” ifadesi zorlu bir süreç olan gebeliğin sıkıntılarının sadece kadınlar tarafından yaşanmadığı erkeklerin de bu sıkıntılara ortak olduğunu göstermesi açısından dikkat çekmektedir (KK37).

Şehirleşme ile birlikte insanların doğum için hastanelere başvurması köylerde doğum yaptıran ebelerin kalmamasına ve doğum anına ilişkin inanma ve uygulamaların unutulmasına sebep olmuştur. Amucalar arasında bebek dünyaya geldikten sonra anne ve çocuk etrafında oluşan birtakım tabular ve inanmalar bulunmaktadır. Bu inanmaları şu şekilde sıralamak mümkündür: Aynı gün doğan çocuklar birbirine gösterilmezler, eğer gösterilirlerse çocukların kırklarının karışacağına inanılır (KK38). Bebeğin ilk yıkama suyuna bir miktar tuz atılır. Bebek bu şekilde tuzlanmış olur (KK38). Anadolu’da birçok yerde görülen bu uygulama bebeğin sağlığını korumaya yönelik sağaltıcı ve koruyucu bir işlemdir. Bu işlem ile çocuğun bedeninin, terinin ve nefesinin kokması engellenmek istenmektedir. Ayrıca tuzlanan bedenin daha sıkı olacağına ve meydana gelebilecek yaraların daha kolay kapanabileceğine inanılmaktadır (Aça, 2001: 99-100).

Doğum yapan kadın ve çocuk kırk gün dışarıya çıkmaz. Eğer çocuk dışarıya çıkarılırsa perilerin onu değiştireceğine, anne çıkarsa da cinlerin ona musallat olacağına inanılmaktadır (KK38). Dünyaya gelen bebeğin yeni dünyasına alışması ve anneyi tehdit etme ihtimali olan doğaüstü varlıkların uzaklaşmasının sembolü olan ve “kırk uçurma” olarak adlandırılan kırkinci gün gezmesi, çocuğun annesi ile anneannesini ziyareti şeklinde olmaktadır. Eğer anneanne uzak bir şehirde yaşıyorsa başka yaşlı bir akrabaya da götürülmektedir (KK7). Bebeğin yeni dünyasına uyum sağladığı gün olarak kabul edilen kırkinci gün bebek yıkanmakta ve toplanan kırk adet taş bebeğin yıkama suyuna koyulmaktadır. Yıkama işlemi bittikten sonra bu taşlar su ile birlikte dökülmektedir. Bu yıkamanın çocuğun babaannesini tarafından yapıldığı ve yıkama suyuna kedi ya da köpek tüyü girerse çocuğun kırkının başka çocuklarla karışacağına inanıldığı belirtilmektedir (KK35).

“Al Karısı” ya da “Al Basması” inanması Amucalar arasında bilinmesine rağmen son yıllarda doğum yapan annelerin bu inanmadan uzaklaştıkları görülmektedir. Al Basması inanmasının yansıması olarak doğum yapan annenin kırmızı bir taç ya da kurdele taktığı söylenmiştir. Görüştüğümüz kişiler kırmızı bir taç ya da kurdele takmanın anneyi hastalıklardan ve anneye zarar verebilecek olan doğaüstü varlıklardan koruduğunu belirtmişlerdir (KK34).

Bebeklerin ilk yıkanmasında yıkama suyuna madeni para atılır (KK37). Yeni doğan çocuk aynaya baktırılmaz (KK37). Çocuğun çamaşırlarının yıkandığı su gece dışarıya dökülmez (KK38). Bebeğin beşiğine nazar değmemesi ya da kötü ruhların gelmemesi amacıyla nazar boncuğu takılır ve Kuran konur (KK7). Sarılığı önleyeceği inancıyla beşiğin bebeğin yüzüne gelecek kısmına sarı bez örtülür (KK7). Bebeğin ayaklarının öpülmesi durumunda çabuk yürüyemeyeceğine, ensesinin öpülmesi durumunda inatçı olacağına inanılmaktadır (KK37).

Bebeğin göbek bağının gömülmesi geleneği Amucalarda devam etmektedir. Yeni doğan bebeğin göbeği etrafındaki inama ve uygulamalar, genellikle çocuğun gelecekteki durumunu tespit etme veya geleceğe dönük bazı dileklerde bulunma etrafında gerçekleşmektedir. Bu durum ile bebeğe bir tür kader tayini yapılmaktadır. İnsanların çocuklarından beklentilerinin yine çocuklarına ait bir parça ile gerçekleştirilmeye çalışılması büyüünün temas ilkesi ile açıklanabilecek bir durumdur (Aça, 2005: 43).

Atalar kültü bağlamında Amucalarda yeni doğan bebeklere büyüklerinin isimlerinin verilmesi geleneği kısmen devam etmektedir. Yalnız bu isim koyulurken ata ruhunun orada olduğuna ve kendilerini terk etmediğine dair herhangi bir inanmaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda dünyada olduğu sürede çevresi tarafından çok iyi anılmasa da büyüğün adının çocuklara verildiği ifade edilmiştir. Büyüklerin isimlerinin konmasının amacı “adı yaşasın” şeklinde ifade edilmiştir (KK32).

Sünni, Bektaşî ve Bedreddini Amucaların tamamında görülen “çörek yapma” uygulaması bebeğin ya da annenin kriz olarak nitelendirilen geçiş süreçlerinin başarı ile tamamlamasının ardından sunulan bir saçı olarak tüm özel günlerde olduğu gibi doğum geleneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çörek yapılırken içerisine bir adet bozuk para koyulur. Çörek, pişirildikten sonra Bektaşî ve Bedreddini köylerinde on iki dilim olarak kesilir. Sünni köylerde dilim konusunda herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Kesilen dilimlerden birisi de yeni doğan çocuğun adına çekilir.

Bebeğin babasına çocuğun doğduğunu ilk haber veren kişiye baba tarafından bir miktar para verilmesi, doğum haberini alan babanın köy kahvesindeki herkese çay

söylemesi, bebeği görmeye gelen kişilerin bebeğe hediye getirmesi gibi gelenekler de Amucalar arasında varlıklarını halen korumaktadır (KK37).

Benzerlik ilkesine dayalı büyüsel bir işlem de çocuğun dişleri çıkarken yapılmaktadır. Diş çıkarmaya başlayan çocuğun dişlerinin kolay çıkması için diş benzetilen buğdayların ipe dizilerek kolye şekline getirildiği ve bu kolyenin çocuğun boynuna asıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda çocuk ilk dişini çıkardığında saç olarak diş buğdayı kaynatılmakta ve çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa bir hediye almaktadır (KK7). Diğer yandan bebeğin kesilen ilk tırnakları toprağa gömülmektedir (KK38).

Yürümeye başlayan çocuk için “Köstek Çöreği” ya da günümüzdeki yaygın adıyla “Adım Çöreği” yapılmazsa çocukların ömür boyunca iyi yürüyemeyeceğine inanılmaktadır. Sürekli ayağı takılarak düşen çocuklara “Sana köstek çöreği yapmadılar mı?” denildiği de belirtilmiştir (KK37).

Çocuğun doğumundan kısa bir zaman sonra isim koyma töreni yapılmaktadır. Çocuğa verilecek olan ad rastgele seçilmez. Çocuğa isim verilmesinde çeşitli etmenler vardır. Amucalar arasında günümüzde farklılaşmaya başlasa da koyulan adların genel olarak inanç ve atalar kültü ile bağlantılı olduğu göze çarpmaktadır. Çocuğun hayatı boyunca taşıyacağı bir işaret olan ad koymanın kendine has uygulamaları bulunmaktadır. Bu uygulamalar Sünni köyler ile Bektaşî ve Bedreddini köylerde farklılık göstermektedir. Sünni köylerde çocuğa isim köy imamı ya da Kuran okumayı bilen bir kişi tarafından çocuğun kulağına ezan okuyarak çocuğun adının üç kez söylenmesi şeklinde olurken, Bektaşî ve Bedreddini köylerde ad koyma için bir tören yapılmaktadır.

Mürşit, derviş, bebeğin annesi ve babası bu törene katılır. Bebeğin babası, mürşidin sağında, annesi de solunda bulunur. Bebek annesinin kucağındadır. Tören başlayınca anne ve baba mürşidin karşısına geçer. Çerağlar uyarılır ve ardından derviş tarafından şu gülbank okunur:

“Bismişah Alah Allah. Çerağı sadat, Seyyidi sadat, hūlasayı mevcudat. Şefii yevm il arasat, Ali'min sırrı bil hafiyat, be Hakk'ın nuru Muhammed Ali ra bülende salavat. İnnallāhe vemelâ-iketehu yusallūne ‘alâ-nnebiy yâ eyyuhâ-llezzîne âmenû sallû ‘aleyhi vesellimû teslîmâ. [Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin].

Duanın bitiminde derviş bebeği annesinin kucağından alıp mürşide verir. Mürşit, bebek kucağında iken İbrahim Suresi’nin 39. ayetini okur. Ardından mürşit tarafından bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunur. Ezan ve kametten sonra mürşit bebeğin kulağına, hafifçe üç defa adını söyler. Parmak uçlarını gül suyuna üç defa batırıp, ıslak elini bebeğin yüzüne üç defa sürer. Ardından bebeği, sol kolunun üzerine yatırır ve

elini gül suyu ile ıslatır. Tekbir getirir. Parmakları ile bebeğin sırtını üç kez sıvazlayıp “Allah, Muhammet, Ali” diyerek bebeği babasına teslim eder (KK37).

Genel hatlarıyla benzerlik gösterse de isim koymaya ilişkin farklı bir erkânı Halife-baba Hasan Yıldız bizlere aktarmıştır. Bu erkân gün doğarken meydanaevinde yapılır. Önce usulüne göre Kanun-u Evliya çerağı uyarılır. Ardından mürşit ve derviş makamlarına niyaz ederek yerlerine otururlar. Mürşit, “maşallah” diyerek çocuğun yüzü batıya gelecek şekilde çocuğu kucağına alır. Ardından şu ayeti okur: “Elhamdulillahillezi vehebe li alel kiberi ismaile ve ishak, inne rabbi le semiud dua.” Ayetin okunmasından sonra çocuğun ismini kulağına “adını bil” diyerek üç kez söyler. Ardından ezanı Şii ezanı şeklinde okur. Ezandan sonra “Âdemi safiyullah, Nuh neciyullah, İbrahim halilullah, Musa-i kelimullah, İsa-i fisibullah, bâda salavat. Allâhümme salli alâ Muhammedin ve seyidine nebine Muhammed-in ve ala evlâd-ı Muhammed.” der ve çocuğu annesine verirken, “Bahtın açık olsun, kısmetin gani olsun, hak erenler uzun ömür versin, isminle yaşa” der (KK19).

Eski devirlerde insanların adlarının sihri gücüne inanmaları ve kişi adlarını kutsal kabul etmeleri gibi bir durum söz konusudur. Bu yüzden eski anlamları olan adları değiştirmek gibi bir gelenek vardır (Abdurrahman, 2004: 125). Amucalar arasında da günümüzde pek uygulanmamasına rağmen ad değiştirmenin geçmiş dönemlerde yapıldığı belirtilmiştir. Bebek eğer çok hastalanırsa, çok ağlarsa adının bebeğe ağır geldiğine inanılarak ad değiştirme töreni yapılmaktaymış. Ad değiştirilmesi için akli ermeyen bir kız veya erkek çocuğuna aynı şekle sahip iki boş su kabı verilir ve bu su kaplarından birisine işaret konulmuş. Adı değiştirilecek çocuğa bu şişelerden birine su doldurması söylenirmiş. Eğer çocuk işaretli şişeyi doldurup getirirse adın değiştirilmesine gerek görülmediğine karar verilirmiş. Eğer işaretsiz olana su doldurursa bebeğin adının kendisine ağır geldiğine inanılır ve böylece adı değiştirilirmiş (KK37).

Doğum sonrası bebeğini emziren annelerin “özenme” olarak adlandırılan bir tür aşermelerini gidermeye yönelik bir uygulama bulunmaktadır. İstedigini yiyemeyen kadının göğüslerinin şiştiği ve sütünün kesildiğine inanıldığından bu olumsuzluğu engellemek için mevsiminde olmayan yiyeceklerin yerine alternatiflerinin sunulması şeklinde bir çözüm bulunmuştur.

Geçiş dönemleri ya da hayat çemberi olarak adlandırılan ve insan hayatı için önemli bir yeri olan bu dönemlerde yapılan tüm ritüel ya da törenlerin temelinde doğum yapan annenin ve dünyaya yeni gelen bebeğin içinde bulundukları yeni duruma alışmalarını kolaylaştırma ve onlara zarar vereceklerine inanılan doğaüstü varlıklardan koruma amacı bulunmaktadır. Bu uygulamalar daha çok dinsel, büyüsel formlarda ve eski Türk inançlarının birer yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinsel boyutta veli

kültlerinden ve onların aracılığıyla Tanrı'dan yardım isteme, bebeğin yeni hayatına uyum sürecinde gelişme gösterdiği her adımda saçı sunma, atalar kültürünün yansıması olarak onlardan yardım umma, benzerlik ve temas ilkeleri doğrultusunda büyüsel işlemlere başvurma gibi işlemler karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Evlilik

Geçiş dönemlerinin ikinci aşaması olan evlilik, toplumun temel yapıtaşlarından olan aile kurumunun oluşumu için günümüz dünyasında gerekli olan bir örgütlenme biçimidir. İnsanın toplumsal kabul görme, türünün devamlılığını sağlama, hayatının devamı için bazı ihtiyaçlarını karşılama gibi dürtülerle oluşturduğu bu kurum toplumsal yapının temelini de inşa etmiştir. Ailenin toplumsal yapının temeli olması bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde, her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 2000: 185). Aile kavramı insanın ihtiyaçlarını karşılaması bakımından doğal, belirli kanunlara ya da yazılı olmayan işbölümüne dayanması açısından da hukuksal bir birlikteliktir. Antropolojik veriler ailenin yaklaşık on iki bin yıl önce Paleolitik'ten Neolitik'e geçiş dönemlerinde kurumsallaşmaya başladığını göstermektedir. Yerleşik tarımsal ya da göçebe hayvancı kültür, özel mülkiyet ve bu mülkiyetin nasıl aktarılacağı sorunu aileyi kurumsal bir yapıya büründürmüştü; üretim, tüketim, mülkiyet ve kurumsallaşma kavramları ile aile kurumsallaşmaya başlamıştır (Yolcu, 2014: 148).

Kurumsallaşmaya başlayan aileler gerek kendilerinin gerek toplumun gerek de yaşam biçimlerinin ortaya çıkardığı faktörlerle çeşitlenmeye başlamış ve farklı farklı aile yapıları oluşmuştur. Amucalarda geleneksel kırsal yapının korunduğu köylerde geniş, ataerkil, monogamik ve baba yanlı yerleşme sıklıkla görülürken, şehre göçerek tarımsal geçimden ziyade hizmet sektörü ve ticaretle hayatını sürdüren ailelerde çekirdek, ataerkil, monogamik ve ayrı yerleşmeye dayalı aile tipi söz konusudur. Amucalarda tek eşlilik çok önemlidir. Hangi sebeple olursa olsun bir erkeğin eşi ile ayrılmadan ikinci kez evlenmesi kesinlikle hoş karşılanmaz. Örneklem bölgelerimizde yaptığımız saha çalışmalarımızda çok eşliliğe rastlanmamıştır. İkinci eşlere Bektaşî ve Bedreddini mürşitleri dini nikâh kıymamaktadır.

Evlilik ve aile, Amucalar için toplumsal düzeni sağlayan en önemli kurumlardandır. Bu durum inanç boyutunda da karşımıza çıkar. Bir kişinin Bedreddini yoluna kabul edilebilmesi için evli olması ve eşi ile birlikte bu yola girmesi gerekmektedir (KK29). Bektaşî Amucalarda ise kişi Bektaşîliğe bağlanacaksa mutlaka eşinin rızası olmalıdır. Aksi durumlarda bu kişiler isteseler dahi tarikata dâhil edilmemektedir (KK21). Amucalarda

evlilikler, tanışıp anlaşılarak ve görücü usulü evlilik şeklinde olmaktadır. Hızla kentleşen Amucalar arasında günümüzde görücü usulü evlilik de iyice azalmakta, yerini tanışıp anlaşılarak evlenmeye bırakmaktadır.

Amucalarda Amucalık kimliği inanç farkı gözetmeksizin üst kimlik niteliğindedir. Bu üst kimlik evlilik tercihlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Evlilik çağına gelmiş bir genç Amuca olmayan bir kişiyle evlenmişse “dışarıya gitti” olarak nitelendirilmekte; Bektaşî, Bedreddini ya da Sünni olmasına bakılmaksızın bir Amuca ile evlendiyse içerden evlilik yaptığı söylenmektedir (KK3). İnanç farklılıkları Amuca grupları arasında geçirgen bir yapı olsa da kimlik kavramı günümüzde dahi katılığını büyük ölçüde korumaktadır. Çünkü Amucalar arasında inanç bireysel bir durum olarak değerlendirilmekte ve kişilerin inançlarından ötürü sınıflandırılmayacağı ve inançlara saygı gösterilmesi gerektiği dile getirilmektedir (KK32). Şehirleşme ve eğitim düzeyinin artması ile günümüzde yapılan evliliklerde gençlerin tercihleri esas alınmakta ve bu durum da özellikle şehir dışında yükseköğrenim görmüş gençlerde dışarıdan evliliğin görülmesine neden olmaktadır. Soy ve akraba içi yapılan evliliği ifade eden “endogami”, Amucalar arasında evliliğin en belirgin yasaklarından biridir. Amuca dışı evlilik günümüzde kısmen kabul görse de akraba evliliğine kesinlikle izin verilmeyeceği belirtilmektedir. İki kişinin evlenebilmesi için en az yedi kuşak akrabalık bağının bulunmaması ön koşul olarak görülmektedir (KK37).

Evliliğin gerek resmi belgesi gerek de kutsallaştırma durumunu ifade eden nikâh için Amucalar arasında farklı uygulamalar görülmektedir. Görüşme yaptığımız kişilerin tamamında hem resmi nikâh hem dini nikâh bulunmakta ve dini nikâh inanç gruplarına göre farklılık göstermektedir. Bektaşî ve Bedreddini mürşitleri resmi nikâh belgesini görmeden dini nikâh kıymadıklarını belirtmişlerdir (KK6, KK19, KK29, KK31, KK40). Resmi nikâh olmaksızın dini nikâh kıyılmadığı Sünni Amucalarda da dile getirilmiştir (KK26). Dini nikâh, Sünni Amucalarda köyde bulunan imam tarafından; Bektaşî ve Bedreddinilerde ise özel bir erkân ile bağlı bulunan mürşit tarafından kıyılmaktadır.

Bektaşîlerde dini nikâhı ancak dede-baba, halife-baba, baba ya da derviş makamında bulunanlarca kıyılabilir. Nikâha damat ve gelin tarafı katılır. Nikâh kıyılacağı zaman, nikâhı kıyacak kişi ayağa kalkarak damat tarafını sağ tarafına, gelin tarafını sol tarafına alır. Daha sonra nikâhları kıyılacak olan gelin ve damat nikâh kıyacak kişinin karşısında durur. Nikâhı kıyan kişi önce damada sonra geline evliliğe rızalarının olup olmadığını sorar. Her ikisinden olumlu cevap alınırsa nikâh kıyılmasına engel durum olmadığından nikâh kıyılmaya başlanır.

Daha evvelden görevlendirilen bir kişi elinde uyandırılmış çerağ ile içeriye alınır. Damat ile gelinin arasına gelip durması istenir. Çerağın tutulan kısmı yeni evlileri, yanan

kısmı da ocaklarını temsil eder. Çerağın gelin ile damat arasında tutulmasının sebebi ise yeni evlenen çiftin ömürleri de yanan çerağ gibi bitene kadar birlikte olması dileğidir. Çerağ omuz hizasından yüksekte tutulmalıdır. Nikâh kıyacak kişi şu andan itibaren “Eşine iyi ve kötü günde yardımcı olacağına, vücudun toprak olana kadar eşine ihanet etmeyeceğine yemin eder misin?” diye sorar. Damattan olumlu cevap alınınca aynı sözleri geline sorar. Onun da cevabı olumlu ise nikâh kıyanın sağ eli üzerine önce damadın babasının, sonra annesinin sağ elleri konur. Bu ellerin üzerine gelinin ve damadın sağ elleri konulur. En üste de nikâh kıyanın sol eli koyularak gerekli nasihat ve telkinler söylenir. Bu işlem tamamlandığında eşler için gülbank çekilir. Eller üst üste iken nikâhı kıyan kişi tarafından şu sözler söylenir:

Hayatın neşeli ve kederli kabz ve bast günlerinde, acı ve tatlı ahvalinde, birbirinize sadakat ile destek olmak ve Allah’ın ihsan buyurduğu hayatınız boyunca, vücutlarınız toprak oluncaya kadar, bahtiyar bir izdivaç ile insanlığa, vatanınıza hayırlı evlatlar yetiştirmek gayesiyle izdivaç talebinde bulunan canlar, bilmiş olasınız ki Hz. Risalet penah efendimiz, nikâh benim sünnetimdir, sünnetimi terk etmeyiniz, buyurmakla nikah müessesini takdis, tahziz ve tebrik etmiştir. Bu sebeple de nikâh akdinizden birbirinizi mesul tutmuştur. Her ne sebebe dayanırsa dayansın, bu akti yıktığınızda, lanetlere gark olursunuz, devam ettirdiğiniz müddetçe Allah Zülcelâl’in cemal ve rahmetine ve resulü kibriyanın şefaatine layık olursunuz, ayineniz birbirinizin cemali, mizanınız birbirinizin kemalidir (KK37).

Nikâh sonunda eller birleştiğinde mürşit tarafından Duha Suresi okunur. Ardından gülbank çekilir:

Bismişah Allah Allah. Âdem safıra, Şid nebira, batını Süleyman, rızayı rahman, mani-i insan, el nikâh resul-i hanedan. Allah Allah. Almak hak, boşamak yok. Eline tek, dilin pek, zevc ve zevce tek, alma alma boşama boşama, yektir Allah yek. Muhammed dinine Ali uğruna, İmam Cafer katarına, pir gayretine, dost muhabbetine, aile saadetine, âdem nikâhına azamet-i Hüda tekbîren kebîra. Allahü ekber Allahü ekber, la ilahe illallah vallahü ekber, Allahü ekber ve lillahlil hamd (KK37).

Çiftler mürşidin karşısında iken mürşit tarafından şu gülbank çekilir:

“Bismişah Allah Allah. Allah erenler bu birleşmeyi ve nikâhı mübarek etsin. Ömürlerinize bereketi, vücutlarınıza sağlık rızıklarınıza genişlik versin. Nikâh Hz. Muhammed’in sünnetidir, mübarek olsun. Dünya ve ahiret isteklerinize kavuşsun. Aranızdaki yakınlık ve sevgi daim olsun. Aranıza fitne ve ayrılık girmesin. Her ikinizin yakınlığı Hz. Âdem ile Havva, Hz. Muhammed ile Hatice-tül Kübra, Şahı Velayet Hz. Ali ile Fatime-tüz-Zehra gibi olsun. İyi evlatlar ile sevinçte ve mutlulukta olasınız. Soyunuz mahşer sabahına kadar devam etsin. Tanrı size uzun ömürler versin. Bu mecliste bulunan din kardeşlerimizi iki cihanda aziz eylesin. Cenab-ı bari milletimize hayırlı insanlığa faydalı işler nasip eylesin. Hü (KK37)²⁶.

²⁶ Nikâh dua ve gülbankları Refik Engin tarafından Fehmi Tuncay Halifebaba’dan alınmıştır.

Bu gülbanktan sonra “Rabbenâ Âtina” ve “Fatiha” okunur. Okunan duaların ardından çiftler önce mürşidin, sonra da yakınlarının ellerini öperler.

Evlenecek yaşa geldiği düşünülen kişilerin evlilik çağında kendilerinden büyük kardeşlerinin olması bu duruma engel olarak kabul edilmektedir. Ancak bekâr olan kardeşin bu duruma razı olması bu engeli ortadan kaldırmaktadır. Eğer kişi kendisinden önce evlenecek kardeşi olmasına rağmen rızalık almadan kaçarsa kaçan kişi için “Kardeşini kazan altına kapattı.” deymi kullanılmakta ve bu durum toplum içerisinde iyi karşılanmamaktadır. Evlenmeye karar veren ya da evliliği uygun görülen kişilerin evliliği bir akde bağlaması kız isteme töreni ile başlamaktadır. Kız isteme eski dönemlerde pazar ve perşembe günleri yapılmış. Kız istemede damadın aile büyüklerinin yanında anne ve babasıyla beraber amcası ve yengesi de bulunmuş. Kız isteme olumlu şekilde sonuçlanırsa düğün öncesi yapılacak olan takı, baba hakkı gibi konular kız isteme günü konuşulmuş (KK37).

Günümüzde Amucalar arasında görülme de yakın zamana kadar görülen “Baba hakkı” ya da “Baba ağırlığı” geleneği bir tür “kalın” ya da “başlık parası” olarak nitelendirilebilir. Kaynak kişilerimizden 1958 doğumlu İbrahim Arslan evliliği esnasında baba hakkı verdiğini belirtmiştir.

Amucalarda evlenecek kişilerin nişan töreni öncesinde kız ve erkek tarafının yengeleri ile akrabalar nişan pazarlığı için kız tarafında toplanır. Nişan için kız ve erkek tarafına alınacaklar bu akşam konuşularak karara bağlanır. Nişandan bir veya bir kaç gün evvel nişan pazarlığına gidilir. Bir gün öncesi her iki tarafın yengeleri belli hısım akraba ve komşularından bazılarını nişan pazarlığına çağırır. Maddi yükü genel olarak kız tarafından yüklenilen nişan törenlerinde nişan yüzüğünü erkeğin amcası kesmektedir. Kesilen nişan yüzüğünün kurdelesini bekâr gençlere “darısı başınıza” diyerek nişanlanan çift tarafından dağıtılır. Ardından takı törenine geçilir. Takı töreninde öncelik damadın babasının, yoksa damadın amcasınıdır. Takı töreninde anons yapılacaksa anonsu yengelerden birisi yapmaktadır (Engin, 2017: 378). Nişanlı iken gelin adayı, kaynanasına bir tepsi baklava yapar. Eski dönemlerde gelin adayları damadın evine gitmediğinden bu tatlıyı götürme görevi yengelere aitmiş. Günümüzde bu gelenek uygulanırsa gelin hazırlanan tatlıyı kendisi götürmektedir. Engin tarafından “Tatlı Tavası Götürme” olarak adlandırılan bu gelenekte tatlı getiren geline damadın annesi de bir hediye hazırlayarak verir (2017: 379).

Amucalarda “danışıklık” düğünün ilk aşamasını oluşturur. Bu gelenek, düğünün yükünün sadece düğün sahibi tarafından yüklenilmesini önleyen köy içi dayanışmanın en belirgin örneğidir. Düğün öncesinde düğün organizasyonunun ve düğünde gelen misafirleri karşılama görevinden kurban kesecek kişiye kadar, yemek servisi yapacak

kişilerden misafirlerin kalacağı yere kadar tüm ayrıntıların konuşulduğu ve organizasyonun yapıldığı gündür. Danışıklık, düğün organizasyonunun büyüklüğüne göre düğünden bir ya da birkaç gün önce yapılır. Erkek tarafından bir yenge köy içerisinde dolaşarak danışıklığa katılacak olan kişileri davet eder. Danışıklık günü görev alan kişilerin kollarına düğün esnasında görevli olduklarını gösteren bir mendil ya da havlu bağlanır (Engin, 2017: 380-381). Yakın zamana kadar Amuca köylerinde görülen bu gelenek düğünlerin artık salonlarda yapılmasıyla unutulmaya başlanmıştır (KK26).

Kız tarafında yapılan kına gecesi “ana kınası” olarak adlandırılır. Bu geceye gelinin arkadaşları ve yakınları yenge tarafından çağırılır. Bir veda yemeği niteliğindedir. Kına yakılmadan önce gelinin sağ eline kendi annesi, sol eline de kaynanası küçük bir altın koyar. Gelinin elinin bereketli olması amacıyla yapılan bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Kına yakılmasının ardından kullanılan kına bezleri yakılmaz ya da herhangi bir yere atılmaz. Gelinin yengeleri tarafından gömülür. Kına işlemi bitince gelinin arkadaşları hariç misafirler evlerine dağılırlar. Misafirler dağılınca gelinin yatağı yengeleri tarafından açılır. Gelin ile en yakın arkadaşı olan ahretliği aynı yatakta yuvarlanırlar. Geçmiş dönemlerde hazırlanan bohçaların değişimi de kına gecesi günü yapılmış. Aynı köyden evlenenlerde uygulanan bu bohça değişimi geleneğinde amca ile yenge geleneksel giysileriyle gelir ve bohça değişimi yengeler tarafından yapılmış (Engin, 2017: 381-382). Günümüzde kız ve erkek tarafları birbirlerinin ailelerine bohça hazırlarken bohça değişiminin yapılacağı güne dair herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır (KK7). Kına gecesinde gelinin evinde kalan arkadaşları gelinin ayakkabısının ayağının altına kendi adlarını yazmakta ve ayakkabıdan kimin adı silinirse onun ilk önce evleneceğine dair bir inanma bulunmaktadır (KK35).

Düğünün başlamasıyla birlikte düğün evine gelen davulcu ve zurnacıları karşılama görevi amca ve yengenindir. Yenge gelen davulcu ve zurnacının ayağına su döker ve ardından tatlılık olsun diyerek onlara limonlu şerbet ikram eder. Amuca köylerine gelen davulcu ve zurnacılar da bu geleneği bildiklerinden düğün evine gelince ilk iş olarak ayaklarını uzatırlar. Davulcu ve zurnacının kollarına birer havlu bağlanır ve düğün evine girerler ve yemeklerini yiyerek görevlerine başlarlar (KK26). Köyde yapılan düğünlerde köy halkının düğüne çağırılmasıyla ilgili bir dizi gelenek bulunmaktadır. Burada görev amca ve yengelere düşmektedir. Yenge ve amca köy halkını düğüne davet ederken geleneksel kıyafetler giyerler. Yengenin ayağında şalvar, başında “dartma” denen beyaz bir başörtüsü ve elinde sepet vardır. Şalvarın üzerine “fıta” adı verilen önlüğü ve fıtanın sağ tarafına da kendi işledikleri yağlıkları takılıdır. Aynı zamanda yengeler düğünlerde yeşil renkli gelin feracesi giyerler. Amcanın sırtında el dokuması olan iki gözlü heybesi

vardır. Sağ elinde bakır tabak, tabağın içinde bir yağlık ve yağlığın üzerinde bir kalıp beyaz sabun vardır. Sabunun üzerinde madeni bir para batırılmıştır. Eskiden amcanın heybesine düğüne katkı olsun diye köy halkı tarafından bir şeyler koyulurken heybe bugün sembolik bir hal almıştır (Engin, 2017: 384-385).

Düğün evine gelen kişileri damadın babası, amcası, sağdıçın babası, damat ve sağdıç yan yana sıralanmış olarak karşılarlar. Düğün boyunca damat ve sağdıç kemerlerinin üstüne taktıkları yağlıkları taşırlar. Bu şekilde düğüne gelenler tarafından damadın ve sağdıçın belli olması sağlanır. Günümüz köy düğünlerinde bu gelenek halen devam etmektedir (KK39). Düğün esnasında ve düğün sonrasında yeşil ferace giyen gelinin düğün günü yapılan gelin başına “kocabaş” adı verilmektedir (KK15). Erkek tarafından kız tarafına bir koçun süslenerek götürüldüğü ve bu koçun kız tarafına gelen misafirlere yemek hazırlamakta kullanıldığı belirtilmektedir. “Söğüş” olarak adlandırılan bu gelenekte koçun pişirilerek götürüldüğü de söylenmektedir. Amuca köylerinin eski dönemlerde temel geçim kaynaklarının hayvancılık olması sebebiyle bu gelenek uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Söz konusu geleneğin köylerde hayvancılığın azalması ile kaybolduğu vurgulanmaktadır (KK26).

Kına gecesi bitiminde damat bekârlığının son gecesini sağdıçının evinde geçirmek üzere evinden ayrılır. Kına gecesinin ertesi sabahı köyün delikanlıları gün doğmadan damat ile sağdıçı uyandırır. Yanlarında çalgılar da vardır. Delikanlılar damadı ve sağdıçı yüz yıkatmak için köyün akan çeşmesine götürürler. Damada yüz yıkattıktan sonra damattan bahşiş alan delikanlılar orada oyun oynar ve düğün evine damat ile sağdıçı getirirler (Engin, 2017: 388). Geleneğin farklı bir biçimine Arzulu köyünde rastlanmıştır. Köyün gençleri damadı uyandırıp yüzünü yıkatmak için köy çeşmesine götürürlermiş. Damat çıkarken bir tepsi hazırlanır ve tepside et, koyun peyniri ve rakı bulunurmuş. Damadın yüzü yıkandıktan sonra köyün gençleri öğle saatine kadar tepside getirilenleri çeşme başında tüketirlermiş (KK26).

“Şemşir alma” olarak adlandırılan diğer bir gelenek de kızların ahretlik olarak adlandırdıkları en yakın arkadaşlarıyla karşılıklı bohça alıp vermesidir. Yakın dönemlere kadar varlığını sürdüren bu gelenek gelin baba evinden ayrılmadan önce yapılmaktadır. Bohça değişiminin yanında ahretlik olarak adlandırılan gelinin arkadaşının geline “ahret dalı” hazırlamasından Engin bahsetmektedir. Bu, bir dal parçası üzerine bebek emziği, süs ya da yemişlerden oluşmaktadır. Gelin bohçayı ahretliğine götürdükten sonra gelirken bu dalı alarak gelirmiş (2017: 391).

Damat tarafının gelin almaya gitmesi “gelin alayı”, ya da “gelin alma” olarak adlandırılır. Eğer gelin alma uzak bir köyden olacaksa çok kalabalık gidilmemesine özen

gösterilir. Köyün gençlerinin köy dışından gelen gelin alayının önünü keserek alaydan “toprak bastı parası” adında bahşiş almaları, küçük çocukların gelin alayının önünü kesip bahşiş istemeleri, gelin almaya gelen erkek tarafına kapının açılmaması, bahşiş istenmesi gibi gelenekler Amucalar arasında varlığını halen sürdürmektedir (KK17). Kapının açılmasından sonra yeşil ferace ile gelin almaya gelen damadın annesinin karşısına gelin, yüzünde kırmızı bir örtü ile çıkar. Damadın annesi bu örtüyü kaldırıp geline elini öptürmek için küçük altın takar. El öpmeden sonra gelinin yüzü kırmızı örtü ile tekrar kapatılır ve damadın evine gidene kadar bu örtü açılmaz. Evden çıkacak olan gelin herkesle vedalaştıktan sonra en son babasının elini öper ve helallik alır. Baba gelin olan kızının beline üç düğüm atarak kuşak bağlar. Helallik alındıktan sonra evden çıkılır. Gelin arabasına gitmeden önce gelinin annesi, babası, kardeşleri, amcası ve yengesi gelinin koluna girip gerilen bir kurdelenin üzerinden gelini atlatırlar ve dua ederler (KK15).

Gelin alayı damat evinin önüne gelince gelin, damadın annesinin ve babasının elini öper, ancak arabadan inmez. Damadın annesi geline bir takı takar ve başka vaatlerde bulunarak gelini arabadan inmeye ikna eder. Araçtan inmeye ikna olan gelinin eline içerisine bolluk ve bereketin simgesi olarak buğday koyulmuş bir kalbur verilir. Gelin kalburu sallayarak içerisindeki buğdayları arkaya doğru savurur. Aynı zamanda gelin inerken içerisinde buğday, bozuk para ve şeker olan çömlek de bolluk ve bereket getirmesi amacıyla gelinin ayağının dibinde kırılır (KK26). Gelinin inmesi esnasında görülen bereket ve iyi geçinmenin sembolü olan buğday, şeker, yağ gibi gıdaların sembol olarak kullanılması Amuca düğünlerinin bu kısmında kansız kurbanın önemli bir yeri olduğunun göstergesidir.

Amuca düğünlerinde at yarışları ve güreş müsabakaları geçmiş dönemlerde önemli bir yer tutmaktaymış. Hemen her düğünde güreşen kişilerin belli olmasının yanında güreşlere farklı köylerden kişilerin de gelerek yarıştığı belirtilmektedir. Aynı şekilde köy içerisinde at yarışları düzenlediği de belirtilmiştir. At yarışı ve güreş gelenekleri günümüzde uygulanmamaktadır (KK1). Danışıklık ile başlayan düğünün son aşamalarından birisi günümüzde Amuca düğünlerinde uygulanmayan duvak açımıdır. Bu geleneğe göre damat köy çeşmesinden bir bakraç su alır ve gelin önce bu bakraçtaki suya ve ardından aynaya baktırılır. Doğacak çocukların güzel olması temennisiyle yapılan bu uygulamadan sonra damadın ve gelinin kucaklarına kız ve erkek çocukları oturtturulur. Damat bu çocuklara para verdikten sonra ellerine de oklava verir. Çocuklar bu oklava ile gelinin duvağına üç defa vururlar. Damat ondan sonra gelinin duvağını açar (Engin, 2017: 401). Düğün bitip misafirlerin evlerine döneceği günün sabahı düğün evinde çorba yapılır ve düğünden kalan erzaklar ile misafirlere ve düğünlerde hizmet gören kişilere son kez

yemek ikram edilir. “Kazan kalkımı” adı verilen bu gelenek düğünün bittiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilir (KK28).

Gelin evlendikten sonra damat tarafı ile birlikte gelinin baba evine gitmesi “geze” olarak adlandırılmaktadır. Bu gelenekte damat tarafından gelen kişilere çeşitli şakalar yapılır, birlikte eğlenilir ve damat tarafından para toplanır (KK36). Yeni gelin olanlar yıl boyu dışarıya çıktıklarında gelin feracesi olan “yeşil aba” adıyla da bilinen yeşil renkli feraceyi giyerler (KK15). Geçmiş dönemlerde Amucalarda köy düğünlerinin dört gün sürdüğü belirtilmiştir. Dört gün süren düğün etrafında çok sayıda uygulama oluşmuştur. Ancak günümüzde şehirleşme ile birlikte köy düğünlerinin yok denecek kadar azalması söz konusu geleneklerin unutulmasına sebep olmuştur.

2.1.3. Ölüm²⁷

Geçiş dönemlerinin son halkası olarak değerlendirilen ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde bazı gelenek ve inanmaların oluşmasına sebep olmuştur. Bu oluşumlar gerek coğrafi gerek de kültürel yönden farklılıklar gösterse de amaç yönünden yoğun benzerlikler taşımaktadır. Ölüm etrafında oluşan inanmaların temelinde vefat eden kişinin gittiği yeni dünyasına alışmada zorluk yaşamaması ve bu yeni dünyaya uyum sağlaması bulunmaktadır. İstenmeyen bir durum olan ölüm, insanların korkularına yol açmış ve bu korkuları çağrıştıran söz ve eylemlerden kaçınmalarına sebep olmuştur. Ölüme neden olan olaylara, varlıklara ve hastalıklara karşı dine, büyüye, halk hekimliğine bağlı uygulamalar geliştirmişler; ruhlara, ölümlere, ölü gömmeye ve ölüm sonrasına bağlı inanış ve uygulamalar meydana getirmişlerdir (Aça ve Yolcu, 2017: 346).

Ölüm genelde İslamiyet’te, özelde ise Bektaşî ve Bedreddinilerde gerçekten bir yok oluş ya da son olarak kabul edilmemektedir. Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda ölüm sözcüğü yerine sıklıkla, “göçünme”, “hakka yürüme”, “dünya değiştirme”, “don değiştirme” gibi ifadelerin kullanılması da bu kabulün bir yansımasıdır (Celepoğlu, 2019: 826). Amucalar arasına ölüme dair inanmalar geleneksel açıdan aynı olsa da üç kollu bir inanç sistemine sahip olmaları sebebiyle inanç grupları arasında birtakım farklılıklar görülmektedir. Amucaların ölüm öncesine, ölüm anına ve sonrasına dair geliştirdikleri inanma ve gelenekler şu şekilde sıralanabilir:

Kişinin öleceği anlaşıldığı zaman sağ tarafa çevrilir ve kulağına Yasin suresi okunur. Öleceği anlaşılan kişiye eğer mümkünse tövbe ettirilir ve tekbir getirmesi sağlanmaya çalışılır (KK26). Vefat edeceği anlaşılan kişinin vefatının öncesinde

²⁷ Bu bölümle ilgili sahadan elde ettiğimiz veriler ile bir bildiri hazırlanmıştır. Bk. (Celepoğlu, 2019).

bulunduğu odadan tüm sevdiği insanlar çıkarılmaktadır. Bu uygulamanın kişinin ruhunun sevdiklerinden ayrılmasını zorlaştırmamak amacıyla yapıldığı söylenmektedir (KK32). Ruhunu teslim edemediğine inanılan kişilerin meslekleri ile ilgili sözlerle ruhlarını daha kolay teslim edeceklerine dair bir inanma da mevcuttur. Kurbanlı dedelerin bedenlerinin üzerine vefatı kolaylaştırmak için kurban kestikleri bıçağın koyulduğu ve inşaat ustalarının vefatı öncesi “Kum koy, su koy, kum koy, su koy, paydos” denilerek ruhlarını teslim etmenin kolaylaşacağına inanılmaktadır (KK37).

Tüm yaşlıların “ölümlük hazırlamak” olarak nitelendirdiği, hiç kullanılmamış ya da temiz olarak sakladığı yatak, yorgan, nevresim, yastık, fıtı ve çultardan oluşan bir hazırlığı vardır. “Rahat yatağı” olarak adlandırılan bu yatağa vefat eden kişi yatırılır, muhtemelen şişmesin diye, üzerine bıçak konur. O anda yanında bulunan sevdikleri ya da isteyenler cenazenin etrafında toplanır ve otururlar. Ölen kişi asla yalnız bırakılmaz. Oturma esnasında kadın erkek ayrımı yapılmaksızın dileyen herkes orada olabilir (KK13). Vefat eden kişinin çenesi bağlandıktan sonra yüzü erkek ise havlu, kadın ise eşarp ile örtülür (KK37). Rahat yatağına yatırılan kişinin gözü bu dünyada kalmasın diye gözleri kapatılır. Vefat eden kişi Bektaşî ise kişinin gözleri, eğer mümkünse, Bektaşî inancına bağlı bir kişi tarafından kapatılmaktadır.

Cenazenin defnedilmeden önce yıkanması işinin geçmiş yıllarda evlerde yapıldığı ve bu işlem için meydanı ya da cami kullanılmadığı belirtilmiştir (KK40). Cenazeyi yıkayan kişiler vefat edenin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Kadınları ve küçük çocukları kadınlar; erkekleri ise sadece erkekler yıkar. Bektaşî ve Bedreddinilerde mürşit makamındakileri ise sadece mürşitler ya da dervişler yıkamaktadır. Bunun sebebi olarak ulaştığımız anlatı şu şekildedir: “Hz. Fatma Anamız hakka yürümesinden hemen önce Hz. Ali efendimizi yanına çağırarak helalleşir ve ona 'Beni sağlığında hor görenlere vefatımdan sonra beni yıkatma, kendin yıka ve geceleyin gün ışıırken beni defnet' diyor. Bu yüzden bizler de hakka yürüyen canlarımızı bu usule uygun olarak yıkarız.” (KK37).

Bektaşî Amucalarda beklenmedik bir şekilde vefat eden kişilerin yıkama sularına kırk bir adet taş atıldığı bilinmektedir (KK40). Bu uygulama bilinmesine rağmen bunun kökeni ya da anlamı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Konuyla ilgili görüştüğümüz Şevket Gürses (KK40) Bektaşîlikteki kırk motifine ek olarak genç ölümün bir daha yaşanmaması için koyulmuş olabileceğini söylerken, Eyüp Aykut (KK11) da kırk motifinin üzerine vefat eden kişiyi temsil etmesi bakımından koyulmuş olabileceğini belirtmektedir. Murat İnal (KK32) ise kırk artı bir olarak değerlendirilebileceğini, kırk birinci taşın hakka yürüyen canın gittiği öteki âlemi temsil edebileceğini belirtmiştir. Ek olarak cenazenin

yıkandığı yerde üç gün boyunca ışık yakıldığı da belirtilmiştir (KK26). Bu aydınlatma Bektaşî ve Bedreddini köylerinde çerağ uyarma şeklinde yapılmaktadır.

Kişinin vefat ettiği oda defin işleminden sonra ölüm ile ortamda bulunduğu inanılan kötü ruhlardan arınma amacıyla boyanır (KK26). Cenazenin üzerinden çıkan kıyafetleri de ölümün barındırdığı kötü ruhlardan arındırılması amacıyla yıkanır. Yıkama işini varsa kız torunları yapmaktadır (KK13). Bu yıkanan kıyafetler ya da diğer kıyafetlerinden bazılarının Sünni Amuca köylerinde Kuran okumayı bilen bir kişiye verildiği; Bektaşî ve Bedreddini Amuca köylerinde ise giyilmesi koşuluyla herhangi bir kişiye verildiği belirtilmiştir. Bu geleneğin temelinde ölen kişi adına hayır işleme inanması bulunduğu söylene de (KK13) ölen ruhun geri dönebileceği endişesi yattığı da ifade edilebilir. Ruhun maddi varlığını ifade eden eşyaları ruhun eğer geri dönerse yöneleceği ilk nesneler olacaktır (Aça ve Yolcu, 2017: 356). Bu yüzden bu nesneler kullanıma devam etmeli, ölen ruhun ruhlar âlemine gitmesine engel olmamalıdır. Çünkü ölen kişinin ruhu maddi âlem olan dünyadan artık uzaklaşmalı ve ruhlar âlemine dönmelidir. Kişinin yıkanmasından sonra kefenlenmesi gerçekleştirilir. Kefenlenmede erkekler için üç parça, kadınlar için ise beş parçadan oluşan beyaz bez kullanılır (Örne, 1971: 52-53). Kefen biçilme işlemi yapılırken mutlaka bıçak kullanılır. Makas ile bu işlem yapılmaz (KK37).

Sünni Amucalarda kişi sabah ölmüşse öğleden sonra, öğleden sonra ölmüşse de sonraki gün toprağa verilirken (KK26), Bektaşî Amucalarda kişinin sabah saatlerinde can vermesi durumunda güneş batana kadar, akşam can verdi ise de güneş doğana kadar toprağa verilmesi gerektiğine dair bir inanca rastlanmıştır. Bu inanca dair yaptığımız görüşmelerde Amucalar arasında sıklıkla karşımıza çıkan “Ruh, Hakk’ın emaneti; beden de toprağın. Toprağın emaneti fazla bekletilmez” (KK40) ifadesi inancın kaynağı olarak değerlendirilebilir. Ölen kişinin hızlı bir şekilde toprağa verilmesinde ölünün ruhuna azap çektirmeme, ruhun neden olabileceği hastalık ve kötülüklerden korunma ile ölüm düşüncesinden bir an önce kurtulma isteğinin yatması kuvvetli bir ihtimaldir (Aça ve Yolcu, 2017: 350).

Amuca Bektaşîlerinde vefat eden kişinin mezarlığa götürülmesi esnasında tabut sadece erkekler tarafından en az üç defa omuzlanır. Günümüzde farklılık göstermeye başlasa da, kadınlar genellikle evde kalırken erkekler mezarlığa giderler. Cenaze yıkanıp tabuta konduktan sonra uğurlanırken cenazenin arkasından bahçe kapısı girişine kadar yürünür ve kapının iki tarafından hiç kesilmeden su dökülür. Su dökme işleminden sonra su kapları ters çevrilerek kapının önüne konur ve hizmet görenler tarafından tekrar doldurularak mezarlıktan gelenlerin ellerini yıkaması sağlanır. Mezarlıktan getirilen nesnelerden arınma amacı ile mezarlıktan gelenlerin yüzlerini yıkamaları ve cenaze defin

işleminde sonra tüm evin iyice temizlenmesi gerektiği belirtilmiştir (KK17). Bu eylemler ile suyun arındırıcı etkisi ile ölümün bulaşıcılığından kurtulma amacı güdüldüğü ifade edilebilir. Cenaze ile vedalaşma ve helalleşme tabutun sıvazlanması şeklinde olur. Eğer istenirse son kez vefat eden kişinin yüzünün görülmesi için tabut açılır (KK13). Cenazenin mezarlığa tabut içerisinde götürülmesi esnasında tabutun gıcırdaması, köyde başka ölümlerin olacağına işaret olarak değerlendirilmektedir. Bu inanmaya “sal gıcırdaması” adı verilir (KK37).

Köyde cenaze olduğunda sabah erken saatlerde köyün gençleri ya da mezar yeri kazmakla görevli kişiler cenazenin defnedileceği yere mezar kazmak amacıyla çıkarlar. Sabah sala verilerek vefat olayı halka duyurulur. Kazılacak mezar boyu bir iple alınır. İple alınan ölçü doğrultusunda mezar kazılma esnasında bir kişi mezar içinde çalışırken gerekmedikçe mezara başka biri girmez. Geçmiş dönemlerde mezarın kazılmasında görev alan kişilere cenazenin yakınları tarafından bir miktar para ya da hediye verilirmiş. Günümüzde bu işi belediyenin personeli yürütse de gelen görevlilere geleneğin devamı açısından hediyelerin verilmeye çalışıldığı belirtilmektedir (KK37). Kürek, mezarın kazılması ve mezarın örtülmesi esnasında asla elden ele verilmez (KK32).

Vefat eden kişinin ardından mezar başından herkesin ayrılmasından sonra imam tarafından ölenin sorgucu meleklerle vereceği cevapları kolaylaştırmak amacıyla ona bir takım sözler söyler; buna “telkin” ya da halk deyiimiyle “tövbe talkını” denilir (Örnek, 1971: 58-59). Sünni Amucalarda talkın verme görülürken Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda bu uygulama yoktur. Ölen bir Müslümanın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire bir miktar para verilmesi yani “devir” ya da “ıskat” geleneği de (Örnek, 1971: 58-59) Sünni Amucalarda görülmektedir.

Vefat eden kişinin ardından cenaze evinde Sünnilerde Kuran okunup ölen kişinin ruhu için dua edilirken Bektaşîlerde ölüm günü yapılan törene “üçü” adı verilmektedir (KK11). Üçü denmesinin sebebine dair yapılan görüşmelerde net bir yanıt alamamış olmakla beraber genel kanı “Hak, Muhammed, Ali” üçlemesine gönderme olması yönündedir. Üçü töreninde vefat eden kişinin ardından şu gûlbank çekilir:

Bism-i Şah Allah Allah! Hazreti Muhammed’in kendisine ve soyuna ve yakın dostlarına salat ve selam olsun. Var olanları yaratan ve ruhları avucuyla alan ölümsüz ve her zaman dipdiri olan yüce Tanrı’m. Bu rahata kavuşmuş (vefat eden kişinin ismi söylenir) kardeşimizin, eksiklerini bağışlayıp kötülüklerini iyiliğe çevire, suçunu bağışlaya. Kabrini apaydınlık edip güzel yüzlü cennetiyle, cenneti cemaliyle sevindire. Yerini cennet köşkü edip, Allah elçileri efendisinin Ehlibeyti yüce kişilerinin yardımını sağlaya. Ruhunun susuzluğunu Kevser su vericisi Ali’den ve iki en güzel

olan Hasan ve Hüseyin elinden gidere. Hazreti Pir Seyyit Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin pirlığıne uygun yardımlarını kavuştura. Hazreti Pirin tertemiz ruhu kendisini beğenmiş ve yeterli bulmuş ola. Yine karşılarında ve yüce katlarında bulunduğumuz Bektaşî ulularının yüce yardımlarına kavuştura. Hakka yürüyen ruhunu sevinçte ve kıvançta eyleye. Cümlemiz bu hal ile hâllendiğimizde Allah'tan başka Allah yoktur, apaçık buyruk ıssı ve hakikat O dur. Muhammed O'nun güvenilir elçisidir. Ali Tanrı'nın ermişi ve inanmışların başbuğudur, sözleri ile tamamlamak nasip eyle. Hakka yürüyen bu kardeşimizin geride kalan çocukları, eşi ve yakınlarına sabırlar, dayanma gücü, çok sevaplar, sağlık, esenlikle yaşamlar ve dahası üzerimizde çok gerekli olan büyüklerimizin, Muhammed'e bağlı olan inanmışlara sağlıklar bağışlayıp uzun yaşamlar vere. Yüce yolumuzdan geçen dede-babalar, halife-babalar, babalar, dervişler, muhip er ve bacı erenler, âşıklar, yola bağlı kalanlar, anneler, babalar, kardeşler, kız ve erkek evlatlar, doğudan batıya bütün inanç ıssı olanların yürüyen ruhları sevinçte ve kıvançta ola, suçları bağışlana. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Peygamberin apaydınlık ışığı, Ali'nin cömertçe veriş, Hacı Bektaş-ı Veli Efendimizin gülbankı demine keremine hü! Ruhu şad olsun. Fatiha! (Türkçesi okunur) (KK32).

Vefat eden kişinin ardından yapılan törenlerde okunan matem nefesleri de vardır. Matem nefesleri genel olarak Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi gibi Bektaşilikteki ulu ozanlardan seçilirken, köyde yetişen âşıkların nefeslerine de yer verildiği görülmektedir. Kılavuzlu köyünden Abdal Ahmet Baba'nın oğlu Şaban Sırrı Baba'nın aşağıdaki eseri bu nefeslere örnektir:

Hamdülüllillah dilde verdiğim Mustafa nuri hûda
Nuri vilayet kerem kanı ol Ali'ysel Mürteza
İlimdan necat ile Şahım Hüseyin'i hilk Rıza
Yetiş imdadıma Şahım Hüseyin Kerbela

Her ne ki Hak'tan gelir takdiri hükmü kaza
Razıyız Sultanımız var Şah Hüseyin Kerbela
Lütfi inayet metini Şah Ali Zeynel aba
Ehli fakrın destegirim Şah Musa Rıza

Şahtaki veba Naki'nin askeri sahibi neba
Her ne ki Hak'tan gelir takdiri hükmü kaza
Razıyız Sultanımız Şah Hüseyin Kerbela
Mehdi sahi zaman ol dertlere deva

Çardayı masumu pak vire dilleri çile
Pirim Hacı Bektaş Veli ide müşküller güşa
Bunların rahına Sırrı canbaş ile feda

Razıyız sultanımızdır Şah Hüseyin Kerbela (KK37).

Doğumda görev alan ebelerin vefatının ardından “ölü kınası” uygulaması yapıldığı belirtilmiştir. Vefat eden ebenin defnedilmesinden önce ellerine kına yakılır ve beyaz eldiven takılırmış. Eldiveni son doğum yaptırdığı iki kadın örür veya dikermiş (KK37). Konu ile ilgili görüştüğümüz Filiz Çetin (KK13) bu uygulamanın kısmen devam ettiğini, anneannesinin köyde doğum yaptıran son ebelerden olduğunu ve vefatının ardından ellerine kına yaktıklarını gördüğünü belirtmiştir. Ancak günümüzde doğumlar artık hastanelerde gerçekleştiğinden köylerde ebe bulunmamaktadır. Bu durumun söz konusu geleneğin zaman içerisinde unutulmasına sebep olması muhtemeldir.

Amuca Bektaşilerinde kişinin hakka yürümesinden toprağa verilmesine kadar geçen süreye “sırlanma” adı verilmektedir. Bedenin bu dünyadan ayrıldıktan sonra öte dünyada ne ile karşılaşacağını bilinmemesi bu terimin oluşması bakımından belirleyici husus olduğu düşünülmektedir. Sırlanmanın ardından üç sabah boyunca sırlanan mevtanın mezarının üzerine su dökülmektedir. Hava yağışlı da olsa bu uygulama sürdürülmektedir (KK32). Cenaze evinden mezarlıkta çalışanlara ırmık helvası, söğüş, pişirilmiş bir horoz, peynir, ekmeğ gönderilir. Buna “mezarlık ekmeği” adı verilir. Senesinden bir gün önce ise mezar taşı yapılmaktadır. Mezar taşı yapanlara da yemek verilir ve bu yemeğe de “mezarlık ekmeği” adı verilmektedir (KK37). Diğer yandan ölenin ardından baş sağlığına gelenlere de yemek verilir ve bu yemek cenaze evinde yapılır. Buna “can aş” adı verilir. O sırada hizmette bulunanlar bu görevi yürütürler. Can aş geleneğinin amacı vefat eden kişinin dünyada olduğu sürece kazandıklarından, gelen kişilere son defa da olsa ikramda bulunmak ve gelenlerden onun ruhuna dua almaktır (KK13). Bektaşî ya da Bedreddini olan bir kişinin vefatının ardından defnedilmesini takip eden günden kırkıncı güne kadar onun adına bir kurban kesilerek vefat eden kişinin ruhunun özgür bırakılması ve ruhun bedenden ayrılarak başka bir donda dünyaya dönmesi inancı söz konusudur. Bu durumu bir tür reenkarnasyon olarak nitelendirmemiz yanlış olmayacaktır. Vefat eden kişinin ardından “Hak erenler âdemoğlu olarak dünyaya gelmesini nasip etsin.” (KK13) şeklinde dua edilmesi bu düşüncemizi güçlendirmektedir.

Kişinin vefatının ardından üçüncü, yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günlerde ve ölümünün yıl dönümünde çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. Bu ritüellerin temelinde öte dünyaya giden ruhun yeni yerine alışması, dünyada işlediği günahlardan ötürü fazla acı çekmemesi ve Sünni Amucalarda görülen cennet ile ödüllendirilmesi temennileri bulunmaktadır. Sünni Amucalarda bu belirli günlerde ölen kişinin ruhu için dualar edilmekte ve Kuran okunmaktadır. Ancak Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda ölümün kırkıncı gününün özel bir yeri vardır. Çünkü ölümü takip eden kırkıncı gün ruhun

bedenden ayrılarak ruhlar âlemine gittiğine inanılmaktadır. Bu inanma çevresinde “dardan indirme erkânı” adıyla özel bir ritüel uygulanmaktadır ki bu ritüeli ilgili başlıkta ele almıştık. Bektaşiliğe bağlı olan ve vefat eden kişinin dardan indirilmesinde nasip kardeşlerine kıyafet ya da bir hediye hazırlanarak verildiği de belirtilmiştir (KK13). Kapalı bir paket içerisine verilen bu hediyeler sadece veren ve alan tarafından bilinmekte ve alan kişiler tarafından kullanılmaktadır.

Atalar kültünün bir yansıması olarak mezarlık ziyaretleri Amucalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Mezarlık ziyaretleri için herhangi bir gün ya da kişi sınırlaması olmamakla birlikte, ziyaretin mutlaka yapılması gerektiğine inanılan günler bulunmaktadır. Bektaşî ve Bedreddinilerde “Kırklar Bayramı” olarak da nitelendirilen Nevruz’da (Aydın, 2008: 73), arife günlerinde, vefatın yıl dönümlerinde mutlaka mezarlık ziyareti yapılmaktadır. Sünniler de ise ölüm yıldönümlerinde ve bayramların ilk gününde mezarlık ziyaretleri gerçekleştirilir (KK17). Vefat eden kişinin anısına “hayır” olarak adlandırılan birtakım işleri yakınları tarafından yapılmaktadır. Bu hayırlar arasında lokma yapılıp dağıtılması, hakka yürüyen kişinin adına çeşme yaptırılması vb. halen devam etmektedir. Bunların yanına Bektaşî köylerinde “süt verme geleneği” de bulunmaktadır. Bu geleneğe göre vefatı takip eden 40 gün boyunca bir kişiye süt verilmiştir. Bu, vefat eden kişinin sevdiği biri olabileceği gibi, fakir bir kişi de olabilirmiş. Kırkinci gün, süt ile birlikte bir tas ve bir kaşık bırakılmış. Geleneğin kökenine dair Hz. Muhammed’in son nefesinde süt istediği bu yüzden cenazenin ardından süt verildiğine dair bir anlatıya ulaşılmıştır (KK37). Söz konusu süt verme geleneğinin bilinmesine rağmen günümüzde devam etmediği gözlenmiştir.

Amuca köylerindeki mezar taşlarında mezar başlarının yerinin belli edilmesini sağlayan ve sağdan ve soldan üç çentik atılan “gönder” adı verilen tahtalar bulunmaktadır. Gönder kullanılması sadece araştırma yapılan bölgede değil, farklı isimler alsa da, ülkemizin birçok yerinde görülmektedir. Bu tahtaların şekli yörelere ya da inançlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Kızılcahamam’da kadın mezarlarına “yenge mezarı” denmekte ve mezarların başına beş kollu, çatala ya da yabaya benzer bir tahta dikilmektedir. Balıkesir’in Nusret köyünde başucuna dikilen tahtaya ölen erkekse tek kertik, kadınsa çift kertik yapılır (Örnek, 1971: 68). Amuca köylerindeki gönderlerde ise tahtalara üç çentik atıldığı görülmüştür. Bu çentikler Bektaşilikteki “Hak, Muhammed, Ali” üçlemesinin bir sembolü olarak düşünülse de aynı uygulamanın Sünni köylerde de görülmesi bu köylerde inancın geleneğe dönüşmüş hali ya da Bektaşilikte bir anlamının olmadığı yorumu çıkarılabilir. Bektaşî köylerinde bazı mezar taşlarında teslim taşı motifi görülmektedir. On iki köşeli olan ve on iki imamı temsil eden bu teslim taşları Bektaşiliğe

bağlı olan kişilerin mezarlarında bulunmaktadır. Mezar taşlarının hem baş hem de ayak kısımlarına iki adet taş dikilmektedir. Ancak bazı çocuk mezarlarının sadece baş kısımlarına taş dikildiği görülmektedir.

Özellikle Bektaşî ve Bedreddini Amucalar, ölümün bir yok oluş anlamına gelmediğine ve bir devir şeklinde ruhun sürekli olarak farklı bedenlerde dünyaya geldiğine inanmaktadır. Beden kaba bir et parçasıdır ve görevi dünyaya gelen ruhu taşımaktadır. Görevi bittiğinde ne olacağının bir önemi yoktur. Çünkü geçici olan beden sonsuz olan ruha hizmet için vardır. Bu inanç çerçevesinde cennet ve cehennem olguları Bektaşî ve Bedreddini Amucalarda somut olarak düşünülmemekte, ruhun ve bedeninin cennetinin de cehenneminin de kendi içerisinde olduğuna inanılmaktadır. Bu inanmalar etrafında Bektaşî ve Bedreddini Amucalar, mezarlıklara çok önem vermenin yanlış olduğunu belirtmekle beraber (KK32), atalar kültü bağlamında ziyaret olgusunun bir parçası olarak değerlendirmektedir.

2.2. Halk Hekimliği ve Halk Baytarlığı

Boratav'ın tanımıyla halk hekimliği, halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüdür. Hastalık tanımının içerisinde sadece sağlık durumundaki bozukluklar yoktur. Kısırlıktan, nazar değmesinden, cinler, periler gibi tabiat dışı varlıkların sebep olduğu düşünülen tüm olumsuzluklara kadar tüm bozukluklar bu kavramın içerisindedir (1984: 122-123). Kültürel gelişim sürecinde geleneksel nitelikli bir dünya görüşüne sahip olan topluluklarda formel nitelik kazanmış sağaltma yöntemleri haricinde sağaltmaya dönük geleneksel nitelikli inanış ve uygulamalarla karşılaşmak mümkündür (Aça, 2017: 407). Günümüzde kısmen de olsa modern tıbbın imkânlarına ulaşamayan ya da ulaşmakta güçlük çeken Amucalarda halk hekimliği ve halk baytarlığı olarak adlandırılan tıbbi folklor uygulamalarıyla az da olsa karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Amucalarda halk hekimliği kapsamında hem doğal hem de dinsel ve büyüsel uygulamalara rastlamaktadır.

Bu uygulamalardan ilki büyüsel uygulamalar kapsamında değerlendirilecek olan ocak temelli bir uygulamadır. Ocak oluşması iki şekildedir. Bunlardan ilki ailedeki bir ocaklıdan kaynaklanan tedavi etme gücünün kan bağıyla yeni nesillere aktarılması, ikincisi de usta-çırak ilişkisine benzer şekilde, ocaklının güvendiği bir bireye "el verme" şeklinde olmaktadır (Demir, 2020: 743). Kan bağıyla ocak olma şekline Amucalar arasında rastlayamadık. Ancak bireye el verilmesi yoluyla ocak olma siğil tedavisinde karşımıza çıkmıştır. Kendisinin başkasından el aldığı ve başkasına el verdiğini ve önceki yıllarda

siğil okuduğunu söyleyen Hanife Arslan'ın anlattığına göre siğil okuma şu şekilde yapılmaktadır: Karaçalı adlı dikenli bitkiden yedi parça koparılır. Bu karaçalı parçaları siğilin olduğu yere dikenli siğilin olduğu yeri çizecek şekilde beş defa dolaştırılır ve her dolaştırmada Tebbet duası okunur. Yedi parça için beşer kez olmak üzere toplamda otuz beş defa Tebbet duasının okunması tamamlandıktan sonra bu dal parçaları bir akarsuya ya da toprağa gömülür. Bu şekilde siğil kaybolur. Eğer ilk seferde geçmezse ikincide mutlaka siğilin geçeceğine inanılmaktadır (KK15).

Büyüsel diğer bir işlem de salgın hastalıklara karşı tütsüleme işlemidir. Bu geleneğe göre bulaşıcı hastalıklardan korunmak için köyün küçük çocukları büyükçe bir odaya kapatılır, odanın ortasında genellikle keten çöpü olduğu belirtilen ot yakılarak tütsüleme yapılır. Tütsüleme bazen ekmek fırınının önünde yakılan ot ile de yapılabilir. Tütsüde belli bir vakit tutulan çocuklara sonra eşek sütü içirilir. Sonra cenaze çıkmamış evin bacasından yukarı su çekilir (KK37).

Büyüsel bir halk hekimliği uygulaması olan ve şiddetli öksürük ya da gribal hastalıkların tedavisi için kullanılan boğmaca deliğinden geçme uygulaması yörede yaşı altmışın üzerinde olan kişilerce bilinmektedir. Bu uygulama "Boğmaca olduğumuzda bir delik vardı, oradan geçerdik." şeklinde anlatılmaktadır (KK17). Boğmaca delikleri genel olarak doğal yollarla oluşan ve bir insanın geçebileceği büyüklükteki bir deliktir. Ancak doğal yollarla oluşmuş bir delik yoksa köy içerisinde inançlı bir kişi, gece, ışısız ve çıplak olarak kemer şeklinde bir delik kazar ve o delik boğmaca deliği olarak kullanılır. Eğer bu deliği kazın kişi bu işi inanmayarak yaparsa olacak aksiliklerden sorumludur ve inançsızlığından ötürü cezalandırılacağına inanılır (KK37). Boğmaca tedavisi için yeni ekmek yapılmış fırının önünde sap yakılarak çıkan dumanın hasta olan kişi tarafından soluması veya fırının içerisine hasta olan kişinin kafasının sokulması suretiyle tedavi edildiği de belirtilmiştir (KK1). Yine boğmaca hastalığı için ikiz doğum yapmış kadının kapısının eşiğine hasta olan kişinin oturtulduğu ve kadının şalvarlarının iplerinin hasta olan kişinin boğazından geçirilmesi suretiyle tedavi edildiği belirtilmiştir (KK1).

Çıban tedavisi için Amuca köylerinde "köstebek kesilmesi" adlı ocak temelli bir halk hekimliği uygulaması anlatılmaktadır. Çıbanın geçmesi için köstebeğin yeni kabarttığı topraktan bir parça toprak alınır. Bu toprak bir kapta bıçak ile doğranır. Bu doğrama işlemi yapılırken bir defa Fatıha üç defa da İhlas okunur. Doğrama işini yapan kişi "Gavur eker ekini, kurt keser kökünü." diyerek çıbanın kökten kurumasını istediğini dile getirir. Yine bu esnada hastaya "Ne kesiyorum?" sorusu yöneltilir ve hastadan da "Köstebek kesiyorsun." yanıtını vermesi beklenir. Toprağın doğranması işlemi bitince topraktan bir parça çıbanın üstüne sürülür ve yine keser gibi bir işlem yapılır. İşlem bitince yaranın üzerine hafifçe

tükürölür ve başparmak ile sağdan sola doğru dairesel hareketlerle hastanın alnına bastırılıp çekilir. Çıban hastalığı şekil olarak köstebeğe benzetilerek bu hastalığa “köstebek hastalığı” adı da verilmektedir. Köstebek hastalığı eğer bir işlemten sonra geçerse hastalığın erkek, yedi işlemten sonra geçerse hastalığın dişi olduğu söylenir. Köstebek kesilmesi için toprak alınan yere bir adet yumurta kırılır. Eğer köstebek yumurta kokusundan rahatsız olup oraya tekrar gelmezse hastalığın geçeceğine inanılır (KK37). Köstebek kesilmesi, yakın zamana kadar Amuca köylerinde yapıldığı belirtilmektedir. Kaynak kişilerimizden İbrahim Arslan kendisinde çıkan çıban üzerine Kırklareli Lüleburgaz’a bağlı Kaybelli köyüne köstebek kestirmek için gittiğini belirtmiştir. Çıban tedavisi için uygulanan diğer bir uygulama “yakma yakması” olarak adlandırılmaktadır. Küçük çıbanlara yakma adı verilmiştir. Ağrısız olana “ak yakma”, ağrılı olana “kara yakma” denilmiştir. Isıtılmış şiş ya da madeni para ile dağlanma yoluyla yapılan tedavi esnasında üç defa İhlas okunmuş (KK37). Çıban ya da vücuttaki şişliklerin tedavisi için domuzların azı dişinin kullanılması da halk hekimliği uygulamalarından birisidir. Bu uygulamaya göre domuzun azı dişi çıban üzerinde gezdirilir, bunun çıbanı ve ağrıyı gidermesi beklenirmiş (KK15).

El alma yoluyla oluşan ocak temelli başka bir halk hekimliği uygulaması da “Yılcık Okuması” adıyla anılan uygulamadır. İnsanların genellikle eklem yerlerinde görülen ağrıların giderilmesi için yapılan bu uygulamada “yılcık” adı verilen küçük siyah bir taş kullanılır. Hastalığın teşhis ve tedavisine başlamadan önce yılcık taşı, bulunamaması durumunda ikiye ayrılmış kuru fasulye tanesinin ağrı olan yerlere yapıştırılması yoluyla hastalık teşhisi yapılır. Eğer fasulyeler ya da yılcık taşı ağrı olan yerlere yapışmazsa hastalığın yılcık olmadığına karar verilir. Yılcığın tedavisi esnasında tedavi yapan kişinin esnemesi iyiye işaret olarak kabul edilmektedir. Esneme esnasında hastadan elini alnına götürerek aşağıya doğru hafifçe sıvazlaması istenir. Hastalık tedavisinde yedi defa Tebbet suresi okunur. Yine tedavi esnasında köstebek kesilmesinde yapıldığı gibi hastaya üç defa “Ne kesiyorum?” diye sorulur ve “Yılcık kesiyorsun.” cevabını vermesi beklenir (KK37). Yılcık adıyla anılan küçük siyah taşların ateşi olan ve öksürüğü geçmeyen çocukların boyunlarına bağlandığı ve bu hastalıklara bu şekilde çare arandığı da belirtilmiştir (KK15). Aynı durumun tedavisi için “yılcık otu” (KK1) kullanıldığı belirtilmesine rağmen bu otu bilen kişiye rastlanmamıştır. Yılcık taşı sancısı olan çocukların tedavisinde de kullanılmaktadır. Yılcık taşı suda gezdirilir ve suya üflenir, bu işlem üç kez yapıldıktan sonra su sancısı olan çocuğa içirilir ve çocuğun sancısının kesileceğine inanılır (KK26).

Sancı değneği olarak adlandırılan ve ayva dalından kesilen bir dal parçası ile ağrıların ve sancıların dindirilmesine ilişkin bir halk hekimliği uygulaması geçmiş yıllarda Amucalar arasında görülmekteymiş. Sancı değneği ile ağrı kesilmesi uygulaması ocak temelli bir halk hekimliği uygulaması olup, bu ocağın akrabalık bağları ile gelecek nesillere aktarıldığı belirtilmektedir. Ağrı ya da sancı olan yere sancı değneği ile birkaç defa yavaşça vurulur ve sancı değneği tarafından tedavi edileceğine inanılmış. Diğer yandan, göbek düşmesi hastalığı Amucalar arasında halk hekimliği kapsamında doğal yöntemlerle tedavi edilmektedir. Fazla ağır kaldırmak suretiyle göbek çevresinde ağrı, şişkinlik, hassasiyet oluşması şeklinde tanımlanabilecek olan bu hastalık için Amucalar, göbeğin orta noktasından bastırılarak veya belden bir kemer ya da kuşak yardımıyla ile burulması ile çare aradıklarını belirtmektedirler (KK37). Dalak şişmesinin ise bir bıçağın şişen bölgeye vurulması suretiyle tedavisi yapılır (KK26).

Deri üzerinde sertleşme ve derinin pul pul olup dökülmesine halk arasında verilen ad olan “temra” ocak yardımıyla tedavi edilen rahatsızlıklar arasındadır. El alma yöntemiyle ocak olan kişi temiz bir yerden aldığı toprak ile suyu karıştırıp başta İhlas suresi olmak üzere çeşitli dualar okuyup yaptığı çamuru temra olan yere sürer. Bir motivasyon yöntemi olarak sürme esnasında hastaya bu işi ne için yaptığı sorulur ve cevap olarak da “temra kesilmesi için.” yanıtını vermesi beklenirmiş (KK37).

Çocuklarda görülen bel kayması ya da gece idrar kaçırmaları için bardak ya da çömlek çekilmesinin yapıldığı belirtilmiştir. Bardak veya çömleğin içine pamuk konulur ve yakılmış. Pamuğun yanması ile sırt bölgesine kapatılan bardağın ya da çömleğin oluşturduğu vakum etkisinin kişiye şifa getireceğine inanılır (KK35). Amucalar arasında uçuk tedavisi için çakmak taşı kullanılır. Gökyüzünün açık olduğu bir günde uçuk çıkan yere doğru çakmak taşı çakılması ile bu rahatsızlık tedavi edilmiştir.

El alma yoluyla ocak olduğuna inanılan kişilerce yapılan boyun çekme uygulaması ile kabakulak ve boğaz hastalıklarının tedavi edildiği belirtilmiştir. İkiz doğum yapan bir kadının şalvarının ipinin hasta olan kişinin boynundan yukarı doğru çekilmesi suretiyle yapılan bu tedavi rahatsızlık kabakulak ise kulakların bastırılarak yukarı doğru çekilmesi ile devam etmekteymiş. Bu işlem yapılırken Fatih ve İhlas sureleri okunmuş (KK37).

Türk halk hekimliğinin belki de en yaygın uygulamalarından birisi olan nazara karşı uygulamalar Amucalarda da görülmektedir. Nazara karşı koruyuculuğu olduğuna inanılan nazar boncukları bebelere, küçük çocuklara ve yeni doğmuş annelere takılır. Bunların yanında doğum yapan ineklerin kuyruklarına da nazar boncuğu takılmaktadır. Göz değmesi olarak nitelendirilen nazara karşı Amucalar arasında küçük çocukların nazarlığının yanına sarımsak takılması, suya Fatih, İhlas, Kevser, Kureyş, Leheb sureleri

okunarak okunmuş suyun çocuğa içirilmesi gibi dinsel içerikli halk hekimliği uygulamaları da görülmektedir. Nazar için okuma uygulaması yapıldıktan sonra çocuğun eğer içeride ise dışarıya bakması ve sağ elin başparmağı ile çocuğun alnının silinmesinin yapıldığı da belirtilmiştir. Nazar okuma uygulaması ocaklık gerektiren bir uygulama değildir. Nazar duası olarak nitelendirilen duaları bilen herkes bu işlemi yapabilir (KK26).

Nazara karşı uygulanan büyüsel nitelikli halk hekimliği uygulaması “kurşun dökme”dir. Nazar değdiği düşünülen bir kişinin üzeri bir bez ile örtülerek o bezin üzerinden erimiş kurşun bir kap suyun içerisinde dökülmektedir. Eğer dökülen kurşunlar suyun içerisinde dağılmazsa bu uygulama tekrar yapılır. Suyun içerisinde tekrar donan kurşunların şekillerine bakılarak kurşun dökken kişiler tarafından çeşitli yorumlar yapılmaktadır. Son olarak da kurşun dökülen sudan nazar değdiği düşünülen kişinin bir yudum içmesi ile kurşun dökme işlemi sona ermektedir (KK37).

Diş etlerinde ya da dişlerde görülen ağrıların İhlas suresinin üç defa okunması suretiyle tedavi edilmesi şeklinde dinsel temelli bir halk hekimliği uygulaması bulunmaktadır. “Nevazil” olarak adlandırılan bu rahatsızlıkların okunmaması durumunda ilerleyerek “yılancık” hastalığına dönüşeceği belirtilmiştir (KK37). Yine, ağrılı sivilcelerin tedavisi için ayrik otunun kökünün kaynatılarak içilmiştir. Aynı zamanda bu esnada üç defa İhlas suresi okunması gerekmiştir (KK1).

Yukarıda sıralanan halk hekimliği uygulamaları günümüzde Amucalar arasında nadir olarak uygulanmaktadır. Kentleşme ile birlikte modern tıbbın olanaklarına daha kolay ulaşan Amucalar zaman içerisinde halk hekimliği uygulamalarından vazgeçtikleri ifade edilmektedir. Vazgeçmenin bir nedeni olarak “Artık doğaya inanç kalmadı.” (KK15) ifadesi özellikle geçmiş dönemlerde her derdin çaresinin doğada olduğuna dair bir inanmanın Amucalar arasında var olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Kırsal yerleşmelerin başlıca geçim kaynaklarından olan hayvanların daha iyi ürün vermeleri, hastalıktan kurtulmaları gibi isteklerle hayvanlara yönelik çeşitli sağaltım yöntemleri uygulanmaktadır. Yerleşimleri açısından kırsallığın kısmen de olsa devam ettiği Amucalarda geçmiş dönemlerde halk bilgisi bağlamında halk baytarlığı uygulamaları bulunduğu gözlemlenmiştir. Doğal ya da dinsel/büyüsel kapsamda görülen halk baytarlığı uygulamaları günümüzde yerini veteriner hekimler aracılığıyla yapılan sağaltım yöntemlerine bırakmıştır. Saha çalışmalarımız esnasında ulaştığımız halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Amucalarda Hıdırellez’de gördüğümüz hayvanları ateşten geçirerek salgın hastalıklara karşı korunmaya çalışılması (KK24) halk baytarlığı içerisinde değerlendirilen

uygulamalardan biridir. Hastalanan hayvanın tedavisi için bir kap suya dua okutulur ve bu okunmuş su hayvanlara içirilir (KK1). Hastalanan hayvanlara bitkiler yoluyla çare arama uygulaması özellikle yeni doğan hayvanlarda görülen “solucan” hastalığında karşımıza çıkmaktadır. Bu hastalığın tedavisi için dışbudak ağacının kabuğu sıyrılır ve göztaşına iyice sürülür. Daha sonra bu kabuk ve göztaşı birlikte bir kaba koyularak iyice kaynatılır. Kaynatıldıktan sonra su soğutulup solucanı olan hayvana içirilir. Bu suyu içen hayvan dışkıyla solucanı atar (KK26).

“Üşüme” hastalığı olarak nitelendirilen ve titreyen hayvanların tedavisi için karacaot adlı dikensi bitki iyice sivriltilir ve hasta hayvanın kulağının kıkırdak dokulu yerinden batırılır. Bu otun hayvanın üşümesini alacağına inanılır (KK1). Halsiz ve hasta görülen hayvanların kulaklarının üst tarafı bir miktar kesilerek oradan kan akması sağlanarak hayvanlar tedavi edilir (KK20). Büyükbaş hayvanların gözlerinin şişmesi “kurbağacık” hastalığı olarak adlandırılmaktadır. Şişen gözlerin kurbağaya benzetilmesi hastalığa bu adın verilmesine sebep olmuştur. Köyde bu hastalığın şifacısı olarak bilinen kişi hayvanın rahatsız olan yerini ovarak hayvana şifa vereceğine inanılır (KK37). Hayvanlara halsizleşmesi, sütlerinin azalması nazara bağlanmaktadır. Nazarı engellemek için yeni doğan hayvanların kuyruklarına nazar boncuğu takma ve hayvanlar için kurşun dökme, tuz çevirme gibi büyüsel halk baytarlığı uygulamalarının geçmiş dönemlerde yapıldığı belirtilmiştir. Hayvana kurşun döküldüyse kurşun dökülen su hayvanın yemine karıştırılır. Nazar değdiği düşünülen hayvanın üzerinden bir parça tuz çevrilerek Yasin suresi okunur ve ardından hayvana doğru üflenerek hayvana bir tutam tuz verilir (KK37). Yine, Amucalarda hayvanların otlatılmaya götürülürken kısır hayvanların ayrı tutulduğu belirtilmiştir. Bu durum bir sağaltma yöntemi olarak düşünülmese de kısırlığın bulaşıcı olmasının engellenmesi amacıyla yapıldığı düşünülebilir (KK26).

Günümüzde halk hekimliği uygulamaları Amuca köylerinde yok denecek kadar azdır. Hatta bu geleneksel bilgiye dair uygulamalar hafızalardan da hızla silinmektedir. Bunun yanında gördüğümüz Amuca köylerinde hayvancılık yok denecek kadar azalmıştır. Bunun da halk baytarlığı uygulamalarının yok olmasında önemli bir payının olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.3. Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi

Geçmiş dönemlerde insanların yaşam şekilleri, beslenmeleri ve güvenlikleri çevre tarafından belirlenen şartlarla yoğun bir ilişki içinde olmuştur. Tarım, hayvancılık, göç, savaş gibi toplumun tamamını ilgilendiren olayların yanı sıra dinsel ritüel, düğün vb. etkinliklerin tarihlerini belirlemede meteorolojik bilgiye ihtiyaç duyulmuştur (Demir, 2019:

215). Bu ihtiyaçlar doğrultusunda doğanın gözlenmesine dayalı olarak halk takvimi ve meteorolojisi kavramları ortaya çıkmıştır. Özellikle doğayla iç içe olan ve konar-göçer yaşayan toplulukların gökyüzünü, insanları, hayvanları ve bitkileri gözlemleyerek bazı sonuçlara varmaları ve hayatlarını bu gözlemlere göre düzenlemeleri halk takvimi ve meteorolojisinin temelini oluşturmuştur (Biray, 2013: 2). Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmediği ya da insanların teknolojik verilere rahat ulaşamadığı dönemlerde önemli bir gereklilik olan hava olaylarının tahminine dair halk arasında birtakım inanışlar gelişmiştir. Meteorolojik bilgilere anlık olarak net bir şekilde ulaştığımız günümüzde dahi halk arasında meteorolojik inanmalar varlığını sürdürmektedir.

Geleneksel yapısı itibarıyla tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir topluluk olan Amucalar, halk takvimi kapsamında yılı iki bölüme ayırmışlardır. Bu ayırım çeşitli kutlamalarla ya da dini ritüellerle kutsanmış ve yılın bu döneminin iyi geçmesi için bazı uygulamalara sahne olmuştur. Amucalarda yılın ilk bölümü 7 Kasım'da başlayıp 21 Mart'a kadar süren kiş aylarıdır. Bu kiş aylarının sıkıntısız geçmesi için Bektaşi Amucalarda "Kasım Kurbanı" adıyla bir erkân açılmakta ve istekler için dualar edilmektedir. İkinci bölüm olan ve bolluk-bereket dönemlerini temsil eden bahar ve yaz ayları için Nevruz ve Hıdırellez zamanlarında çeşitli kutlamalar yapılmakta, ibadet erkânları açılmakta ve şükür kurbanları kesilmektedir.

Amucaların halk meteorolojisi çevresinde oluşan inanmalarında geçmiş dönemlerdeki geçim kaynaklarından olan hayvancılığın ve hayvanların yeri büyüktür. Aynı zamanda bitkilerin ve gök cisimlerinin hareketleri ve görüntüleri ile de hava durumuna dair tahminde bulunan Amucaların halk meteorolojisine dair inanmalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Kargaların hızlı hareketleri, telaşlı oluşları havanın bozacağının ilk işareti olarak görülür. Bu hareketlerden sonra kargalar ortadan kaybolursa havanın bozması yakındır (KK1). Meradaki koyun hızlı otliyorsa hava bozacak demektir (KK1). Kartal, leylek martı gibi kuşların havada daire çizerek dönmesi yakın zaman içinde yağış olacağının göstergesidir. Eğer kartallar yağmur getiren bulutun önünde dönüyorsa dolu ya da ürünlere zarar verecek şiddette yağmur yağacaktır (KK37). Koyunlar bir araya toplanırsa hava bozacak demektir (KK26). obanlar tarafından bazı koyunların boyunlarına takılan çanlar ve koyunların hareketleri ile bu anlardan çıkan yüksek sesler yağışın yakın olduğunun bir göstergesidir. Eğer bu sesler gelmeye başlarsa koyunlar bir araya toplanmaya başlar ya da kapalı ağıla doğru giderlermiş. Baykuşların tşmeleri ve tş aralıklarına göre yağışın geleceğine inanılır. Kstebeklerin toprak kabartmaları yakın

zamanda yağmur olacağına göstergesidir. Karıncaların yuvasının dışına toprak çıkararak huniye benzer bir şekilde dizmesi yakın zamanda yağmur yağacağına belirtisidir (KK37).

Havanın tahminine ilişkin olarak halk takviminde önemli olarak kabul edilen günlerdeki hava durumları belirleyici olabilmektedir. Kış gündönümü olarak kabul edilen 8 Kasım'da hava nasılsa yıl boyunca havanın öyle olacağına dair bir inanma mevcuttur (KK1). Hıdırellez'de lodos olursa verim az, poyraz eserse verim bol olacaktır (KK17). 8 Kasım'da karayel esmesi o yılın çok sert geçeceğinin bir göstergesidir (KK37). Hıdırellez günü esen rüzgâr yıl boyu hâkim rüzgâr olacaktır (KK26). Sabahın erken saatlerinde sineklerin aşırı şekilde saldırgan olması günün çok sıcak geçeceğinin işaretidir (KK37). Ayın etrafında halesinin olması yakın bir tarih içinde yağış olacağına bir işaret kabul edilir. Bu halenin büyüklüğü yağış miktarını belirlemede etkilidir. Günün batımında güneşin bulut arkasında kalması yağmur yağacağına bir göstergesidir. Ay hilal şeklini aldığı anda hilalin uçları aşağı doğru olursa yağış olacaktır (KK37).

Güneşin doğuşu veya sonrasında olan kızılık yağışa, güneşin batış esnasındaki kızılık ise rüzgâra yorumlanır. Halk arasında "Akşam kızılığı yele, sabah kızılığı sele" deyiimi bu inançtan doğmuştur. Güneşin batışı esnasında oluşan kızılığın yönü ertesi gün rüzgârın eseceği yönü gösterir. Sonbaharda ağaçlar yapraklarını üstten dökmeye başlarsa o yıl kış sert geçecek, alttan dökerse de kış ılık geçecektir (KK37). Güvemlerin, ayvaların ve yabani ahlatların çok çiçek açması ve meyve vermesi kış aylarının çok soğuk geçeceğinin göstergesidir (KK16). Kırağı ya da kar üzerine sis düştüğü zaman yakın zamanda yağış olacaktır. Yağmur yağarken, yağmur damlacıklarının kabarcıklar oluşturması bolluk bereket olacağına işarettir. Art arda üç gün sis düşmesini yağmurun yağacağına bir göstergesidir (KK37). Kurban kesilerek bir evliyanın anıldığı günlerde yağmur yağacağına inanılmaktadır. Kılavuzlu köyünde Hacı Bektaş adına kurban kesilip ibadet erkânı düzenlenen günlerde mutlaka yağmur yağdığı, çiftçilerin tarla işleri için bu kurban gününü dikkate aldığı belirtilmiştir (KK13).

2.4. Halk Mutfağı ve Sofra Geleneği

Amuca mutfak kültürünün temelinde geçim kaynakları olan hayvancılığa bağlı olarak et ve et ürünleri, tarıma dayalı olarak da unlu yiyecekler öne çıkmaktadır. Örneğin, Amuca çöreği tüm özel günlerin ve dini ritüellerin vazgeçilmez yemeğidir. Diğer yandan, Bektaşî ve Bedreddini Amucaların ibadetlerinde mutlaka kurban bulunur. Bu kurbanlar tekbirlenerek kutsanır ve ardından ibadete katılan kişilerce ya da gelen misafirlerce tüketilmek üzere hazırlanır. Ali sofrası, kesilen kurbanların, yapılan çöreklerin, getirilen lokmaların ikramını ifade etmektedir. Ali sofrasında çörek kesme işi dervişlere

düşmektedir. Çörekler genel olarak on iki eşit parçaya bölünür. İbadet sonrası Bektaşî olmayanların da katılabildiği Ali sofrasında mürşitler bilgilendirici konuşmalar yapar, nefesler söylenir ve semah dönülür (KK32).

Ali sofrasının bir oturma düzeni vardır. Sofrada mürşit kapıdan girdiğinde doğrudan görülecek bir yere oturur. Mürşidin oturduğu yer “meydan sofrası” olarak adlandırılır. Meydan sofrasında mürşitle beraber dervişler ve Bektaşîliğe hizmeti olan misafirler oturmaktadır. Meydan sofrasına genellikle erkekler oturur. Nasip yaşı fazla olan kadınlar, mürşidin eşi olan ve “baciana” ya da “anabacı”nın oturduğu “anabacı sofrası”nda otururlar. Ali sofrasında bulunan kişiler nasip yaşına göre mürşide yakın otururlar. Ali sofrasının kurulduğu yerde, giriş kapısının sağ tarafında kadınlar, sol tarafında da erkekler oturur (Engin ve Çakır, 2013: 305,306). Bedreddinilerde de sofrada oturma düzeni Bektaşîler ile aynıdır (KK29). Türk kültüründe her yerde karşımıza çıkan yemeğe önce büyüğün başlaması geleneği Ali sofrasında da görülmektedir. Yalnız buradaki büyük Bektaşîliğe hizmeti açısından büyük olan kişi, yani mürşittir. Mürşidin onayı ile Ali sofrasında bulunan kişiler yemeğe başlayabilir. Ali sofrasında genellikle çorba gelmeden önce okunan bir nefes bulunmaktadır (KK37). Bu nefes Hüseyin Yaltırık tarafından Amuca köyü olan Beyci’den derlenerek notaya alınmıştır. Nefes ilk iki bendi Yaltırık’ın eserinde varken (2002: 234-235) kalan bentleri Refik Engin’den alınmıştır. Nefes şu şekildedir:

Şepperi şüpper mürşidi rehber
Sundular Kevser Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Sofra Ali’nindir himmet velinin
Şöhreti dinindir Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Hak’tır Muhammed olmuşuz ümmet
Bulmuşuz rifat Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Muhammed güldür Pirim bülbüldür
Cümlemiz kuldur Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Dosta mihmanız cümlemiz canız

Ehli imanınız Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Pire muhabbet can ile hizmet
Talibe nimet Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Aslımız nurdur vaktimiz surdur
Sözümüz budur Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah

Haşim'in zikri el fakrû fahri
Bu demin şükrü Elhamdülillah
Elhamdülillah Elhamdülillah el şükür Allah (KK37).

Bektaşî, Bedreddini olsun ya da olmasın, Ali sofrasında bulunan kişilerin uyması gereken birtakım kurallar vardır. Ali sofrasında nefesler okunurken meydanda bulunan hiç kimse herhangi bir şey yiyip içmez, içeriye girip çıkmaz. Bu durumun nefeslere gösterilen saygıdan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çatal ve kaşıklar ters olarak bırakılmaz, tabağın içerisine koyulmaz, dem alınan bardaklar tamamen bitirilmez. Her nefesten sonra ya da nefeslerde adı geçen ve ulu olarak kabul edilen kişilerin adı geçince sağ el kalp üzerine götürülerek “Allah Allah” denir (KK11). Bektaşî ve Bedreddinilerde yemek esnasında “dem alma” da bulunmaktadır. Dem almaya “dem görme” adı verilmektedir. Bektaşîlerde dem görme saki, Bedreddinilerde ise saki dedesi tarafından yürütülmektedir. Bu kişiler dem ikramından sorumludur. Dem olarak genellikle “Akyazılı” olarak adlandırılan rakı içilir. Ancak bu durum kişinin isteğine bağlıdır. İstemeyen kişiler dem olarak başka içecekler de alabilir. Dem alma sadece mürşidin onayı ve sakinin ikramı ile mümkündür. Ancak sakinin yeterli olamayacağı kadar kalabalık muhabbetlerde dem alma kişilere bırakılmaktadır. Mürşit “Dem görelim canlar.” dedikten sonra ortamda bulunan kişiler dem alabilir. Eğer dem alma işini bir saki yürütüyor ise saki elindeki bardağı dem alacak kişiye uzatır ve “aşk olsun” ifadesini kullanır. Dem alan kişi de genellikle aynı şekilde karşılık vererek demden bir yudum alıp bardağı tekrar sakiye uzatır. Dem alınırken bardak sol elin dört parmağı tarafından sarılır ve başparmak ile de bardağın üst kısmını kapatılır. Sağ el de kalp üzerine koyulur. Dem alma esnasında kimsenin dem sebebiyle kendisini kaybetmemesine dikkat etmek esastır. Son dem alınmadan önce “saki baki” ifadesi kullanılır. Bu ifade dem görmenin tamamlandığını, herkesin bardağının içindekileri

bitirmesi gerektiğinin ifadesidir. Dem görme esnasında okunan duaları Engin ve Çakır şu şekilde belirtmişlerdir (2013: 306-307):

Bismişah Allah Allah! Aşk olsun içene rahmet olsun göçene, şahım imam Ali'ye. Lanet kavm-i yezide. Nur ola, sır ola, içenlere nur-ı iman ola, şaraben tahura ve şifa-yı naciden ola, Kırklar'ın ezdiği engür suyundan ola. Hz. Hüseyin Efendimizin deminden didarından ayırmaya. Dem sahibinin demleri Hüseyin Efendimizin deminden ola. Dem pirin, Kerem evliyanın Allah eyvallah hü dost.

Bismişah Allah Allah! Aşk olsun içene rahmet olsun göçene, şahım imam Ali'ye. Lanet kavm-i yezide. Hizmetleriniz kabul olsun, murtlarınız hâsıl olsun. Hz. Hüseyin Efendimizin ve Hacı Bektaş Veli Efendimizin himmeti hayırları üzerinizde daim baki olsun. Zahir batın Hak erenler yardımcınız olsun. On İki İmam efendilerimiz On Dört masum-ı pak gözcünüz bekçiniz olsun. Gerçeklerin demine hü.

Bismişah Allah Allah! Can-ü baştan geçmişiz biz Şah Hüseyin aşkına, Kerbelâ-yı deşt-i gamda ser verenler aşkına, Ol yezidiler elinde teşn-e lebler aşkına, Kerbela'da "Su, su!" diye can verenler aşkına.

Amuca Bektaşileri arasında tuza "Balım Sultan", pirinç pilavına "Kaygusuz Sultan", rakıya "Akyazılı Sultan", şaraba da "Kızıl Deli Sultan" denmektedir. Balım Sultan ile başlayıp, Balım Sultan ile sona eren Ali sofrasında kalan çörekler yanlarına biraz tavuk da eklenerek misafirlerin evlerine götürülecek lokmalar olarak hazırlanır. Pirinç pilavına "Kaygusuz Sultan" denmesinin sebebine dair ulaştığımız bir anlatı şu şekildedir:

Bektaşî kaşığı büyüktür, kendine gitmez. Karşısındakini besler. Bir gün Kaygusuz Sultan bir grup muhibi ile Mısır'a gider. Mısır hükümdarının bir gözü kördür. Bunu bilen Kaygusuz Sultan saraya girerken yanındakilerden gözlerini kapatmalarını ister. Mısır padişahı, Kaygusuz Sultan'a neden gözerini kapattıklarını sorar ve Kaygusuz'dan 'biz gittiğimiz yere uyarız' yanıtını alır. Bunun üzerine padişah misafirler için bir sofraya kurdurur, ortaya büyük bir kazan pirinç pilavı ve herkesin eline de sapları birer metre olan tahta kaşıklar verir. Dışarıdan da olayları izler. Bu kişiler eğer gerçekten görmüyorsa bu yemeği nasıl yiyecekler diye merak eder. Kırk kişi olan misafirler ellerindeki kaşıklarla karşılarındakileri doyururlar ve bir tane bile pirinç tanesi bırakmazlar. Biz bu yüzden pilava Kaygusuz Sultan deriz (KK6).

2.5. Halk Tiyatrosu

Kentleşmenin günümüzdeki kadar yoğun olmadığı dönemlerde geleneksel kültür içerisinde yaşayan insanların toplu eğlencelerinin başında halk tiyatroları gelmekte idi. And, seyirlik oyunları "Kırsal bölgelerde köylerde görülen, daha çok tarih öncesine uzanan bolluk (tarım ve çobanlık), eriştime, canlandırıcılık, atalara tapınım gibi işlevsel kut törenlere bağlı bir tiyatro geleneğidir." (1985: 43) şeklinde tanımlamıştır. Araştırma alanımız içerisinde görülen "Deve" ve "Cemal" oyunları Boratav'ın sınıflandırılmasına göre (1984) "köylü oyunları" içerisinde değerlendirilmelidir. Bu oyunlar yılın belirli dönemlerinde

kalıplaşmış kişiler, maniler ve görevler eşliğinde gerçekleştirilen, içerisinde çeşitli semboller barındırsa da daha çok eğlence amacı güden köylü oyunlarıdır.

Amucalarda yakın geçmişe kadar oynandığı belirtilen Deve oyunu bir tür hayvan benzetmecesine dayalı bir oyundur. Mevsimsel gündönümlerinden olan ve kış aylarının başlangıcı olarak kabul edilen 6 Kasım akşamı oynanır. Artun, bu oyunun ürünün bol ve bereketli olması için oynandığını, takvime bağlı olsa da bu tür oyunlar aracılığıyla büyüden medet ummanın bir yansıması olduğunu belirtmektedir (1993: 15). Artun, Deve oyununu Cemal oyunlarının içerisinde değerlendirse (1993: 102) Amucalar arasında Deve oyunu ile Cemal oyununun ayrı oyunlar olduğu vurgulanmaktadır (KK37). Deve oyununun “Kasım Devesi” olarak adlandırıldığı ve her yıl 7 Kasım’da oynandığı; Cemal oyununun da “Cemal Gezme” olarak adlandırıldığı ve biri buğday diğeri de mısır hasadında olmak üzere yılda iki kez oynandığı belirtilmektedir (KK37). Cemal gezmeye “Ayşe Gezme” adının verildiği de belirtilmiştir (KK26).

Deve oyunu için daha önceden hazırlanmış ağaçtan oyularak deveye benzetilmiş bir başlık ve devenin üstünün örtülmesi için birkaç kilim ve devenin kuyruğunu oluşturacak sarımsak sapları, üstüne asılacak çanlar kullanılır. Devenin içerisinde iki kişi girer. Oyunun temel kadrosu deve, deveci ve hocadan oluşmaktadır. Oyunun genel çatısını deveci tarafından gezdirilen devenin hastalanması ve bunun üzerine devecinin hocadan deveyi iyileştirmesi için muska yazması ya da dua etmesini istemesi oluşturmaktadır. Deveci ve hoca birbirleriyle iletişim kurarken içerisinde müstehcen sözcükler barındıran manilerden yararlanırlar. Hoca ağzı bozuk bir tiptir ve hoca özelinde muska ile iyileştirdiğini söyleyen kişilere üstü örtülü şekilde alaya alma söz konusudur. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra deveci ile devesi köyü dolaşmaya başlarlar ve ilk durak köy kahvesidir. Köy kahvesinin önüne gelen deve yere yığılır. Deveci deveye uykulu gözlerle bakıldığı için nazar değdiğini söyler ve hocanın deveye dua etmesi için para lazım olduğunu belirterek şapkasını çıkarıp kahvede olanlardan bahşiş toplar. Deveci hocayı çağırır ve hoca deveye dua okur. Dua okunmasından sonra orada bulunanların tümü “âmin” der ve deve ayağa kalkar (KK37). Devenin ayağa kalkmasıyla deveci, deve ve beraberindekiler köyü dolaşmaya başlar. Deveci evlerin önüne geldiğinde aşağıdaki maniler söylenir:

Deveci geldi duydun mu?

Ambara buğdayı koydun mu?

Hös devam hös devam hös

Devecinin kaşağısı

Tutmaz belden aşağısı

Hös devam hös devam hös

Deveci gelir yayladan
 Bokunu yesin oynatan
 Hös devem hös devem hös
 Ağzından verdim samanı
 Arkadan çıktı dumanı
 Hös devem hös devem hös (Artun, 1993: 103).

Deve özellikle köyün genç kızlarının deve oyununu izlemek için toplandığı evlerin önünde devecinin söylediği mani ile yere yatar:

Mercimek aşını pişirdim
 Deveyi buradan düşürdüm
 Hös devem hös devem (Artun, 1993: 103).

Deve çöktüğünde deveci devesine muska yazması için hocayı “hoca, hoca” diye bağırarak çağırır. Kısa bir sessizlikten sonra hocanın deveciye doğru “Anana koca” diye bağırarak gelmesi ile deveci ile hoca arasında diyalog başlar. Devecinin hocaya muska karşılığında dört yaşında bir malak vermeyi teklif etmesi ve hocanın malak ve tarak sözcükleri ile yanlış anlaşılmaya dayalı komedi unsuru yaratmasıyla diyalog devam eder. Ardından hoca elinde baston ve tespihle devenin yanına gelerek dua etmeye başlar. Her duasından sonra orada bulunanlara dönerek “âmin deyin âmin” der ve orada bulunanlar yüksek sesle “âmin” diye bağırırlar. Hocanın okuduğu dualardan bazıları şöyledir:

“Bismillahi mısırgan
 Bir karı aldım osurgan
 Osurursa osursun
 Tarhanayı tatlı pişirsin
 (Âmin deyin, âmin âmin)
 İstanbul’dan berisi
 Karakoyun derisi
 Sana bir koyarsam
 Altı ay tutmaz gerisi
 (Âmin deyin, âmin âmin)
 İstanbul’dan gelirsın
 Kaba kaba solursun
 Bunu sana sokarsam
 Altı ay osurursun
 (Âmin deyin, âmin âmin) (Artun, 1993: 104).

Hoca dua okumasını bitirdikten sonra elindeki sopasıyla devenin sırtına vurur ve deve ayağa kalkar. Devenin kalkmasıyla deveci başka bir eve doğru devesini götürür. Oyun bu şekilde sürer (Artun, 1993: 103-105). Deve gezdirmesi devenin gezdiği yere bolluk ve bereket getirmesi için yapılmaktadır.

Amuca Kabilesi mensuplar arasında Cemal oyunu geçmiş yıllarda mısır ve buğday hasatlarında olmak üzere yılda iki kez yapılmaktaymış. Cemal oynanacağı gün köyün delikanlıları yerleşim yerinin dışında bir ateş yakarlar ve ateşin isleri ile yüzlerini boyayarak kıyafetlerine koyun ve keçi çanları takıp kendi aralarında cemal oyunu için hazırlık ve işbölümü yaparlarmış (KK37). Cemal, köyün gençleri tarafından oynanır ve hazırlıklar gizli olarak yürütülür. Oyun gece oynanır ve cemallerin elinde fenerler, meşaleler vardır (Artun, 1993: 97). Engin'in aktardığına göre (KK37) oyun, iki Arap, Ayşe, Fatma, köpek ve damattan oluşur. Artun, bu kişilere çeşitli kılıklara giren koyun ve keçi postuna bürünmüş, bellerinde ve ellerinde sopalar ve çanlar bulunan cemalleri da dâhil etmektedir (1993: 91).

Oyunda iki kişi kadın kılığına girer ve bunlara Ayşe ve Fatma denir. Yüzlerini yakılan ateşin iseri ile boyayan iki kişi Arap olur. Bir kişi damat, bir kişi de köpek olarak görev alır. Köpeğe “kopay” denir. Tüm bu kişileri idare eden bir de lider kişi bulunur. İdare eden kişi bazen oyunun diğer kişilerinden birisi de olabilir. Oyuncuların sırtlarında içleri saman ile doldurulmuş çuvallar vardır. Bu çuvallar oyun esnasında sopalarla ya da başka yollarla birbirlerine zarar vermemeleri içindir. Bu grup naralar atarak köyün içerisinde gezer ve “hak” olarak adlandırılan buğday ya da diğer erzakı alacağı evin önüne geldiğinde “Cemal geldi duydun mu? Ambara buğday koydun mu?” diye bağırır. Grup bazı evlerin önüne geldiğinde diyalog başlar. Eğer bir düğün canlandırılacaksa damada “Ayşe’yi mi beğendin, Fatma’yı mı?” diye sorulur. Damat beğendiği kızın adını söyleyince kız kaçmaya başlar ve saklanır. Kızın bulunması için de köpek rolüne girmiş kişi devreye girer. Kız bulunup getirilince damat ile gelin oynatılarak düğün yapılır. Grup ve çevredekiler ellerindeki çeşitli nesnelerle sembolik olarak müzik aleti sesi çıkarırlar. Önünde düğün yapılan evin sahibine “Güreş mi, tıraş mı?” diye sorulur. Eğer ev sahibi “tırış” derse gruptan birisi hemen eğilerek sandalye görevini, bir başka kişi de berber görevini üstlenir. Berber görevi üstlenecek olan kişi eline aldığı çubuğu ustura gibi kullanarak damadı sembolik olarak tıraş etmeye başlar. Tıraş etme esnasında berberin beceriksizliği, usturanın kesmemesi gibi konularda çeşitli diyaloglar gerçekleştirilir. Eğer ev sahibi “güreş” isterse Arap kılığındakiler şaka ile güreşirler. Cemal grubu bu şekilde tüm köyü gezerek “hak” adını verdikleri tahılları bir yerde toplar ve bunu paraya çevirerek kendi aralarında eğlence yaparlar. Gruba “hak” verilmemesi köy tarafından hoş

karşılanmayan bir durumdur. Eğer bir kişi “hak” vermemekte ısrar ederse onun evine küçük zararlar verilir. Oyundaki diyaloglarda genel olarak sözcüklerin yanlış anlaşılması yoluyla izleyicileri eğlendirmek amaçlanmaktadır. Cemal oyunu hangi evin önünde oynanır ise o yıl o evin bereketli olacağına inanılmaktadır (Artun, 1993: 97-99).

Artun’un belirttiğine göre cemaller, kendi köylerini gezdikten sonra diğer köyleri de gezerlermiş. Eğer iki köyün cemali karşılaşırsa çatışma olur ve bu çatışma cemallerden birisi ölene kadar devam edermiş. Başka köye cemal gezmesine katılacak olan kişiler çıkacak olası kavgada ölmeyi kabul etmiş sayılırlarmış. Bu kavganın sebebi olarak başka köyden gelen cemalin köyün bereketini götüreceği, dövüşülüp başka bir köyün cemali öldürülürse ürünlerin bol olacağı, cemallerin ve gelinlerin köyün namusu olduğu ve kaptırılırsa köyün namusunun da gideceği, toplanan bahşişlerin başka köye kaptırılmaması gerektiği gibi inanışlar bulunmaktadır. Ek olarak cemal kavgalarında ölen kişiler için kan davası güdülmeyeceği ve bu kişilerin cemal mezarlığı, Arap mezarlığı, seymen mezarlığı ya da sayacılar mezarlığı olarak adlandırılan yerlere defnedildiği belirtmektedir. Bir Amuca köyü olan Kılavuzlu köyü yakınlarında bulunan ve köy içerisinde “Arap mezarlığı” olarak adlandırılan mevkinin bir cemal mezarlığı olduğunu aktarmıştır (Artun, 1993: 33). Ancak konuyla ilgili olarak görüştüğümüz Kılavuzlu köyünden Engin, söz konusu yerin kapladığı alan itibarıyla cemal mezarlığı olamayacak kadar olarak büyük olduğunu vurgulayarak bu tespitin doğru olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında yaptığı araştırmalarda Amuca köyleri içerisinde kanlı bir cemal kavgası duymadığını da eklemiştir.

Hem “Cemal Gezme” hem de “Kasım Devesi” günümüzde belirli bir yaş üstü kişilerin hafızalarında varlığını korumaktadır. Bu kişiler de cemal ve deve gezildiğini ancak diyalogları ya da mizansenleri hatırlamadıklarını belirtmektedirler.

2.6. Giyim Kuşam ve Süslenme

İnsanın tarih yolculuğu boyunca tam olarak ne zaman ve hangi koşullarda giyinmeye başladığına dair kesin bilgiler bulunmasa da giyinmeye nasıl başladığına dair görüşler arasında fiziksel ihtiyaçlar, büyüsel inanmalar, kötü havalardan korunma, utanma duygusu gibi sebepler öne çıkmaktadır (Karataş, 2017: 292). Hangi sebeple başlamış olursa olsun coğrafi şartlar, din, ekonomi, sosyal statü, meslek, geçim tarzı gibi faktörler giyinmeyi farklılaştıran unsurlar arasında gösterilebilir.

Amucalarda da giyim kuşam ve süslenme unsurları gelenekten ve inanç temelli bazı unsurlardan parçaları içerisinde barındırmaktadır. Çalışmamızda yer yer değindiğimiz üzere Amucalar üç kollu bir inanç sistemine sahiptir. Bu inanç farklılıkları temelinde kişilerin bağlı bulundukları inanç sistemine göre gerek ibadetleri esnasında gerek de

dinsel kimliklerinin öne çıkması gereken durumlarda farklı kıyafetler kullandıkları göze çarpmaktadır. Sünni Amucaların inanç ekseninde kullandıkları herhangi bir özel kıyafeti bulunamamaktadır. İslamiyet ile Türkler arasında görülmeye başlayan başörtüsü Amuca kadınlarında inanca dair değil de geleneğe dair bir unsur olarak değerlendirilmektedir (KK15).

Bedreddini Amucalarda ise inanca dair en belirgin giyim kuşam unsuru mürşit olan babalar ile ibadetlerde hizmetleri yürüten dedelerin başlarına kuşandıkları şemledir. Bektaşî Amucaların dini önderleri olan babalar ile tarikat içinde çeşitli hizmetler gören dervişlerin özellikle ibadet esnasında giydikleri özel kıyafetleri vardır. Bu kıyafetler hırka, tennure, tac, teslim taşı ve palenk taşından oluşmaktadır. Mürşitler ibadet esnasında başlarına on iki dilimli beyaz renkli bir tac giyerler, üzerine yeşil bir bez sararlar. Bu tac keçeden yapılır ve üzerinde on iki imamları sembolize eden on iki adet dilim bulunur. Bu dilimlere “terk” adı verilir. Boyunlarında teslim taşı bulunur. Bellerinde tığbend ve kuşak, kuşakların üstünde de tıpkı teslim taşı gibi 12 köşesi olan “palenk taşı” bulunmaktadır. Üstlerine ise uzun beyaz bir giysi olan tennure giyerler. Bu tennure kefeni sembolize eder. Tennurenin üstüne de siyah bir hırka giyilmektedir. Yine, dervişler de tıpkı mürşitler gibi giyinirler. Mürşitlerin kıyafetlerinden farkı, taclarının üzerini yeşil renkli bir kumaş ile sarmamalarıdır. İbadet bittikten sonra başlayan Ali sofrasında mürşitler ve dervişler ibadet kıyafetlerini çıkarırlar. Mürşitler yeşil bir başlık, teslim taşı ve yeşil bir yelek; dervişler ise teslim taşı, yeşil hırka ve beyaz tac ile Ali sofrasına katılırlar.

Amucaların günlük hayata dair geleneksel kıyafetleri inanç farkı olmaksızın birbirine benzerdir. Kadınlar evden dışarıya çıkarken “siyah ferace” giyerler. Siyah feracelerin yakaları sutaşı motifleriyle süslenir. Yalnız bu ferace gelin olacak yaşa gelmiş kızlarda yeşil renklidir. Aynı zamanda düğünlerde gelinler, damadın amcasının eşleri ve damadın annesi yeşil renkli ferace giymektedir. Feraceye “aba” adı da verilmektedir. Amuca yerleşim yeri olan Kırklareli Kofçaz’a bağlı Karaabalar köyüne bu adın verilmesinde kadınların siyah ferace ve pantolon giymelerinin sebep olduğu belirtilmiştir (KK37).

Geçmiş dönemlerde Amucalar, imkânları doğrultusunda kıyafetlerini kendileri dokurlarmış. Feraceler, fıtalar, yağlıklar, kuşaklar köylerde bulunan dokuma tezgâhlarında ya köyden bir kişi ya da kıyafete ihtiyacı olan kişi tarafından dokunurmuş (KK26). Feraceler, fıtalar, yağlıklar günlük hayatta kullanılırken aynı zamanda kuşakların vefat eden kişinin mezara indirilmesi esnasında kullanıldığı da belirtilmektedir. Kaynak kişilerimizden Hanife Arslan (KK15) evinde ölümünden sonra kendisinin mezara indirilmesi için bir kuşak sakladığını belirtmiştir.

Amucalar günlük hayatlarında “fita” kullanırlar. “Toplum hayatında yüzyıllar boyunca iş işlerken bele bağlanan; hüner, ehliyet ve uğur sembolü örtü” olarak tarif edilen fita (Koçu, 1969: 119), Amucalar arasında bele bağlanarak belden aşağısını örten bir tür önlüktür. Fitayı kadınlar günlük işlerinde kullanırken erkekler ise cenaze yıkama esnasında kullanmaktadır. Ayrıca, düğüne davetlilerin çağırılması esnasında fita giyildiği de bilinmektedir. Geçmiş dönemlerde kullanılan, günümüzde ise sandıklar içerisinde saklanan yağlıklar, Koçu tarafından “sofrada yağlı elleri silmeye yarayan mendil türevi bir bez ya da el tezgâhlarında işlenen işlemleri ile kuşağın bir kısmına sokularak süs gibi taşınan örtüler” şeklinde tarif edilmiştir (1969: 238). Amucalarda yağlıklar, kenarları pullarla ve çeşitli motiflerle işlenmiş havlu biçiminde dikdörtgen kumaşlardır. Yağlıklar kadınların elleri ile işledikleri motiflerle örülüdür. Amucaların düğünlerinde yağlıkların özel bir yeri vardır.

Amucaların köy düğünlerinde gelin saçlarına yapılan başlığa “kocabaş” adı verilmektedir. Kocabaş bir tür başlıktır. Kocabaş yapımında uçlu çember, paralı çember, dartma, gücübeden, şıldırdak, iğneli aç a gibi süs gereçleri kullanılmaktadır. Kocabaş yapımına “dartma” adı verilen beyaz bir örtü ile gelinin başının örtülmesi suretiyle başlanır. Saçın örtülmesinden sonra dartma, uçlu çember adı verilen ve uçlarında çeşitli süslemeleri olan bir örtüyle sarılmaktadır. Uçlu çemberin ardından “paralı çember” denilen iki ucunda metal paralar olan dikdörtgen örtü de gelinin başına bağlanarak kocabaş yapılmaya devam edilmektedir. Ardından “çentez” adı verilen metal paralarla ön kısmı süslenmiş bir tür taç olan “gücübeden”, gelinin alnını örtecek şekilde takılmaktadır. Gücübedenlerin ön kısmında bulunan süslere de “şıldırdak” adı verilir. Gelinin kulaklarının üstüne gelecek şekilde sağ ve sol tarafında boncuktan yapılan bir süs takısı “iğneli aç a” takılmakta, ardından da “çiçek” adı verilen uzun küpe şeklinde olan süsler ile kocabaş yapımı tamamlanmaktadır. Amucalarda el örgüsü olan uzun yün çoraplara “aynalı çorap” adı verilmektedir. Bu çoraplar çeşitli motiflerle işlenmektedir. Çorapların örülmesinde genel olarak koyun yünü kullanılır (KK35). Amucalar arasında, geleneksel giyim kuşam ve süslenme öğeleri kullanımdan kalkmakta ve şimdilik sadece hafızalarda varlığını sürdürmektedir.

2.7. Halk Şiiri Geleneği ve Halk Şairleri

Âşıklık geleneği 15. yüzyılda ozanlık geleneğinin mirasını üstlenerek ortaya çıkmış bir sözlü anlatı geleneğidir (Yolcu, 2018: 5). Bu gelenek; gelişimi, yaşayışı, türleri ile geleneksel dinamiklere bağlı, uçsuz bucaksız bir edebiyat dünyasıdır. Ait oldukları ulusların ya da coğrafyanın yaşayış, inanç, duygu ve kültürel karakterini yansıtan âşıklar aracılığıyla, usta çırak ilişkisi içerisinde varlığını yöreden yöreye ve nesilden nesile aktarır

(Arslan, 2017: 3). Kültürel kimliğin oluşmasında, oluşan kültürle geleneğin devamlılığında ve bu geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenen halk kültürü ürünleri, toplumların sosyo-kültürel boyutunu ve var olan karakteristik yapısını belirlemede önemli bir etkindir. Toplumu şekillendirici etkisi ile halk kültürü ürünlerinin önemli yapı taşlarından birisi olan halk şiiri, insanların geçmişten günümüze var olan duygu ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini, eğitim ve öğretimlerini ve daha nice sosyo-kültürel boyutlarını barındırmaktadır (Kaptan ve Yurduşen, 2014: 209).

Bu içeriğin oluşmasında söz konusu edebi eserleri üretenler, sadece şiir üreten kişiler değildir. Amuca olmasa da, Amucaların muhabbetlerinde bazen zâkirlik yapan Beytullah Arabacı'ya (Âşık Tekfuri) göre, âşıkların toplum içerisinde birtakım sorumlulukları vardır. Bu geleneğin bir felsefesi vardır; bu felsefenin temelinde hayata, memleketine, işine ve eşine bağlılık yatar. Halk ozanı toplumun öncüsüdür. Bu durum âşığa donanımlı ve eğitilmiş olmak gibi bir sorumluluk yükler. Bu eğitim okul eğitimi değil, tasavvuf ve usta-çırak eğitimidir. Kişi sadece okuyarak bu eğitimi alamaz. Yaşamak, görmek ve çıraklık etmek gerekir (KK8).

Amucalar arasında günümüzde halk şiiri geleneği, Bektaşî ve Bedreddini muhiplerin, dervişlerin, dedelerin ve babaların ibadet ya da muhabbet esnasında doğaçlama olarak söylediği ve “nefes” olarak adlandırdıkları şiirler aracılığıyla yürümektedir. Günümüzde bu sayı oldukça azalsa da geçmiş dönemlerde nefes söyleme geleneğinin daha canlı olarak varlığını sürdürdüğü de bir gerçektir. Bu durum Amucalar arasında giderek azalan tarikata bağlanma oranı ile paralellik göstermektedir. İnanç doğrultusunda söylenen bu nefeslerde konu olarak “Hak, Muhammed, Ali”, “Ehlibeyt”, “12 İmamlar” ve “Hacı Bektaş” sevgisinin öne çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Halk arasında bu şiirlerin nefes olarak adlandırılmasının temelinde de bu konuları içermesi yatmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde Refik Engin'in kişisel çabaları ile topladığı şairlerin hayatları hakkındaki bilgilerden ve arşivinde bulunan şiirlerden yararlanılmıştır. Gerek yaptığımız saha çalışmalarında gerek Refik Engin'in kişisel araştırmalarından elde ettiğimiz kadarıyla gerek de literatür taramalarımız neticesinde halk şiiri geleneği kapsamında şiir yazan yirmi adet şaire ulaşılmıştır. Bu şairlerin tamamı Bektaşî ya da Bedreddini tarikatına bağlıdır. Çalışmamızın bu bölümüne Amuca köylerinde yaşayan ancak köken olarak Amuca olmayan ve modern şiir kapsamında şiir kaleme alan şairler dâhil edilmemiştir.

Ahmet Hayrani: 19. yüzyılda Kırklareli'nin Kofçaz ilçesine bağlı bir Amuca köyü olan Karaabalar'da dünyaya gelmiştir. Yaşamının büyük bir bölümünü Kırklareli'nde

geçirmiş ve yine Karaabalar köyünde vefat etmiştir. Önceleri Bedreddini olup daha sonra Kılavuzlu köyünde bulunan Abdal Ahmet Baba'dan Bektaşilik nasibi almıştır. Mart 2015'te Karaabalar köyünde bulunan ve Ahmet Hayrani'ye ait olduğu belirtilen mezar taşındaki bilgilere göre yaklaşık olarak 1874 yılında öldüğü belirtilmektedir. Aşağıda bir şiiri sunulmuştur:

Seyit Ali Sultan'ın arkadaşı
Çöke'de yatan Muhiddin Abdal'dır
Selime sultanın öz karındaşı
Çöke'de yatan Muhiddin Abdal'dır

Türbesinde hastaları sağlayan
Gönüllerde himmetleri çağılayan
Münkirleri ikrara bağlayan
Çöke'de yatan Muhiddin Abdal'dır

Kerameti vardır cinde peride
Gazalarda göründü ileride
Rumeli'ni fethedenin biri de
Çöke'de yatan Muhiddin Abdal'dır

Dervişlere güzel güzel bend eden
Tığ(i) bendi boyunlara kemend eden
Hayrani'yi kendisine bend eden
Çöke'de yatan Muhiddin Abdal'dır (KK37).

Ahmet Vehbi Solak: 1887 yılında Kırklareli'nin Kızılcıkdere köyünde doğmuştur. 31 Aralık 1950 tarihinde 64 yaşında vefat etmiştir. 1904 yılında Bektaşi nasibi almış, 1930'lu yılların başında da babalık icazetnamesi alarak Bektaşi yoluna mürşit olarak devam etmiştir. Nefesleri Bektaşi Amucaların muhabbetlerinde günümüzde de söylenmeye devam etmektedir. Şiirlerinde Vehbi mahlasını kullanan şairin günümüze Refik Engin tarafından oğlu Enver Solak'tan alınan on bir adet nefesi ulaşmıştır. Nefeslerinden biri şöyledir:

Bir sadık can biz davet eyledi
İcabet lazımdır dedik yürüdük
Bunda erenlere hizmet var dedik
İcabet lazımdır dedik yürüdük

Dağları tepeleri aşarak geldik
 Râh-ı aşkınla coşarak geldik
 Şimdi bu haneye hoş mihman geldik
 İcabet lazımdır dedik yürüdük

Sıtk ile carama erir erenler
 Can gözüyle açıp da cemal görenler
 Evliya yoluna can baş feda verenler
 İcabet lazımdır dedik yürüdük

Sakiya can feda bir dem sunsana
 Yandı yüreciğim bir dem sun bana
 Aşk ile muhabbet edeyim sana
 İcabet lazımdır dedik yürüdük

Muhabbet yolunda yorulmaz Vehbi
 Pirin erkânından ayrılmaz Vehbi
 Yezid'in yanına sokulmaz Vehbi
 İcabet lazımdır dedik yürüdük (KK37).

Ali Engin: 1926 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyünde doğmuştur. Amucalara Bektaşiliği getiren Abdal Ahmet Baba'nın soyundandır. 1956 yılında nasip alarak Bektaşî yoluna girmiştir. Sesinin güzelliği ile de tanınan Ali Engin, Bedri Noyan Dedebaba'nın Kılavuzlu köyünde katıldığı bir muhabbet esnasında söylediği bir nefesten sonra Noyan'ın kendisine "Ne güzel sada ettin, bundan sonra senin adın Sadayi olsun" demesi üzerine şiirlerinde bu mahlası kullanmaya başlamıştır. 23 Nisan 1987 tarihinde vefat eden Ali Engin'in mezarı Kılavuzlu köyünde eski mezarlık olarak bilinen Abdal Ahmet Baba aile kabristanındadır. Sadayi'ye ait on beş nefes Refik Engin tarafından toplanmıştır. Nefeslerinden biri şöyledir:

Gel gönül bu dem halini seyreyle
 Dünya kesretini kendinden terk eyle
 Erenler yolunda kahra sabreyle
 Mürşidiyle rehberini bilenle sırdaş ol

Bu devrin âdemi kadimi zeamil

Kötülüğü eder amma görünür kâmil
Mazlumu ezer sanır kendini hamil
Böylelerine sen de düşman-ı şâki ol

Hak insanda tecellidir insan da Hak'ta
Âdem ol ki sende âlemde kalasın nokta
Âdeme yaraşır hizmet âdemdir yekta
Hizmettir müminin küşadı sen ol

Sadayi erenler erkânı yolu ademiyettir
Zahidlerin aradığı ves bu cemiyettir
Bilene evveli ahır zemini topraktır
Sen sende iken çalış ki ehli turab ol (KK37).

Ali Kemteri: Günümüzde Bulgaristan sınırlarında kalan Amuca köyü olan Belören'de 1872'de dünyaya gelmiştir. 1878'de Tekirdağ Kılavuzlu köyüne göçerek buraya yerleşmiştir. 1939'da vefat etmiştir (Özmen, 1998: 411). Mezarı Kılavuzlu köyünde eski mezarlık adıyla da anılan Abdal Ahmet Baba aile kabristanındadır. Herhangi bir eğitim almamış olan şair 1902 yılında nasip alarak Bektaşî yoluna girmiştir. 1928 yılında derviş, 1932 yılında da babalık icazetnamesi alarak mürşit olmuştur. Kemter Ali ya da Ali Kemteri mahlası ile şiir yazan ozanın nefesleri günümüzde Amucaların muhabbetlerinde söylenmektedir. Atatürk'ün vefatının ardından düzenlenen yarışmada yazdığı şiir ile Âşık Veysel'in ardından ikinci olmuştur. Hece ile şiirlerini yazan ozanın günümüze 11 adet nefesi ulaşmıştır (KK37). Cafer Tuncay tarafından kendisinin ve babası Ali Kemteri'nin nefesleri Refik Engin'e verilmiştir. Şairin nefeslerinden biri şöyledir:

İntisap et bir mürşide gir yola
Hakk'a varır kul gide gide
Doğru gidip bakma hem sağa sola
Makbul olur kul gide gide

Erenler yoluna candan âşık ol
Peygamber nesline sadık ol
Fikir ile Allah'a daim nâtık ol
Gülistanlık olur çöl gide gide

Gir bâbı fenadan bir ol ey kardeş

Sefine-i ehli beyte gel yanaş
Yaramazlar ile olursan yoldaş
Altın adın pul olur gide gide

Pişagahı erenlerde daim ol
Ahabî gafletten kardeş daim ol
Yarış hakla Hakk'a daim kaim ol
Bir olur sağ ile sol gide gide

Bu Ali Kemterî böyle söyledi
Söyledi de sözü kendi dinledi
Erenlerden pirlerden himmet
Müşkillerin olur hâl gide gide (KK37).

Eydinoğlu (Aydinoğlu): Bedreddini Amucaların ibadetlerinde okuduğu Yedinci Abdallar duasında adı geçen Eydinoğlu'nun hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Yedinci Abdallar Duası'nda geçen "Alçağını bekleyen Eydinoğlu elini kepçe etmiş, kırk kazan karıştırmış, ondan da isteyenler mahrum kalmaya. Babaları vardı. Kara Hasan Sultan, ondan isteyenler de mahrum kalmaya." ifadelerinden baba adının Hasan olduğu anlaşılmaktadır (Yaltırık, 2002: 44). Adının Yedinci Abdallar duasında geçmesi onun Bedreddinilerce ulu kabul edilen kişilerden olduğunu göstermektedir. Eydinoğlu nefesleri Bedreddinilerin erkânlarında okunmaktadır (KK29). Eydinoğlu'na ait olduğu söylenen şiirlerden biri şöyledir:

Erenlerin evliyanın yoluna
Âşık oldum erdim kudret sırrına
Cennetten aldılar senin yerini
Güzelsin sen Serez şahı güzelsin
Şeyh Bedreddin Sultan hü

Cennetten alınan yerin nuru var
Gelen dervişlerde kudret sırrı var
Gerçek On İki İmamların aslı var
Güzelsin sen Serez Şahı güzelsin
Şeyh Bedreddin Sultan hü

Şeyhlerimiz var şeyhlerin ası

Mürşüdüml ihlası Allah'ın ehli
 Peygamberimiz Vilayet Şahı
 Güzelsin sen Serez şahı güzelsin
 Şeyh Bedreddin Sultan hü

İndim seyreyledim dostun durağı
 Sekiz melek tutar arşın direği
 Hesapsız yanar pirin çırakı
 Güzelsin sen Serez şahı güzelsin
 Şeyh Bedreddin Sultan hü

Çağrışa bağrışa aştık Balkan'ı
 Altıncıda gördük Serez halkını
 Yedincide yüz sürdük pire
 Güzelsin sen Serez şahı güzelsin
 Şeyh Bedreddin Sultan hü

Şahların içinde Serez şahısın
 İsmi Şeyh Bedreddin kadim verirsın
 Gerçek On İki İmamların nurusun
 Güzelsin sen Serez Şahı güzelsin
 Şeyh Bedreddin Sultan hü

Aydinoğlu yakar çırak uyanır
 Veysel Karan eşiğine yüz sürer
 Şükür Ayvaz Babam murada erer
 Güzelsin sen Serez Şahı güzelsin
 Şeyh Bedreddin Sultan hü (Yaltırık, 2002: 45-46).

Bektaş Erol: Amucalar arasında mürşitlik yapmış bir isim olan Bektaş Erol, çok sayıda şiir kaleme almış bir ozan ve mürşittir. 1920 yılında Kırklareli'nin Çeşmekolu köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokul mezunudur. 1943 yılında askerden döndükten sonra nasip almıştır (Yaltırık, 2002: 46). Ardından Bektaşilik içerisinde dervişlik ve babalık görevlerini yürütmüştür. Mürşit olmadan önce yazdığı ilk nefeslerinde "Derviş Bektaş" mahlasını kullanan Erol, sonraki şiirlerinde "Yapıcı Baba" mahlasını kullanmıştır. Halife-baba Cafer Tuncay'ın vefatının 40. günü dolayısıyla gelen misafirlerin yabancılık çekmemesi için onlara yardımcı olurken orada bulunan Bedri Noyan Dedebaba'nın

“Bektaş Baba, seni sevdim sen yapıcısın.” demesi üzerine nefeslerinde “Yapıcı Baba” mahlasını kullanmaya karar verdiğini Refik Engin’e belirtmiştir. 2007 yılında vefat eden Bektaş Baba’nın kabri Çeşmekolu köyündedir. Şiirlerinde diğer Amuca ozanlar gibi Hz. Ali, Hacı Bektaş, Ehlibeyt ve on iki imamlar sevgisinden bahsetmiştir. Oğlu Cemal Erol’un (KK9) bildirdiğine göre ellinin üzerinde nefesi bulunmaktadır:

Gel varalım bir talibe
Teslim olalım sahibe
Yol gösterirler talibe
Hak ehlinin dervişleri

Hırka giyerler bezminde
Gezmeyeler Hind’de Çin’de
Hakk’ın kelamı dilinde
Hak ehlini dervişleri

Her bir hayale bağlanmaz
Dostun cefasından yılmaz
Şir-i yezdandan ayrılmaz
Hak ehlinin dervişleri

İnsana verdi sevdayı
Sırrı âdem-el-esmayı
Vücutta okur eşyayı
Hak ehlinin dervişleri

Derviş Bektaş’ın niyazı
Serdegahı dostu yüzü
Canlar hoş görsünler bizi
Hak ehlinin dervişleri (KK9).

Cafer Tuncay: 1902 yılında Tekirdağ’ın Kılavuzlu köyünde dünyaya gelmiştir. Şair Ali Kemterî’nin oğludur. 1925 yılında Bektaşiliğe intisap etmiş, 1941’de derviş, 1946’da babalık icazetnamesi ile mürşit, 1983’te de halife-baba unvanlarını almıştır. 1 Ağustos 1991 tarihinde vefat eden (Yaltırık, 2002: 47) Cafer Tuncay’ın mezarı Kılavuzlu köyündedir. Amucaların ilk halife-babası olan Cafer Tuncay, aynı zamanda Abdal Ahmet

Baba Dergâhının ilk postnişinidir (KK37). Günümüze Amuca Bektaşilerinin muhabbetlerinde sıklıkla okunan on bir adet nefesi ulaşmıştır.

Eşiğine baş koyup sana yalvarır
Koma delalette dileğim senden
Ah edip yanıyor tende bu canım
Affet günahımı Mürteza Ali

On iki İmam'ın başı sendedir
Cümle evliyanın eli sendedir
Bahçedeki bülbülün dili sendedir
Affet günahımı Mürteza Ali

Mümin kulların istediği sensin
Dertli gönüllerin istediği sensin
Cafer Baba kuldur sultanı sensin
Affet günahımı Mürteza Ali (KK37).

Hasan Güner: 1936 Yılında Kırklareli'ye bağlı Karıncak köyünde doğmuştur. 1955 yılında nasip alarak Bektaşî yoluna girmiştir. 1962 yılında derviş, 1984 yılında da mürşit olmuştur. 2003 yılında da vefat etmiştir. 1989 yılında nefes yazmaya başlayan Hasan Güner'in günümüzde Amuca muhabbetlerinde söylenen otuzdan fazla nefesi bulunmaktadır.

Âşık oldum erenlerin yoluna
Hak Muhammed Ali gelir dilime
Gelin gidelim dostlar Kırklar cemine
Muhammed Ali'nin gülşenidir bu

Ehlibeyt neslidir bizim ulumuz
Muhammed Ali'ye çıkar yolumuz
Hak kelamı söyler daim dilimiz
Muhammed Ali'nin gülşenidir bu

Kırk budakta çerağımız uyandı
Dost gönüller o nurlara boyandı
Hakk'ı seven gönüller Hakk'a dayandı
Muhammed Alinin gülşenidir bu

İrfan mektebinde yetişir erler
İlm-i ledun dersi okutur pirlar
Bu yoldan gelirler hep evliyalar
Muhammed Ali'nin gülşenidir bu

Hasan Baba destur dedi yürüdü
Üstümüze Hakk'ın nuru bürüdü
Gözlerimiz âdem dizarı gördü
Muhammed Ali'nin gülşenidir bu (KK37).

Hasan Hüseyin Arslan: 1937 yılında Kırklareli'nin Kofçaz ilçesine bağlı Beyci köyünde doğmuştur. 1952 yılında nasip alarak Bektaşî yoluna giren Arslan, 1991 yılında dervişlik unvanı almıştır. Şiirlerinde Bektaşî motiflerine yer veren şair, Kul Hasan Hüseyin mahlasını kullanmaktadır (Yaltırık, 2002: 48).

Gece gündüz hayalimde dönersin
Kerametın belli sır Hacı Bektaş
Yeşil türbende güller açmış
Kerametın belli sır Hacı Bektaş

Zemheri ayında elma toplayan
Kerametın belli sır Hacı Bektaş
Ak pınarın başı güllük gülüstan
Kerametın belli sır Hacı Bektaş

Horasan'dan atılan nurdan asası
Kerametın belli sır Hacı Bektaş
Bu gün türbesinde kırmızı dutlar
Kerametın belli sır Hacı Bektaş

Kul Hasan Hüseyin nutku söyledi
At kayayı cansız üren erenler
Beş taşı şahit veren erenler
Kerametın belli sır Hacı Bektaş (KK37).

Hüseyin Çakır: Yüz yüze görüşme imkânı bulduğumuz Hüseyin Çakır, Kırklareli Kofçaz ilçesi Devletliağaç köyünde 1958 yılında doğmuştur. 1994 yılında nasip alarak

Bektaşiliğe intisab eden Çakır, halen “Kırklareli Halife Hasan Yıldız Baba” dergâhının dervişliğini yapmaktadır. 40 civarında şiiri bulunan Çakır; şiirlerinde Hz. Ali, Ehlibeyt, Hacı Bektaş sevgisi, devir nazariyesi, Türk tarihi gibi temaları işlemektedir.

Erenlerden dem geldi
Dest ile kadeh ilen
Bülbüller dalda söyler
Derviş söyler dem ilen

Erenlerin yüzünü
Gör de dinle sözünü
Gelmiş hakkın üzümü
Tadiversen dil ilen

Erenler sofrasına
Biz düştük ortasına
Hünkârın ardı sıra
Yürüdük sizin ilen

Cennette Tuba ağacın
Zülfikar’dır kırıbacın
Muhammed’in miracın
Gördük onu göz ilen

Der Hüseyin sözünü
Hakk’a sürer yüzünü
Erenlerin dizini
Öperiz niyaz ilen (KK24).

Hüseyin Kalender: Kırklareli’nin Kızılcıkdere köyünde 1925 yılında doğmuş, 1945 yılında Bektaşî nasibi almış, 1990 yılında da derviş olmuştur. 17 Mart 1992 tarihinde vefat eden şair nefeslerinde soyadı olan Kalender mahlasını kullanmıştır. 15 adet nefesi bulunan Kalender’in on dört nefesi şairin kızı Gülseren Kalender, bir nefesi de mürşit Hıdır Çokçeken tarafından Refik Engin’e verilmiştir.

Şükür et kardeşim kendi haline
Kaldır başını bak dünya ahvaline
Sakin yüz çevirme ehli irfana

Bir gün duracaksın ulu divana

Dünya malı için amel eyleme
Kapın açık olsun gelen mihmana
Sabreyle nimetin Hak verir sana
Bir gün duracaksın ulu divana

Kardeşin kardeş bil sen asi olma
Kimsenin başına destursuz dalma
Kırklar meclisinden hiç geri kalma
Bir gün duracaksın ulu divana

Şu fani dünyaya gelip gidenler
Nasip olup Hak lokması yiyenler
Şeriat tarikat izin güdenler
Bir gün duracaksın ulu divana

Derviş Kalender'im miskin gezerim
Mürşidim cemalin her dem özlerim
Gece gündüz hayaliyle dönerim
Diyar-ı gurbette dostu gözlerim (KK37).

Hüseyin Talih: Bedreddini tarikatına mensup şairlerdendir. 1918 yılında Kırklareli'nin Deveçatağı köyünde doğmuş, 1993 yılında vefat etmiştir. 1942 yılında ikrar vererek Bedreddini yoluna girmiş ve 1950 yılında Bedreddini dedesi olmuştur. 43 yıl boyunca dedelik makamında hizmet veren Hüseyin Talih Dede aynı zamanda köyün cami hocalığını da yapmıştır. Elimizde sekiz adet şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinde "Talih" mahlasını kullanmıştır.

Vücudun şehrini seyrana geldim
Vücudun seyrinde ol kuşu gördüm
Sıdkıyla Allah'a ikrarın verdim
Seyri sefer edip gitmeye geldim

Abdal Ahmet gibi abdalımız var
Hacı Tahir gibi mürşidimiz var
Zemheride açılan gülümüz var

Dost cemalin görüp dönmeye geldim

Rabbena söyledik durduk divana
Cümlemiz uyarız on iki imama
Salavat okuruz hepimiz ona
Hakk'ı ayan görür gitmeye geldim

Saki-yi kevserdir firdevsi Ali
Badesin içenler olur celi
Sıratı müstakim Allah'ın yolu
Çırac gibi yanıp sönmeye geldim

Vilayet makamında vardır elimiz
Hak abdesti tutar bütün azamız
Her zaman oruç tutar bizim dilimiz
Bu âlem bende seyrana geldim

Talih her sözü sır ile dolu
Mürşidi kâmilidir öğrendim yolu
Yönümüz çağı ermektir emeli
Meydanına sema dönmeye geldim (KK37).

Ramazan Esentürk: 1927 Yılında Kırklareli Lüleburgaz ilçesi Çeşmekolu köyünde doğmuştur. İlkokulu Hamitabat'ta tamamladıktan sonra Kepirtepe İlköğretmen Okulu'na gitmiş, babasının vefatı üzerine üçüncü sınıfta okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Askerlik sonrası İstanbul'a gitmiş ve İETT'den emekli olmuştur. Bektaşiliğe intisap ederek dervişlik görevini de yürüten Esentürk'ün Bektaşilik ve Ehlibeyt üzerine yayımlanmamış çalışmaları da bulunmaktadır. Babasının adının Kamber olmasından ötürü şiirlerinde "Kamberoğlu" mahlasını kullanan şairin seksen dört adet nefesi bulunmaktadır.

Bu gün yine kalbim kan ağlar
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba
Gözüm yaşı sel olmuş akar
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba

Senin âşıkların ahu zar ile inler
Senin o berrak sesin kulaklarda çınlar

Gel deyince neylesin şu yavrular
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba

Senin güllerin bütün cihanı tutuyor
Sanki yeryüzü misk-i amber kokuyor
Dervişlerin her gün yollarına bakıyor
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba

Kızılıckdere denilen yer kırkların koludur
Bu güttüğün yol Bektaşilerin yoludur
Bu yol içinde Mehmet Ali Baba uludur
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba

Kamberoğlu derviş der ki gelin varalım
O ulu kişinin toprağına yüz sürelim
Eğer müsaade olursa gülbankını çekelim
Sen de mi pirine kavuştun Mehmet Ali Baba (KK37).

Refik Engin: Trakya ve Balkan Bektaşiliğı, inanç folkloru ve Amucalar hakkındaki çalışmaları ile tanınan araştırmacı yazar Refik Engin 1956 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyünde dünyaya gelmiştir. Halen Kılavuzlu köyünde yaşayan Refik Engin çiftçilik yapmaktadır. 1980 yılından günümüze değin saha çalışmaları yapan Refik Engin'in ilk yazısı 1994 yılında Cem dergisinde yayımlanmıştır. Çeşitli sempozyumlarda sunulmuş bildirileri ve hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunan Engin, çalışmalarına günümüzde de devam etmektedir. Yayımlanan makalelerinin yanında "Amuca Kabilesinde ve Trakya'da Kurban Geleneğı", "Sıra Dışı Tasavvufçu: Şeyh Bedreddin", "Balkanlardaki Yatır, Türbe, Tekke ve Zaviyeler", "Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri" adlarını taşıyan dört adet araştırma-inceleme kitabı bulunmaktadır. Bunların yanında "Amucalar" ve "Trakya'daki Yatır, Türbe, Tekke ve Zaviyeler" adlı yayımlanmamış iki adet çalışması da bulunan Refik Engin aynı zamanda filateli alanında yaptığı koleksiyon çalışmaları ile de bilinmektedir. Çalışmalarını kişisel web sitesinde yayınlarak araştırmacıların kullanımına açan yazar günümüzde Trakya ve Balkanlarda görülen heterodoks İslam araştırmalarının önemli isimlerindendir. Refik Engin aynı zamanda bir şairdir. Çok sayıda şiiri bulunan Engin'in beş adet nefesi de Âşık Tekfuri tarafından bestelenmiştir. Engin'in şiirlerinin temelinde genel olarak tasavvuf öğretisi ve Bektaşilik esasları bulunmaktadır. Şiirlerini hece ölçüsü ile söyleyen yazar, Engin mahlasını kullanmaktadır.

Hak cemalini didarda görenler
 Başka bir cemal görmek istemez
 Mürşit huzurunda dara duranlar
 Niyazından başka bir şey istemez

Erenler yoluna kurban olanlar
 Nasip görüp kurbanını kesenler
 Niyazının kabulünü isteyenler
 Güruhundan başka bir şey istemez

El ele el Hakk'a yola inanıp
 Fakir olup günahından soyunup
 Bir mürşidin eteğinden pek tutup
 İbadetinden başka bir şey istemez

Ene'l-Hak diyenin asıldığını
 Hak yolunda başın kesildiğini
 Kevserin cennette içildiğini
 Bilenler başka bir şey istemez

Engin bu yolda çok cemaller gördü
 Mürşitle rehberini hep bir bildi
 Nefsinden başka bir düşman bilmedi
 Gerçeklerden başka bir şey istemez (KK37).

Mehmet Fahri Yavaş: Amucaların yetiştirdiği ozanlardandır. 1873 yılında günümüzde Bulgaristan sınırlarında olan Belören köyünde doğmuş, 1938 yılında 65 yaşında Kırklareli'nin Kızılcıkdere köyünde vefat etmiştir. Bektaşî babası olan Mehmet Fahri Yavaş, şairliğinin yanında Vahit Lütfü Salcı ile Kırklareli Halk Bilgisi Derneği'nde aktif olarak çalışmıştır. Salcı, Mehmet Fahri Yavaş Baba'yı "medreseden yetişmiş ve sonraları Bektaşî babası olmuş olmasına rağmen her iki tarafta da mutaassıplık ve yobazlık göstermeyen pek münevver bir zat." (Salcı 1941: 47) şeklinde anlatmaktadır. Aynı zamanda bu eserin sonunda Mehmet Fahri Baba'ya ait iki adet nefes bulunmaktadır. Şiirlerinde "Fahri" mahlasını kullanmıştır.

Harabatlığı aldım ele
 Namım gitti dilden dile

Balım Sultan yardım ile
Acep benim halim nola

Yalvarırım gece gündüz
Dağlar taşlar oldu dümdüz
Arşa da zühre yıldız
Acep benim halim nola

Koyun gibi ses anladım
İsmail'e koç yolladım
Kanım verdim canım aldım
Acep benim halim nola

Anka gibi dağ beklerim
Zahir, batın emeklerim
Söylenen nutku haklarım
Acep benim halim nola

Baykuş gibi viranlarda
Hafım çoktur erenlerde
El etek tuttum anlarda
Acep benim halim nola

Bülbül gibi gül dalında
Muhammed Ali rahında
Ateş sönmez tenimde
Acep benim halim nola

Turna gibi göle kondum
Göl içinde cevher buldum
Sarraf oldum kıymet bildim
Acep benim halim nola

Arı gibi gömecim var
Fahri gibi duacım var
Gaygusuz'dan tacım var

Acep benim halim nola (KK37).

Muhittin Kayrak: 1928 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyünde doğmuş 1956'da nasip alarak Bektaşî yoluna girmiştir. Babasının adı Mehmet, annesinin adı Zeliha'dır. Şiirlerini genelde "Dertli Garip" mahlasını kullanmaktadır (Yaltırık, 2002: 51). Eserlerinde Bektaşî motiflerini ve tasavvuf temalarını işlemiştir.

Ey benim sevdiğim nazlı dilberim
Ben bu halimi kime arz edeyim
Gönlüm sensiz iken nere gideyim
Erenler yolunda ben de güleyim

Sevdiğim seninle nere gidelim
Şu yalan dünyada ne iş edelim
Pirimin elinden bir dem içelim
Muhabbet aşkıyla yanıp geçelim

Dertli Garip bu sana bir ders olsun
Erenler yolu hep mekânın olsun
Pirim himmetiyle kadehler dolsun
İçen kardeşlere nur iman olsun (Yaltırık, 2002: 51).

Mustafa Güvener: 1916 yılında Kırklareli'nin Çeşmekolu köyünde doğmuş, 1960'ta vefat etmiştir. 1932 yılında nasip alarak Bektaşîlik yoluna intisap etmiştir. 1948-1954 yılları arasında köyünde öğretmenlik yapan şair vefatından sonra Çeşmekolu köyünde defnedilmiştir. Şiirlerini Mustafa ya da Mustafa Güvener mahlası ile yazan şair (Yaltırık, 2002: 52) Bektaşî motifleri ve tasavvuf konularını işlemiştir. Şairin yirmi üç şiiri oğlu Mustafa tarafından Refik Engin'e verilmiştir.

Şahım medet eyle dermana geldim
Yeryüzünde onulmaz bir yâre var
Öz derdine derman ben seni buldum
Senden başka bana kimden çare var

Çaresizim yandı artık can-ı dil
Ömrümü eyledim yolunda sebil
Ateşi aşkınla yanmayan gönül
Can evinde bir dermansız yara var

Derunumda daplar kadar derdim var
 Ah etsem yürekte yaralar artar
 Camu aşkı içsem derdim tazeler
 Kalbim de daima ahu zarım var

Canıma tak etti artık bu firkat
 Derman olmaz bu yaraya akıbet
 Ne bitmez tükenmez dert ile mihnet
 Bu dert ile gözlerimde ne mim var

Pervane misali düştüm nara
 Bu aşkın elinden ciğerim pare
 Güvener bu dede olur mu çare
 Çaresizim senden başka kimim var (KK37).

Şaban Sırrı Baba: 1857 yılında Kılavuzlu köyünde doğmuş, 1921 yılında yine Kılavuzlu köyünde vefat etmiştir (Noyan, 2001: 449). Yaltırık'a göre, günümüzde Bulgaristan sınırlarında bulunan Yenişarköy'de dünyaya gelen Şaban Sırrı Baba Amucaları Bedreddin tarikatından Bektaşiliğe geçiren Abdal Ahmet Baba'nın ortanca oğludur. Medrese tahsili görmüştür. Üç yıl İstanbul Eyüp Sultan Camisi'nde, iki yıl da Tekirdağ Orta Cami'de hocalık yapmıştır. 1890'lı yılların başlarında Hisarlı Mahmut Baba'dan nasip alarak Bektaşî olmuş sonra da babasının isteği üzerine Kılavuzlu köyüne yerleşmiştir. Tekirdağ'da kaldığı yıllarda bir dönem müftü vekilliği yapan Şaban Sırrı Baba, Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'dan babalık icazeti alarak mürşit olmuştur (Yaltırık, 2002: 54). Sağlığında 360'ın üzerinde şiir yazdığı söylense de günümüze iki adet şiiri ulaşmıştır. Mezarı Kılavuzlu köyünde bulunan Şaban Sırrı Baba'nın günümüze ulaşan şiirlerinden biri şudur:

Hak Muhammed Ali dilimde virdim
 Hakikat cahında arayıp buldum
 Muhabbet camında nuş edip kaldım
 İçip kanan canlar size aşk olsun

Muhabbet badesi taşar dökülmez
 Hakk'ın rahmetidir artar eksilmez
 Özün bilmeyince didar görülmez
 Didar gören canlar size aşk olsun

Özün bilen canlar ettiler iman
 La tak etu buyurdu bize Sübhan
 Zümre-i naciler bu yolda kurban
 Kurban olan canlar size aşk olsun

Dört kapıdan içre görünür canan
 Min desti yedullah bizlere ferman
 On iki imama etmişiz iman
 İman eden canlar size aşk olsun

Ahsen-i takvimdir ol nur-u celil
 İkrar iman edip demişiz beli
 Sırrı'ya pirimdir Bektaş-ı Veli
 Pirin bilen canlar size aşk olsun (Noyan, 2001: 449).

Şerif Bodur: 1935 yılında Topçular köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde okuyan Şerif Bodur, Halife Cafer Baba'dan nasip alarak Bektaşiliğe bağlanmıştır (Yaltırık, 2002: 55). Şiirlerinde tasavvuf ve Bektaşilik temalarını işlediği görülmektedir:

Anasırdan taç urundum
 Surette Âdem göründüm
 Çok yuvarlandım süründüm
 Bu güzel nurdan ötürü

Dost ile pazar eylerim
 Zararım yok kar eylerim
 Bülbül gibi zar eylerim
 Ateşin nardan ötürü

Bu gün ikrar verdim yara
 Zülfünle bağlandım dara
 Sözümü vermem ağyara
 Saklarım sırdan ötürü

Haber aldık erenlerden
 Bu yola yüz sürenlerden

Elimi kesmem anlardan
Niyazım pirden ötürü

Sazlıyım ağlar gezerim
Su gibi çağlar gezerim
Mecnun'um dağlar gezerim
Bir nazlı yardan ötürü (Noyan, 2001: 48).

Yaşar Yaşa: 1917 Yılında Kırklareli'nin Devletliağaç köyünde doğmuştur. 1947 yılında nasip alarak Bedreddini yoluna girmiştir. 1952 yılında Bedreddini dedesi olmuştur. Şiirlerinde “Dertli Yaşar” mahlasını kullanan (Yaltırık, 2002: 56) şair 2007 yılında vefat etmiştir. Tasavvuf, Bedreddinilik ve Bektaşilik motiflerini eserlerinde kullanmıştır.

Dostun kapısına ereyim dersin
Kalbindeki kini terk eyle gönül
Miskinlik haline ereyim dersin
Kalbindeki gümanı terk eyle gönül

Ben Hakk'ın rızasına ereyim dersin
Bir garip mümini incitme gönül
Çok dolandım dolaştım kapın surunda
Kalbindeki gümanı terk eyle gönül

Her çiçekten açılmış cennet bağında
Şahı Merdanı gördüm Tur Dağı'nda
Müminler sadece Hak dizdarında
Kalbindeki gümanı terk eyle gönül

Bugün yarın da pirin yolunda
Kalbindeki hırsı terk eyle gönül
Varı terk eyle Hakk'ın yoluna
Mevla medet eyle mümin kuluna

Mümin olan erer Hakk'ın sırrına
Ben giderim doğru pirin yoluna
Dertli Yaşar her zaman söyler kuluna
Mevla'm medet eylesin halim halime (KK37).

SONUÇ

Tarihsel süreç boyunca edindikleri folklorik birikimleri göç etmek zorunda kaldıkları yerlerde de yaşatmayı başaran Amucalar, grup kimliklerini korumayı başarmışlardır. Ancak bu birikimin gerek inanç gerek de folklorik hayat temelli bazı değişimlerle ve dönüşüme uğradığı bir gerçektir. Söz konusu değişimin ya da dönüşümün eski dönemlerde temelini atan en belirgin husus; Amucaların kendi istekleri, devlet politikaları ya da zorunluluktan dolayı yaşadıkları göçlerdir. Halep ve Rakka bölgesinden devletin iskân politikası gereği göç etmeye başladığı tahmin edilen Amucaların o dönemdeki kültürlerine dair elimizde bir veri yoktur. Ülkenin çeşitli bölgelerine dağılan Amucaların bu göç macerasında karşılaştıkları diğer topluluklarla etkileşim içerisinde olması kaçınılmazdır. Göç ile geldikleri Trakya ve Balkanlar, günümüze kadar Amuca yerleşimlerinin yoğun olduğu yerler olmuştur. 93 Harbi esnasında başlayan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç Amucaları iki devlette yaşayan bir topluluk haline getirmiştir. Bu ayrılmanın Amucaların folklorik hayatlarında ve inançlarında değişimlere yol açtığı bir gerçektir.

Amucaların gelenek temelli uygulamalarının ya da inançsal değişiminin sebeplerinden birisi de söz konusu değerler üzerinde genel olarak olumsuz etki yaratan şehirleşmedir. Bu olumsuz etkilenme kültürel mirasın ya da inancın bir kısmının unutulması ya da farklılaşması şeklindedir. Çalışmamız esnasında gördüğümüz kadarıyla Amucalarda inanç bağlamındaki farklılaşmalar, gelenek temelli farklılaşmalardan daha yoğundur. Bunun temel sebebi Amucaların grup kimliklerini korumayı başarırken inanca bireysel bir gözle bakarak inançlarını grup kimliklerinin dışında tutmalarıdır, yani Amucalık onların kolektif kimliğinin ifade aracıdır. Bu durum inanç dışında oluşan geleneklerin günümüze kadar en azından hafızalarda canlılığını korumasını sağlayan etkenlerdendir.

Amucalar arasında kültürel farklılaşmanın temelini oluşturan inanç farklılaşmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler arasında saha çalışmalarımız esnasında en çok dile getirilen durum dışsal faktörlerdir. Bu dışsal faktörlerin içerisinde de çevre ya da merkezi otorite baskısı ile şehirleşme ön plandadır.

Tek inanç sistemine bağlı iken yüz elli yıldan kısa bir süre içerisinde üç kollu bir inanç sistemine sahip olan Amucaların Bedreddinilikten Bektaşiliğe geçmesi münferit bir durum olarak görülse de Amucalar arasındaki Sünnileşmede veya ailesi Bektaşî ya da Bedreddini olsa da çocukların tarikata bağlanma oranının düşük olmasında çevresel faktörlerin ve şehirleşmenin payı büyüktür. Hem inanç hem de gelenek boyutunda kapalı bir toplum olma özelliğini kısmen sürdüren Amucalar arasında çeşitli sebeplerle şehirlere

göç etmek zorunda kalanlar, dışlanmamak adına inançlarının gerektirdiği uygulamalardan yer yer kaçındıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte, özellikle büyük şehirlere göç eden Amucalar ibadet temelli uygulamaların yapıldığı yerleşim yerlerine her zaman gitme imkânı bulamadıklarından inanç sistemlerinin gerekliliklerini tam olarak yerine getirememekte ve bu durum zaman içerisinde söz konusu inançları yok olmaya doğru sürüklemektedir. Bu koşullar zaman içerisinde Amuca kimliğinin dönüşümünü hızlandırmıştır. Söz konusu dönüşüm genç kuşakta daha yoğun olarak görülmektedir. Grup içerisinde yaşasa da inançlarından ve geleneklerinden uzak bir biçimde Amuca kimliğini yeterince özümseyememiş olarak büyüyen gençlerin gruptan uzaklaşarak şehirlerde bireysel hayat yaşamaları bu kuşağın yeni bir kimlik arayışına girmesine, bu arayış da kültürel mirasın gençler arasında yaşatılamamasına sebep olmaktadır.

Maruz kaldıklarını belirttikleri çevresel baskı ya da merkezi otorite baskısı sebebiyle Amucalar, kendilerinden olmadıklarını düşündükleri bir kişi ile karşılaştıklarında o kişiyi içlerine almada oldukça seçici davranmaktadırlar. Bu durumun sebebini sorduğumuzda inancı sebebiyle türlü baskılara ve kısımlara uğrayan Alevi ve Bektaşilerin başlarına gelenleri hatırladıklarını, bu yüzden bunu kendilerini koruma duygusu ile yaptıklarını belirtmişlerdir. Sahadaki görüşmelerimizde bu duruma sıklıkla şahit olduk.

Amucalarda inançsal farklılaşma folklorik farklılaşmalara da sebep olmuştur. Geçmiş dönemlerde tüm köy ile birlikte yapılan şükür temelli kurbanlardan “Perşembe Kurbanları”nın günümüzde sadece Bektaşi ve Bedreddini Amucalar arasında dergâhlarda yapıldığı gözlemlenirken Sünni Amuca köylerinde Perşembe Kurbanlarının yerini “Yeşil Kurban”ın aldığı ve bunun yanında diğer kurbanların ise yapılmadığı görülmüştür. Yeşil Kurban, ibadet formundan sıyrılıp bir gelenek halini almıştır. Benzer bir durum günümüzde sadece Bektaşi ve Bedreddini dergâhlarında yapılan “Kasım Kurbanı” için de söz konusudur. Muharrem ayı, Nevruz, velilere kurban adama, ziyaret fenomeni gibi inanç temelli uygulamaların da Sünni Amucalarda daha az olması inanç farklılaşmasının folklorik farklılaşmaya yol açtığına göstergelerindendir.

Dışsal etkenlerin yanında Amucalar arasında aksaklık gösteren bazı iç dinamiklerin de inanç farklılaşmasına ya da inanca dair bağlılığın azalmasına yol açtığı görülmüştür. İnanç temelli kültürel farklılaşmaların yoğunluğuna dair sahadaki gözlemlerimiz ve kaynak kişiler ile yaptığımız görüşmelerimiz neticesinde özellikle geçmiş dönemlerde Bektaşiliği ve Bedreddiniliği yeni kuşaklara anlatacak, ibadetlere önderlik edecek mürşitlerin, köylere yeterince rehberlik edememesinin de payı olduğu gerçeği ile karşılaşılmıştır. Bu durum yeni kuşakların eski inançlara kısmen uzak kalmasına yol açmaktadır. Mürşit bulunan Amuca köyü sayısı oldukça azdır. Mürşitlerin tüm Amuca

köylerine ulaşamamasının temel sebeplerinden birisinin mürşitlerin bazı merkezlerde yoğunlaşması olduğu söylenebilir. Günümüzde dahi üç adet mürşit bulunduran Kılavuzlu köyünden bir mürşidin Kırklareli'nin Kofçaz ilçesindeki köylere giderek orada rehberlik yapması hem mesafe uzaklığı hem de kış aylarında söz konusu köylere ulaşımın zorluğu sebebiyle güçtür.

İçsel dinamiklerle ilgili diğer bir aksaklık da uygulama birliğinde görülmektedir. Bektaşilikte ve Bedreddinilikte yazılı bir erkânname yakın zamana kadar bulunmadığından inanç uygulamalarının temelinde geleneksel bilgiler bulunmaktadır. Bu geleneksel bilgi mürşitlerin uygulamaları ve bilgileri doğrultusunda oluşmaktadır. Bu durum da kökeni aynı, inancı aynı ancak uygulaması ve söylemi farklı bir toplum ile karşılamamıza yol açmıştır. Ancak günümüzde bu olumsuzluğun farkında olan mürşitler erkannâmelerde birliği sağlamak için yazılı metinler oluşturmakta ve uygulamalar arasındaki farkı asgari düzeye indirmeye çalışmaktadır.

Bazı değişimlere rağmen Bektaşî ve Bedreddini Amucalar arasında geçmişten getirilen ritüellerin ve inanmaların canlılığını koruduğu bir gerçektir. Muharrem ayındaki ritüeller, Nevruz Erkânı, ibadet formları, kurban gelenekleri tüm Amuca dergâhlarında yapılmaktadır. Özellikle tüm ibadetlerde kesilen kurbanlar ve kurban kesim öncesi yapılan tekbirlemeler, ziyaret fenomeni, adaklar, çerağlar, adına erkân açılan veliler, nazarlamalar gibi inanç temelli uygulamalar varlıklarını tüm canlılığıyla korumaktadır. Ancak bu canlılık yağmur duasında görülmemektedir. Hafızalarda kalan yağmur duasının ve yağmur getireceğine inanılan büyüsel işlemlerin yakın dönemde yapılmadığı bu duanın yerine Bektaşî ve Bedreddinilerde velilerden ve Tanrı'dan bereket isteme; Sünnilerde ise dualar aracılığıyla yağmur ve bereket isteme şekline büründüğü gözlenmiştir.

İnanç çeşitlenmesinin yarattığı farklılaşmanın yoğunluğu günlük hayata dair folklorik uygulamalarda belirgin değildir. Tüm Amucaların öncelikle kendilerini Amuca olarak tanımlamaları ve inancı geri planda tutmaları bu durumun oluşmasını engelleyen en belirgin husus olduğu kanaatindeyiz. İnanç farkı gözetmeksizin Amucaların genelinde düğün geleneklerine, doğuma, Hıdırellez'e, günlük hayattaki yemek kültürüne, giyim kuşama, halk hekimliği ve baytarlığına, halk takvimi ve meteorolojisine ve halk tiyatrosuna dair uygulamalar büyük oranda benzerlik göstermektedir. Ancak bu unsurlar günümüzde varlıklarını korumayı kısmen başarmışlardır. Geleneksel günler arasında yer alan Hıdırellez gelenekleri sadece belirli bir yaş üstü kişilerin hafızalarında canlılığını korumaktadır. Günümüzde Hıdırellez bir piknik günü olarak değerlendirilmektedir. Köylerde yapılan düğün sayısının oldukça azalması düğün geleneklerinin günümüzde unutulmaya başlamasına sebep olmaktadır. Köylerde yapılan düğünlerin de eskisi gibi

birkaç gün sürmediği çünkü birkaç gün süren düğünün maddi külfetini karşılayacak gücün köylerde olmadığı belirtilmiştir. Köy düğünlerinin azalması aynı zamanda geleneksel kıyafetlere de yansımış; kocabaş, yağlık, fita, yeşil ferace gibi düğün dönemlerinde kullanılan geleneksel kıyafetler de günlük hayattan uzaklaşarak hafızalarda ve sandıklarda yerini almıştır. Amuca geleneklerinde yok oluşun izlerini halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamalarında da görmekteyiz. Eskiye oranla veteriner ve doktora daha kolay ulaşan Amucalar bu uygulamaları birer anı olarak görmekte ve “eskiden böyle yapılmış” diyerek anlatmaktadır. Aynı zamanda saha çalışmalarımız esnasında halk tiyatrolarından olan “deve oyunu” ve “cemal gezme”nin de yakın zaman içerisinde Amucalar arasında yapılmadığı görülmüştür. Amucaların geleneksel kimliklerindeki bu dönüşüme rağmen günümüzde halen uygulanmakta olan doğuma dair gelenekler, halk meteorolojisine ve takvimine dair inanmalar, halk mutfağı ve sofraya gelenekleri gibi uygulamalar varlıklarını sürdürmektedir.

Amucalar günümüzde siyasi tartışmaların uzağında varlıklarını sürdüren bir topluluktur. Amucalar arasında Türklük bilinci ve Atatürk sevgisi siyasi söylemlerin uzağında varlığını belirgin olarak sürdürmektedir. Gerek şehirlerde gerek köylerde yaşayan, inancı ne olursa olsun, Amuca erkeklerinin yakalarında bir Türk bayrağı ya da Atatürk rozeti görmek mümkündür. Bektaşî ve Bedreddini Amucalar cumhuriyet ile birlikte inançlarını daha özgür yaşayabildikleri için Atatürk’e olan sevgi ve saygılarını sürekli dile getirmişlerdir. Bedreddini ve Bektaşî Amucalar kendilerini “Araplaşmayan Müslümanlar” olarak tanımlamakta ve millet olma bilincini ümmet olma bilincinin üzerinde tutarak inanca daha çok bireysel bir durum olarak yaklaşmaktadır.

Amucalık Trakya’da artık inanç temelli bir kimlikten ziyade alt-grup temelli bir kimlik olarak değerlendirilmelidir. Amucalığın günümüzde bir kimlik olarak varlığını sürdürmeyi başarmasının temel faktörlerinden birisinin de kimlik aidiyeti olduğunu söyleyebiliriz. Tarihsel süreç içerisinde ilişki içerisinde olduğu çeşitli toplulukların da katkılarıyla oluşan bu kimliğin; yukarıda bahsettiğimiz sebepler başta olmak üzere günümüzde geleneklerini yaşatmaya çalışan özgün topluluklarda da görüldüğü gibi, inancı ve yerleşim yeri ne olursa olsun, folklorik birikimlerinin dönüştüğü ya da yok olduğu bir gerçektir.

Ülkemizde folklor alanında çok sayıda çalışma olmasına rağmen araştırmamızın konusu olan Amucalar hakkında yapılan çalışma yok denecek kadar azdır. Amucalar Trakya ve Bulgaristan Türklüğü kimliklerini korumayı başarmış, iki devlette yaşayan özgün bir topluluğudur. Bu topluluğun Trakya’daki kolunda yaşayan Amucaların geleneksel dünya görüşleri, inançları ve inançsal farklılıkları, kültürel öğeleri, tarihleri gibi özelliklerini ulaşabildiğimiz kadarıyla saha çalışması ve literatür taraması yoluyla edinip tarihsel ve

kültürel arka planları ile incelemeye çabaladığımız bu çalışmamızın bizden sonra yapılacak araştırmalara küçük de olsa bir katkısının olması en temel amacımızdır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Varis (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor*, 61, 124-133.
- Acıpayamlı, Orhan (1964). Türkiye'de Yağmur Duası. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.22,3-4, 221-250.
- Aça, Mehmet (2001). Türk Halk Geleneğinde Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama. *Milli Folklor*, 52, 93-100.
- Aça, Mehmet; Yolcu, Mehmet Ali (2017). Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri. *Halk Bilimi El Kitabı*, (Ed. Mustafa Aça), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Aça, Mustafa (2005). *Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamaları, Karşılaştırmalı Bir Bakış*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aça, Mustafa (2017). Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim, İklim, Çevre, Sağaltma, Ölçme ve Hukuka Dönük Temsilleri. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Ed. Mustafa Aça), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Ak, Muammer (2018). Türk Halk Dindarlığı ve Evliya İnancı Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 86, 95-110.
- Alkan, Mustafa; Yurtoğlu, Gökhan (2018). Tarihi Bir Şahsiyet Olarak Otman Baba: Otman Baba Kimdir. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi IV. Uluslararası Alevilik Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1, 47-65.
- Altı, Aziz (2019). *Balkanlarda Bektaşilik XVII-XVII. Yüzyıllar*. Ankara: La Kitap.
- And, Metin (1985). *Geleneksel Türk Tiyatrosu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Anıl, Yaşar Şahin (2009). *Şeyh Bedreddin*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Arca, Nurdan (2016). *Şeyh Bedreddin-Uzun İnce Bir Yol*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Arslan, Ensar (2017). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Artun, Erman (1978). *Tekirdağ Folklor Araştırması*, İstanbul: Tem Ofset.
- Artun, Erman (1993). *Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aydın, Ayhan (2008). *Trakya ve Anadolu'da Erenler Bahçesi Alevilik Bektaşilik Araştırma Gezi Notları*. İstanbul: Can Yayınları.

- Babinger, Franz. (2014). *Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin*. (Çev: İlhami Yazgan), Ankara: La Kitap.
- Bekki, Selahattin (1996). Türk Mitolojisindeki Kurban. *Akademik Araştırmalar Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 16-27.
- Beydili, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Biray, Nergis (2013). Bugün Hava Nasıl Olacak? Halk Bilgisine Dayalı Takvim ve Hava Tahmini Kazak Türkçesi Örneğinde. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 2, 20, 1-30.
- Birge, John Kingsley (1991). *Bektaşilik Tarihi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (2016). *Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Celepoğlu, Saygın Kamil (2019). Amuca Bektaşilerinde Göçünmenin Ardından. *TOKÜAD Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Çanakkale: TOKÜAD Yayınları, 823-838.
- Çamuroğlu, Reha (2006). *Dönüyordu, Bektaşilikte Zaman Kavrayışı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çelik, Celalettin (2004). Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik Ziyaret Fenomeni Örneği. *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 1, 213-238.
- Çobanoğlu, Özkul (2018). *Halkbilim Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dadaş, Mustafa Bülent (2018). *Şeyh Bedreddin: Bir Osmanlı Fakihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demir, Necati; Erdem, Dursun (2013). *Saltık-Name*. İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Kültür Yayınları.
- Demir, Recep (2020). Bir Halk Hekimliği Uygulaması Örneği: “Gelincik Kesme”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13, 30, 736-744.
- Demir, Recep (2019). Halk Meteorolojisi ve Bir Meteoroloji Örneği: Kocakarı Hesabı. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, 213-222.
- Döğüş, Selahattin (2015). Anadolu’da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdırellez. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 74, 77-100.

- Eliaçık, R. İhsan (2017). *Şeyh Bedreddin*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Engin, Refik (2004a). *Amuca Kabilesinde ve Trakya'da Kurban Gelenekleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Engin, Refik (2004b). Bir Madalyon Bir Tarih Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkânı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 31, 33 - 67.
- Engin, Refik (2008). Sıradışı Bir Tasavvufçu Şeyh Bedreddin, İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.
- Engin, Refik (2014a). *Balkanlardaki Yatır Türbe Tekke ve Zaviyelerimiz*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Engin, Refik (2014b). *Trakya ve Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Sürekleri*. Almanya: Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Engin, Refik (2017). Amucalarda Düşün Gelenekleri. 8. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 371-412.
- Engin, Refik; Çakır, Ali (2013). Amuca Bektaşîlerinde Sofra ve Sofra Erkânı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65, 299-312.
- Erdiç, Şaban (2017). Bir İnşa Süreci Olarak Fenomenolojik Perspektifte Kutsal ve Kutsallaşma, Ziyaret Fenomeni Örneği. *Milli Folklor*, 114, 39-51.
- Erginer, Gürbüz (1997). *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*. İstanbul: YKY.
- Eroz, Mehmet (1990). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Esin, Emel (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Esin, Emel (2006). *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1990). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*. İstanbul: Der Yayınları.
- Fırlı, Ethem Ruhi (1996a). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Fırlı, Ruhi Ethem (1996b). Gadir-i Hum. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-13*. İstanbul, 279-280.
- Gündüzöz, Güldane (2015). *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifi*. Ankara: AKM Yayınları.
- Güngör, Kemal (1956). Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme. *Türk Etnografya Dergisi*, 1, 56-72.

- Haslok, F.R. (2000). *Bektaşilik Tetkikleri*. (Çev: Ragıp Hulusi), Ankara: MEB Yayınları.
- Hassan, Ümit (1985). *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- İnan, Abdulkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnce, Yusuf (2017). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Kırklareli İl ve İlçelerinin Değerlendirilmesi*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli.
- Kadioğlu, Muhsin, (2014), Kültürel Strateji Açısından Gül Baba Hakkındaki İlk Çalışma, Rumbeyoğlu Fahrettin'in Makalesinin Yeniden Değerlendirilmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 69, 201-222.
- Kaptan, Zekeriya; Yurduşen, Yasemin (2014). Aşık Edebiyatı Halk Şiirinin Tarihsel Gelişim Süreci. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 8, 195-212.
- Karataş, Hicran (2017). Halk Bilgisinin Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Dönük Temsilleri. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Ed. Mustafa Aça), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Kayapınar, Ayşe; Kayapınar, Levent (2010). Balkanlarda Karıştırılan İki Bektaşî Zaviyesi XV. ve XVI. Yy'da Osman Baba ve Otman Baba Tekkeleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 97-128.
- Kiel, Machiel (2007). Niğbolu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-33. İstanbul, 87-89.
- Koçu, Reşat Ekrem (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1998). Hızır Edebiyat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-17. İstanbul, 411-412.
- Kurtulmuş, Zekeriya (2010). *Kırklareli Folkloru*. Ankara: Kırklareli Valiliği Yayını.
- Küçük, Abdurrahman, Küçük, Mehmet Alparslan (2009). *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Melikoff, İrene (1993). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Mete, Ali İhsan (2019). *Ehl-i Beyt Yolu, Seyyid Ali Sultan Süreği*. Edirne: Ceren Yayınları.
- Mete, Muhsin (2015). *Benden Sual Ederseniz Ahmet Yaşar Ocak İle Söyleşiler*. Ankara: Cümle Yayınları.
- Noyan, Bedri (1995). *Alevilik Bektaşilik Nedir?* İstanbul: Ant/Can Yayınları.

- Noyan, Bedri (1998). *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik*. I. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Noyan, Bedri (1999). *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik*. II. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Noyan, Bedri (2001). *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik. Edebiyat 4. Kitap*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Noyan, Bedri (2010). *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik, Erkan 1. Kitap*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Noyan, Bedri (2011). *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik, Erkan 2. Kitap*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992a). Balım Sultan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-5*. İstanbul, 17-18.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992b). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1998). Hıdırellez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-17*. İstanbul, 313-315.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2002). *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2012). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2013). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler 15-17. Yüzyıllar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Oytan M. Tefvik (1956). *Bektaşiliğin İç Yüzü-Dibi-Köşesi-Yüzü ve Astarı Nedir?* I. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, Baki (2004). *İttihat Terakki ve Bektaşiler*. İstanbul: Can Yayınları.
- Öz, Mustafa (2002). Kerbelâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-25*. İstanbul, 271-272.
- Özhan, Mevlüt (2018). Yağmur Ritüelinde Simgeler ve Büyü. *IX. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Gelenek Görenek ve İnançlar*. IV. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Özkırımlı, Atilla (1993). *Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özmen, İsmail (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi-V*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öztoprak, Fahrettin (2009). *Babailer, Balkan Türkleri ve Şeyh Bedreddin*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Öztürkler, Hazal Ceylan (2013). Bektaşî Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme: Şemsi Baba Tekkesi Örneği. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 155-193.
- Roux, Jean-Paul (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), İstanbul: İşaret Yayınları.
- Salcı, Vahit Lütfü (1941). *Gizli Türk Töre Oyunları*. İstanbul: Numune Matbaası.
- Salcı, Vahit Lütfü (1942). Trakya'da Türk Kabileleri I, Amucalar. *Türk Amacı*, I-VIII, 311-315.
- Saral, İsmail Tosun (2004). Tarih Sürecinde Gül Baba Türbesinin İçine Genel Bir Bakış. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9, 30, 187-191.
- Sayar, Ahmed Güner (2018). *Velayet'ten Siyasete Şeyh Bedreddin*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Saygı, Hakkı (2013). *Türklerin Balkanlara Geçiş ve Alevi Bektaşî Zümreleri*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- Sezen, Lütfü (1999). İlkyaz Bayramları Nevruz-Hıdırellez. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12, 81-86.
- Şahin, Halil İbrahim (2014). Gelenek Gülme ve Şaka. *Milli Folklor*. 101, 237-251.
- Şahin, Haşim (2009). Seyyid Ali Sultan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-37*. İstanbul, 48-50.
- Tanyu, Hikmet (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarik, Ramazan (2012). *Tekirdağ Yöresi Alevi Bektaşî Kültürü*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Timuroğlu, Vecihi (1981). *Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin ve Varidat*. Ankara: Başak Yayınları.
- Tuğrul, Talip (2006). *Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet Sarı Saltık Örneği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Türkay, Cevdet (2001). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1998). Hızır, Tasavvuf ve Halk İnancı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-17. İstanbul, 409-411.
- Uzun, Mustafa (2002). Kerbela Türk Edebiyatında Kerbela. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-25. İstanbul, 274-275.
- Üçüncü, Kemal (2012). *Edib Harabi Divanı, İnceleme Metin, 1*. Ankara: Alevilik Araştırmaları Dergisi Yayınları.
- Yaltırık, Hüseyin (2002). *Trakya Bölgesinin Tasavvufi Halk Müziği Notalarıyla Nefesler Semahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yar, Erkan (2007). *Alevi Bektaşî Teolojisi*. Elazığ: Öğrenci Kitap Kirtasiye.
- Yıldırım, Rıza (2019). *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Yolcu, Mehmet Ali (2018). *Âşık Kul Kalender Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Yüksel, Müfid (2010). *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*. İstanbul: Yarın Yayınları.

EKLER

Ek 1. Sözlü Kaynaklar

- KK.1: Abdulkadir Göçer, 1930, İlkokul, Emekli, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.2: Ahmet Özden, 1975, Ortaokul, Çiftçi, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.3: Ahmet Uzer, 1934, İlkokul, Emekli, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.4: Ali İhsan Mete, 1950, Üniversite, Emekli, Uzunköprü/Edirne.
- KK.5: Ali Öner, 1962, İlkokul, Çiftçi, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.6: Bahtiyar Kombal, 1946, İlkokul, Emekli, Çeşmekolu/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.7: Berrin Yarımdünya, 1985, Üniversite, Öğretmen, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.8: Beytullah Arabacı, 1962, Lise, Esnaf, Balabancık/Malkara/Tekirdağ.
- KK.9: Cemal Erol, 1953, İlkokul, Emekli, Çeşmekolu/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.10: Ersin Uslu, 1982, Lise, Çiftçi, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.11: Eyüp Aykut, 1958, Üniversite, Çiftçi, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.12: Faruk İnal, 1954, Lise, Çiftçi, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.13: Filiz Çetin, 1970, Üniversite, Öğretmen, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.14: Hamdi Yurdatapan, 1953, Ortaokul, Çiftçi, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.15: Hanife Arslan, 1938, İlkokul, Ev Hanımı, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.16: Hasan Güneş, 1966, İlkokul, Çiftçi, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.17: Hasan Tahsin Arslan, 1939, İlkokul, Emekli, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.18: Hasan Türkekul, 1969, Üniversite, Esnaf, Türkgücü/Çorlu/Tekirdağ.
- KK.19: Hasan Yıldız, 1938, İlkokul, Emekli, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.20: Hilmi Kurt, 1952, Lise, Çiftçi, Deveçatak/Merkez/Kırklareli.
- KK.21: Hüseyin Akar, 1942, İlkokul, Emekli, Çeşmekolu/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.22: Hüseyin Akın, 1940, İlkokul, Çiftçi, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.23: Hüseyin Benli, 1947, Lise, Emekli, Karıncak/Merkez/Kırklareli.
- KK.24: Hüseyin Çakır, 1958, İlkokul, Emekli, Devletiağaç/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.25: Hüseyin Sezgin, 1960, İlkokul, Çiftçi, Ahmetler/Kofçaz/Kırklareli.
- KK.26: İbrahim Arslan, 1958, Ortaokul, Esnaf, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.27: Kamber Akkurt, 1966, İlkokul, Çiftçi, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.28: Kamil Sağlam, 1956, İlkokul, Çiftçi, Umurca/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.29: Levent Aktaş, 1968, Ortaokul, Esnaf, Turgutbey/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.30: Mehmet Birgin, 1940, İlkokul, Emekli, Umurca/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.31: Mehmet Şilli, 1951, Üniversite, Hekim, Yenibedir/Lüleburgaz/Kırklareli.
- KK.32: Murat İnal, 1958, Lise, Esnaf, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.33: Mustafa Can, 1956, Üniversite, Emekli, Topçular/Kofçaz/Kırklareli.

- KK.34: Mürüvvet Zeren, 1938, İlkokul, Ev Hanımı, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.35: Mürvet Engin, 1958, İlkokul, Ev Hanımı, Deveçatak/Merkez/Kırklareli.
- KK.36: Numan Ateş, 1962, İlkokul, Çiftçi, Osmaniye/Babaeski/Kırklareli.
- KK.37: Refik Engin, 1956, Lise, Çiftçi, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.38: Sevdije Arslan, 1959, İlkokul, Ev Hanımı, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.39: Şerafettin Korkmaz, 1952, Ortaokul, Çiftçi, Arzulu/Muratlı/Tekirdağ.
- KK.40: Şevket Gürses, 1949, İlkokul, Çiftçi, Kılavuzlu/Süleymanpaşa/Tekirdağ.
- KK.41: Zeki Durgut, 1953, İlkokul, Çiftçi, Kızılcıkdere/Merkez/Kırklareli.

Ek 2. Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Amucaların İlk Yerleşim Yerlerinden Kocayurt Mevki (Ahmetler Köyü)

Fotoğraf 2: Kapakkaya Olarak Adlandırılan Dolmenler (Ahmetler Köyü)

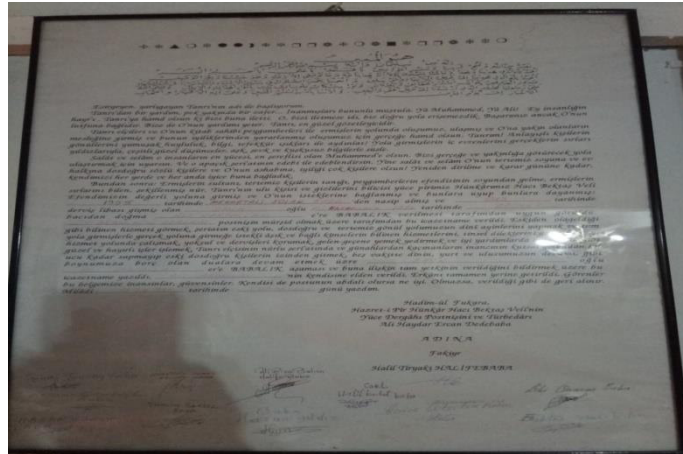
Fotoğraf 3: Arap Mezarlığı Olarak da Bilinen Eski Mezarlık (Deveçatak Köyü)

Fotoğraf 4: Arzulu Köyü Kurucusu Cin Dede'nin Mezarı

Fotoğraf 5: Halifebabalık Sancağı (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

Fotoğraf 6: Babalık İcazetnamesi (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 7: Horasan Postu (Murat Baba Dergâhı)

Fotoğraf 8: Mürşit Makamı (Murat Baba Dergâhı)

Fotoğraf 9: Çerağ Tahtı (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

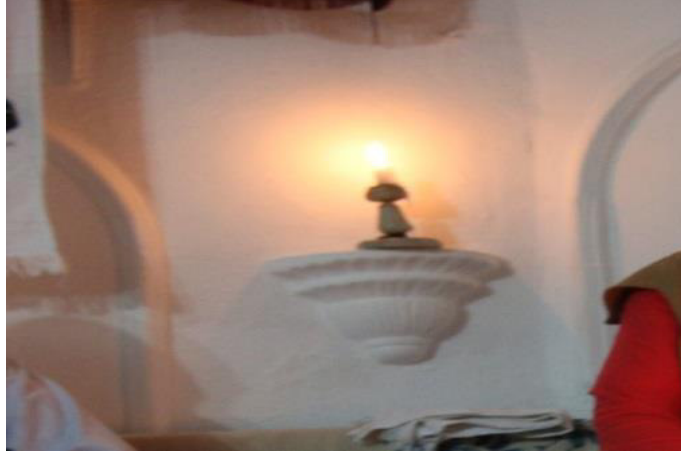
Fotoğraf 10: Kanun-u Evliya Çerağı (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

Fotoğraf 11: Derviş ve Derviş Makamı (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 12: Meydan Taşı (Murat Baba Dergâhı)

Fotoğraf 13: Ocak Olmayan Kürre Makamı (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 14: Kürre Makamı (Murat Baba Dergahı)

Fotoğraf 15: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Postu (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

Fotoğraf 16: Bedreddin Sultan Dergâhında İbadet Esnasında Uyarılan Çerağlardan Biri

Fotoğraf 17: Meydanevi Genel Görünüm (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

Fotoğraf 18: Dergâh Kapısı (Halifebaba Hasan Yıldız Dergâhı)

Fotoğraf 19: Ali Sofrası (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 20: Ali Sofrası (Murat Baba Dergâhı)

Fotoğraf 21: Meydan Sofrası (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 22: Aşure Yapılırken Mürşit (Refik Engin'in kişisel arşivi)

Fotoğraf 23: Muhip Aşure Karıştırırken (Refik Engin'in kişisel arşivi)

Fotoğraf 24: Mürşit Muharrem Mersiyesi Okurken (Refik Engin'in kişisel arşivi)

Fotoğraf 25: Mürşit Muharrem Mersiyesi Okurken (Refik Engin'in kişisel arşivi)

Fotoğraf 26: Mürşide Aşure Sunulurken (Refik Engin'in kişisel arşivi)

Fotoğraf 27: Gül Baba Türbesinin İçi (Ahmetler Köyü)

Fotoğraf 28: Gül Baba Türbesinin Dıştan Görünümü (Ahmetler Köyü)

Fotoğraf 29: Yağmurlu Baba Yatırı (Ahmetler Köyü)

Fotoğraf 30: Yağmurlu Baba Yatırı Çevresindeki Mezarlık

Fotoğraf 31: Arzu Baba Yatırı (Arzulu Köyü)

Fotoğraf 32: Pullu Baba Yatırı (Çeşme Kolu Köyü)

Fotoğraf 33: Çoban Baba Türbesi Dıştan Görünüm (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 34: Çoban Baba Türbesinin İçi (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 35: Topçu Baba Türbesi (Topçular Köyü)

Fotoğraf 36: Topçu Baba Türbesinin İçi (Topçular Köyü)

Fotoğraf 37: Topçu Baba Türbesi Etrafındaki Mezarlık

Fotoğraf 38: Yağmurlu Baba, Otman Baba Nazarlamasına Niyaz (Çeşmekolu Köyü)

Fotoğraf 39: Topçu Baba Anmasında Bektaşî Babaları (Topçular Köyü)

Fotoğraf 40: Geleneksel Topçu Baba Kurbanından Bir Görünüm (Topçular Köyü)

Fotoğraf 41: Topçu Baba Geleneksel Kurbanında Semah Dönülürken

Fotoğraf 42: Kurban Tekbirlenirken (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 43: Kurban Dualanırken (Arzulu Köyü)

Fotoğraf 44: Gönder (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 45: Tek Taşlı Çocuk Mezarı (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 46: Mürşit Mezarı (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 47: Teslim Taşlı Eski Mezar Taşı (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 48: Amuca Çöreği Yapılırken

Fotoğraf 49: Derviş Amuca Çöreği Keserken

Fotoğraf 50: Amuca Çöreği

Fotoğraf 51: Mürşit Kıyafeti

Fotoğraf 52: Mürşit ve Derviş İbadet Kıyafetleriyle

Fotoğraf 53: Sofra Duası Yapılırken (Ali Haydar Harpaslan Baba Dergâhı)

Fotoğraf 54: Ali Kemteri Baba'nın Mezarı (Kılavuzlu Köyü)

Fotoğraf 55: Şaban Sırrı Baba'nın Mezarı (Kılavuzlu Köyü)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: Celepoğlu, Saygın Kamil

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 22.10.1980, Merzifon/Amasya

Telefon : +90 505 2171418

E-mail: saygincelepoglu@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2020
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2006
Lise	Çorum Anadolu Öğretmen Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
13	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce